

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

На правах рукопису

ТОПОРНИЦЬКА МАРІЯ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 911.3.375:338.48(477)

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕТНОФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

11.00.02 – економічна та соціальна географія

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Науковий керівник
доктор економічних наук, професор,
Мальська Марта Пилипівна

Львів – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження етнофестивального туризму	11
1.1.Поняття етнофестивального туризму.....	11
1.2.Сутність етнофестивалів як туристичних destinations.....	36
1.3.Етнофестивальний туризм регіону як об'єкт вивчення суспільної географії	46
1.4.Методичні засади суспільно-географічного дослідження територіальної організації етнофестивального туризму	54
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	61
РОЗДІЛ 2. Передумови формування та розвитку етнофестивального туризму Львівської області	64
2.1. Комплекс чинників, що визначають ознаки територіальної організації етнофестивального туризму	64
2.1.1. Історико-географічні чинники.....	68
2.1.2. Етногеографічні чинники.	83
2.1.3. Економіко-географічні і соціально-географічні чинники	86
2.1.4. Інформаційні чинники етнофестивального туризму	93
2.2.Аналіз туристично-ресурсної бази етнофестивального туризму Львівської області	100
2.3. Суспільно-географічний аналіз сегмента відвідувачів етнофестивалів регіону в загальному обсязі і динаміці туристичних потоків	111
2.4. Аналіз структури туристів – учасників етнофестивалів регіону	127
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	136

РОЗДІЛ3. Територіальна організація етнофестивального туризму регіону.....	138
3.1.Просторово-часова структура етнофестивального туризму Львівської області	138
3.2.Львів– головна дестинація етнофестивального туризму у контексті географії національного та міжнародного туризму	160
3.3.Районування Львівської області за ступенем розвитку етнофести-вального туризму	165
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	179
РОЗДІЛ 4. Перспективи розвитку етнофестивального туризму у Львівській області.....	182
4.1.Проблеми етнофестивального туризму	182
4.2.Позиціонування населених пунктів регіону на ринку етнофести-вального туризму, формування та просування їх брендів	191
4.3.Перспективи розвитку та урізноманітнення геопросторової мережі етнофестивального туризму в регіоні	201
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4	208
ВИСНОВКИ.....	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	215
ДОДАТКИ	235

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з ознак сучасного культурного простору України загалом і Львівської області зокрема є поширення етнофестивального руху. Причинами фестивального «буму», який на початку ХХІ ст. охопив міста і села досліджуваного регіону, стало прагнення громад примножити етнокультурні здобутки та ширше презентувати мистецьку спадщину регіону.

Етнофестивальний туризм приваблює людей, які прагнуть розширювати свій культурний світогляд, знайомитися з місцевими народними традиціями, етнокультурною спадщиною народу, спілкуватися з носіями фольклору та майстрами народних ремесел, активно відпочивати, розважатися або просто наслідувати сучасні тенденції молодіжної моди.

Значення фестивальних дійств у структурі вітчизняного туризму залишається недооціненим українськими дослідниками. Аналіз наукових праць, присвячених предмету вивчення, свідчить, що дотепер немає комплексного дослідження, в якому б висвітлювалися сучасні фестивалі Львівської області як актуальний аспект географії туризму.

Отже, актуальність дослідження визначається потребою вивчення етнофестивального туризму як суспільно-географічного явища, з'ясування значення і впливу циклу фестивальних акцій на динаміку та географію туристичних потоків. З урахуванням актуальності досліджуваної проблеми та недостатньої дослідженості, а також об'єктивної потреби у вивченні сучасного українського етнофестивального процесу визначено тему дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану і тематики науково-дослідної роботи кафедри туризму географічного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка «Оптимізація просторової та структурної організації туристичної інфраструктури Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0110U004075).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження територіальної організації та суспільно-географічних засад розвитку етнофестивального туризму Львівської області.

Для досягнення окресленої мети мають бути реалізовані такі завдання:

- з’ясувати суспільно-географічну суть поняття «етнофестивальний туризм»;
- розробити методичні засади суспільно-географічного дослідження територіальної організації етнофестивального туризму;
- висвітлити передумови формування і розвитку етнофестивального туризму регіону;
- здійснити аналіз сегментів туристів - учасників етнофестивалів регіону;
- оцінити роль фестивальних заходів у розбудові туристичної інфраструктури Львівської області;
- проаналізувати просторово-часову структуру етнофестивального туризму Львівської області;
- дати оцінку значенню етнофестивального туризму у господарському комплексі регіону;
- виявити особливості позиціонування населених пунктів регіону на ринку подієвого туризму;
- обґрунтувати заходи щодо розвитку етнофестивального туризму у містах і селах Львівщини;
- розробити пропозиції стосовно удосконалення територіальної структури етнофестивального туризму регіону.

Об’єктом дослідження є Львівська область як дестинація етнофестивального туризму, а **предметом** – територіальна організація етнофестивального туризму цього регіону.

Методологія та методи дослідження, використані джерела. Методологічною базою дослідження слугують основні положення суспільної географії з проблем збалансованого розвитку туризму в Україні.

Інтерес сучасних науковців: географів, туризмологів, етнологів, культурологів, до досліджувальної проблематики не згасає, що зумовлено «етнічним ренесансом» української нації. Для обґрунтування суспільно-географічних засад етнофестивального туризму регіону у роботі використано праці сучасних українських економіко-географів: В. Бабарицької, О. Бейдика, М. Дністрянського, А. Доценка, С. Іщука, Н. Крачила, О. Любіцевої, М. Мальської, П. Масляка, Я. Олійника, М. Пістуна, І. Ровенчака, А. Степаненка, О. Шаблія; російських і західних дослідників А. Александрової, М. Біржакова, Д. Гетца, Ф. Котлера, Дж. Холловея.

Проблемам формування і розвитку етнонаціональних спільнот України та ефективності використання культурно-пізнавальної (етнокультурної) спадщини регіонів України присвячені дослідження: Ю. Афанасьєва, Л. Вострякова, Н. Городецької, В. Грабовецького, О. Давидова, Я. Дашкевича, М. Долішнього, В. Євдокименка, Я. Ісаєвича, А. Каприва, В. Кифяка, В. Кравціва, М. Лаврук, Ю. Лаптева, О. Лобової, Р. Лозинського, Т. Лужанської, О. Любіцевої, С. Макарчука, С. Махлинець, Т. Олексійчук Є. Панкової, Н. Паньків, М. Рутинського, О. Савінова, Р. Сливки, В. Стафійчука, Л. Тебляшкіна, В. Фінагєєва, І. Шевчук, та інших.

Теоретичну базу суспільно-географічного дослідження подієвого (у т. ч. етнофестивального) туризму становлять праці з проблем формулювання термінології, структури та функцій фестивального процесу А. Бабкіна, Л. Кияновської, М. Шведа; термінології і теоретичних положень географії туризму, а також регіональних особливостей культурно-пізнавального і подієвого туризму України О. Бейдика, Ю. Зінька О. Любіцевої, М. Мальської, П. Масляка, І. Смаля, Т. Ткаченко, М. Рутинського, та ін.

Формування і вивчення теоретико-методологічних засад основ етнофестивального туризму ще не стали предметом спеціального комплексного дослідження української географічної науки. Крім того, недостатньо вивчені і суспільно-географічні проблеми розвитку етнофестивального туризму у низці регіонів України.

Для досягнення окресленої мети й виконання поставлених завдань застосовані різні методи дослідження: теоретичні – аналіз, систематизація, класифікація та узагальнення; порівняльний аналіз і синтез (для виявлення спільних і відмінних ознак етнофестивалів); польові географічні – спостереження (для комплексного сприйняття об’єкта дослідження); роздаткове анкетування (для опитування відвідувачів фестивалів); аналіз документів (для вивчення друкованих матеріалів фестивалів).

Фактичний матеріал опрацьовано здійснено з використанням таких методів: порівняльного, систематизації, історичного, математико-статистичного, математико–аналітичного, картографічного, групування. Отримані результати інтерпретовані за допомогою порівняльно-географічного методу. Однією з важливих складових методологічного апарату суспільно-географічного вивчення Львівської області як дестинації етнофестивального туризму є картографічне моделювання, яке підкреслює географічну спрямованість дослідження.

Статистична база дослідження сформована на основі відкритих баз даних організаторів етнофестивалів, а також спеціалізованих статистичних інтернет-ресурсів. В роботі використано статистичні відомості про кількість туристів і зареєстрованих учасників фестивальних дійств регіону.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

вперше:

- з’ясовано суть поняття «етнофестивальний туризм» і на цій підставі сформульовано його визначення як комплекс подієвих етнокультурно-пізнавальних турів, організованих з метою співучасті у масових народних зібраннях етнографічно-мистецького характеру, занурення в автентичне етнодуховне середовище корінного населення тієї чи іншої території, трансляції традиційної етнокультури від покоління до покоління, участі у масових музично-анімаційних дійствах чи фан-супроводу виступів

улюблених музичних гуртів, відвідин національних свят і традиційних карнавалів, участі в традиційних ярмарках, спортивно-розважальних і фольклорно-туристичних дійствах;

- досліджено тенденції розвитку етнофестивалів Львівської області задля удосконалення українського фестивального процесу та розвитку сфери подієвого туризму у регіоні;
- здійснено районування Львівської області за ступенем розвитку етнофестивального туризму;
- на основі вивчення сучасного стану розвитку етнофестивалів регіону запропоновано заходи з оптимізації територіальної організації етнофестивального туризму Львівської області;

удосконалено:

- ієрархію дефініцій поняттєво-термінологічного апарату дослідження. Подієвий туризм – це один з видів туризму, класифікованих за метою, а *фестивальний туризм* є його підвидом. *Етнофестивальний туризм* – один з найпоширеніших різновидів фестивального туризму;
- методичні засади суспільно-географічного дослідження етнофестивального туризму, центрів і осередків його територіальної організації;
- критерії та узагальнено базу даних для аналізу просторово-часової структури етнофестивального туризму Львівської області.

набули подальшого розвитку:

- засади і критерії класифікації етнофестивального туризму як суспільно-географічного процесу;
- підходи до позиціонування населених пунктів регіону на ринку етнофестивального туризму, формування та просування їх брендів;
- обґрунтування основних заходів з розвитку етнофестивального туризму у населених пунктах Львівської області.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові результати дисертаційного дослідження слугують теоретико-методичною, інформаційно-аналітичною і практичною основою для раціоналізації територіальної організації та збалансованого розвитку етнофестивального туризму у населених пунктах Львівської області. Результати проведеного дослідження дали можливість оцінити етнофестивальний потенціал регіону, а також визначити заходи, спрямовані на забезпечення сталого розвитку подієвого туризму і збагачення культурно-мистецької спадщини області. Матеріали дисертації впроваджені в навчальний процес кафедри туризму географічного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка, зокрема в курси «Актуальні проблеми туризму» та «Туристичне краєзнавство» (довідка № 246/12 від 10.12.2014 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження використані в діяльності ПП “МАРК ТУР” (довідка № 3 від 26.05.2014 р.) з метою формування низки інноваційних етнофестивальних турів Львівщиною.

Особистий внесок здобувача. В дисертації використані власні розробки у формі рисунків і таблиць, отриманих на підставі обробки статистичних відомостей. Наукові результати дисертаційного дослідження отримані здобувачем особисто. На основі аналізу отриманих даних створені оригінальні картографічні матеріали, а також розроблені заходи з розвитку етнофестивального туризму у Львівській області. Публікації, в яких висвітлені основні положення дисертаційного дослідження, підготовлені одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації та матеріали досліджень, пов’язаних з її використанням, доповідались та обговорювались на 7 конференціях національного та міжнародного рівнів: «Географія і туризм: міжнародні виклики українського туризму» (Львів – Судова Вишня, 2011); «Еко- і агротуризм: перспективи розвитку на регіональному та локальному рівнях» (м. Рівне, 2012); «Соціально-економічні проблеми України в глобальному просторі» (м. Чернівці, 2012); «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (м. Львів, 2012);

«Географія і туризм: національний та міжнародний досвід» (Львів – Розлуч, 2012); «Актуальні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні: теорія і практика» (Київ, 2013); «Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід» (Львів – Тернопіль, 2013).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 16 наукових праць, обсягом 5,58 д. а., в тому числі 6 статей, надрукованих у фахових наукових журналах.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів і висновків загальним обсягом 214 сторінки машинописного тексту, списку використаних джерел (212 найменувань) і 11 додатків. Робота містить 15 таблиць і 26 рисунків, у тому числі 10 схем, 13 діаграм, 3 картосхеми.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття етнофестивального туризму

Туризм – багатоаспектне явище, що поєднує географічні, економічні, соціальні, культурні та екологічні складові, має невичерпний потенціал для постійного прогресу, тісно пов'язане з багатьма іншими сферами людської життєдіяльності, що зумовлює його значущість у соціально-економічному житті країн і народів. Туризм – це найдинамічніша галузь у світі, вагомий чинник економічного та культурного розвитку, захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, шлях до міжнародного взаєморозуміння, миру, поваги до інших рас, мов та релігії. Туризм для регіону – це економічне джерело створення нових робочих місць та отримання прибутку, розвитку інфраструктури і культури.

Не слід забувати, що туризм – ще й форма активного і невимушеного спілкування людей. У світовому масштабі характерною ознакою туризму останніх років є достатньо висока динамічність і стабільність розвитку, а також суттєвий вплив на економіку країн, які мають сприятливі рекреаційні ресурси.

Туристичний обмін між країнами – один із видів міжнародних зв'язків, що допомагають вирішити важливі питання громадського життя. Міжнародний туризм відіграє важливу роль у зміцненні миру у світі, поліпшенні взаєморозуміння і зміцненні дружби між народами, розширенні торговельної, наукової і культурної співпраці, налагодженні добрих відносин між державами. Ознайомлення зі звичаями, побутом, культурою народу іншої країни, з його історією та історичними пам'ятками спонукає до глибокого пізнання довкілля [93, с. 20].

У Законі України «Про туризм» зазначено, що туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних,

професійно-ділових чи інших цілях без провадження оплачуваної діяльності в місці перебування. З економічного погляду туризм – це особливий вид споживання матеріальних і духовних благ, послуг і товарів, що виокремлюється в самостійну галузь господарства [43, с. 20].

Вчинками кожної людини керують мотиви. Мотиви ведуть туриста до кінцевої мети – здійснити подорож до визначеного місця призначення. Здійснити вибір цього місця чи події туристові допомагає інформація про їх переваги.

Серед причин, які спонукають людей подорожувати – прагнення розваг і бажання урізноманітнити звичне побутове середовище. Такий туризм є рухом подорожувальників до місць широко розрекламованих подій – карнавалів, фестивалів, спортивних чемпіонатів тощо та центрів масових розваг.

Основу світового туристичного обміну становлять подорожі з метою відпочинку, рекреації та розваг. Найпоширенішими мотивами є: необхідність відволіктися від повсякденної рутини, можливість відпочити та розслабитися, бажання змінити обстановку та клімат, нагода взяти участь у феєричному заході, пошук романтики, можливість зайнятися спортом та ін.

Для дослідження будь-якого поняття, і фестивального туризму в тому числі, важливою є класифікація, тобто виокремлення форм і видів на підставі різних критеріїв. Здійснена на наукових засадах класифікація туризму дає змогу узгодити дефініції понять, запропоновані вченими різних наукових шкіл, різних країн і завдяки цьому сформувати спільну теорію туризмології [3; 6; 71].

Класифікація туризму, на думку українських учених В. Бабарицької, О. Любіцевої, М. Мальської, М. Рутинського та ін., має важливе значення для його практичної діяльності, оскільки дає змогу ефективно: визначати попит і формувати ринок окремих видів туризму; вирішувати проблеми оптимальної територіальної організації того чи іншого виду туризму; планувати розвиток туристичної інфраструктури; розробляти та реалізовувати спеціалізований туристичний продукт [95].

Види туризму класифікують за різними критеріями: за метою подорожі; за терміном поїздки; залежно від засобу пересування та виду транспорту; за сезонністю; за ступенем організованості; залежно від демографічних показників та соціального складу учасників подорожі; за спрямованістю туристичних потоків; за принципом оплати; за спеціалізованою організацією [93; 99; 170].

Критерій поділу туристичних подорожей з урахуванням основної мети має вирішальне значення, оскільки саме мета подорожі найбільше впливає на формування туру, вибір маршруту подорожі, а отже, на якість організації туристичного обслуговування [170]. Як правило, цілей подорожі може бути декілька, але одна з них завжди буде визначальною, домінантною, і саме вона визначатиме як вибір місця подорожі, так і характер послуг, придбаних туристом.

Класифікація туризму за метою (мотивами) подорожі є дещо умовною, оскільки цілі подорожей переважно тісно переплітаються.

Традиційно дослідники виокремлюють за метою такі види туризму: культурологічний (знайомство з природними та історико-культурними атракціями, етносами й етнічними традиціями, визначними пам'ятками цивілізації, релігіями і культурами); анімаційно-розважальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; екотуризм; діловий; сільський; подієвий (включає такі підвиди, як *фестивальний*, відвідування спортивних змагань тощо) та спеціалізований (включає такі підвиди, як освітній, сентиментальний, гастрономічний, шоп-туризм та ін.) [205].

Турист під час подорожі може ставити перед собою декілька цілей, але одна з них буде основною, саме за нею визначається вид туризму. Чітко поділити всі туристичні подорожі на окремі види дуже складно, тому в світі не існує їх єдиної уніфікованої класифікації.

Подорожі з метою відпочинку і розваг становлять основу світового туристичного обміну. На їх частку припадає близько 70% світового туризму [205, с. 20]. Вони поєднують розважальні, відпочинкові, оздоровчі, пізнавальні,

аматорські спортивні та інші поїздки.

За спостереженням Ф. Котлера, останнім часом характер і структура туризму у світі змінюються. На зміну масовому, стандартному та комплексному туризму приходять його нові нетрадиційні види, зроблені на замовлення клієнта. На географію туризму у XXI ст. впливають такі фактори, як демографічні зміни (старіння населення), стиль життя, характер роботи, обізнаність з резонансними культурно-масовими подіями, частота і тривалість відпусток. Люди прагнуть нових і нестандартних подорожей і вражень. Зростання їхньої обізнаності, нові потреби стимулюють туристичний бізнес, спонукають до інновацій і нововведень. Більшість інноваційних туристичних продуктів мають свої ніші на ринковому просторі (серед них фестивальний, екологічний, пригодницький туризм) [75].

У XXI ст. одним із найперспективніших напрямів, за оцінками експертів Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), є подієвий, або ж івент-туризм. Запозичене з англійської мови слово *event* (подія, захід) вживається для означення запланованої події, яка відбувається у визначений час і з конкретною метою, і має резонанс у суспільстві. До івенту відносять фестивалі, карнавали, паради, святкування; конференції, форуми, симпозіуми, круглі столи; освітні заходи: семінари, тренінги, курси підвищення кваліфікації; спортивні змагання, чемпіонати; концерти, кінопрем'єри, театральні вистави; ювілеї, урочистості; ділові події: виставки, ярмарки, торговельні шоу, презентації, відкриття торгових центрів, офісів, підприємств чи представництв компаній, прийоми, заходи, пов'язані з просуванням торговельної марки тощо. [202].

До новітніх різновидів туризму дослідники відносять «етнографічний», або «етнокультурний».

Етнографічний туризм – це різновид пізнавального туризму, основною метою якого є відвідання етнографічних об'єктів, що належать до історичної спадщини народу, який проживає на даній території [32, с. 26].

У працях вітчизняних і зарубіжних учених окреслено понятійно-термінологічний апарат етнокультурного туризму [55; 99; 120; 145]. На думку

М. Рутинського, поняття, позначене терміносполученням «етнокультурний туризм» є ширшим за обсягом і світоглядним значенням, ніж «етнографічний туризм», оскільки відображає мотиваційно-пізнавальний інтерес туристів до духовно-матеріальних елементів культури конкретного народу (етносу) [130, с. 84].

Пізнавальний туризм, залишається стійко популярним у XXI ст., в якому з'являються інноваційні підвиди. У нашій країні таким підвидом став етнофестивальний туризм, підґрунтям для якого слугують гостинність українців, їх любов до народних традицій.

Отже, одним із видів туризму, класифікований за критерієм мети подієвий туризм. Фестивальний туризм – це підвид подієвого туризму, а етнофестивальний туризм – один з найпоширеніших різновидів фестивального туризму.

Подієвий туризм – порівняно молодий і надзвичайно цікавий напрям туризму, що динамічно розвивається [201, с. 31]. Унікальні тури, що поєднують традиційний відпочинок і участь у видовищних заходах, поступово набувають дедалі більшої популярності.

Визначальна особливість подієвого туризму – це безліч яскравих неповторних вражень, які можна отримати винятково в тій чи іншій дестинації у вузький, конкретно визначений проміжок часу.

Фестивальний туризм належить до спеціалізованих підвидів туризму, він покликаний задовольнити специфічні запити людей під час поїздки та відвідання об'єкта зацікавлення.

Чіткої межі між подієвим туризмом і фестивальним туризмом не існує. Проте не кожна подія є фестивалем. Так, подієвий туризм охоплює такі особливі атракції, як спортивні змагання (Олімпійські ігри, футбольні, гірськолижні та інші чемпіонати і відбіркові кубки), концерти світових зірок, військові паради, музичні паради, виставки, атракціони, тематичні парки, модні покази, авіа- та автосалони, аукціони тощо. Учасники подієвих турів висуюють

специфічні вимоги до засобів розміщення, зокрема, до транспорту (зручність доправлення до місця події), підприємств громадського харчування та послуг гідів-перекладачів [202].

Визначальною особливістю подієвого туризму М. Біржаков вважає те, що щороку він поповнюється новими подієвими турами, які з одноразових переходять у розряд регулярних. Великим і стабільним сегментом сучасного міжнародного подієвого туризму є карнавальні і фестивальні тури [12].

Туризм у незалежній Україні проголошено одним з пріоритетних напрямів розвитку. У непростих умовах український туризм з р. в рік нарощує показники розвитку, поліпшує якість і культуру обслуговування, відкриває пересічним громадянам наші міста і села як культурно-мистецькі центри. Для удосконалення територіальної організації етнофестивального туризму в Україні важливо чітко окреслити його місце і зв'язки у класифікаційній системі туристичної діяльності.

На жаль, дотепер чіткої класифікації фестивального туризму, як і туризму загалом, не існує. Це пояснюється насамперед труднощами виокремлення тих чи інших його форм. Класифікація фестивального туризму дала б змогу краще зрозуміти суть цього виду відпочинку, визначити попит на окремі види і на цій підставі розробляти ефективні плани розвитку туризму в регіоні.

Спираючись на загальні критерії, етнофестивальний туризм можна класифікувати за такими ознаками:

- за спрямованістю туристичних потоків і масштабами територіального охоплення (в'їзний, виїзний, внутрішній);
- за охопленою територією (національний, міжнародний);
- за тривалістю поїздки (тривалий, туризм вихідного дня);
- за демографічним і соціальним складом учасників подорожі;
- за характером організації (плановий, самостійний);
- за інтенсивністю (постійний, сезонний, односезонний, двосезонний);
- за способом пересування та використанням транспортних засобів

(авіаційний, автомобільний, залізничний, морський, гужовий);

- за принципами організації продажу туру та формою організації обслуговування.

Фестивальний туризм в Україні тісно інтегрується з іншими видами туризму (рис. 1.1).

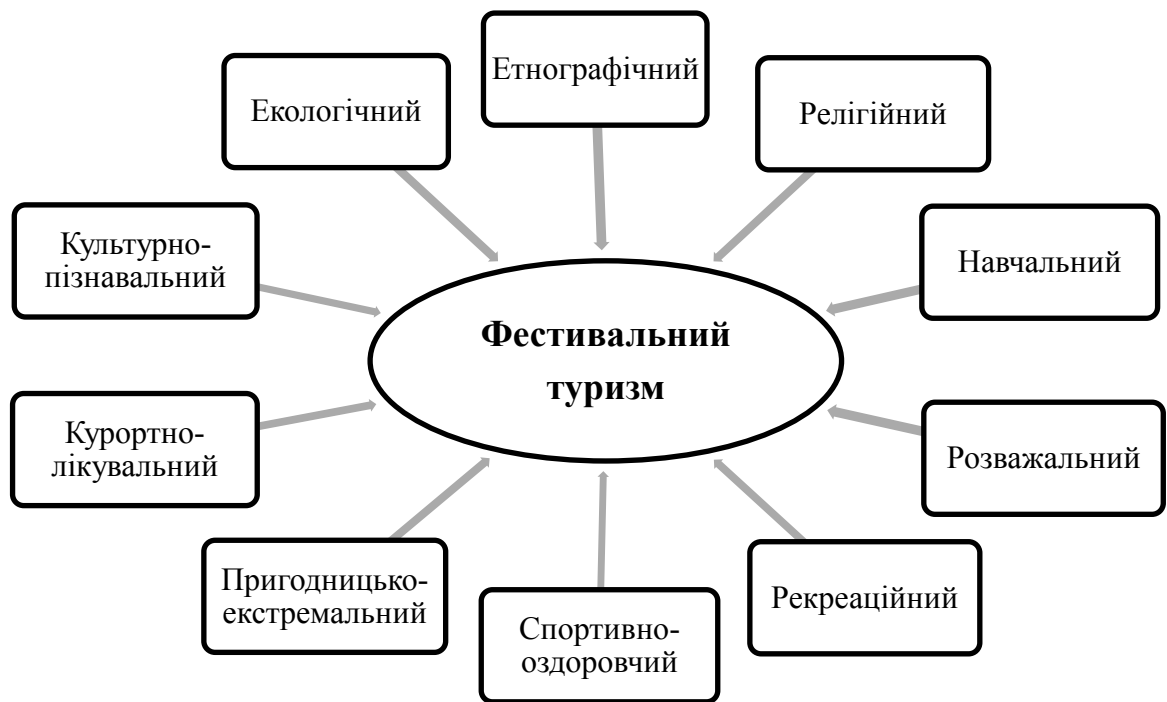

Рис. 1.1. Місце та зв'язки фестивального туризму з іншими видами туризму (власна розробка).

Мотиваційною основою фестивального туризму слугує прагнення мешканців різних населених пунктів, регіонів і країн відвідати й узяти безпосередню участь у тому чи іншому фестивалі.

Фестиваль (з фр. festival, від лат. festivus – *святковий, веселий*) – це багатолюдне театралізоване святкове дійство, що включає огляд чи демонстрацію досягнень у певних видах мистецтва, вид подієвих туристичних ресурсів. Як зазначено в «Словнику української мови», «фестиваль – масове свято, на якому показують досягнення певного виду мистецтва; показ, огляд

досягнень якого-небудь виду мистецтва. [цит. за 183].

Досліджуючи роль фестивалів у сучасному культурно-мистецькому житті Європи, – учасники проекту «Arts Festivals and European Public Culture» дійшли висновку, що саме численні фестивалі «творють» модерну молодіжну культуру та прищеплюють генерації молодих європейців любов до мистецтва в усіх його проявах [198].

В Україні проблематика фестивалів як масштабного явища суспільного життя висвітлюється, здебільшого, у поодиноких публікаціях мистецтвознавців [1; 80; 171; 173; 181 та ін.], які торкаються лише окремих аспектів соціального та культурного значення фестивального руху. Отже, дослідження цього явища з географічної точки зору на пострадянському просторі перебуває на початковому етапі. Привід розглядати фестивалі як геопросторове (а не тільки мистецьке) явище з'явився не так давно, з розвитком в Україні нового напрямку «географія культури» [53; 90; 120], тому предметом глибокого аналізу ця проблематика ще не стала, а основну інформацію про подібні заходи, причому зазвичай описово-фактичну, надають переважно ЗМІ культурного спрямування. Аналітичний характер мають лише поодинокі статті та інтерв'ю активістів фестивального руху.

Організація фестивальних дійств, фольклорних свят тощо є однією з активних форм безпосереднього залучення іноземних туристів у країну або вітчизняних туристів у регіони. Унікальні тури фестивального туризму, що поєднують традиційний відпочинок з участю в найвидовищніших заходах планети, регіону, країни, поступово набувають дедалі більшої популярності. Для туризму й плекання національної культури особливе значення мають етнофестивалі.

На підставі детального аналізу багатьох фестивалів світу та України можемо типологічно систематизувати їх сукупність за визначальними класифікаційними ознаками (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація фестивалів (власна розробка)

№	Визначальна класифікаційна ознака	Види фестивалів
1	За тематичним спрямуванням	етнографічні; етнокультурні; музичні; екологічні («Eco solutions»); культурно-пізнавальні; навчальні; спортивні; спортивно-культурні («Планета Драгобрат»); театральні; наукові; вуличні; мистецькі; пивні; подійні (приурочені до певних подій; напр., святкування 750 річчя Львова); релігійні (приурочені до певних релігійних подій («Великдень у Космачі»); історично-музичні (лицарський фестиваль історичної реконструкції «Стародавній Меджибіж»); фестивалі різних страв і напоїв («Берлибашський банош», «Червене вино»); змішані.
2	За терміном і тривалістю проведення	вихідного дня (уїк-енд фестивалі); тижневі; сезонні.
3	За територіальною ознакою	міські/сільські; районні/міжрайонні; обласні; регіональні (крайові); національні; міжнаціональні; прикордонні; міжнародні.
4	За формою залучення учасників і глядачів	фестивалі-конкурси; пізнавальні; рекламні; розважально-відпочинкові.

Фестивальний туризм західні й українські дослідники, як правило, класифікують за масштабом (національного чи міжнародного рівня) і за тематикою заходу [10; 31; 93; 130; 209].

За географічним критерієм фестивалі (за походженням запрошених учасників) можна поділити на такі:

- місцеві – їх учасники походять з одного міста, району, села;
- регіональні – на них з'їжджаються учасники з однієї чи кількох суміжних адміністративно-територіальних одиниць (області, краю, землі, провінції);
- національні – на них учасники з'їжджаються принаймні з половини адміністративно-територіальних одиниць держави;
- міжнародні – запрошуються учасники з різних країн.

Регіональні, всеукраїнські, міжнародні фестивалі географічно можуть відбуватися як у межах одного населеного пункту, так і в кількох одночасно або по чергово.

За місцем локалізації заходу виділяємо фестивалі:

- на закритих майданчиках, у приміщеннях (театри, галереї, концертні зали);
- на напівзакритих майданчиках (стадіони та інші чітко обмежені території);
- open-air (просто неба – фестивальний простір не лімітований).

За формою залучення учасників і глядачів фестивалі поділяємо на:

- фестивалі-конкурси;
- пізнавальні;
- рекламні;
- розважально-відпочинкові.

Фестивалі-конкурси мають на меті певні змагання з визначенням переможців. Пізнавальні фестивалі є демонстрацію чогось нового чи напівзабутого старого. Наприклад, за допомогою етнофестивалів ми пізнаємо призабуті надбання культури певного етносу. Розважально-відпочинкові фестивалі не мають якоїсь глибокої мети і зосереджені переважно на забавах і відпочинку від буденності.

Нове явище у фестивальному туризмі України – рекламні фестивалі, скажімо такі, як фестивалі пива чи інших продовольчих товарів. Вони нагадують гастрономічні фестивалі, проте гастрономічні не завжди є рекламними. Яскравим прикладом рекламного фестивалю є «Stare misto», що проводиться в травні у Львові за підтримки Першої приватної броварні.

За хронологічним критерієм класифікації фестивалі можуть бути одноразовими або (як правило) відбуватися циклічно – один раз за певний період – і тривати від одного дня до кількох місяців.

За п'ятиденного робочого тижня майже половина загального річного бюджету часу на відпочинок припадає на вихідні дні і тільки 15-20% – на відпустки або канікули. Решта вільного часу припадає на щоденний відпочинок після робочого дня. Тож не дивно, що найбільш популярними є фестивалі тривалістю 2-3 дні, що включають вечір п'ятниці, суботу і неділю.

Розмаїття фестивалів ускладнює їх класифікацію за тематикою. Найпоширенішими їх тематичними різновидами є такі: міжнародні карнавальні шоу (наприклад, карнавал у Ріо-де-Жанейро, Венеціанський карнавал); національні фестивалі і свята (наприклад, День незалежності України); міські карнавали і святкування Дня міст (наприклад, Кельнський карнавал); музичні фестивалі і конкурси (наприклад, «Червона рута», «Stare Misto» (м. Львів), «Мазепа-Фест» (м. Полтава); театральні фестивалі-конкурси (наприклад, Міжнародний театральний фестиваль «Драбина» (м. Львів, Україна), Міжнародний театральний фестиваль в Авіньйоні (Франція); театралізовані вуличні шоу (фестивалі вуличних театрів) (наприклад, Вуличний театральний фестиваль «Золотий Лев», фестиваль вуличного мистецтва «Lviv Street Art» (м. Львів); танцювальні фестивалі (наприклад, Міжнародний хореографічний фестиваль-конкурс для дітей та юнацтва «Танцювальний Олімп» («TANZOLYMP») (м. Берлін), Міжнародний фестиваль танців народів світу «DANCES OF THE WORLD» (м. Київ); кінофестивалі (наприклад, Міжнародний кінофестиваль «Молодість» (м. Київ), фестиваль польського кіно «Під Високим Замком» (м. Львів); літературні фестивалі (наприклад, Фестиваль європейських

літератур (м. Коньяк, Франція), Львівський міжнародний літературний фестиваль); гастрономічні фестивалі (наприклад, Львівський міський фестиваль пива, «Гуцульська бринза» (м. Рахів); етнофестивалі – традиційної культури, фольклору та ремесел (наприклад, «Країна мрій» (м. Київ), «Етновир» (м. Львів); екофестивалі (наприклад, «Чисті джерела Бугу» (с. Верхобуж Львівської області.), «Гомільшанський екотоп» (НПП «Гомільшанські ліси» (Харківська область); історичні фестивалі (давної (античної, середньовічної, козацької тощо) культури; історичні реконструкції) (наприклад, «Терра Героїка» (м. Кам'янець-Подільський), «Ту Стань!» (с. Урич Львівської області.), Фестиваль-реконструкція до Дня визволення Києва «Даєш Київ!)); релігійні фестивалі (наприклад, «Великдень у Космачі»); професійні фестивалі (пекарів, кондитерів, складувів та ін.); фестивалі моди (наприклад, «L'Oreal Paris» (м. Париж), «Kyiv Fashion» (м. Київ); спортивно-розважальні фестивалі (наприклад, Всеукраїнський студентський спортивний фестиваль, «Львів паркур фест»); дитячі фестивалі (наприклад, Міжнародний дитячий фестиваль «Змінимо світ на краще!» (МДЦ «Артек»), «Львівський міжнародний дитячий фестиваль»); вузькопрофільовані фестивалі: лендарту, стріарту, фото, феєрверків, повітроплавання, повітряних ліхтариків, флюоромистецтва, комп'ютерного мистецтва, коміксів тощо.

Музичні фестивалі – це цикли концертів і вистав, об'єднані загальною назвою, єдиною програмою, що відбуваються у форматі конкурсу, народного гуляння чи урочистостей. Музичні фестивалі різняться за тривалістю (від декількох днів до півроку) і змістом. Існують музичні фестивалі монографічні (присвячені музиці одного композитора), тематичні (присвячені певному жанру, епосі або стилістичному напрямку), виконавського мистецтва та ін. [180]. Такі фестивалі організовують державні і місцеві органи управління, філармонії, музичні організації, а також фірми і приватні особи.

Етнічні фестивалі – це заходи, спрямовані на повернення до місцевих традицій, їх відновлення та збереження, на розвиток та популяризацію звичаїв і обрядів, автентичного фольклору тощо [186; 194].

Театральні фестивалі – це нагода презентації громаді нового творчого доробку, можливість безпосереднього спілкування, обміну досвідом, можливість показати сучасні досягнення театральних колективів; їх завдання – активізація творчого життя молоді, пропаганда театального мистецтва серед населення, залучення молоді до перегляду театральних вистав як світових класиків, так і сучасних авторів.

Кінофестивалі – це престижні форуми, на яких демонструються останні досягнення кіномистецтва, вони передбачають огляд, творче змагання митців і проводиться з метою виявлення найкращих фільмів, нових тенденцій у розвитку кінематографу, налагодження співпраці між кіномитцями. У ХХІ ст. наймасштабнішими подіями в світі кіномистецтва є фестивалі, що традиційно проводяться в Каннах, Венеції (перший у світі міжнародний кінофестиваль відбувся саме тут у 1932 р.), Берліні, Токіо, Москві, Каїрі (найбільший кінофестиваль в арабському світі), з кінця 90-х років ХХ ст. – у Києві, Одесі та Львові.

Мистецькі фестивалі передбачають демонстрацію досягнень мистецтва для широких мас, обмін досвідом, співпрацю між митцями. Сюди можна віднести фестивалі літературного профілю, художнього чи певного виду праці: ковальства, писанкарства, вишивання тощо. До мистецьких належать і музичні, і театральні, і кінофестивалі, але ми їх виокремили як групи, враховуючи те, що вони стали надзвичайно популярними й масовими.

Гастрономічні фестивалі – це святкові заходи, спрямовані на демонстрацію кулінарних досягнень, рекламування певного продукту чи страви; це свята, пов'язані з ознайомленням із національними кулінарними традиціями та дегустацією специфічних страв народної кухні того чи іншого етногеографічного терену.

Релігійні, національні фестивалі – це дійства, пов'язані зі святкуванням певних культурних традицій народу, що опираються на місцеві релігійні традиції, обряди та переконання.

Тематичні фестивалі – це розважальні заходи, в основу яких покладено

якусь подію чи тему.

Екологічні фестивалі проводяться задля привернення уваги широкої громадськості до конкретних або глобальних екологічних проблем. Організатори таких заходів намагаються знайти оригінальні підходи до висвітлення екологічних проблем і водночас залучити гостей до співпраці: створити художню експозицію з природних матеріалів чи побудувати інсталяцію із зібраного тут таки сміття, прокласти цікавий маршрут природним ландшафтом чи допомогти облаштувати годівниці для тварин і птахів. Це розвиваючі заходи, що, як і етнофестивалі, сприяють відродженню найкращих традицій культури, допомагають знайти нові шляхи гармонійного співіснування людини і природи.

Змішані фестивалі поєднують у собі всі попередні види.

Підрахувати кількість фестивалів у світі надзвичайно складно, адже майже кожного дня в світових мас-медіа з'являється інформація про організацію тією чи іншою місцевою громадою нового культурного заходу. За нашими підрахунками, станом на 2012 р. лише зі статусом «міжнародного» у світі налічувалося понад 4,5 тис. фестивалів і карнавалів.

Туристичний продукт фестивального туризму доцільно розглядати в контексті описаних видів туризму:

- екологічного (дія фестивалів зазвичай відбувається просто неба в різних мальовничих куточках нашої країни, у національних парках та заповідниках; під час багатьох фестивалів організатори закликають до бережливого ставлення до навколишнього середовища, а на деяких навіть розпочинають дійство, апелюючи до екологічних проблем регіону, в якому відбувається фестиваль);
- етнографічного (надзвичайно багато туристичних фестивалів, що відбуваються на теренах України, саме етнічну складову ставлять на перше місце; іманентними ознаками таких фестивалів є фольклор, місцеві традиції та обряди, проведення майстер-класів, в яких народні умільці навчають місцевим прикладним видам

народного мистецтва);

- курортно-лікувального (часто фестивалі відбуваються на популярних курортах, завдяки чому і курортник, і активний турист отримують подвійну користь для душі і тіла);
- навчального (крім уже згадуваних майстер-класів народних умільців, на фестивалях відбуваються тематичні дні, де навчають, наприклад, стрільбі з лука, скелелазінню, ленд-арту.);
- культурно-пізнавального (крім згаданого безпосереднього ознайомлення з кращими культурно-мистецькими надбаннями місцевої і запрошених громад; доречно додати відвідування виставок, музеїв, екскурсії рідним краєм, ознайомлення зі славним минулим регіону тощо.);
- пригодницько-екстремального (спеціалізовані фестивалі як регіонального і національного, так і міжнародного класів, що консолідують учасників довкола ідеї популяризації того чи іншого виду спорту: велоперегони, мотоперегони, рафтинг, лещатарські змагання тощо);
- рекреаційного (оскільки рекреація – це відновлення життєвих сил душі та тіла, фестивальний туризм надає такий необхідний людям заряд позитиву та енергії);
- релігійного (багато фестивалів приурочені до релігійних свят: «Великдень у Космачі», «Свято Купала на Драгобраті»);
- розважального (анімаційні служби фестивалів намагаються урізноманітнити розваги настільки, щоб кожен учасник такого дійства віднайшов щось собі до душі, відчув неймовірні емоції та повернувся додому, сповнений враженнями);
- спортивно-оздоровчого (змагання на будь-який смак – від лицарських турнірів до перетягування канату, балансування на колоді і «перегони» у мішках, – і водночас екологічно чисті місця проведення фестивалів, недоторкана природа сприяють

оздоровленню, особливо міських жителів).

Фестивальний туризм, що інтегрується з різними видами масового туризму – це надзвичайно перспективний напрям розвитку подієвого туризму, який потребує детального вивчення та популяризації.

М. Швед виокремив складові будь-якого фестивалю:

- 1) смислову, тематичну складову (вид мистецтва, соціальна група, субкультура, продукт тощо), яка втілюється у презентаційній частині;
- 2) фестиваль має містити елемент святковості та урочистості, покликаний привернути увагу до тематики, підкреслити її значущість;
- 3) фестиваль повинен мати організовану структуру, координаційний апарат з кількох людей, з формально або неформально визначеними функціями [181].

Важливою складовою кожного фестивалю є матеріальна база, яка включає певний простір, в якому відбуваються фестивальні заходи, а також необхідні технічні засоби. В більшості випадків матеріальна база потребує залучення зацікавлених державних або недержавних структур, спонсорів, творчих колективів.

Суб'єктами створення фестивалю, за львівським мистецтвознавцем М. Шведом, виступають організатори, учасники презентаційної частини та глядацька аудиторія. Організатори є рушійною силою заходу. Цілі фестивалю можуть укладатися у розгорнуту концепцію соціально значущих перспектив (наприклад, розвиток екологічного мислення, реалізація творчого потенціалу людини), можуть бути спрямовані на популяризацію якогось напрямку, продукту чи бренду або ж просто на отримання прибутку [181].

І офіційно запрошені учасники, і пересічні гості-туристи та місцеві глядачі, як свідчить практика, є рівноцінними суб'єктами фестивального процесу. Загалом, кожна людина, яка перебуває у фестивальному просторі, певною мірою стає його творцем, активним чи пасивним учасником. М. Швед

зауважує, що вся сукупність ролей, форм і ступенів включення пересічного відвідувача-туриста у фестивальну діяльність (бездіяльність також є формою участі) створює неповторний культурний простір кожного фестивалю.

Класифікаційною ознакою будь-якого фестивалю, навіть найбільш тривалого, є чіткі календарні терміни проведення. Фестивальні заходи відбуваються в єдності заздалегідь окресленого простору країни, регіону, міста, концертного або театрального залу.

Основними споживачами фестивального туризму є люди вікової категорії 15-25 років, які надають перевагу недорогому відпочинку терміном на вихідні дні. Тематика фестивалю для них менш важлива, головне, щоб було цікаво і весело, а дійство відбувалося в історичних центрах міст чи десь на природі.

Функція фестивалів різних видів служить для забезпечення розваг і задоволення конкретних потреб населення. Час святкування пропонується провести, долучившись до певних груп (соціальних, релігійних, географічних).

Сучасні фестивалі, культурної чи етнічної тематики, прагнуть знайомити населення із напівзабутими традиціями. Фестиваль як культурна акція передбачає наявність своєї аудиторії, на яку зорієнтована його художня та етнічна концепція.

Фестиваль як явище мистецького життя відрізняється особливою атмосферою свята, орієнтацією на показ кращих художніх колективів і виконавців, оригінальністю пропозиції. Основне завдання фестивалю – внести свіжий струмінь у культурне життя країни, регіону, міста, створити максимально широке поле тяжіння як для професіоналів у галузі театру і музики, так і для пересічних глядачів та слухачів [171].

Фестивальний туризм є показником і своєрідним каталізатором інтенсивності та якості мистецького життя країни. Як свідчить світовий і український досвід, фестивалі – це осередки культурогенезу, що визначають напрями розвитку мистецтва, формують нові ідеї, відкривають нові обрії творчої самореалізації.

Фестивальний туризм в Україні останнім часом набув значного розвитку,

що зумовлено природними та національними особливостями нашого краю.

Основна мета фестивальних турів – поєднання традиційного відпочинку з участю у найбільш видовищних фестивалях України. Фестивалі поступово завойовують дедалі більшу популярність (фестивалі пива, шоколаду, парад наречених, Маланка на Буковині, військово-реконструкційні фестивалі у Кам'янці-Подільському, Хотині тощо). Якісно спланований та добре організований фестивальний туризм – це атмосфера свята, що не закінчується, індивідуальні умови відпочинку і незабутні враження [10].

Фестивалі, які відбуваються у різних областях України, забезпечують її популяризацію, сприяють активному розвитку цільових туристичних поїздок. Практично кожне обласне місто, більшість районних центрів і чимало сіл цікаві своїми культурними й спортивними подіями, що відбуваються за чималого скупчення глядачів. За даними одного із соціальних інтернет-досліджень, 36% опитаних вважають саме фестивальний туризм найперспективнішим для України [51].

Розглянемо у відсотковому співвідношенні, які саме фестивалі пропонують в Україні туристам (рис. 1.2):

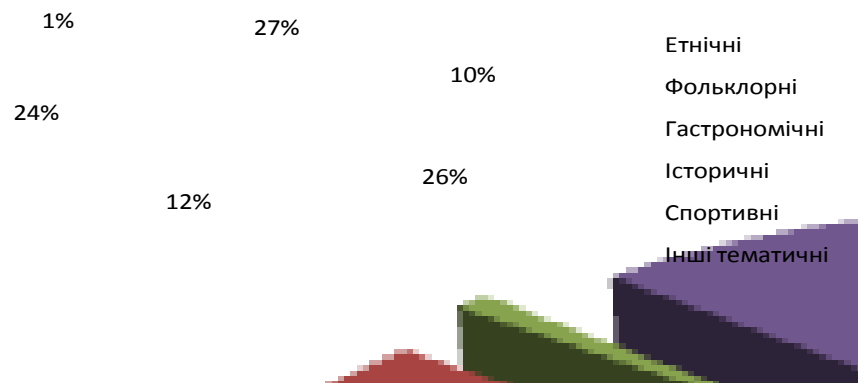

Рис. 1.2. Співвідношення основних видів фестивалів, які відбулися в Україні 2012 року (за підрахунками автора).

Як видно з рис. 1.2, у культурному просторі України склалося збалансоване співвідношення основних видів фестивалів. Однак палітра масових дійств у найрізноманітніших формах і масштабах має тенденцію до урізноманітнення.

Україна володіє величезним природно-рекреаційним та історико-культурним потенціалом і спроможна забезпечити потужний розвиток етнофестивального туризму. Українська нація є достатньо консолідованою, і її традиційна культура повинна становити значний сегмент національного туристичного продукту на ринку міжнародного і внутрішнього фестивального туризму [8; 13; 21].

Етнофестивалі презентують фольклорне багатство, побут і звичаї, культурні цінності, духовну й матеріальну спадщину різних народів або одного народу чи етнічної групи. Їх поділяємо на три типи:

- 1) *етнічні (фольклорні) фестивалі* – відбуваються у формі демонстрування культурного надбання народу(ів). Наприклад: Міжнародний гуцульський фестиваль, Міжнародні бойківські фестини, «Бойківська ватра», «Лемківська ватра», «Коломийка», «На Синевир трембіти кличуть», «Гуцульська бриндзя», «Поліське літо з фольклором»;
- 2) *традиційні фестивалі та свята* – відбуваються традиційно і є автентичними звичаями певного народу, наприклад, Сорочинський ярмарок, «Проводи тваринників на полонини», «Обжинки», святкування Купала чи обрядодійства Різдвяного циклу;
- 3) *етнокультурні фестивалі* – поєднують презентації автентичної й сучасної культури етнічної спільноти або декількох спільнот (наприклад, «Країна мрій» у Києві чи фестиваль національних культур «Букова віть» у Чернівцях).

Найпоширенішим типом етнофестивалів є фольклорні фестивалі. У ХХІ ст. усі наймасштабніші міжнародні фольклорні фестивалі відбуваються під егідою CIOFF (Міжнародна рада організацій фестивалів фольклору і традиційних мистецтв, що діє при ЮНЕСКО). Згідно з визначенням CIOFF, «міжнародний фольклорний фестиваль є одним із засобів збереження і пропагування нематеріальної культурної спадщини, в основному через такі її жанрові форми вираження як музика, танці, ігри, обряди, звичаї, ремісничі ноу-

хау та ін. Щоб слугувати цілям підтримки і зміцнення культурної самобутності і різноманітності, фольклорний фестиваль повинен бути реалізований у відповідному культурному контексті» [204, с. 3].

CIOFF вважає нематеріальну культурну спадщину основою культурного розмаїття та гарантією сталого розвитку, що підкреслено в Рекомендації ЮНЕСКО про збереження традиційної культури та фольклору 1989 р., в Загальній декларації ЮНЕСКО про культурне розмаїття 2001 р. і в Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини.

Міжнародні фестивалі фольклору є місцями зустрічі традиційних культур і дестинаціями глобального етнокультурного туризму. Міжнародні фестивалі фольклору проводяться згідно з народними традиціями своєї країни за безпосередньої участі місцевих громад і об'єднують народних митців і майстрів ремесел з різних країн.

Міжнародний фольклорний фестиваль, згідно з вимогами CIOFF, охоплює такі чотири елементи:

- 1) різноманітні форми вираження традиційної культури (музика, спів, танці, костюми, звичаї, ремесла, казки, страви традиційної кухні, обряди, ігри, традиційні інструменти та ін.);
- 2) співучасники – художники, хореографи, музичні директори, ремісники, етнологи, учителі, діти і молодь, члени громадських комітетів фестивалю та інші особи;
- 3) партнери – культурні і громадські об'єднання, місцеві і регіональні народні фольклорні колективи, місцеві, регіональні і національні народні майстри і художники, місцеві, регіональні та національні урядовці і керівники культурних товариств, ремісничих гільдій, добровольці волонтери;
- 4) діяльність – включення у фестивальну програму таких заходів, як вистави, виставки, конференції, ігри, конкурси, зустрічі, візити, навчання, симпозіуми, демонстрації, паради, ярмарки, дегустації та ін. [194].

Етнофестивалі створюють атмосферу, сприятливу для налагодження емоційних контактів між людьми, реалізації потреб у міжособистісному спілкуванні, самоідентифікації, трансляції етноспадщини від старшого покоління до молоді. Як форма відпочинку етнофестивалі вирішують питання етнокультурного й світоглядно-естетичного виховання, оскільки у форматі розваги молодь долучається до музичної й етнічної культури.

Етнофестивальний туризм – це широка гама подієвих етнокультурно-пізнавальних турів, які організовуються для співучасті у велелюдних народних зібраннях етнографічно-мистецького характеру, занурення в автентичне етнодуховне середовище корінного населення тієї чи іншої території, трансляції традиційної етнокультури від покоління до покоління, участі у масових музично-анімаційних дійствах чи фан-супроводу виступів улюблених музичних гуртів, відвідин національних свят і традиційних карнавалів, участі в традиційних ярмарках, спортивно-розважальних й фольклорно-туристичних дійствах.

З-поміж усіх інших видів туризму етнофестивальний туризм суттєво вирізняється насамперед метою — довести, що місцевій громаді є що запропонувати унікального як пересічному туристові, так і туристові з вибагливим смаком.

Щоб краще зрозуміти суть етнофестивального туризму, доцільно ознайомитися з основними організаційними особливостями та специфічними ознаками цього виду туризму.

Відпочинковий вид туризму, зосереджений у місцях проживання етнічних груп з метою пізнання їхньої культури, традицій, залучення до їхнього побуту, прийнято називати *етнографічним туризмом*. Етнографічні подорожі частково споріднені з таким відомішим видом туризму, як екотуризм, або зелений туризм. Екотуризм – це подорожі в місця з відносно недоторканою природою, які не спричиняють порушення цілісності екосистем, з метою одержати уявлення про природні та культурно-етнографічні особливості цієї території. Йому характерні такі ознаки, як стійке природокористування,

переважання природних, а не культурних об'єктів туризму, екологічна освіта туристів [127]. Визначальною особливістю етнографічного туризму та екотурів є обов'язкова наявність у місці призначення певного етносу, етнічної групи, певних етнічних ознак.

Ці ознаки також властиві етнофестивальному туризму. Етнофестивальний туризм – це різновид туризму, який відповідає вимогам організації фестивального туризму, але визначальною в ньому є етнографічна складова. Програми етнофестивального туризму поєднують у собі всі типові фестивальні ознаки. Щоправда, вони мають дещо ширшу програму, оскільки, крім самих туристичних атракцій, концертів, мистецьких заходів, організатори повинні спланувати ще й нестандартне розміщення та харчування туристів, пізнавальні поїздки, відвідини сільських етнографічних музеїв і майстер-класів.

Суб'єкт етнофестивального туризму – це турист (екскурсант, відпочивальник) з особистими культурними запитам й емоційно-рекреаційними потребами, доходами, соціальним статусом тощо.

Об'єктом етнофестивального туризму є культурно-історичний об'єкт чи подія, які необхідно розглядати як систему ознак, що характеризують культуру етносу в поєднанні його оригінальних і специфічних конкретних форм. Етнокультурні події переходять у ранг етнофестивальних, коли на них з'являється туристичний попит. Як продукт праці попередніх поколінь етнокультурні об'єкти і події слугують ресурсом для виробництва туристичних послуг подієвого пізнавального характеру.

На організацію етнофестивального туризму впливають наступні чинники: природні; культурно-історичні; етнодемографічні; соціально-економічні; екологічні і медико-біологічні; політичні; соціально-психологічні; матеріально-технологічні.

Завдяки місцевим фестивалям можна залучити в регіони додаткові потоки туристів. Але для цього фестивальні менеджери повинні ефективно і своєчасно планувати і реалізувати спеціальні програми і заходи, які сприятимуть підвищенню інтересу до місцевої культури і стимулюватимуть промоцію

культурно-етнографічного потенціалу території.

Спираючись на матеріали нашого дослідження, пропонуємо класифікацію етнофестивальних турів за різними критеріями (рис. 1.3).

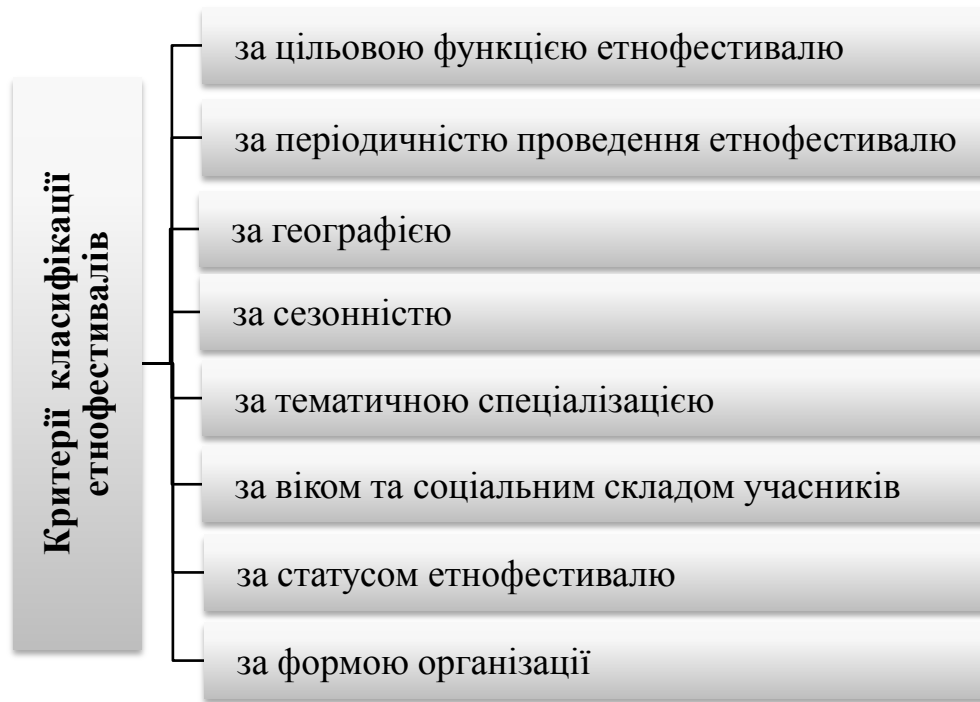

Рис. 1.3. Основні критерії класифікації етнофестивалів України

За цільовою функцією визначено такі різновиди: етнокультурологічні, етнекологічні, етномистецько-музичні, молодіжні спортивно-оздоровчі, спеціалізовані (фольклорно-пісенні, танцювальні, окремих ремесел тощо).

За періодичністю проведення: нерегулярний, сезонно-періодичний, щорічний, такий, що проводиться раз на декілька років.

За сезонністю: зимовий, літній, міжсезонний.

За географією: стаціонарний, мандрівний (місце проведення постійно змінюється).

За віком і соціальним складом учасників: дитячий, юнацький, молодіжний, середнього та старшого віку, сімейний, родинний, без вікового цензу (без обмежень), неформальний та ін.

За статусом етнофестивалю: міжнародний, національний (всеукраїнський), регіональний, місцевий (локальний).

Класифікація етнофестивалів за формами організації є досить розлогою (рис. 1.4)

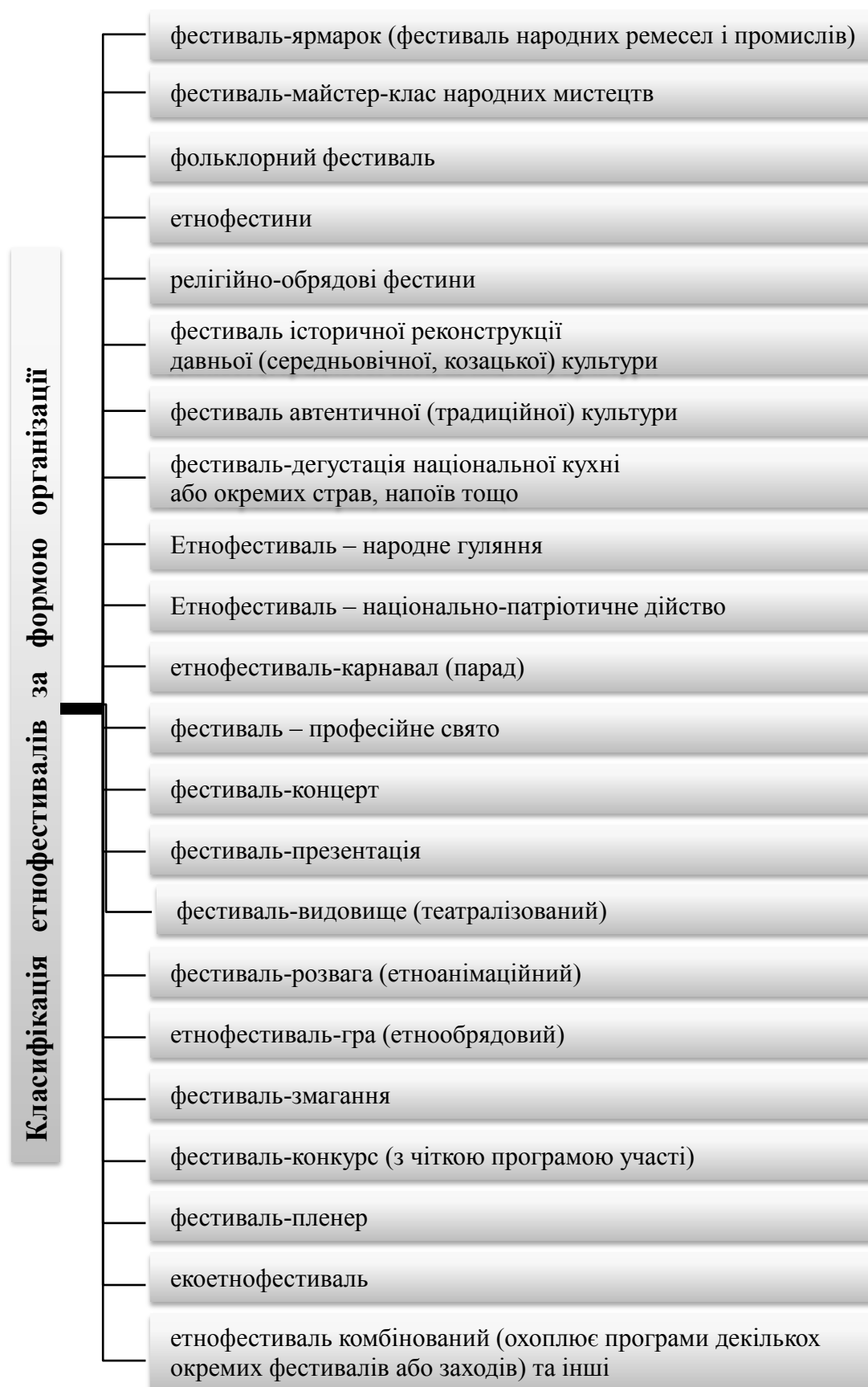

Рис. 1.4. Класифікація етнофестивалів за формою організації

Прикладне значення для туризму має класифікація етнофестивалів за тематичною спеціалізацією (програмою), подана нами і формі (рис. 1.5).

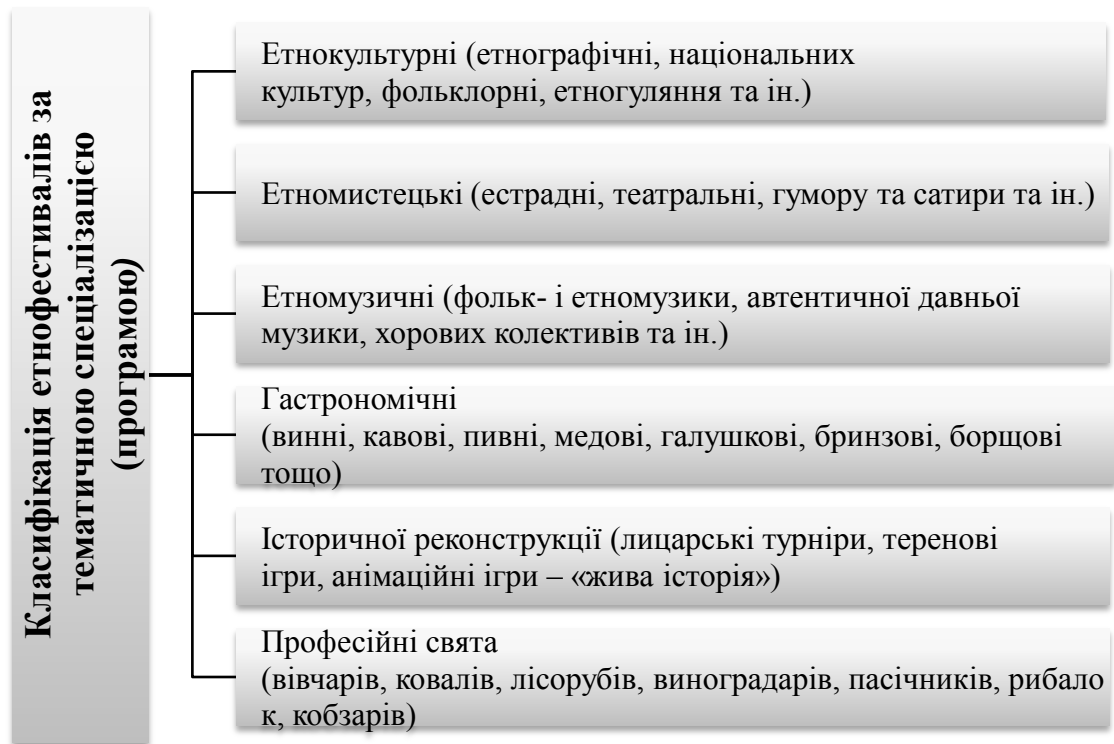

Рис. 1.5. Класифікація етнофестивалів за тематичною спеціалізацією (програмою)

Прикладне значення для організаторів туризму має розроблена нами класифікація етнофестивалів за прогнозованою чи де-факто облікованою кількістю прибулих учасників (рис. 1.6).

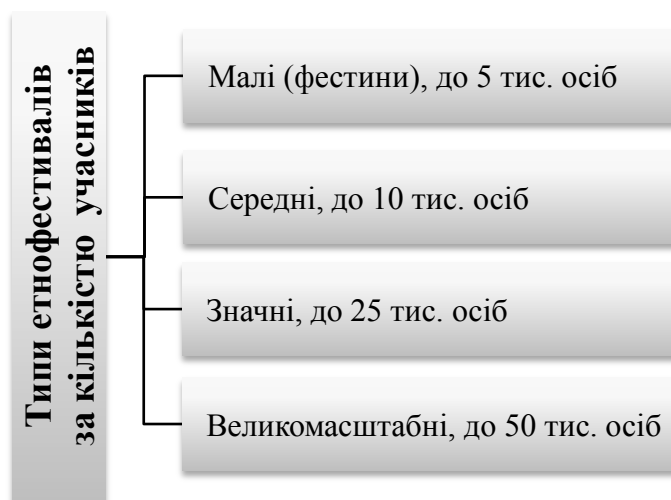

Рис. 1.6. Типологія етнофестивалів України за кількістю учасників-туристів

Зазвичай більшість сільських етнофестин України збирають до 5 тисяч відвідувачів. Етнофестивалі більшого масштабу, залежно від ступеня популярності, орієнтуються на туристичний потік від 10 до 25 тисяч гостей. Великомасштабні дійства, як – от київський «Країна мрій», львівські «Парад вишиванок», «Етновир» і подібні до них, завдяки зусиллям організаторів, успішним рекламним кампаніям і вдалому вибору часу і місця проведення, з року в рік згромаджують до 50 тисяч відвідувачів (див. рис. 1.6).

За іншими ознаками (критеріями) можна виокремити додаткові різновиди етнофестивального туризму. Запропонована нами класифікація етнофестивального туризму є однією зі спроб (підходів), яка не претендує на вичерпність і всеохопність аналізованого суспільного явища, можливі й інші підходи.

1.2. Сутність етнофестивалів як туристичних дестинацій

Слово «дестинація» (destination) у перекладі з англійської означає «місцезнаходження; місце призначення». В сучасному «Оксфордському словнику понять і термінів» «дестинація» має таке тлумачення: «Destination – the place to which a person or thing is going» (дестинація – місце, куди в даний час направляються люди або речі) [цит. за 190].

Термін «туристична дестинація» запроваджений данським науковцем Н. Лейпером у середині 80-х років XX ст. Поняття «туристична дестинація» є засадничим для вітчизняних і зарубіжних фахівців сфери туризму – як науковців, так і практиків. У відповідній літературі зустрічаємо десятки дефініцій цього терміна. Провідні західні туризмологи тлумачать це поняття по-різному. Згідно з різними визначеннями, туристична дестинація – це: місце прибуття туриста; мета подорожі або походу; напрямок туристичного маршруту; територія, що приваблює туриста; територіальна рекреаційна система; місце, призначене для прийому туристів; пункт «кристалізації» туристичного попиту (за К. Каспаром); будь-який об'єкт, що входить до

каталогів того чи іншого туроператора; об'єкт туристичної пропозиції; продукт, що задовольняє потреби туриста; культурна константа туризму (інваріант матеріальної культури); місце, де мандрівники можуть отримати різноманітні враження, досвід та емоції (за П. Пірсом); конкретно взятий об'єкт територіального управління в туризмі [92; 190].

У 1996 р. один з провідних науковців-туризмологів ЄС В. Альтхоф у праці «Вступ до туризму» запропонував компромісне, хоч, на наш погляд, і географічно «розмите», визначення: «Туристична дестинація – певне місце призначення або цільовий регіон. Дестинаціями можуть бути, наприклад, місця для заміських прогулянок, споруди для проведення вільного часу, комуни, регіони, федеральні землі, Німеччина, Європейський Союз» [цит. за 76].

Британські географи Б. Боніфац і К. Купер у книзі «Світові дестинації. Географія подорожей і туризму» (2005) також визначають туристичну дестинацію як узагальнене просторове поняття місця прибуття туриста різного масштабного рівня (від локального пункту до окремого туристичного регіону чи країни) [190].

Європейська Комісія 2000р. визначила туристичну дестинацію як «територію, що окремо ідентифікується і підтримується для туристів як місце відвідування й у межах якої туристичний продукт координується одним чи декількома закладами (влада) або організаціями» [цит. за 76].

Отже, у найширшому значенні «туристична дестинація» – це територія (населений пункт, центр, місцевість, курортний готель, парк атракціонів тощо) з різноманітними зручностями, інфраструктурою розваг, засобами обслуговування і послугами для забезпечення потреб туристів.

Учені Данської академії туризму О. Йоргенсен, К. Купер і Д. Флетчер запропонували модель «чотири А», згодом трансформовану у модель «шість А», в якій дестинація розглядається як взаємозв'язок таких складових:

- 1) attractions (атракції) – туристичні ресурси природного або штучного походження, що приваблюють туристів;
- 2) accessibility (доступність) – розвиток транспортних і

комунікаційних зв'язків;

- 3) amenities (зручності) – наявність підприємств інфраструктури туризму, що пропонують якісні послуги і товари;
- 4) ancillary services (посередники та допоміжні служби) – наявність посередницьких підприємств, що забезпечують виробництво й реалізацію туристичного продукту (рекламні агентства, банки, лікарні тощо);
- 5) activities (організація діяльності туристів) – наявність підприємств, що забезпечують реалізацію мети подорожі туриста (рекреація, виставки, конференції, фестивалі тощо);
- 6) available packages (пропозиція готового туристичного продукту) – наявність підприємств, що пропонують сформований туристичний продукт відповідно до попиту (туристичні оператори, агенти, бюро подорожей та екскурсій, аматори) [190].

З часом поняття «туристична дестинація» зазнає певних еволюційних змін, збагачується новими ознаками. Як зазначає Т. Ткаченко, з геопросторової точки зору туристична дестинація постає як територіальна таксономічна одиниця, з економічної та маркетингової – як комерційна одиниця, з управлінської – як об'єкт управління [149].

Більшість учених сходяться на думці, що початково туристична дестинація постає саме як географічна одиниця, як територія (площева ознака), маршрут (лінійна) або приурочений до певної місцевості об'єкт (точкова), що є місцем туристичного інтересу («туристичним напрямком»). Усі ж інші характеристики слід вважати «надбудовними», що поступово розкривають суть туристичної дестинації з комерційної, економічної, соціальної та управлінської точок зору.

Туристичною дестинацією будь-яка географічна одиниця стає лише за умови, що розвиток туризму формує і визначає економічну спеціалізацію життєдіяльності її соціуму. Саме в цьому полягає її принципова відмінність від території зі значним туристичним потенціалом, багатими туристичними

ресурсами та розвиненою інфраструктурою.

Таксономізація туристичних DESTИНАЦІЙ залишається ще недостатньо чітко розробленою. Найбільш повно це питання висвітлено в роботі Т. Ткаченко [150], де виокремлено різновиди, категорії, групи та таксони DESTИНАЦІЙ за десятьма ознаками. За масштабом Т. Ткаченко пропонує вирізняти чотири таксономічні рівні DESTИНАЦІЙ: туристичний регіон, країна, адміністративно-територіальна одиниця країни та локальний туристичний об'єкт.

Етнофестиваль як туристична DESTИНАЦІЯ є масовим заходом, територіально локалізованим у межах певного поселення (села, міста, групи поселень, рідше – природного урочища), яке володіє привабливими туристично-рекреаційними ресурсами, елементами соціальної інфраструктури, хоча б одним з видів транспортної доступності (аеропорт, залізничний вокзал, автобусна станція, автомагістралі) і позиціонує себе як етнофестивально-туристичний центр у межах держави або на міжнародному рівні.

Етнофестивалі як туристичні DESTИНАЦІЇ були об'єктом масштабного дослідження європейських соціологів, проведеного в грудні 2010 р. в п'яти країнах ЄС – Німеччині, Іспанії, Франції, Великій Британії та Італії – у межах наукового проекту «Arts Festivals and European Public Culture» [198].

Для проведення даного дослідження було застосовано метод опитування, як спосіб вивчення громадської думки. Цільовою аудиторією дослідження були переважно люди зі сформованою громадянською позицією та широким світоглядом. Основні категорії респондентів: іноземні туристи, які часто подорожують; власники підприємств, вищий і середній менеджмент; чиновники, які мають вплив на формування громадської думки; мешканці великих міст; представники ЗМІ.

Усього було опитано дві тисячі респондентів. За статевою ознакою респонденти розподілилися так: 47% – чоловіки, 53% – жінки.

Одне з питань проведеного он-лайн опитування стосувалося сприйняття України та найперспективніших видів туризму в Україні і саме воно виявилось

проблематичним для іноземних респондентів. Близько 37% опитаних було важко оцінити наведені види туризму з огляду перспектив їх розвитку в Україні.

Узагальнення відповідей решти 63% респондентів продемонструвало, що поряд з відвіданням культурно-історичних пам'яток (1-ше місце, 56%) та сільським туризмом (44%) до перспективних для України destinations туризму опитані відносять природні заповідники (44%) та фестивальний туризм (39%). «Трійку аутсайдерів» за цим показником формують «морські курорти» та «екологічний туризм» (обидва по 34%), а також «паломництво» (23%) (рис. 1.7).

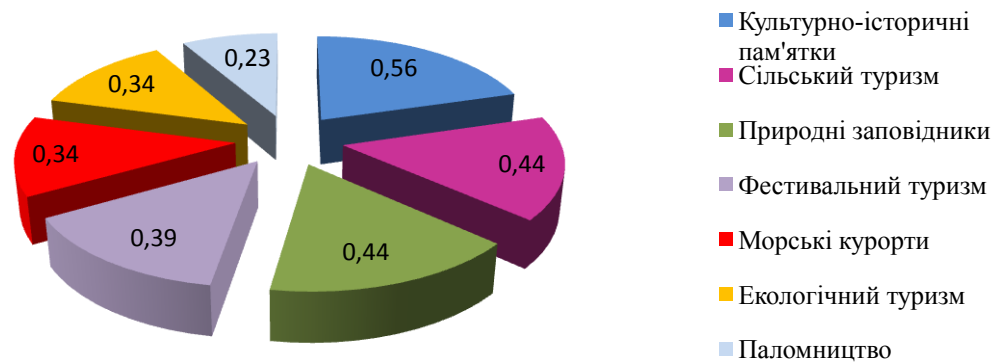

Рис. 1.7. Місце українських фестивалів як туристичної дестинації у вісімці найпривабливіших для іноземного туриста дестинацій для відвідування в Україні, за даними дослідницького проекту «Arts Festivals and European Public Culture» [198]

Етнофестивалі – дуже популярне в останні роки явище на Львівщині, що активно відроджує малі історичні поселення краю як туристичні дестинації. Етнофестивалі Львівщини спрямовані на повернення до місцевих традицій, їх відновлення та збереження, на розвиток і популяризацію звичаїв та обрядів, автентичного фольклору тощо. Етнофестивалі присвячуються певному роду занять, обряду або навіть продукту і, як правило, відбуваються в традиційний час, відповідно до визначних подій у житті громади – збору врожаю, закінченню посту чи повернення горян з полонин. Найважливіше, що вони сприяють відродженню народних традицій, стилю життя в гармонії з природою

та економічному розвитку конкретних громад.

Географія DESTИНАЦІЙ етнофестивального туризму(територіальний аспект) пов'язана зі збереженням етнокультурної мозаїки етносів України, яка територіально локалізується в окремих етнографічних регіонах, адміністративно-політичних одиницях. Карпатський регіон, АР Крим, Поділля, Полісся, Наддніпрянщина й Слобожанщина вражають туристів збереженістю архаїчних форм сільського побуту, вишуканою народною кухнею, особливим плеканням українських культурних традицій [127]. Однак найбільшого розвою етнофестивальний рух набув саме в Карпатському регіоні. «Родзинкою» етнофестивального туризму в Карпатському регіоні України притаманна органічність співіснування людини й природного середовища, незвична для мешканців міста автентика життєвого укладу, скромність побуту та архаїчна щира простота побутового спілкування й культури взаємин з гостями. Регіональні особливості культури і побуту, народні пісні і танці, святкові гуляння є цінним етнокультурним ресурсом [89].

Дослідники Ю. Зінько, М. Рутинський виокремлюють такі турпродукти зеленого та етнокультурного туризму Карпатського регіону:

- культурні тури майстернями народних умільців;
- етнокультурні тури з відвідуванням цікавих атракцій (етнографічних об'єктів);
- етнофестивальні тури, які активізують сільськогосподарські народні традиції та поєднуються з релігійними і самобутніми святами [127].

З'ясуємо структуру туристичного продукту етнофестивалів.

Туристичний продукт – це сукупність речових (предметів споживання) та неречових (у формі послуг) споживчих вартостей, необхідних для задоволення потреб туриста, які виникають під час його туристичної подорожі. Туристична послуга є складовою туристичного продукту. І якщо туристичну послугу можна придбати і спожити тільки в місці її виробництва, то туристичний продукт може бути придбаний і за місцем проживання, а спожитий тільки на місці

виробництва туристичних послуг. Тур – це первинна одиниця туристичного продукту, яка реалізується споживачеві як єдине ціле на визначений маршрут і на конкретний термін [2].

Складові туристичного продукту етнофестивалів:

- місце проведення – осередок етнографічного району, скансен, історичний центр великого міста;
- сезонність – переважно літо – осінь;
- проживання – готелі (рідко), гостинні садиби (сільський зелений туризм або агротуризм), у місцевих жителів, наметове містечко;
- харчування – ресторани (рідко), місцева кухня в гостинних садибах, приготування страв на природі;
- трансфер – надається організаторами (рідко), організовані виїзди до місця призначення, самостійний доїзд;
- анімація – на будь-який смак і гаманець, залежно від етнофестивалю (різноманітні майстер-класи, музичні та фольклорні дійства), дуже насичена етнорозважальна та етнопізнавальна програма;
- атракції – природного та антропогенного походження, місцеві жителі, місцеві звичаї, традиції, етнічні страви та тощо;
- екскурсії – професійні гіді-екскурсоводи (рідко), мандрівки околицями з провідниками місцевими жителями.

У ХХІ ст. туристи знайомляться з народною фольклорно-побутовою культурою етносів України такими основними шляхами: відвідування етнографічних музеїв і музеїв під відкритим небом (скансенів), приватних музеїв; участь у народних святах, етнофестивалях, театралізованих дійствах, народних гуляннях, демонстраціях народного мистецтва та ремесел, ярмарках і виставках тощо; ознайомлення з етнографічними пам'ятками як екскурсійними об'єктами, що включені в систему туристично-екскурсійного обслуговування.

Об'єкти, які можна віднести до етнографічних дестинацій Ю. Лаптев, О. Савинова поділяють на такі категорії:

- пам'ятники архітектури, виконані в традиційному для етносу стилі і пов'язані з певним періодом у культурному житті етносу;
- культові споруди, що відображають конфесійну приналежність (набір традиційних прийомів архітектури, орнаментативності);
- некрополі, кладовища, окремі захоронення з традиційними надмогильними погруддями, підписами на рідній мові, орнаментативності;
- традиційні житла (нежитлові – із збереженим зовнішнім виглядом і внутрішнім плануванням, житлові – із традиційним інтер'єром, убранням, набором традиційних предметів побуту);
- поселення, що зберегли «етнічний тип», у місцях компактного проживання представників того чи іншого етносу, з традиційним плануванням вулиць, розміщенням житла і господарських будівель;
- побутові об'єкти, що відповідають традиційному господарському типу (наприклад криниця, млин, вітряк, курник, шпихлір для збіжжя, стайня з боїщем, шопа, комора);
- місця відродження народних промислів, традиційних занять;
- етнографічні музеї (у т. ч. скансени), виставки, комплекси етнографічних предметів, які несуть моно- або поліетнічне навантаження;
- комплекси архітектурних або культових споруд, створені представниками різних етносів у місцях тривалого спільного проживання;
- археологічні об'єкти (пам'ятки культури, що мають етнічну специфіку, не зумовлені технологічною необхідністю) [89].

Основними етнофестивальними DESTINATIONAMI, тобто осередками традиційної культури, в Україні є Коломия, Косів, Рахів (гуцульські ремесла і народне мистецтво), Космач (писанкарство), Кролевець (художнє ткацтво), Боромля (лозоплетіння), Петриківка (художній розпис), Вашківці (музей майстра української народної творчості Т. Гараса), Дігтярі і Решетилівка (килимарство, вишиванка), Опішня (гончарство), Сорочинці (всеукраїнський ярмарок народних ремесел) та ін. В окремих регіонах етнотуристи можуть

ознайомитися з обрядами, звичаями, народною архітектурою та агротехнікою інших етносів України: кримських татар (АР Крим), болгар (Одещина), євреїв (Одещина, Київщина, Житомирщина), молдован (Буковина, Одещина), румунів (Закарпаття, Буковина), угорців, чехів, словаків (Закарпаття), поляків (Львівщина, Житомирщина), греків (Донеччина).

Найбільш відомими і масовими етнофестивалами в Карпатах є Всесвітні бойківські фестини «З чистих джерел» (м. Турка), «Бойківська ватра» (м. Долина), «Бойківська Дрогобиччина» (с. Нагуєвичі), «Карпатія» (м. Львів і м. Трускавець), «Великдень у Космачі» (с. Космач), «Я люблю Карпати» (сmt Славське), «Дзвони Лемківщини» (м. Монастирок), «Підкамінь» (с. Підкамінь), «Львів – столиця ремесел» і «Дзвони Покрови» (м. Львів), «Карпатський вернісаж» (м. Івано-Франківськ), міжнародні гуцульські фестивалі.

Популярністю користуються *етнофестивалі національних культур*: фестиваль словацької народної пісні і танцю (с. Середнє, Закарпаття), фестиваль етнічної музики «Тайстра Чугайстра» (м. Львів), фестиваль румунського народного мистецтва (с. Біла Церква, Рахівський р-н), українсько-чеський фольклорний фестиваль «Колочавське відлуння Тереховлянської долини» (с. Колочава, Міжгірський р-н), фестиваль національних культур «Букова віть» (м. Чернівці), фестиваль культур народів світу «Етновир» (м. Львів), фестиваль культур національних меншин «Мелодії соляних озер» (с. Солотвино, Тячівський р-н).

Дестинаціями етнотуристичного паломництва є *фестивалі-свята (дійства)*, присвячені традиційним релігійно-обрядовим подіям українського календаря: «Великдень у Космачі»; «Ой, радуйся, земле», «Велика коляда», «Спалах Різдвяної зірки», «Фестиваль вертепів», «Велика гаївка»; «Святий Миколай дарує свято» та ін.

Підвищений інтерес у туристів викликають дестинації, де місцеві громади організовують *гастрономічні фестивалі*, «родзинкою» яких є представлення та дегустація страв, напоїв національної кухні. Серед найпопулярніших на сьогодні: «Борщ'їв» (м. Борщів, Тернопільщина),

Фестиваль дерунів (м. Коростень, Житомирщина), Фестиваль кави (м. Львів), Фестиваль меду (охоплює понад два десятки селищ і містечок України), Свято бойківського меду (м. Долина), Фестиваль чаю (м. Золочів), «Гуцульська бринза» (м. Рахів), «Верховинське сало» (с. Міжгір'я, Закарпаття), «Гуцульська ріпа» (с. Лазенщина, Закарпаття), «Свято пампуха» (м. Львів), «Берлибанський банош» (с. Костилівці Рахівського р-ну), «Червене вино» (м. Мукачево), винний фестиваль (м. Берегово), фестиваль шоколаду (м. Львів).

Заслуговують на увагу прихильників історії рідного краю DESTИНАЦІЇ, відомі *фестивалями історичної реконструкції* (за концепцією «жива історія») історичних подій у поєднанні з етнокультурними заходами та спортивними змаганнями. Найвідоміші з них такі: фестиваль української середньовічної культури «Ту стань!» (с. Урич, Сколівський р-н); фестиваль середньовічної культури «Львів стародавній» (м. Львів); низка фестивалів – історичних реконструкцій епохи Київської Русі «Парк Київська Русь» (Обухівський р-н, Київщина); фестиваль історичного фехтування і слов'яно-варязької культури «Коровель» (Чернігівщина); міжнародний лицарський турнір «Білгородська фортеця» (м. Білгород-Дністровський, Одещина); фестиваль військово-історичної реконструкції «Тегга Негоіка» (м. Кам'янець-Подільський); козацький фестиваль «Руда – родове містечко Виговських».

Заслужено увагою туристичного товариства користуються такі атракції, як *етнофестивалі сатири та гумору*: фольклорно-етнографічний фестиваль «Захарецький Гарчик» (с. Підзахаричі, Путильський р-н, Чернівецьщина); фестиваль гумору та сатири «Бербиницькі фіглі» (с. Ясіня, Рахівський р-н); міжнародний фестиваль українського гумору «Карпатський словоблуд» (м. Ужгород, корчма-музей «Деца у нотаря») та ін.

З особливим інтересом етнотуристи ставляться до місць проведення *професійно-ремісничих етнофестивалів*. Найпопулярнішими DESTИНАЦІЯМИ тут є такі: міжнародний фестиваль соломникарського мистецтва «Сніп» (м. Луцьк); свято виноробів – фестиваль «Червене вино» (м. Ужгород); свято бджолярів «Свято бойківського меду» (м. Дрогобич); свято пекарів: Свято хліба (м. Львів,

м. Переяслав-Хмельницький); фестиваль пивоварів – «Львівське пиво» (м. Львів); міжнародний симпозіум гутників «Львів – столиця гутників»; свято вівчарів «Проводи на полонину», «Полонинське літо» (Рахівський р-н, Верховинський р-н); міжнародний фестиваль ковалів «Замкові ворота» (м. Львів); фестиваль ковалів «Гамора» (с. Лисичеве, Закарпаття); фестиваль-з'їзд писанкарів (с. Космач, Коломийський р-н); фестиваль рибалок (с. Кальне, Мукачівський р-н); свято лісоруба (НПП «Синевир», Закарпаття).

Етнографічно-фестивальний туризм в Україні перебуває на стадії розвитку. Пріоритетом цього виду туризму є безпосередня участь (анімація) гостей, іноземних туристів у традиційно-масових етнокультурних заходах (святах, ярмарках, фестинах), де відбувається інтерактивне пізнання національних культур, налагоджується і міцніє міжетнічне спілкування людей з різних регіонів і країн.

1.3. Етнофестивальний туризм регіону як об'єкт вивчення суспільної географії

Об'єктами вивчення суспільної географії, за О. І. Шаблієм, є «суспільно-географічні системи» [177]. Етнофестивальний туризм ми розглядаємо як одну з підсистем, що входить до суспільно-географічної системи туризму досліджуваного регіону, і поділяємо твердження М. Рутинського, О. В. Стецюк про те, що «саме соціально-економічна географія, яка оперує потужним методологічним арсеналом аналізу і синтезу просторових явищ і процесів з урахуванням закономірностей природної і суспільної організації геопростору, здатна забезпечити найбільш ґрунтовне наукове тлумачення феномену туризму» [128, с. 7].

Етнофестивальний туризм геопросторово ґрунтується на етнічній мозаїці регіону, а, відтак, є предметом вивчення етнічної географії України. На всеукраїнському семінарі «Сучасні проблеми географії населення в Україні» (Луцьк, 1993) О. І. Шаблій у доповіді «Теоретичні і методологічні проблеми

розвитку етногеографії України» підкреслив, що етногеографія «вивчає закономірності, чинники, умови і форми територіальної організації і геопросторового розвитку етносів – націй – народностей, етнічних груп населення. Об'єктом дослідження етнічної географії України є етноси, а предметом вивчення – територіальна організація етносів, їх геопросторове буття і розвиток, зв'язки і відносини».

Одним з найвиразніших процесів буття і розвитку етносів сучасної України є бурхливий розвиток етнофестивального процесу, що слугує підґрунтям етнофестивального туризму. Як стверджують М. Рутинський та О. Стецюк, існує «тісний зв'язок між соціальною та культурологічною функцією туризму. У сучасному світі міжнародний туризм виступає основною рушійною силою «зближення культур», тобто культурного взаємопроникнення, взаємозбагачення, поширення на планеті культурних інновацій, пізнання, вивчення й збереження світової історико-культурної спадщини» [128, с. 7].

Теоретико-методологічні засади суспільно-географічного вивчення різних сфер буття етнографічної групи найповніше висвітлені в дисертаційному дослідженні «Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження)» та низці публікацій М. Лаврук. Спираючись на матеріали життєдіяльності гуцулів Українських Карпат другої половини ХХ ст., дослідниця порушила низку актуальних питань духовного буття етносу, механізмів повернення сучасного населення до власних етнокультурних витоків і трансляції етнокультурної спадщини від старшого до молодшого покоління, а також визначила зміст таких понять, як «соціально-етногеографічний комплекс», «етногеографічний район», «життєдіяльність етнографічної групи» та ін. [88].

Одним з найпродуктивніших механізмів відродження, збереження та популяризації етнокультурної спадщини українські етнологи і географи вважають регулярне проведення в регіоні різнопланових фольклорно-етнографічних фестивалів і традиційних святкувань, як – от міжнародні гуцульські фестивалі – наймасовіші етнокультурні події в Українських Карпатах. Географія цього щорічного дійства охоплює всю

Гуцульщину. Перший Міжнародний гуцульський фестиваль відбувся 27 вересня 1991 р. на полонині Західок Верховинського району. Другий, тринадцятий і вісімнадцятий гуцульські фестивалі прийняла у 1992, 2003 і 2009 рр. м. Вижниця (Чернівецька обл.), третій, сьомий і п'ятнадцятий – м. Рахів (Закарпатська обл., 1993 р., 1997 р., 2005 р.), четвертий і одинадцятий – м. Верховина (Івано-Франківська обл., 1994 р., 2001 р.), п'ятий і чотирнадцятий – смт Путила (Чернівецька обл., 1995 р., 2004 р.), шостий і сімнадцятий – м. Яремче (Івано-Франківська обл., 1996 р., 2007 р.), восьмий, дванадцятий і дев'ятнадцятий – м. Косів (Івано-Франківська обл., 1998 р., 2002 р., 2010 р.), дев'ятий – м. Надвірна (Івано-Франківська обл., 1999 р.), десятий – м. Коломия (Івано-Франківська обл., 2000 р.), шістнадцятий – с. Печеніжин (Івано-Франківська обл., 2006 р.). У 2010 р. XIX Міжнародний гуцульський фестиваль пройшов у Косові, Кутах, Яблунові і Рожнові, у 2011 р. – у смт Верховина, у 2012 р. – у м. Рахів, у 2013 р. – у м. Надвірна.

На початку XXI ст. розвій етнокультурних процесів на Гуцульщині сприяє суттєвому розширенню географії і тематичного календаря етнофестивальних дійств. Серед нових етнозаходів, найцікавіших у плані залучення туристичних потоків, слід назвати, «Різдвяні фестини», «Великдень у Космачі», фестиваль мистецьких колективів «Прикарпатська весна», фестиваль старожитностей та гуцульського етносу «Галицька старовина», фестиваль прикладного мистецтва «Карпатський вернісаж», фольклорний фестиваль «Коломийка», фольклорний фестиваль етнографічних регіонів України «Родослав» тощо.

Перспективним є підхід до вивчення етнофестивального процесу як об'єкта дослідження географії культури. Теоретичні засади географії культури, історія її розвитку, сучасний стан та її місце серед інших суспільно-географічних наук, ґрунтовно висвітлені в дисертаційному дослідженні «Географія культури: проблеми теорії, методології та методики дослідження» і низці статей І. Ровенчака [120-122].

Принагідно І. Ровенчак нагадує, що фундатор вітчизняної географії

академік С. Рудницький, досліджуючи територію України, звернув увагу на невід’ємність духовного життя від природних процесів, в умовах яких воно формується. У 1926 р. він першим виокремив новий науковий напрям – географію культури як частину антропогеографії. В Україні таку спрямованість, окрім С. Рудницького, мали праці В. Кубійовича, О. Степанів, П. Тутковського, П. Чубинського [120].

У сучасному світі географія культури (частіше на позначення цього поняття вживається термін «культурна географія») є одним з пріоритетних напрямів географічної науки. Найвідомішими науковими школами у цій галузі є американська [187; 189 та ін.], західноєвропейська [87; 115 та ін.] та російська [52; 53; 119; 141-145 та ін.]. В одному з останніх фундаментальних досліджень Д. Аткінсона «Культурна географія» (2005) її визнано правонаступницею класичної антропогеографії, основи якої закладено в працях німецького географа Ф. Ратцеля «Антропогеографія» (1882, 1891) і «Народознавство» (1885–1888) та однією з ключевих для цивілізації «точок росту» географічної науки у ХХІ ст., за умов наступу глобалізації на світове культурне розмаїття [189].

Географія традиційних святкування і фестивалів, за Д. Аткінсоном, є одним з дослідницьких напрямів географії культури. На наше переконання, географію етнічних свят і фестивалів слід розглядати на стику етнічної географії та географії культури.

Перша в радянському науковому просторі монографія О. Дружиніна «Географія культури: теоретико-методологічні аспекти» (1989) була присвячена висвітленню загальних уявлень про сутність і просторову специфіку культури, проблеми її територіальної організації [52]. Питанням географічного вивчення геокультурного феномену етнічних свят і фестивалів присвячені праці відомих російських географів Ю. Веденіна [26; 86], А. Дружиніна [53], В. Калущкова, І. Мітіна, Ю. Рагуліної [119], В. Стрелецького [141-144] та ін.

Над систематизацією теоретико-методологічних засад географії культури плідно працюють в Інституті географії РАН. Зокрема, В. Стрелецький

запропонував визначення географії культури як «міждисциплінарного наукового напрямку, об'єктом вивчення якого є просторова різноманітність культури та її поширення по земній поверхні» [144]. За визначенням І. Мітіна, географія культури є однією з географічних наук, що вивчає закономірності формування та розвитку, а також правила конструювання і трансформації територіальних культурних систем [141]. Найвагомішою найбільшою заслугою російських учених у царині географії культури є розробка концепцій і методичних підходів до вивчення тих чи інших аспектів геопросторової організації процесів і явищ культурної життєдіяльності соціуму.

Актуальні проблеми теорії географії культури досліджують українські географи О. Любіцева [90], І. Ровенчак [120], О. Шаблій [179], Л. Шевчук [182], Л. Немець, Н. Моштаківа, К. Поливач [111-113] та ін. О. Любіцева в праці «Місце географії культури в системі географічних наук» (2009) подала найкомпроміснішу дефініцію: «Географія культури – це галузь географічних знань про просторові аспекти буття культури» [90]. Згодом сутність напрямку деталізував І. Ровенчак: «Географія культури – одна з самостійних ділянок (галузей) суспільної географії, що досліджує геопросторову (територіальну) організацію культури загалом або окремих її найважливіших форм прояву (підсистем): етнологічних, релігійних та історико-політичних» [120]. До етнологічної підсистеми, очевидно, слід включити і географію етнофестивалів.

Утім, на нашу думку, географія етнофестивалів і етнофестивального туризму як окремий аспект географії видовищ у складі географії культури найбільш чітко вирізняється у класифікаційній схемі галузевих дисциплін суспільної географії М. Пістуна [110]. За М. Пістуном, «географія культури (культурна географія) – перспективний і складний аспект соціальної географії. Складником географії культури є географія науки, освіти, видовищ тощо», а її предметом вивчення є «територіальна організація культури й її окремих компонентів – матеріальних і духовних» [110]. Головним завданням цієї науки є «виявлення особливостей територіальної організації культури, розвитку і взаємодії культурних об'єктів з іншими елементами територіальної організації

суспільства, розробка наукових засобів управління просторовими культурними процесами» [110].

Предметом географії культури, за Л. Шевчук, є територіальна організація сфери культури світу та її вплив на територіальну організацію суспільства загалом в умовах інтегрального суспільного простору та інтегрального суспільного часу, що накладаються на конкретні геопросторово-часові координати [182, с. 234].

Отже, серед науковців України сформована більш-менш взаємоузгоджена і суголоса трактуванню західних і російських географів поняттєво-термінологічна база та теоретичні підвалини географії культури, в межах якої ми, слідом за Д. Аткінсоном, виокремлюємо як самостійний дослідницький напрям географію традиційних святкувань і фестивалів.

З іншого дослідницького ракурсу етнофестивалі є мотиваційною основою і ресурсом етнофестивального туризму, а відтак, об'єктом вивчення географії туризму.

У працях західних науковців питання географії подієвого туризму (і вужче – суто фестивального туризму) детально висвітлюються, починаючи з 80-х років минулого століття. Доробок у цій царині на сьогодні налічує тисячі монографій і статей у фахових виданнях. Найвагоміші з поміж публікацій останніх років: «Дестинації світу. Географія подорожей і туризму» Б. Боніфаца і К. Купера [190], «Географія рекреації і туризму» М. Холл і С. Пейдж [205], «Гуманістична географія: люди, місця і культура» Е. Фуберга [200], «Всесвітня географія подорожей і туризму: регіональний підхід» А. Лью і М. Холла [208].

В Україні дослідження проблематики географії подієвого туризму активізувалися у 90-ті роки ХХ ст., після опублікування засадничих праць М. Крачила [82], О. Любіцевої [91 та ін.] і О. Бейдика [7; 10 та ін.]. Серед публікацій останніх років об'єкт-предметну сутність географії подієвого (і вужче – фестивального) туризму у системі географічних наук окреслено в спеціальних публікаціях та в ряді окремих навчальних посібників з географії туризму О. Бейдика [9], С. Кузика [84], М. Рутинського [124] і І. Смаля [133].

Утім, географічних праць, присвячених безпосередньо фестивальному туризму, в Україні ще вкрай мало. Тобто, наукова інтерпретація фестивального процесу “відстає” від практики розгортання фестивального процесу в нашій країні.

Тим часом, в Україні, зокрема й у Львівській області, проводиться велика кількість найрізноманітніших фестивалів. Більшою мірою вони приваблюють внутрішніх туристів і незначну кількість іноземних. На Львівщині організатори роблять акцент на масових заходах етнічного спрямування, але суттєвими напрямками фестивальної спеціалізації є також театр і кіно, джаз, сучасна музика та образотворче мистецтво, чимало іншого. Отже, перспектива розвитку фестивального туризму – його спеціалізація.

Розвиток саме такого виду дозвілля має велике значення не тільки для області, а й для країни. Становлення інфраструктури цієї сфери зумовлює розвиток регіону, збільшення доходів у сільській місцевості та містечках, віддалених від адміністративних центрів та традиційних рекреаційних зон. Статистика останніх років недвозначна: завдяки фестивалям до Львова та області приїжджають все більше туристів.

Як свідчить огляд регіональної преси за 2011 – 2013 рр., одні експерти вважають, що фестивалів на Львівщині забагато, інші – що мало. Мало яскравих, потужних, незабутніх. Відповідно, щодо географічних перспектив фестивального туризму також існують дві протилежні точки зору: одні за те, щоб збільшувати кількість і розширювати географію фестивалів, інші – щоб ця кількість була меншою, однак щоб масові заходи, які зібрали значну кількість туристів у минулі роки, ставали масштабнішими, якіснішими, «драйвовими». Розгляньмо ці точки зору львівської громади детальніше.

З кожним роком збільшується кількість молодіжних музичних колективів, відповідно збільшуватимуться кількість тих, кому до смаку українська музика та нестандартні пропозиції, і кількість фестивальних дійств. На сьогодні на Львівщині існує близько сотні етнофестивалів. Можна з упевненістю сказати, що фестивальний рух у Львівській області – явище не поодиноке.

У розвинених країнах зі сталими традиціями етнокультурно-подієвого

туризму та належним чином облаштованою для цього інфраструктурою, практично кожне місто і навіть село мають якийсь свій фестиваль для залучення туристів, коштів, для власної насолоди.

Для порівняння наведемо такий факт: у Нідерландах, у День Свободи, що офіційно святкується 5 травня, відбувається 15 фестивалів. А це, по-перше, країна, яка займає територію, меншу ніж Львівська та Тернопільська області, разом узяті, а по-друге, йдеться не про фестивалі місцевого значення а про справді велике святкування із всесвітньовідомими хедлайнерами. Саме до такого рівня розвитку і територіальної диверсифікації фестивальних заходів українцям варто прагнути, адже будь-яке подібне дійство згуртовує народ. У Європі етномузичні фестивалі є обов'язковим елементом життя демократичного і модерного суспільства. Вони є носіями свободи, творчості і патріотизму.

Виважена регіональна культурна політика з урахуванням територіальної специфіки і геополітичних переваг кожного регіону є однією з умов інтеграції України в європейське співтовариство. Аналіз географічних, економічних і екологічних факторів свідчить про те, що територія Львівської області має унікальний шанс стати своєрідним туристичним полігоном, на якому завдяки ефективній етнокультурній політиці можна вигідно поєднати регіональні, державні і міжнародні інтереси нашої держави.

Фестивальний рух змінює країну зсередини, стимулюючи внутрішній туризм і відкриваючи дорогу молодим талантам. Для творчих особистостей: музикантів, народних майстрів, самодіяльних фольклорних гуртів, – це єдиний спосіб проявити себе, чи не єдина можливість продемонструвати суспільству своє мистецтво. Окрім того, фестивальний відпочинок доступніший за ціною, що в умовах економічної кризи набуває безперечної переваги.

Отже, таке суспільно-географічне явище, як етнофестивалі, слугує індикатором сталого розвитку місцевих громад. І що їх буде більше, то краще. Важливо, щоб кожен з цих заходів знайшов свою жанрову нішу і був комфортним, привабливим як для учасників, так і для гостей.

1.4. Методичні засади суспільно-географічного дослідження територіальної організації етнофестивального туризму

Відомі українські учені-географи розглядають методологію (від грецького *methoges* – *пізнання* і *logos* – *вчення*) як вчення про наукові методи пізнання і як систему наукових принципів, на основі яких базується географічне дослідження та здійснюється добір пізнавальних засобів, методів і прийомів дослідження. Найбільш доцільним є визначення методології як теорії методів дослідження, створення наукової концепції, як системи знань про теорію науки або системи методів дослідження [177].

Завданням нашого дослідження є розробка теоретико-методологічних засад етнофестивального туризму на підставі запропонованої Я. Олійником, В. Пазеноком, Я. Сиротенком гносеологічної моделі туризмології, що складається з трьох підсистем наукового пізнання: суб'єкта туризмології (турист), об'єкта туризмології (індустрія туризму) та предмета туризмології (турпродукт) [165].

«Сучасний етап формування теоретичних засад географії туризму, – констатують М. Рутинський, О. Стецюк, – відзначається плюралізмом підходів, дослідницьких концепцій та методик, що суттєво розширює горизонти наукового пізнання й веде до подальшого міждисциплінарно-методологічного зближення географії туризму з філософією, економікою, екологією, соціологією туризму та до формування цілісної наукової парадигми туризму як особливої форми життєдіяльності постіндустріального суспільства» [128, с. 12].

Ефективною методологічною основою дослідження теоретико-методологічних засад етнофестивального туризму є системний підхід. Спираючись на нього, «етнофестивальний туризм» можна визначити як самостійну підсистему із вхідними та вихідними параметрами, складову масштабнішої системи – «етнотуризм» (рис. 1.8).

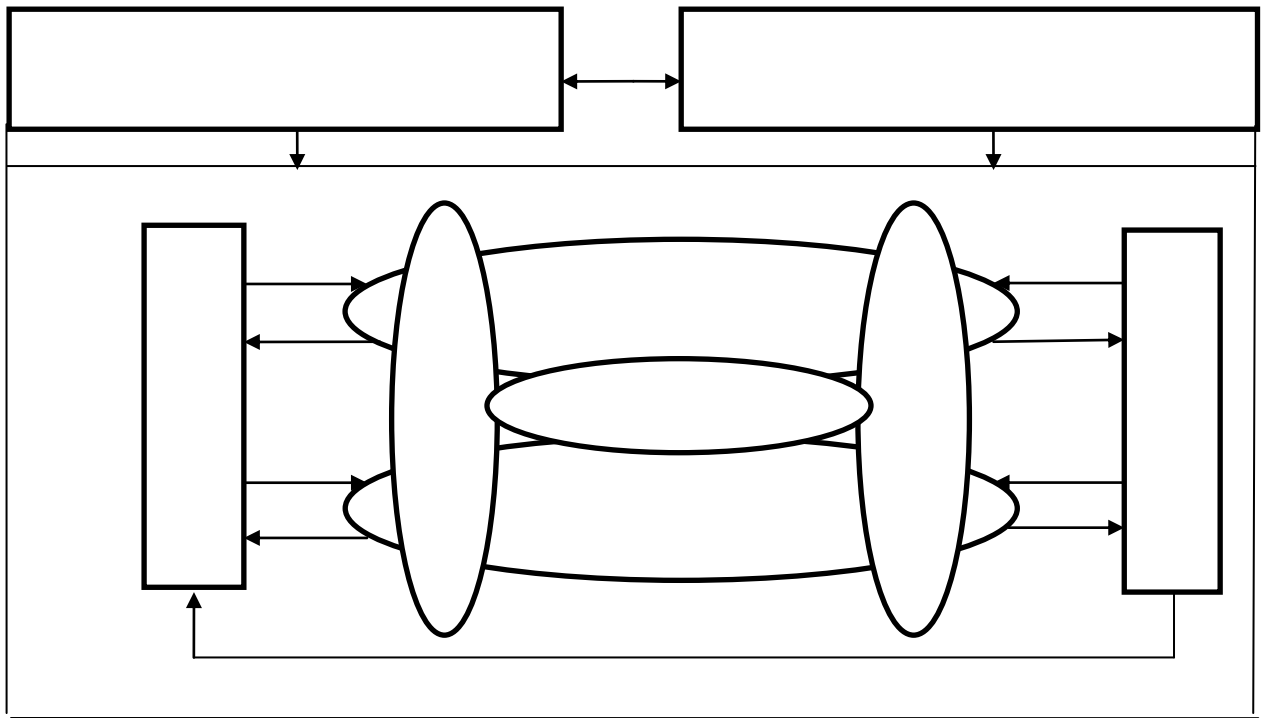

Рис. 1.8. Модель організації етнотуризму на певній території як відкритої суспільно-географічної системи (складено автором)

Згідно з системною методологією, етнотуризм – це відкрита суспільно-географічна система з власною функціональною структурою, системою зв’язків і визначеним типом взаємодії з іншими компонентами геопростору (населення, туристичні ресурси тощо), яка сформувалася під впливом як зовнішніх чинників, так і внутрішніх умов організації.

Згідно з «Енциклопедичним словником-довідником з туризму», «методологія дослідження туризму – система пізнавальних принципів, аналітичних процедур, які роз’яснюють суть і місце туристичної діяльності в господарському комплексі, в соціальних відносинах і культурній практиці народу, а також у процесах суспільної рекреації та індивідуальному розвитку людини. Широкі можливості методологічного аналізу туризму з’являються в межах теорії рекреації, яка дозволяє бачити в туристичній активності людини діяльність на дозвіллі, соціально організовану на відновлення сил, які були затрачені нею під час роботи, на розвиток свого життєвого досвіду, кругозору, гармонізацію внутрішніх потенцій – на отримання позитивних емоцій і задоволення» [цит. за 165].

Система методів суспільно-географічного дослідження— це впорядкована система, в якій місце кожного методу визначається відповідно до конкретного етапу дослідження, технічні прийоми та операції з теоретичним і практичним матеріалом застосовується у визначеній послідовності [164]. Загальні методи суспільно-географічного дослідження етнофестивального туризму збігаються із загальнонауковими.

Науковий рівень суспільно-географічного дослідження етнофестивального туризму передбачає:

- обґрунтування методики дослідження, його мети, завдань і предмета;
- аналіз актуальних напрацювань географів, соціологів і мистецтвознавців з досліджуваної проблематики;
- спрямованість методики й організації суспільно-географічного дослідження на виявлення нових наукових фактів, закономірностей геопросторової організації етнофестивального туризму, пошук шляхів оптимізації практичної діяльності в царині етнофестивального туризму;
- коректну організацію та поетапність проведення науково-дослідної роботи на основі системно-структурного підходу та використання адекватних засобів методологічного аналізу;
- визначеність у виборі та застосуванні понятійно-категорійного апарату дослідження;
- прогнозування розвитку етнофестивально-туристичного процесу, його впливу на загальний розвиток регіонального ринку туристичних послуг.

Методологія дослідження туризму, зокрема, етнофестивального, включає концептуально-теоретичні принципи, методи і процедури аналізу, властиві різним предметно-дисциплінарним напрямам, що розкривають суть туристичної діяльності як багатопланового явища сучасного суспільства, як якісне визначення одного з аспектів життєдіяльності людини.

Суспільно-географічне дослідження етнофестивального туризму ґрунтується на комплексі принципів – загальних, базових положень, в яких, на основі пізнання наукових законів, формулюються вимоги, що забезпечують успіх у досягненні мети. До основних принципів дослідження етнофестивального туризму як геопросторового явища належать такі:

1. Принцип об'єктивності – виключає однобічність, суб'єктивізм і упередженість у доборі та оцінці фактів, вимагає використання таких методів та процедур, які дають змогу одержати максимально достовірні знання про предмет дослідження.

Реалізація принципу об'єктивності передбачає: чітке обґрунтування вихідних позицій, дотримання логіки та вибраних засобів дослідження, забезпечення доказовості одержаних висновків і узагальнень.

2. Принцип системності географічних досліджень. Процеси та явища, які відбуваються в туристичній сфері, завжди системні. Специфіка їх як систем у складі туризму як макросистеми не вичерпується особливостями складових, а пов'язана, насамперед, з характером їх взаємодії між собою. Дослідник повинен ставити за мету вивчити характер і механізм цих зв'язків і взаємовпливів, повинен пояснювати досліджувані явища, виходячи з єдиних позицій, розуміння сутності та закономірностей суспільно-географічних процесів.

3. Принцип урахування неперервності змін у розвитку досліджуваного соціокультурного явища – зумовлюється діалектичною природою фестивального процесу, постійним зростанням кількості етнофестивалів, а отже, геопросторовим розвитком досліджуваного явища.

4. Принцип виокремлення основних чинників, які визначають кінцевий результат дослідження. Із сукупності чинників, що впливають на територіальну організацію етнофестивального туризму регіону, необхідно виокремити головні, визначальні, які й стануть предметом аналізу. До визначальних ми залічили історико-географічні, етногеографічні, економіко- і демогеографічні чинники формування етнофестивального туризму.

5. Принцип співвідношення досягнутого рівня з моделлю, метою.

Результати дослідження оцінюються з позицій поставленої мети, перспектив розвитку етнофестивально-туристичного процесу у регіоні.

6. Принцип єдності дослідницького та практичного туристичного процесу. Дослідження специфіки етнофестивального туризму слід розглядати у контексті вимог практики організації туристичної сфери досліджуваного регіону.

7. Принцип єдності історичного та логічного передбачає врахування історії розвитку об'єкта (процесу), його сучасного стану та перспектив розвитку. Реалізація цього принципу ставить перед дослідником вимогу врахувати в пошуковій діяльності специфіку історико-географічної еволюції етнофестивального процесу в країні та регіоні.

8. Принцип єдності аспектного та цілісного підходів. Багатоплановість предмета дослідження туристичної сфери як макросистеми ускладнює її безпосереднє пізнання як єдиного цілого. Дослідник вимушений обмежуватись вивченням лише окремих аспектів туризму як складової життєдіяльності людства. Дане суспільно-географічне дослідження обмежене вивченням лише одного з різновидів туризму – етнофестивального – на обмеженій території окремо взятого регіону. А це передбачає можливість і необхідність аналізу об'єкта з інших позицій, реальної оцінки результатів дослідження як часткових, співвіднесення їх з даними, одержаними під час вивчення досліджуваного явища в інших регіонах і масштабних зрізах.

Головними методами дослідження етнофестивального туризму нами обрано: літературний метод (збір і вивчення літературних джерел та інтернет-сайтів, присвячених фестивалям); аналіз і синтез (аналіз явища за складовими і загалом); історико-географічний (дослідження явища у просторово-часовому розрізі); статистичний (аналіз статистичної інформації); картографічний (виявлення геопросторових закономірностей і районування, дослідження зв'язку між місцями проведення етнофестивалів і географією поселень, географією загальної туристичної інфраструктури, географією найвідвідуваніших туристичних об'єктів регіону тощо); графічний (наукова формалізація

окремих аспектів досліджуваного явища у вигляді схем, графіків, діаграм); метод опитування (усне, письмове анкетування); методи географічного прогнозування. Основні етапи дослідження: збір інформації про досліджуване явище, опрацювання зібраної інформації, суспільно-географічна наукова інтерпретація отриманих результатів, підбиття підсумків.

В основу суспільно-географічного дослідження етнофестивального туризму покладений компонентний просторово-часовий аналіз емпіричного матеріалу і його подальший синтез. Такий підхід дає змогу встановити тенденції розвитку етнофестивального туризму та визначити закономірності його формування, функціонування та територіальної організації. Компонентний просторово-часовий аналіз передбачає визначення:

- характерних ознак розвитку етнофестивального туризму та формування географічної мережі його осередків;
- притаманних регіону суспільно-географічних особливостей розвитку етнофестивального туризму, відповідності його сучасної територіальної структури історичному, етнічному, розселенсько-демографічному розвитку досліджуваного регіону та чинній регіональній туристичній політиці.

Об'єктами статистичних досліджень у туризмі є туристичні потоки – сукупність відвідувачів певної категорії, а також окремі відвідувачі. До показників, що характеризують туристичний потік, належать загальна кількість туристів, у тому числі організованих й самодіяльних; кількість туроднів (ночівель, ліжко-днів); середня тривалість (час) перебування туристів у країні (регіоні) [134].

Кількість туроднів (людино-днів) визначається шляхом множення загальної кількості туристів на середню тривалість (у днях) перебування одного туриста в країні (регіоні).

Туристичний потік, зокрема у фестивальному туризмі, – явище вкрай нерівномірне. Для характеристики нерівномірності туристичного потоку прийнято застосовувати коефіцієнт нерівномірності, який може бути

обчислений трьома способами, залежно від мети й завдання аналізу динаміки туристичного потоку:

1. Коефіцієнт нерівномірності, % = $\frac{\text{Кількість туроднів у місяці максимального туристичного потоку, людино-днів} \cdot 100 \%}{\text{Кількість туроднів у місяці мінімального туристичного потоку, людино-днів}}$.

2. Коефіцієнт нерівномірності, % = $\frac{\text{Кількість туроднів у місяці максимального туристичного потоку, людино-днів} \cdot 100 \%}{\text{Річна кількість туроднів, людино-днів}}$.

3. Коефіцієнт нерівномірності, % = $\frac{\text{Кількість туроднів у місяці максимального туристичного потоку, людино-днів} \cdot 100 \%}{\text{Середньомісячна кількість туроднів, людино-днів [134]}}$.

Для коректного географічного аналізу статистики етнофестивального туризму оптимальним є другий спосіб, згідно з яким коефіцієнт обчислюється як відношення кількості людино-днів у дестинації за період проведення етнофестивалю до середньорічної кількості туроднів у цій дестинації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Актуальність нашого дослідження зумовлена зростанням значення етнофестивального туризму як цілісного суспільно-географічного явища. З урахуванням актуальності досліджуваної проблеми, незначної кількості досліджень з цієї тематики, а також з огляду на об'єктивну потребу у вивченні сучасного етнофестивального туризму визначено тему дослідження. Значення етнофестивальних дійств у структурі вітчизняного туризму залишається недооціненим і майже цілком поза увагою української науки. Аналіз наукових праць, присвячених предметові вивчення, свідчить, що дотепер немає об'єктивного комплексного дослідження сучасних етнофестивалів Львівської області як окремого актуального аспекта географії туризму.

2. Теоретичну базу суспільно-географічного дослідження подієвого (у тому числі етнофестивального) туризму становлять праці з проблем формулювання термінології, структури та функцій фестивального процесу А. Бабкіна, Л. Кияновської, М. Шведа; термінології і теоретичних положень географії туризму, а також регіональних особливостей культурно-пізнавального і подієвого туризму України О. Бейдика, Ю. Зінька, О. Любіцевої, М. Мальської, П. Масляка, І. Смаля, М. Рутинського, та ін. Вивчення і розробка теоретико-методологічних основ етнофестивального туризму ще не стали предметом спеціального комплексного дослідження в українській географічній науці.

3. На підставі критичного переосмислення літературних джерел сформульовано основні дефініції поняттєво-термінологічного апарату дослідження. Подієвий туризм – це один з видів класифікації туризму за метою. *Фестивальний туризм* є підвидом подієвого туризму. *Етнофестивальний туризм* – один з найпоширеніших різновидів фестивального туризму.

Етнофестивали – фестивалі, що презентують фольклорне багатство, побут і звичаї, культурні цінності, духовну й матеріальну спадщину народу або етнічної групи – поділяємо на три *типи*:

а) *етнічні (фольклорні) фестивалі* – відбуваються у формі демонструван-

ня культурного надбання народу. Наприклад, Міжнародний гуцульський фестиваль, Міжнародні бойківські фестини, «Бойківська ватра», «Лемківська ватра», «Коломийка», «На Синевир трембіти кличуть», «Гуцульська бриндзя», «Поліське літо з фольклором»;

б) *традиційні фестивалі та свята* – відбуваються традиційно і є автентичними звичаями певного народу, наприклад, Сорочинський ярмарок, «Проводи тваринників на полонини», «Обжинки», святкування Купала чи обрядодійства Різдвяного циклу;

в) *етнокультурні фестивалі* – поєднують презентації автентичної й сучасної культури етнічної спільноти або декількох спільнот (наприклад, «Країна мрій» у м. Києві, фестиваль національних культур «Букова віть» у м. Чернівцях).

Етнофестивальний туризм – це широка гама подієвих етнокультурно-пізнавальних турів, які організовуються для співучасті у багатолюдних народних зібраннях етнографічно-мистецького характеру, занурення в автентичне етнодуховне середовище корінного населення тієї чи іншої території, трансляції традиційної етнокультури від покоління до покоління, участі у масових музично-анімаційних діях чи фан-супроводу виступів улюблених музичних гуртів, відвідин національних свят і традиційних карнавалів, участі в традиційних ярмарках, спортивно-розважальних й фольклорно-туристичних діях.

4. Великим і стабільним сегментом сучасного подієвого туризму є карнавальні і фестивальні тури, а найбільшим сегментом фестивальних турів є етнофестивальний туризм. Саме етнофестивальний туризм дає людям змогу не тільки ознайомитися з життям один одного, а й порівняти різні, часто доволі екзотичні етнокультурні надбання. Етнофестивалі – це заходи, спрямовані на повернення до місцевих традицій, їх відновлення та збереження, на розвиток і популяризацію звичаїв та обрядів, автентичного фольклору тощо. Ознайомлення зі звичаями, побутом, культурою народу іншої країни, з її історією та етнічними надбаннями спонукає до міжетнічного порозуміння та

консолідації довкола спільних гуманістичних цінностей. Саме цим цілям служить етнофестивальний туризм.

5. Етнофестивалі – у найрізноманітніших формах і масштабах – з кожним роком набувають у культурному просторі України дедалі більшого поширення. Географія DESTИНАЦІЙ етнофестивального туризму(територіальний аспект) пов'язана зі збереженням етнокультурної мозаїки етносів України, вони територіально локалізуються в окремих етнографічних регіонах, адміністративно-політичних одиницях.

Етнічна культура регіону спроможна викликати у потенційних туристів сильний спонукальний мотив до мандрівки. Отже, що збереження культурного надбання і його раціональне використання мають вирішальне значення для стійкого залучення туристичних потоків і популярності конкретного туристичного напрямку.

6. Зростанням кількості етнофестивалів і їх соціального значення у житті місцевих громад обґрунтовується необхідність його наукового суспільно-географічного дослідження. Складність такого дослідження зумовлена, по-перше, тематичним розмаїттям етнофестивалів; по-друге, відсутністю їх загального документального обліку (зазвичай організатори етнофестивалів не проводять статистичного обліку учасників), чи не єдиним достовірним джерелом для дослідника залишаються засоби масової інформації; по-третє – відносною новизною цього явища в Україні (суттєво зростати кількість етнофестивалів почала на початку ХХІ ст.).

7. Наукове вивчення окресленої тематики вимагає від географів, які осмислюють етнокультурні явища і процеси, застосування сукупності методів декількох наук і залучення набутків суміжних наукових напрямів: культурології, етнології, етнографії, туризмології та ін. Ефективною методологічною основою суспільно-географічного дослідження етнофестивального туризму є системний підхід. Саме цей принцип дав змогу визначити сутність дефініції «етнофестивальний туризм» як самостійну підсистему із входними та вихідними параметрами, складову масштабнішої системи – «подієво-етнокультурний туризм».

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕТНОФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Комплекс чинників, що визначають ознаки територіальної організації етнофестивального туризму

Туризм – це складна соціально-економічна система, чутлива до впливу численних чинників, роль яких у різні моменти може бути різною, як за силою, так і за тривалістю впливу на розвиток туризму. Тому їх необхідно враховувати при вивченні проблематики функціональної й територіальної організації етнофестивального туризму [99].

Сукупність чинників, які впливають на туризм, поділяється на два види: зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні) (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Комплекс чинників, які впливають на розвиток туризму [99, с. 162]

Зовнішні (екзогенні) чинники впливають на етнофестивальний туризм за допомогою змін, що відбуваються в житті суспільства, і мають неоднакову значущість для різних елементів системи туризму. До найважливіших зовнішніх факторів, які впливають на розвиток етнофестивального туризму, належать такі: природно-географічні, культурно-історичні, економічні, соціальні, демографічні, політико-правові, технологічні, екологічні [99, с. 162].

Природно-географічні (рельєф, флора, клімат, ландшафтне розмаїття тощо) та культурно-історичні (пам'ятники архітектури та історії, об'єкти матеріальної і надбання духовної культури) чинники як основа туристичних ресурсів є визначальними при виборі туристами того чи іншого етнофестивалю для відвідування. Багатство природних і культурно-історичних ресурсів, можливість і зручність їх використання для цілей організації етнофестивального заходу безпосередньо впливають на масштаби, соціальну значущість і динаміку розвитку етнофестивального туризму.

Загалом природно-географічні і культурно-історичні чинники є статичними, вони створюють необхідні передумови для розвитку туризму і мають незмінну цінність. Громадськість лише пристосовує їх до своїх культурно-мистецьких і туристичних потреб [99, с. 162].

На розвиток фестивального туризму помітно впливають також політико-правові чинники. Стабільна політична ситуація сприяє розвитку туризму і, навпаки, напружена веде до його згортання. Серйозну загрозу фестивальному туризму становить тероризм. Збройні конфлікти ХХІ ст., наприклад близькосхідні революції, звели майже до мінімуму обсяги туристичних потоків до Сирії, Лівії, Єгипту. Водночас маємо приклад ЄС, де вживають заходів для розвитку єдиного культурно-економічного простору без внутрішніх кордонів і заохочують низку об'єднувальних фестивальних проєктів на кшталт фестивалю молодих виконавців «Євробачення».

Науково-технічні чинники загалом визначають цивілізаційний поступ людства і безпосередньо впливають на характер організації його дозвілля. Завдяки ним формується модерна інформаційна, транспортна та сервісна

інфраструктура туризму, знімаються турпродуктні та технічні перешкоди відвідати довільно обраний культурно-масовий захід у будь-якій точці земної кулі – від етнофестивалів альпійських пастухів у Європі до феєричних карнавалів у Бразилії чи фестивалів небесних ліхтарів у Китаї.

Інтернет-революція у туризмі у XXI ст. сформувала нову систему збуту, що безпосередньо пов'язує кінцевих споживачів з організаторами фестивальних дійств та операторами фестивальних турів і вже сьогодні складає реальну конкуренцію традиційним каналам реалізації турів подієвого туризму.

З позиції системної методології суспільно-географічного дослідження не менш конструктивною є схема систематизації чинників, що визначають характер територіальної організації та концентрації туристичної діяльності, запропонована чеським географом П. Маріотом і російським географом І. Зоріним (рис. 2. 2).

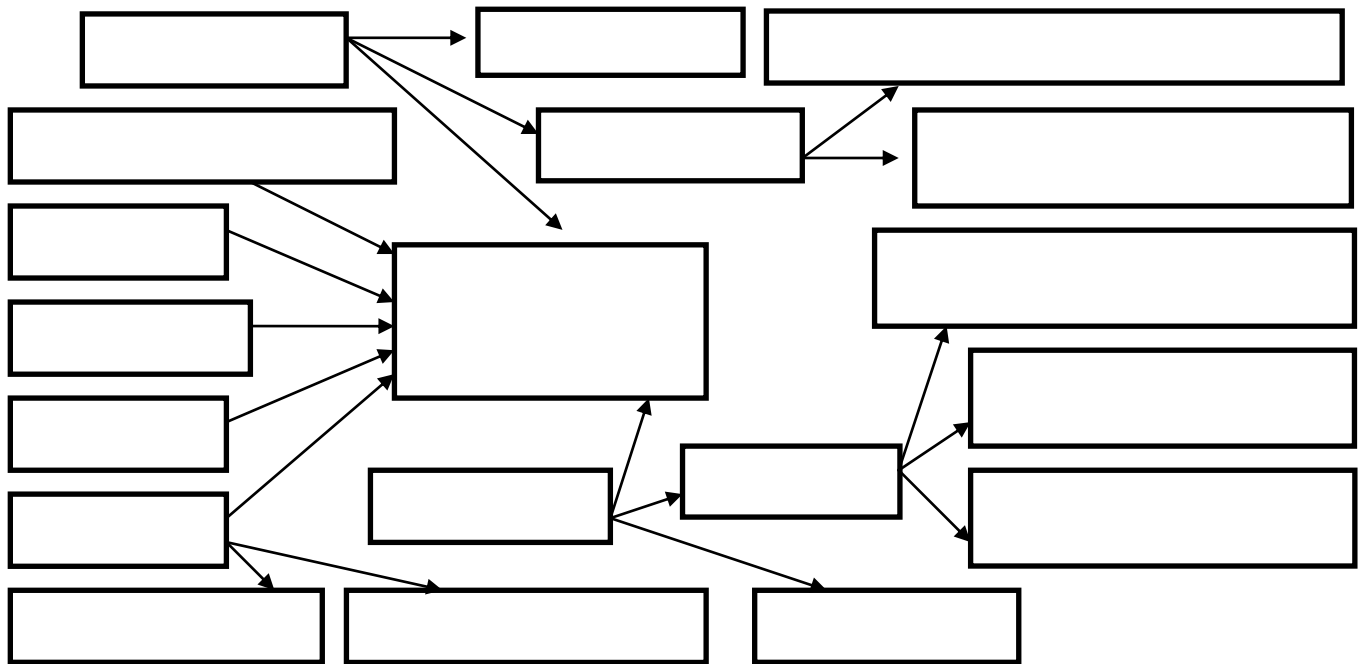

Рис. 2.2. Основні блоки чинників територіальної організації, концентрації і сталого розвитку туристичної діяльності [цит. за 3, с. 29].

Спираючись на цю схему, П. Маріот та І. Зорін виокремлюють такі групи чинників:

- чинники, що генерують потребу в створенні туристичної системи.

Вони пов'язані з процесами, які відбуваються в суспільно-географічній суперсистемі, і визначають необхідність та доцільність формування окремого спеціалізованого комплексу на певній території;

- чинники, що реалізують рекреаційно-туристичні потреби. Вони пов'язані як з природними і культурно-історичними ресурсами, так і з комплексом соціально-економічних можливостей [3, с. 25].

Поділяємо твердження згаданих науковців, що і генеруючі, і реалізуючі чинники можуть бути територіально локалізованими та нелокалізованими. Нелокалізовані чинники впливають на туристичну галузь загалом. Натомість вплив локалізованих чинників просторово диференційований і закріплює територіальний поділ праці в сфері відпочинку і туризму.

Кожна з виокремлених груп чинників, своєю чергою, поділяється на підгрупу й окремі чинники. Так, соціально-економічні включають останні досягнення науково-технічного прогресу, ступінь інноваційності технологій туризму у певному регіоні, характер і ступінь розвитку галузей виробництва, видів транспорту та транспортної інфраструктури, ступінь розвиненості сфери послуг, умови та рівень життя населення тощо; політичні – суспільний устрій країни, правове забезпечення соціальних та економічних свобод, розвиток громадсько-політичного життя, інформаційної сфери та ЗМІ; демографічні – демографічну ситуацію та структуру населення, характер міграційних процесів, розселення, зайнятість; історичні – історичні чинники формування економіки та державності; географічні – фізико-географічні та суспільно-географічні умови [91, с. 130-131].

Згідно з підходом П. Маріота та І. Зоріна в розвитку етнофестивального туризму як суспільно-географічної системи можемо виокремлювати локалізовані генеруючі та локалізовані реалізуючі чинники. Основними серед локалізованих генеруючих чинників є суспільні рекреаційні потреби, що визначаються впливом соціально-економічних чинників і ведуть до формування складної подієво-географічної мережі туристичних потоків

відвідувачів етнофестивалів планети. Проявом їх є також територіальна нерівномірність попиту на етнофестивальні тури, яка чітко корелює з системою розселення та етнічною мозаїкою населення країн.

Дозвіллева потреба стати учасником етнофестивального туризму слугує засадничим чинником і лімітується залежно від особистих фінансових можливостей й естетично-мистецьких уподобань, а також від загального рівня соціально-економічного розвитку суспільства, що й визначає обсяги, просторову орієнтацію і структуру туристичних потоків і сам характер просторово-часової організації етнофестивального процесу на тій чи іншій території.

Важливе значення в цій групі чинників має територіальна диференціація рівня життя населення як інтегральне поняття, що характеризує демографічні процеси в суспільстві, його дозвіллево-культурні запити, розвиненість виробничих сил, масштаби суспільних накопичень, ступінь соціального забезпечення і туристичної мобільності населення тощо.

Далі детальніше проаналізуємо чотири визначальні групи чинників, що формують тло розвитку етнофестивального туризму у Львівській області.

2.1.1. Історико-географічні чинники

Історико-географічні чинники суттєво вплинули на формуванні сучасного жанрового розмаїття та історично складеної географічної мозаїки етнофестивалів світу, адже визначальною особливістю етнофестивального туризму є його тривалий історичний розвиток.

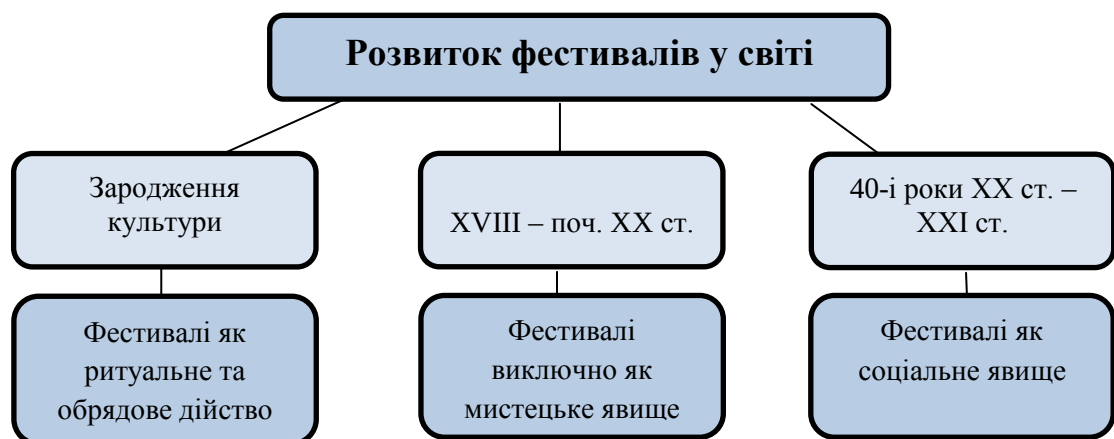

Рис. 2.3. Основні етапи та особливості розвитку фестивалів у світі (складено автором).

Латинські поняття *feast* і *festival* в добу античності вживалися як синоніми для позначення свято. Із доби середньовіччя слово *feast* закріпилося за релігійними святами, а *festival* – за світськими святами (здебільшого, з язичницькими витоками народних гулянь), тобто набуло сучасного значення.

Історичні витoki сучасних європейських фестивалів простежуються від самого зародження людської культури та організаційно походять від ритуальних та обрядових дійств, святкових релігійних церемоній, містерій і карнавалів дохристиянської ери. Якщо звернутись до джерел писемної історії людства, то документально зафіксована історія фестивалів веде початок від церемонії на честь давньоєгипетського бога Осіріса.

У «колисці» сучасної європейської цивілізації – Стародавній Греції – з VI ст. до н. е. на честь бога Аполлона почали проводити Піфійські ігри – музичні змагання, на які з'їжджалися учасники та глядачі з усієї грецької ойкумени. Нагородою для переможця був лавровий вінок. Фестивалі античної доби мали характер урочистих ходів, кортежів, змагань і містерій на честь вшанування богів і богинь [30].

Попри тисячолітні переслідування християнська церква так і не зуміла викоренити улюблені народом дійства, що суперечили канонам тогочасної християнської моралі, відтак, вимушено адаптувала час їх проведення до церковного календаря. Тож уже в середньовіччі в багатьох європейських містах регулярно влаштовувалися пишні рицарські турніри з паралельними змаганнями трубадурів і циркових блазнів, а місце всенародних язичницьких містерій замінили різдвяні і передпасхальні карнавали.

Походження поняття «карнавал» (з італ. *carne vale* – *прощай м'ясо*) пов'язане з вимушеним включенням католицькими ієрархами у церковний календар спеціального християнського свята напередодні 40-денного посту перед Великоднем, коли церква, так би мовити, «не забороняла» надмірностей у споживанні м'яса, питті вина і веселощах. У такий спосіб всенародні дохристиянські святкування настання Нового теплого року трансформувалися в окреме християнське свято, яке, однак, дотепер не має нічого спільного з

християнськими чеснотами та нормами поведінки.

Карнавальна традиція укорінилась у більшості християнських народів (в українців – це свято Коструба з понад двотисячолітнім пластом ритуальних обрядодійств, у росіян – Масляна) [131]. За тиждень до початку Великого посту карнавали відбуваються майже у всіх великих містах країн Латинської Америки та Європи (від Іспанії і Мальти до Німеччини і Данії).

У середньовіччі французи запровадили традицію карнавалу як народного свята з нестримною пиятикою, танцями і любовним іграми. Задля того, щоб утаємничити свою особу й інкогніто дозволити собі аморальні з позиції християнського віровчення розваги на карнавалах набули поширення маскаради, учасники яких, надягають химерні костюми і маски, прагнучи бути привабливими і невпізнаними.

В Італії карнавали у XIV–XIX ст. велелюдними парадми заповнювали вулиці Рима, Венеції, Флоренції, Неаполя, Мілану та інших міст. Перші туристи з Великої Британії ще з середини XIX ст. почали систематично подорожувати до Італії, щоб долучитися до феєричних італійських маскарадів. І в XXI ст. легендарний венеційський карнавал є одним з найулюбленіших і найвідвідуваніших туристами фестивалів планети [30].

Натомість у країнах Азії за останні століття відбулося «злиття» релігійних і світсько-розважальних фестивалів, завдяки чому сьогодні цей регіон вирізняється феєричною палітрою найрізноманітніших культово-етномистецьких фестивалів.

Історія класичних фестивалів музики, циркового і театрального мистецтва веде початок з XVIII–XIX ст. Перші музичні фестивалі зародилися у Великій Британії (Лондон, 1709) і початково присвячувалися виконанню творів церковної музики. Перші театральні фестивалі відбулися у першій половині XVIII ст. у Швейцарії і відтоді регулярно відбуваються у багатьох країнах Європи, Північної і Латинської Америки. Але особливого поширення фестивалі набули в XX – XXI ст.

До сучасних фестивальних заходів, які відвідують десятки тисяч туристів,

належать: корида (Іспанія, Португалія, Франція); фестивалі вина (Франція, Швейцарія) і пива (Німеччина); паради і фестивалі квітів (Голландія, Таїланд); парад Королівської кінної гвардії в Лондоні (Велика Британія); конкурси краси (найстарший – «Міс світу», з 1951 р. щорічно проводиться в м. Сан-Сіті, ПАР). Зростає міжнародне туристичне визнання і низки найекзотичніших фестивалів планети на кшталт перегонів буйволів чи перегонів слонів (Таїланд), конкурсних забігів ящірок (США), міжнародного чемпіонату зі швидкісної стрижки овець «Золоті ножиці» (Нова Зеландія), фестивалю різників свиней (Україна) тощо.

Першою подією, яку західні науковці трактують як «Folk Festival», був фестиваль Рододендрона, що відбувся у 1928 р. з ініціативи громади міста Ешвіл (Asheville) у США з метою розвитку туристичної галузі. Саме на цей фестиваль задля насичення програми різноманітними культурно-мистецькими заходами та приваблення якнайбільшої аудиторії відвідувачів, організатори вперше вирішили запросити народних музикантів і танцівників [1, с. 17].

Починаючи з середини 30-х років XX ст., етнофестивалі стабільно розвивалися в США та Канаді. Причини їх появи в кожній з країн були різні. Однією з головних причин появи фольклорних фестивалів у США було бажання організаторів ознайомити американського глядача з оригінальними зразками традиційної народної культури племен і народів, які проживали в країні. Натомість, поява перших етнофестивалів у Канаді була зумовлена міграційними процесами. Як зазначають Ю. Афанасьєв, С. Чернецька, одним з найактивніших ініціаторів їх проведення виступила українська діаспора. Представники української діаспори, організовуючи перші фольклорні фестивалі, прагнули не лише зберегти рідну мову та культуру, а й розвивати їх, вносячи свою частку в розвиток культури країни, яка для них та їхніх нащадків стала другою батьківщиною [1, с. 17].

На теренах СРСР перші музичні і театральні фестивалі були організовані у 30-х рр. XX ст. у Москві та Ленінграді. З кінця 50-х років вони набули поширення: були організовані фестивалі радянської музики в Латвії, Литві та

Естонії, «Закавказька весна», з 1962 р. – Всесоюзний фестиваль сучасної музики в м. Горький, з 1964 р. – музичний фестиваль «Московські зірки» у Москві, «Білі ночі» в Ленінграді. Історичним щаблем у розвитку українського театрального мистецтва стало проведення в березні-травні 1958 р. фестивалю «Перша українська театральна весна», участь у якому взяли майже всі театри, активно включившись у творче змагання за право показу глядачам кращого доробку [61; 181].

Фестивальний рух в Україні поживавився після здобуття незалежності: «Київ Музик Фест», у 1990 р. уперше репрезентував українську музику як самостійне, вільне від ідеологічних настанов явище, а також ознайомив українського глядача з композиторами української діаспори. Його концепцією під девізом «Музика і Світ – Світ і Музика» стала презентація української музики у світовому контексті. У програмі фестивалю були творчі зустрічі, майстер-класи, круглі столи, лекції та семінари, що у подальшому стали обов'язковими атрибутами фестивального життя нашої країни [181].

Здобуття незалежності сприяло розширенню міжнародних контактів і запозиченню закордонного досвіду проведення фестивалів. Водночас спостерігаємо розширення жанрового розмаїття фестивальних дійств: від дитячих пісенно-танцювальних до великих міських поп- і рок-фестивалів і колоритних сільських етнофестин.

Разом з Києвом як найбільшим культурним центром країни центрами фестивального туризму наприкінці ХХ ст. стали Чернівці (з 1991 р. фестиваль «Червона рута»), Луцьк (з 1989 р. фестиваль «Оберіг», з 1991 р. фестиваль «Берегиня»), Львів (з 1992 р. Міжнародний етнічний фестиваль «Бойківські фестини»), Міжнародний театральний фестиваль «Золотий лев» і фестиваль молодих виконавців сучасної української пісні «Молода Галичина»), Одеса (фестиваль «Два дні і дві ночі нової музики») і Харків (фестивалі «Покуть» і «Харківські асамблеї»).

Першим класичним міжнародним етнофестивалем у новітній історії України став Міжнародний фестиваль грецької культури «Мега-Йорти» імені

Д. Патричі (з грец. мега-йорти – *велике свято*), що вперше відбувся у 1988 р. в етнокультурній столиці греків Приазов'я – смт Сартана Донецької області і відтоді регулярно раз на два роки проводиться під егідою Федерації грецьких товариств України у місцях компактного проживання греків Приазов'я. Фундатором фестивалю був Донат Костянтинівич Патричі, заслужений працівник культури, поет, прозаїк, перекладач, композитор, який у ті роки обіймав посаду директора Обласного науково-методичного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи. Фестиваль «Мега-Йорти» має на меті задоволення інтересу суспільства до історії грецької культури, збереження культурних традицій греків Приазов'я, сприяння розвитку загальнолюдських і грецьких духовних цінностей, зміцнення толерантних міжнаціональних стосунків, залучення молодого покоління до культурних досягнень рідного народу, стимулювання у молоді інтересу до вивчення історії і культури греків України.

Першими ж типовими міжнародними етнофестивалами, що репрезентували українську народну культуру, у новітній історії України стали I Міжнародний фестиваль фольклору «Берегиня», що відбувся у червні 1991 р. в м. Луцьк Волинської області та I Міжнародний гуцульський фестиваль, організований восени 1991 р. в с. Верхній Ясенів Верховинського району Івано-Франківської області.

Репрезентуючи світові українську етнокультурну спадщину, автентичну сув'язь матеріальних і духовних аспектів культури – побуту, ремесел, промислів, фольклору, ці фестивалі проголосили свою основну місію – збереження та відтворення народних традицій, звичаїв, обрядів з урахуванням їх регіональної несхожості та самобутності.

У січні 1992 р. у м. Чернівці організовано перший за часів незалежної України регіональний етнофестиваль традиційних зимових обрядів Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Чернівецької областей, ідейним натхненником і головою журі якого був видатний український етнолог Василь Скуратівський. За задумом організатора

цієї акції, для участі в ній були запрошені «не професійні колективи, а прості, здебільшого сільські люди, що зазвичай збираються у ватаги і природно виконують різдвяні ритуальні дійства та пісні. І своє святкове гуцульське чи волинське вбрання вони самі шили – і таки носять його не лише на сцені», адже основною місією фестин, за задумом В. Скуратівського, є «відродження й популяризація культури – без концертних підробок і стилізацій» [цит. за 172, с. 2].

Початок етнофестивального руху на території Львівської області датуємо другою половиною XIX ст. Львівська газета «Діло» за 02.07.1880 р. інформувала: «Огородова (тобто – у парку) забава, устроєна Кружком акад. минулої суботи на Погулянці випала под взглядом пріятності знаменито добре... Доход з той забави мав бути призначений на пам'ятник Маркіяна Шашкевича... Забава мала чисто руський характер... Зібрані гості, самі майже русини чулися мов в якомусь руському гостинному домі свободними, нестесненими. На кожній стежці, при кожному столі чути було руську бесіду...». Музичною складовою цих етнофестин були виступи народних ансамблів, співи коломийок і пісенна програма хору Кружка академічного.

Зі здобуттям незалежності Львів одразу ж набув статусу фестивальної столиці Західної України, а Львівська область стала першим регіоном незалежної держави, в якому започатковано низку етнофестивалів, покликаних відроджувати скарби матеріальної і духовної етнічної спадщини українського народу. У 1991 р. у Трускавці пройшов перший фольклорно-музичний фестиваль «Золоті трембіти», а початок організації етнофестивалів нового типу на Львівщині датуємо 1992 р., – тоді відбувся перший Міжнародний фестиваль «Бойківські фестини». Відтоді це величне дійство проводиться на терені споконвічного проживання бойків кожні п'ять років (1992, 1997, 2003, 2007, 2011). До гірського краю приїжджають туристи і гості не лише з усіх куточків України, а й з далекого та близького зарубіжжя: США, Канади, Великої Британії, Польщі, Естонії, Білорусі, Казахстану, тут збираються всі, чие родинне коріння залишилося у бойківському краї. «Бойківські фестини» – це комплекс культурних, мистецьких та наукових і краєзнавчих заходів,

спрямованих на відродження народних звичаїв і традицій бойків, популяризацію та збереження автентичного бойківського фольклору, відновлення народних ремесел і промислів.

У 1992 р. на Львівщині започатковано ще один престижний фестиваль, що за два останні десятиріччя дав дорогу у життя цілій плеяді юних митців. Це Міжнародний фестиваль молодих виконавців сучасної української пісні «Молода Галичина». Його організатори поставили собі за мету примножувати та популяризувати славні мистецькі традиції та надбання української національної культури і, зокрема, Галичини, де з прадавніх часів збереглися унікальні пісенні традиції, декоративно-прикладне мистецтво, писанкарство та лозоплетіння, оригінальна вишивка та ткацтво.

Починаючи з 1991 р., видатні діячі культури України виступали за приєднання нашої країни до міжнародних культурних організацій, зокрема, до CIOFF (Міжнародна рада організацій фестивалів фольклору і традиційних мистецтв при ЮНЕСКО). Офіційно Україна стала членом CIOFF у вересні 1996р. Проте перший в Україні етнофестиваль під егідою CIOFF відбувся вже 1994 р. у Луцьку – Міжнародний українсько-польський фестиваль «Поліське літо з фольклором». Програма цього фестивалю вирізнялася глибокою осмисленістю й цілісністю концепції національного відродження, базуючись, в основному, на виступах фольклорних колективів, трієстих музик, виробах майстрів народної творчості Волині. До участі в акції долучилися понад тисячу осіб різних вікових категорій – носії «живої» етнокультурної спадщини краю.

Пізніше під егідою CIOFF в Україні відбулися такі резонансні міжнародні фольклорні фестивалі як Слов'янський фольклорний фестиваль «Коляда» (Рівне, 1995 р.), фестиваль традиційної народної культури «Покуть» (Харків, 1996 р.), молодіжний фестиваль традиційної народної культури «Древлянські джерела» (Рівне, 1998 р.).

Завдяки регулярній організації, широкій географії учасників та масштабності міжнародного етнофестивалю «Етновир» статус західноукраїнської столиці етнофестивального туризму під егідою CIOFF на

початку другого тисячоліття здобув Львів.

Важливою метою проведення подібних поліетнічних (міжнародних) фестивалів народної творчості, згідно з принципами CIOFF, є зміцнення миру, порозуміння і дружби між націями і державами, сприяння расовій і етнічній взаємотолерантності та взаємозбагаченню в царині народного мистецтва та культури, розвиток аматорського мистецтва та збереження фольклорної спадщини людства. Як відзначив перший (нині – почесний) президент CIOFF Г. Курсаже, «фольклорні фестивалі – це промінь світла, що осяває довгий і темний тунель, по якому рухається людство», і саме вони «мають допомогти усім нам скоріше вийти на загальнолюдський рівень мислення» [цит. за 1, с. 2].

Ще на хвилі зародження як масового явища сучасності в середині XX ст. перші фольклорні фестивалі в країнах Америки, Європи, Азії, за словами Г. Курсаже, послуговували тим містком, через який різноманітні етнічні групи, переселившись за межі своєї історичної батьківщини, принесли найвизначніші досягнення культури і мистецтва своїх народів у культурну скарбницю країн свого вимушеного проживання [194].

У XXI ст. за умов агресивного глобалізаційного поглинання автентичних культур етнофестивалям відводиться пріоритетна роль у системі сучасних засобів збереження, відродження та популяризації культурно-мистецької спадщини. Це твердження відстоюють як компетентні експерти і науковці (культурологи, мистецтвознавці, фольклористи, етнографи та ін.), так і відомі культурні та політичні діячі.

Так, президент CIOFF К. Бергхольм в усіх своїх виступах і публікаціях останніх років наголошує на тому, що «міжнародні фольклорні фестивалі є одним із найефективніших методів захисту, збереження та поширення традиційної культури» [204, с. 2]. Такої ж точки зору щодо фольклорних фестивалів дотримується відомий український етнограф, фольклорист, публіцист В. Скуратівський – ідейний натхненник і засновник перших фольклорних фестивалів в Україні «Котилася торба», «Коляда» та «Берегиня». У своїх працях він неодноразово підкреслював, що саме завдяки фольклорним

фестивалям «пощастило якоюсь мірою оживити затухаючі джерельця народної пісенної культури, виявити невідомих досі носіїв і популяризаторів й у такий спосіб збагатити фольклорну спадщину національним мелосом» [цит. за 172].

Останнє десятиріччя ознаменувалося зростанням ледь не в кожному регіоні України масових літніх open-air фестивалів з виразною етноскладовою, які передбачають кількадедне проживання туристів на фестивальній території, максимально зручні умови для їх безпосереднього спілкування з носіями живої автентичної духовної культури, народних ремесел і ужиткового мистецтва. На Львівщині відбувається близько півсотні традиційних етнофестивалів такого формату («Велика гаївка», Міжнародний фестиваль лемківської писанки, «Львів – столиця ремесел», «Співоче поле», «Львів стародавній», «Свято хліба і меду», Фестиваль вишиванки, «Бойківські фестони», «Відлуння Бойківського краю», «Підкамінь», «Руда – родове містечко Виговських», «Галицькі фестини», «Лагодівські фестини», «Чисті джерела Бугу», «Карпатія», «Раковецькі передзвони», «Кульчиці-фест», «Ту Стань!» та ін.). Концепція організації позаміських етнофестивалів просто неба відповідає вимогам часу і забезпечує туристам максимум вражень від цілковитого занурення в етнофестивальний простір.

М. Швед на підставі аналізу найвідоміших фестивалів сучасної музики виокремив два періоди українського фестивально-музичного процесу – до і після 1999-2000 рр. (залежно від конкретного фестивалю), що пов'язано з двома чинниками – організаційним та концепційним. Перший чинник – це припинення фінансування великих фестивалів спонсорами, оскільки акції, на їхню думку, мають можливість розвиватися самостійно. Другий чинник – унаслідок організаційних змін відбувається своєрідне переформатування, організатори, відповідно до набутого досвіду, надають фестивалям нових концепційних ознак [181].

На підставі просторово-часового аналізу динаміки українських етнофестивалів ми виокремили три періоди розвитку в Україні етнофестивального процесу і, відповідно, етнофестивального туризму (рис. 2.4).

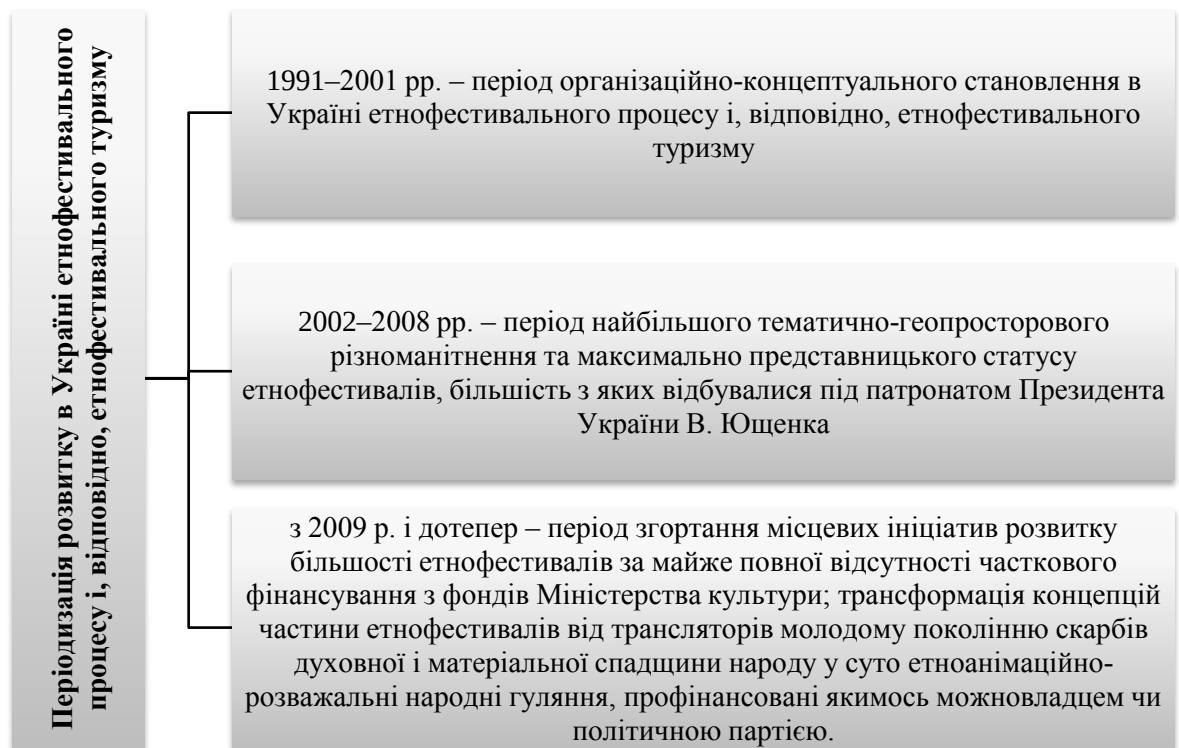

Рис. 2.4. Періодизація розвитку в Україні етнофестивалів і, відповідно, етнофестивального туризму

Важливе значення при вирішенні питання про організацію етнофестивального туризму має наявність у місцях проведення культурно-масових заходів туристичного спрямування – у малих містах і селах – історико-культурної спадщини, що репрезентує нерозривний зв'язок між минулими і сучасною епохами суспільного розвитку. Водночас більшість українських етнофестивалів значною мірою залежить від зацікавленості і симпатій чи антипатій центральної і регіональної влади.

Історико-культурна спадщина належить до найцінніших надбань людства, це ключовий елемент культури і національної ідентичності будь-якої нації [65; 100]. Етнофестивали допомагають кожній людині і суспільству загалом долучитися до загальнолюдських цінностей, колективної історичної пам'яті, соціального досвіду попередніх поколінь. Саме етнофестивали у доступній формі відтворення «живої історії» найвиразніше демонструють історико-культурну спадщину нації та її окремих етнічних спільнот.

Згідно із визначенням, наведеним у Законі України «Про охорону культурної спадщини», «культурна спадщина – це сукупність успадкованих

людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини. Об'єкт культурної спадщини – це визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їх частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність» [116].

Об'єкти культурної спадщини, на базі яких можна розвивати етнофестивальний туризм, поділяються на такі типи:

- споруди (витвори) – твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;
- комплекси (ансамблі) – топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини;
- визначні місця – зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду [116, с. 3-4].

Культурну та історичну спадщину на практиці прийнято поділяти на такі категорії: надбання, що використовується переважно туристами (фестивалі, пам'ятники тощо); надбання змішаного користування (менш значні історичні пам'ятники і музеї, театри, заповідники тощо); надбання, що використовується здебільшого місцевим населенням (цивільні споруди, культові об'єкти, кінотеатри, бібліотеки та ін.) [73].

Кожен об'єкт культурної спадщини є унікальним, має свої особливості, що формують його історико-культурний потенціал, який є складовою

національного багатства країни.

Місцем проведення етнофестивалю, зазвичай, є історико-культурна територія – композиційно цілісне геопросторове утворення, де в традиційному природному і соціально-культурному середовищі зберігаються цінні об'єкти історико-культурної спадщини людства. Українська культурно-історична спадщина є ключовим чинником розвитку етнофестивального руху, формування єдиної української національної ідентичності та утвердження об'єднаних цінностей у суспільстві.

Сучасний український історико-культурний туризм, зокрема його розвиток у малих історичних містах і селах, є дієвим засобом раціонального використання вільного часу, змістовного проведення духовно збагаченого дозвілля, вивчення історії та культури рідного краю. А однією з наймасовіших форм залучення молоді до пізнання історико-культурної спадщини є організація етнофестивалів – сільських, містечкових, у музеях просто неба тощо.

Фестивальний туризм позитивно впливає на гармонійний розвиток духовного потенціалу молодого покоління, а також сприяє гармонізації відносин між різними країнами та народами, спонукає уряди, громадські організації і комерційні структури до активної участі у справі збереження й оздоровлення навколишнього середовища та культурного надбання.

Дедалі більше на розвиток етнофестивального туризму впливають історико-культурні чинники, зокрема історико-культурні рекреаційні ресурси певної території.

Історико-культурні ресурси – це пам'ятки культури, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані для задоволення духовних потреб населення. Вони відзначаються великим розмаїттям й охоплюють історико-архітектурні, археологічні та історичні пам'ятки, твори монументального мистецтва, етнографічні особливості території, традиційні промисли і ремесла (народні традиції, вірування, образотворче мистецтво тощо) [104].

Класифікація історико-культурних ресурсів (за О. Бейдиком): археологічні об'єкти (городища, кургани, залишки давніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, доріг, давні місця захоронень, кам'яні статуї, наскельні зображення, старовинні предмети, ділянки історичного культурного шару давніх населених пунктів); меморіальні пам'ятки, пов'язані з важливими історичними подіями в житті народу, національно-визвольними змаганнями, війнами і бойовими та культурно-патріотичними традиціями; пам'ятники і пам'ятні місця, пов'язані з розвитком науки і техніки, культури і побуту народу, з життям і творчістю діячів історії, культури; пам'ятки оборонного будівництва (земляні або муровані укріплення, замки з бастіонними укріпленнями, монастирі, фортифікаційні споруди XIX – XX ст.); пам'ятки містобудування й архітектури (архітектурні ансамблі й комплекси, історичні центри, площі, вулиці, залишки стародавнього планування й забудови міст та інших поселень, житлові споруди давніх стилів архітектури, а також пов'язані з ними витвори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного, садово-паркового мистецтва, приміські ландшафти); сакральні споруди (церкви, костели, синагоги); пам'ятки народної архітектури (поселення, двори, господарські і житлові будівлі, дерев'яні церкви); громадські споруди (народні школи, народні доми, корчми, млини тощо); палацово-паркові ансамблі; сучасні пам'ятки архітектури; професійні художні промисли; народні художні промисли (ткацтво, килимарство, вишивка, художня обробка шкіри, художнє плетіння, деревообробка, гончарство); пам'ятки матеріальної культури; пам'ятки фольклору; документальні пам'ятки минулих епох (акти органів державної влади та управління, інші письмові і графічні документи, кінофотодокументи і звукозаписи, а також давні та інші рукописи й архіви, записи фольклору і музики, рідкісні друковані видання) [7].

Історико-культурні рекреаційні ресурси використовують переважно для організації різних видів пізнавального туризму. Проте це не означає, що історико-культурні ресурси не впливають визначальним чином на рішення щодо геопросторової локалізації культурно-масових дійств, історично

пов'язаних з історико-архітектурними анамблями даної території.

Згідно з системною методологією суспільно-географічного дослідження нами виокремлено основні ресурсні складові, необхідні для організації етнофестивального туризму (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Ресурсні складові етнофестивального туризму (власна розробка)

Ресурсні складові	Вимоги
Місце проведення (дестинація)	осередок етнографічного району, центр народних промислів, історичний ландшафт, музей народної архітектури та побуту, історичний центр великого міста, національний парк, природний та археологічний заповідник тощо.
Транспортна складова	забезпеченість хоча б одним з видів транспортної доступності (аеропорт, залізничний вокзал, автобусна станція, автомагістралі).
Нічліжна складова	готелі і пансіонати, гостинні садиби сільського туризму, місця під наметове містечко.
Гастрономічна складова	ресторани з етнічною кухнею, кафе та бари в етнічному стилі, пропозиція місцевої кухні в гостинних садибах сільського туризму, здатність організувати повноцінне харчування туристів на природі.
Турсервісна складова	належне туристично-інформаційне забезпечення і рекламна промоція заходу; формування та вільний продаж у мережах турагенств комплексних турпакетів з відвідування етнофестивалю; організація трансферу (доїздів) до місця проведення етнофестивалю; наявність значної кількості професійних волонтерів та самодіяльних екскурсоводів з когорти місцевих жителів, прокат наметів і іншого туристичного спорядження.
Анімаційна складова	можливість поєднати традиційний відпочинок і участь у видовищних, розважальних і пізнавальних заходах на будь-який смак і гаманець (різноманітні майстер-класи, музичні, ігрові та фольклорні дійства).
Історико-етнокультурні ресурси (атракції)	природні, естетично привабливі ландшафтні, історично-ландшафтні чи містобудівні (архітектурні ансамблі), окремі пам'ятки старожитньої архітектури; етнічно колоритні місцеві жителі; місцеві звичаї та традиції народного побуту; майстри народних ремесел і декоративно-ужиткового мистецтва; фольклорна спадщина краю та ін.
Соціальна інфраструктура	стаціонарні і польові точки роздрібної торгівлі продовольчою, сувенірною та ін. продукцією; спортивні майдани з оснащенням для любительських занять тими чи іншими видами спортивного дозвілля; прокат велосипедів і квадроциклів, човнів і байдарок, санчат, сноубордів і лиж; банківські філії і банкомати, інформаційні центри (інтернет-клуби, газетні кіоски та ін.), театри, музеї, виставки і галереї, нічні клуби тощо.

Розташування на певній території історико-культурних ресурсів формує підвалини її привабливого туристичного іміджу, логічним завершенням якого є ступінь і характер залучення цих ресурсів до культурно-масових заходів подієвого туризму.

2.1.2. Етногеографічні чинники

Етногеографічні чинники безпосередньо впливають на географію та жанрові особливості формування етнофестивального туризму. За суттю, етнофестивалі є подієвим відзеркаленням етногеографічної мозаїки світу та одним з проявів етнічних процесів у сучасному світі.

Активні етнічні процеси початку XXI ст. переконливо свідчать про те, що етнокультурні взаємини є досить важливою складовою життєдіяльності сучасних держав і народів, а етнокультурні проблеми не втратили своєї значущості та актуальності [5].

Сьогодні не можливо знайти етнічну спільноту, яка б не відчула на собі вплив культур інших народів. Людство, постаючи усе більш взаємозалежним, не втрачає свого етнічного розмаїття. Етнокультурне самовираження народу завжди викликає пізнавальний інтерес. Природна допитливість туриста, його інтерес до інших народів є одним з спонукальних туристичних мотивів. Знайомство з культурою і звичаями іншої країни збагачує духовний світ людини [20; 22].

Культурно-подієвий туризм, що давно виокремився як самостійний вид туризму, охоплює всі аспекти мандрівок, через які турист безпосередньо дізнається про непересічні події життя та етнічну культуру (традиційно-побутову, професійну). Найбільший інтерес у туристів, на думку дослідників, викликають такі елементи культури народу, як мистецтво, наука, освіта, релігія, історія, агрокультура, національна кухня [75].

При створенні сучасного фестивального іміджу конкретного регіону, наприклад Львівщини, доцільно враховувати ступінь етнокультурного

розвитку. Ми вважаємо, що збереження культурного надбання і його раціональне використання мають вирішальне значення для стійкого залучення туристичних потоків і збереження популярності конкретного туристичного напрямку – етнофестивального.

Наукове вивчення вище зазначеної проблематики вимагає від географів, які осмислюють етнокультурні явища і процеси у геопросторовому вимірі, використання сукупності методів декількох наук і залучення здобутків суміжних наукових напрямів: туризмології, культурології, етнології, етнографії, антропогеографії та ін.

Етнофестивально-туристичні ресурси є важливою складовою етнокультурного потенціалу території.

Етнокультурний потенціал території – це етногеографічно цілісне соціокультурне середовище з традиціями і звичаями, особливостями побутової та господарської діяльності, здатністю залучати туристичні потоки та вирізнятися серед інших територіальних одиниць унікальними набором і поєднанням історико-етнокультурних ресурсів і відповідної інфраструктури.

Світова практика розвитку міжнародного туризму свідчить про відродження у XXI ст. інтересу до самобутньої народної культури усіх без винятку регіонів світу: від осілих канадських алеутів до етномозаїки точкового розселення малих племен басейну Амазонки, не кажучи вже про регулярні і масові туристичні відвідини осередків традиційної культури шотландських і альпійських горян, польських гуралів і українських гуцулів, росіян-сибіряків тощо.

Культурно-етнографічний аспект має стати «наріжним каменем» розвитку пізнавального сільського та подієвого етнофестивального туризму в Україні. Ми переконані, що і сільський, і, тим паче, етнофестивальний туризм не мають шансів на динамічний розвиток без використання цінностей рідної культури та традицій.

Усвідомлюючи необхідність збереження і запровадження нових форм активної трансляції молодому поколінню культурної спадщини нашого народу,

до організації циклів тематичних етнофестивалів упродовж останнього десятиліття долучилися музейні заклади України. Лідерами у розгортанні туристично резонансних циклів етнофестивалів стали найбільші музеї-скансени України: у Києві («Мамаєва слобода» та у с. Пирогів), Львові («Шевченківський гай»), Переяславі-Хмельницькому, Ужгороді, Запоріжжі («Запорізька січ»), Чернівцях та ін.

Українські музеї-скансени самим своїм існуванням підкреслюють культурну самобутність і багатство етнічної спадщини народу, а організація на цьому етнічному фундаменті різноматематичних етнофестивалів (від Івана Купала чи Обжинкових фестин до Дня вишивальниці) створюють для мешканців великих міст та іноземних туристів унікальну нагоду якнайглибше «зануритися» у давньоукраїнську автентичну й отримати всебічне уявлення про суть того чи іншого старожитнього народного ремесла, обряду, традиції.

Народні ярмарки, традиційні святкування, демонстрація ремесел тощо є для глядача джерелом емоційних переживань, які необхідно використовувати не лише під час проведення етнофестивалів, а й у повсякденних освітніх і культурних програмах скансенів. Виставки в численних українських музеях просто неба чинять сильний емоційний вплив на відвідувачів, спонукаючи знову і знову їх відвідувати. Не дивно, відтак, що особливий інтерес викликають саме ті з них, які залучають до масових обрядових дійств – фестини, присвячені, наприклад, великим релігійним святам календарного циклу або головним віхам хліборобського календарного циклу.

Окремі райони Львівщини – Мале Полісся, Розточчя, Західне Поділля, Опілля, Передкарпаття й Карпати – вражають туристів багатством та етнічною автентичністю сільського побуту, вишуканою народною кухнею, особливим плеканням українських культурних традицій, ремесел і промислів.

У Львівській області, попри строкату палітру етнофестивальних дійств, етнофестивальний туризм розвивається мляво, основні його можливості відомі вузькому колу спеціалістів, не достатньо активно рекламують його туроператори, турагенти, органи місцевого самоврядування.

Суспільно-географічний аналіз етнофестивально-туристичного потенціалу досліджуваної території – Львівського регіону показав, що найсприятливішими для просування ринково привабливих етнофестивальних турпродуктів є умови у місті Львові, а також у Бескидському, Передкарпатському, Придністерському, Розтоцькому і Західноподільському субрегіонах. Ці субрегіони характеризуються багатством природних та історико-етнокультурних ресурсів, розвиненою мережею агроосель і готелів, сільських етнографічних музеїв, самодіяльних фольклорних гуртів, осередків народних ремесел і декоративно-прикладного мистецтва.

2.1.3. Економіко-географічні і соціально-географічні чинники

Одним із чинників розвитку етнофестивального туризму є туристично-географічне положення його дестинацій. Туристично-географічне положення території – це відстань до міст - центрів генерування туристів та осередків проведення етнофестивалів, транспортна доступність цих осередків, віддаленість від аеропортів, залізничних вокзалів, закладів комфортного розміщення туристів, прикордонно-географічне положення, відкритість кордонів і жвавість туристично-обмінних взаємин з сусідніми країнами тощо. Важливою є також характеристика доступності території для потенційних туристів з точки зору існуючих і перспективних комунікацій різних видів транспорту.

Туристично-географічне положення, що характеризує віддаленість місць проведення етнофестивалів від місць проживання туристів, може бути потрактоване і як стимулятивний, і як обмежувальний чинник. З одного боку, багаторічна практика організації етнофестивалів у Львівській області свідчить про те, що найбільше етнофестивальних туристів приваблюють заходи, які відбуваються у Львові з огляду на зручність доїзду, комфортність проживання та харчування. Водночас, та ж практика успішної організації етнофестивалів у досить віддалених від обласних центрів селах із ускладненою комунікацією,

розбитими дорогами, відсутністю комфортних готелів і кафе свідчить і про зворотне: численні туристичні потоки цілеспрямовано обирають саме такі периферійно-старожитні, «відірвані від цивілізації» осередки етноекотуризму, де автентичність етнофестивальних фольклору, ремесел і обрядодійств організатори не намагаються підмінити шоу-бізнесовою імітацією – «шароварщиною».

Вплив економічних чинників на етнофестивальний туризм зумовлений тим, що між тенденціями розвитку туризму й економіки спостерігається тісний взаємозв'язок. Існує пряма залежність між економічним розвитком країни, обсягом національного доходу і матеріальним добробутом її громадян. Тому держави з розвиненою економікою, як правило, лідирують у світі за кількістю участі своїх громадян у культурно-масових туристичних заходах. Від економічного становища держави залежать не тільки доходи населення, а й ступінь розвитку матеріально-технічної бази й інфраструктури фестивального туризму.

Серед соціальних чинників бурхливого розвитку етнофестивального туризму в містах і селах України XXI ст. слід насамперед виокремити подовження тривалості вільного часу населення (скорочення робочого часу, збільшення тривалості щорічних відпусток), що в поєднанні з підвищенням рівня життя населення сприяє появі нових потенційних туристів.

Зростання серед міського населення потягу до формату фестивальних розваг просто неба (бажано – поза містом) об'єктивно пов'язане із сучасним ритмом праці і дозвілля. За умов постіндустріальної життєдіяльності соціуму різко зростає значення розумової праці, стресів на робочому місці і від труднощів щоденного добирання до місця праці та ін. Усе це призводить до фізичної і психологічної перевтоми людей і вимагає вживання додаткових заходів з відновлення працездатності. Досягненню цієї мети багато в чому сприяє фестивальний туризм.

Як зазначає Ф. Котлер, з подовженням тривалості вільного часу населення в туризмі окреслилися дві тенденції: подрібнення періоду відпусток

та зростання кількості короткотривалих подорожей. Туристичні поїздки стають менш тривалими, але частішають. У закордонній літературі це явище отримало назву «подорожі з інтервалами» [75]. Суть його полягає в тому, що замість однієї тривалої щорічної подорожі дедалі частіше надають перевагу декільком коротким як, наприклад, уїк-ендові виїзди на фестивалі.

До соціальних чинників розвитку фестивального туризму також відносимо підвищення рівня освіти, культури та естетичних потреб населення, зростання рівня національної самоідентичності громадян, відродження історичної пам'яті народу, прагнення повернутися до звичаєво-обрядових і фольклорно-духовних витоків сучасної української нації.

Дослідження західних науковців [36; 75; 115; 169; 170] свідчать про те, що існує пряма залежність між рівнем освіти людини та її схильністю до подорожей з метою участі у фестивальних, спортивних та інших культурно-масових заходах. Люди з високим рівнем культури й освіти здатні раціональніше розподіляти вільний від роботи час, використовувати його для відпочинку і розваг за допомогою туризму, мають більший потяг до пізнання навколишнього середовища, ознайомлення з історією, життям, побутом, фольклором і мистецтвом інших країн і народів.

Демографічні чинники розвитку етнофестивального туризму – це сукупність причин і спонук розвитку туристської діяльності, пов'язаних з відтворенням і структурою населення. Демографічні реалії також безпосередньо впливають на геопросторову організацію етнофестивального туризму, зокрема такі демографічні характеристики, як чисельність і статеві-віковий склад населення, народжуваність, щільність селітебної мережі і демогеографічні диспропорції розміщення населення в окремих регіонах, освітній і сімейний стан та ін.

Демографічні показники визначають зайнятість та якість життя населення, і як наслідок – безпосередньо чи опосередковано впливають на формування системи його рекреаційних потреб, на тривалість і якість відпочинку, на форми проведення вільного часу. Відомо, що зростання

населення у світі і в окремих регіонах прямо пропорційно впливає на збільшення кількості туристів. Статистичні показники UNWTO свідчать, що туристичні потоки з країн з високою щільністю населення інтенсивніші, ніж країн з меншою щільністю населення.

У Львівській області проживає близько 5,47% населення України. Львівщина посідає четверте місце серед областей нашої держави за кількістю населення (після Донецької, Дніпропетровської і Харківської). Львівська область належить до одного з густонаселених регіонів України, середня густота населення тут становить 123 ос./км² (середня густота населення України – 83 ос./км²) [59].

Досить чітко простежується тенденція зміни туристичної рухливості залежно від віку, статі і сімейного стану. Дослідження соціологів показують, що неодружені люди значно мобільніші, ніж сімейні, а жінки виявляють до туризму більшу цікавість, ніж чоловіки[67]. Найбільшу схильність до активних форм туризму, у тому числі фестивального, виявляють особи у віці 18–30 років. Однак близько третини відвідувачів фестивалів Європи становлять особи віком 30–50 років [198].

Одним з визначальних чинників розвитку фестивального туризму є урбанізація. Існує прямо пропорційна залежність між ступенем урбанізованості регіону та інтенсивністю і розмахом фестивально-туристичних заходів у ньому. Таку фестивальну активність мешканців міст соціологи пояснюють насамперед нагальним прагненням вирватися з буденного урбосередовища, потребою у насиченому емоціями відпочинку зі зміною обстановки.

Львівщина найбільш урбанізована серед західних областей України. Найбільшою густота міських поселень є у Передкарпатті. Міське населення області становить 60,8%, чи 1547,5 тис. осіб. В області є 44 міста, в тому числі 7 – обласного значення, 34 селища міського типу та 1854 сільських населених пунктів, в яких проживають 1008,1 тис. осіб. Центр області – м. Львів, у якому проживає близько 760 тис. жителів (без населених пунктів, підпорядкованих міській раді). Інші великі міста регіону – Дрогобич (99 тис.), Червоноград (82 тис.), Стрий (60 тис.), Борислав (37 тис.), Самбір (35 тис.), Трускавець (близько 30 тис.) [135].

Географія міст і урбанізації Львівської області має пряме відношення до формування обсягів і географії туристичних потоків населення міст регіону з метою участі у популярних культурно-масових заходах області. Як можемо судити зі статистичних даних, наведених у табл. 2.2, найчисленніші потоки відвідувачів популярних етнофестивалів Львова і області потенційно формуватимуть мешканці Дрогобича, Червонограда, Стрия, Борислава, Самбора і Трускавця. З розрахунку прибуття на етнофестиваль у Львів близько 3-5% населення кожного з цих міст, шляхом підрахунку отримуємо прогнозну кількість учасників з найбільших міст області – 10-20 тисяч туристів. Зауважмо, що ця експертно-прогнозна оцінка не враховує населення ще більш як трьох десятків малих міст регіону, а також сільських населених пунктів.

В економічних публікаціях, присвячених дослідженню чинників розвитку туризму «праця» та людина як її носій є одним з трьох визначальних чинників розвитку туристичного ринку [4]. Виробництво туристичного продукту через специфіку самого туристичного продукту є трудомістким процесом, тобто вимагає залучення трудових ресурсів з високими кількісно-якісними показниками (володіння уміннями і професіоналізмом). Отже, роль трудових ресурсів у туризмі слід оцінити як значущу [43].

Трудові ресурси володіють низкою ознак, зокрема мобільністю, автономністю, сегментованістю. Я. Олійник і А. Степаненко, економічну складову демографічних чинників розвитку туризму вважають беззаперечною, пояснюючи це відсутністю можливостей автоматизації туристичного виробництва, необхідністю збереження індивідуального підходу до кожного туриста тощо [98].

Після того як Україна 1996 р. стала членом Міжнародної ради організацій фестивалів фольклору і традиційних мистецтв (CIOFF), при ЮНЕСКО, організатори українських етнофестивалів отримують міжнародну політичну, інформаційну та фінансову (спонсорську, грантову) допомогу.

Таблиця 2.2

**Поділ потенційних осередків організації
етнофестивалів – малих міст Львівської області за чисельністю населення***

Типи малих міст	Міста, кількість населення
До 5 тис. осіб	м. Угнів – 997 м. Белз – 2359 м. Глиняни – 3242 м. Бібрка – 3781 м. Комарно – 3884 м. Новий Калинів – 4070 м. Хирів – 4106 м. Добромилі – 4537
До 10 тис. осіб	м. Рудки – 5408 м. Великі Мости – 6037 м. Моршин – 6108 м. Старий Самбір – 6266 м. Сколе – 6269 м. Судова Вишня – 6434 м. Перемишляни – 6918 м. Турка – 7114 м. Рава-Руська – 8328 м. Буськ – 8355 м. Пустомити – 9016 м. Мостиська – 9095 м. Радехів – 9463 м. Ходорів – 9900
До 25 тис. осіб	м. Дубляни – 10795 м. Кам'янка-Бузька – 10921 м. Соснівка – 11588 м. Яворів – 12948 м. Жовква – 13455 м. Миколаїв – 14824 м. Винники – 15723 м. Городок – 15825 м. Стебник – 21113 м. Сокаль – 21337 м. Броди – 23752 м. Золочів – 23900
До 50 тис. осіб	м. Новий Розділ – 28554 м. Новояворівськ – 28807 м. Трускавець – 29729 м. Борислав – 35040 м. Самбір – 35054

**За даними Головного управління статистики у Львівській області.*

З 1970 р. СІОФФ провадить роботу зі збереження і поширення фольклору та традиційної культури, сприяє збагаченню нематеріальної культурної

спадщини людства через танець, музику, пісні, ігри, ритуали, обряди, звичаї, традиційні ремесла, костюми і продукти харчування. За час свого існування CIOFF організувала понад 7 тисяч міжнародних фестивалів фольклору. CIOFF реалізує свою політику з передання культурної спадщини від старшого покоління до дітей, надає підтримку діяльності своїх членів у царині фольклору і традиційної культури, служить справі миру і ненасильства в межах міжнароднокультурної співпраці. Своєю діяльністю CIOFF впливає на соціальне та економічне життя простих людей і громад малих міст і сіл у всьому світі. Так, 2012 р. участь у заходах CIOFF взяли 15 млн виконавців, волонтерів і глядачів, з них у статусі міжнародних туристів поза межі своїх країн подорожували задля участі у фольклорних фестивалях 5,4 млн виконавців [191].

Станом на 1.01.2013 р. діяльність CIOFF охоплює 90 країн світу, організація складається з 72 національних секцій (повних членів), 3 асоційованих членів і 15 членів-кореспондентів і об'єднує понад 1 млн осіб, в тому числі 30 тисяч фольклорних колективів. Щороку під егідою CIOFF відбувається понад 300 міжнародних фестивалів фольклору (у тому числі кожні чотири роки – Всесвітня CIOFF Folkloriada), 1500 виставок традиційного мистецтва та ремесла, 5000 концертів традиційних пісень і танців, працюють ремісничі майстерні, семінари та конференції з проблем збереження нематеріальної культурної спадщини.

Заходи CIOFF є глобальним ресурсом міжнародного подієво-культурного туризму, що залучає понад 100 млн туристів щорічно. Річна сумарна кількість днів проведення міжнародних фольклорних святкувань, організованих через CIOFF у всьому світі, сягає 2500.

Фольклорні заходи, презентації та святкування під егідою CIOFF, попри те, що більшість з них є безкоштовними для глядачів, у 2012 р. принесли місцевим громадам 12 млн дол. США, що їх, за оцінками, витрачено на придбання квитків широкою публікою. Ще 23 млн дол. США надійшло від державних установ для організації міжнародних фольклорних фестивалів. А

сумарний спонсорський внесок на проведення фольклорних фестивалів в усьому світі оцінюється у 13,7 млн дол. США (10,2 млн євро) [191].

Отже, етнофестивалі є конкурентним подієво-туристичним ресурсом Львівської області – джерелом наповнення місцевих бюджетів надходженнями від фестивального туризму, чинником оптимізації економічної зайнятості населення малих міст і історичних сіл області та підтримання в них розвитку традиційних ремесел і народного мистецтва. А широко анонсована у провідних світових мас-медіа інформаційно-промоційна підтримка низки етнофестивалів Львівщини з боку CIOFF слугуватиме ключовим чинником залучення в регіон потоків міжнародних туристів з розвинених країн світу.

2.1.4. Інформаційні чинники етнофестивального туризму

Як підтверджує світова практика, передумовами підвищення ефективності туристичної діяльності для всіх регіонів є поліпшення інформованості як потенційних туристів про наявність туристичних ресурсів, так і потенційних інвесторів про стан інвестиційного клімату в регіоні та інвестиційні проекти в туристичній галузі, а також створення і постійне оновлення інформаційного банку даних про всі зазначені компоненти. На жаль, в Україні сьогодні бракує якісної реклами та інформації про тури країною та послуги, які надаються, готелі, санаторії. Тому як на внутрішньому ринку, так і за кордоном про Україну туристичну відомо не так багато.

Згідно з визначенням І. Зоріна, «інформаційні туристичні ресурси – це сукупність інформації про конкретну територію чи об'єкти, про історію території, про культуру, природу і населення, отримана туристами безпосередньо під час подорожі, у процесі підготовки до неї чи після подорожі» [60]. Автори «Енциклопедії туризму» до інформаційних туристичних ресурсів відносять «інформацію про матеріальні об'єкти, розташовані на туристичному маршруті, які володіють історичною, художньою, науковою чи пізнавальною цінністю; відомості про топоніміку міст, сіл, селищ, природних урочищ,

пов'язані з ними легенди і міфи, а також присвячені їм літературні твори, наукові праці, путівники, карти, художні альбоми, фотографії, аудіо- чи відеопродукти і тих, хто володіє необхідною інформацією та вміє передати цю інформацію в цікавій для туристів формі» [60].

Інформаційні ресурси потрібні як туристам, так і організаторам туризму. У XXI ст. основним джерелом туристичної інформації і робочим інструментом самостійного пошуку та організації подорожі чи придбання відповідного пакета послуг у туристичній компанії став інтернет. Сотні тисяч сайтів нині пропонують користувачам детальний опис туристичних центрів, пам'яток і навіть віртуальні подорожі круїзними лайнерами, екостежками, музейними експозиціями тощо. Видавництво «Columbus Press» кожні два роки перевидає всесвітній туристичний путівник «World Travel Guide», який містить детальні описи за однаковими схемами туристичних центрів і територій у понад 200 країнах.

Дуже часто рішення придбати той чи інший туристичний продукт ґрунтується виключно на інформації, запропонованій споживачеві турагентством чи розміщеній у рекламному буклеті туристичної дестинації.

Інформація про туристичну дестинацію, якою послуговується іноземний турист при ухваленні рішення про здійснення подорожі, може мати декілька джерел походження: веб-сторінка; туристична інформація, представлена на міжнародних виставках; продукти відео-промоції; закордонні путівники; прес-релізи з проведення визначних подій у місці призначення; інформація, отримана від друзів і родичів у формі рекомендацій щодо відвідання; електронні носії з промоційною інформацією, DVD-диски; туристично-інформаційні центри; екскурсоводи, гіді-перекладачі як носії туристичної інформації; карти місцевості, брошури; інше [68].

Як свідчать результати проведеного нами опитування вибірок респондентів-учасників етнофестивальних дійств 2010–2012 рр., первинну мотиваційно-ключову інформацію про туристичну дестинацію (в нашому випадку – про етнофестивалі у м. Львові та області) більшість туристів, які

прибули з-поза меж Львівщини, отримали від своїх друзів і родичів (68%), частину промоції було здійснено через інтернет-джерела (13%) і лише 7% опитаних відзначили, що дізналися про той чи інший етнофестиваль на Львівщині завдяки туристичній агенції.

Таким чином окреслився ще один дуже важливий туристичний ресурс дестинації – спілкування туристів з місцевими мешканцями, їх гостинність, доброзичливість, відкритість для вербальних контактів з прибулими, що стає визначальним для подальшої промоції етнофестивалів міста і області серед потенційних туристів.

Парадоксально, але інтернет-джерела визнали основним джерелом інформації про етнофестивалі міста і області всього 13% опитаних туристів. Причини надто низького показника значення інтернету у виборі Львова і області місцем уїкендової мандрівки з метою участі в тому чи іншому етнофестивалі проаналізуємо дещо пізніше.

Як правило, з метою рекламно-інформаційного просування продукту через інтернет-мережу організатори етнофестивалю обмежуються розробкою тематичної веб-сторінки етнофестивалю з прес-релізом та анонсами. Частина подібних веб-сторінок навіть функціонує односезонно, а не як стабільний багаторічний інформаційний ресурс. Та саме по собі створення ефектної веб-сторінки етнофестивалю – лише перший крок до використання всіх можливостей інтернету. Дуже важливо провести активну кампанію з просування продукту на традиційних і електронних каналах інформації, а потім на всіх можливих каналах організувати цілеспрямовані рекламні кампанії з використанням агресивних маркетингових технологій просування.

Створена веб-сторінка про етнофестивально-туристичні можливості певної місцевості може стати корисним іноземному туристу лише за умови, що вона відповідає певним критеріям.

Насамперед дуже важливо, щоб турист мав можливість ознайомитися з інформацією зрозумілою для нього мовою. Для тих, хто збирається на Львівщину вперше й не володіє базовими відомостями про регіон, необхідно

розповісти про те, як туди дістатися, якими є клімат і географія регіону, чим займається населення, яка його історія, звичаї, культура, громадський транспорт, години роботи магазинів і банків тощо. Особливе значення подібного роду інформація має для сільських дестинацій, в яких культурні традиції і звичаї відіграють важливу роль чи склалися особливі обставини, про які повинні знати потенційні туристи.

Ефективні веб-сторінки повинні також містити інтерактивний план подорожі на етнофестиваль з будь-якої точки України та ЄС, наочні анімаційні плани етнофестивальної території, віртуальні брошури з детально описаною програмою заходів етнофестивалю та ін.

Як показало дослідження, порівняно із середнім показником для України етнофестивалі Львівської області мають найкраще інформаційне забезпечення в інтернет-мережі. Та це не означає, що можна зупинитись на досягнутому. Усі діючі веб-сторінки львівських етнофестивалів варто вдосконалювати, з урахуванням величезного потенціалу інтернет-технологій для розвитку туризму, зокрема, таких їх можливостей: доносити повну інформацію і пропозицію продукту до великої кількості людей в усьому світі за порівняно невелику ціну; надавати інформацію вищої якості, ніж відомості з традиційних друкованих видань; забезпечувати споживачам легший і простіший спосіб бронювання продукту; давати велику економію у виробництві і поширенні інформації [205].

У 2009 р. у Львові було ініційовано проект «Створення туристично-інформаційної інфраструктури в місті», реалізований за програмою підтримки TACIS від Європейського Союзу. Частина загального фінансування (у обсязі майже 700 тис. євро) була використана на відкриття на початку вересня 2009 р. нового Центру туристичної інформації у Львові та створення реєстру культурної спадщини міста. У межах цього проекту також було профінансовано підготовку професіоналів у сфері туризму та виготовлення і розміщення туристичних дороговказів у Львові.

Туристично-інформаційний центр (ТІЦ) виконує такі функції: надання

точної, достовірної і всебічної інформації туристам, які відвідують Львів; розповсюдження інформаційних буклетів про місця проживання, ресторани, кафе, бари, місця розваг та усі інші цікаві події та атракції Львова; бронювання місць проживання для туристів у Львові; збір інформації про стан і динаміку туристичних потоків; проведення аналітичних оглядів туристичних потоків і маркетингових досліджень, важливих для реалістичного планування туристичної діяльності.

З 2010 р. усі туристи, а також компанії, які працюють у галузі туризму, можуть отримати інформацію і в інших туристично-інформаційних центрах регіону:

- Туристично-інформаційний центр на вул. Винниченка, 14;
- Туристично-інформаційний центр Львівської асоціації розвитку туризму, що на вул. Винниченка, 12;
- Туристично-інформаційний пункт в аеропорту м. Львова (вул. Любінська, 168, аеровокзал);
- Туристично-інформаційний пункт на митному переході Краковець (Україна) – Корчова (Польща) у с.Краковець в приміщенні бізнес-центру автопорту Краковець.

Позиціювання Львова як столиці українських фестивалів вимагає збільшення потужності каналів міжнародного поширення інформації про туристичний потенціал міста і регіону. Фестивальні та інші події (на кшталт футбольних чемпіонатів, концертів естрадних зірок) заходи найбільшою мірою сприяють насиченню глобального інформаційного простору про Львів туристичний. Протягом 2011–2012 рр. у Львові відбулось близько двох сотень різноманітних фестивалів і свят. За даними міської ради Львова, завдяки цій обставині за останні два роки кількість туристів у Львові збільшилась на 30-40%.

Аналіз компетентності екскурсоводів Львова показав, що майже половина (48%) усіх екскурсоводів надають послуги іноземними мовами, з них 21% – польською мовою; 16% – англійською мовою, по 4% – німецькою і чеською мовами, решта – сербо-хорватською, французькою, румунською,

італійською мовами, а 22% осіб володіє більш ніж двома іноземними мовами. Контроль з боку міської влади вже спонукав багатьох екскурсоводів пройти курси підвищення кваліфікації, щоб отримати дозволи, необхідні для провадження діяльності. Така практика повинна стати систематичною для того, щоб туристи мали змогу отримувати якісні екскурсійні послуги та правдиву й актуальну інформацію.

Дуже важлива для наповнення інформаційного простору участь міста і області в туристичних виставках, учасники яких презентують етнофестивальний продукт, а відвідувачі виставок – зарубіжні туроператори, знаходять нові напрямки. У 2012 р. фахівці Управління культури та туризму Львівської міської ради взяли участь у більш ніж десяти міжнародних виставках.

У травні 2009 р. у Львові вперше відбувся Міжнародний туристичний форум, учасниками якого були туристичні оператори та організації Львова та області, України, сусідніх держав, міжнародні експерти туристичної сфери. На форумі презентовано проект Стратегії розвитку туризму м. Львова 2009-2015 рр., розроблений у співпраці з Віденським туристичним офісом. За підсумками роботи форуму мерія міста визнала за доцільне зробити такого формату туристичний захід у Львові регулярним. Сьогодні цей престижний міжнародний захід слугує експертним майданчиком для розробки, презентації та ухвалення низки інноваційних етнофестивальних проектів.

Традиційно важливим інформаційним чинником розвитку етнофестивального туризму залишаються друковані видання. На ринку представлено дуже багато друкованих туристичних видань про Львів, видаються вони декількома іноземними мовами та містять переважно «академічну» екскурсійну інформацію про історію та архітектуру міста, але дуже мало практичних порад стосовно самої організації подорожі. Інформація про заклади розміщення та харчування подається у відверто рекламній формі. Інформація про історію міста, його культуру, архітектуру дублюється з видання у видання, що робить такий інформаційний ресурс відносно обмеженим.

На наш погляд, інформація у цих виданнях залишається статичною протягом багатьох років, тому постала необхідність оперативно доповнити її актуальною інформацією про сучасні події міста, більше випускати туристичних брошур, а також буклетів з анонсами конкретного етнофестивалю, які в країнах ЄС прийнято розповсюджувати безкоштовно в усіх громадських місцях, де скупчується значна кількість потенційних споживачів (торгові центри, вокзали тощо).

З метою популяризації заходів подієвого туризму декілька років тому за сприяння міської ради Львова започатковано інформаційно-промоційний проект «От-от». Перше його видання яке містило анонси про культурні, освітні, розважальні та спортивні події міста, потенційно цікаві для туристів, побачило світ 2 березня 2009 р. [102]. Станом на 2013 р. «От-от» – єдине в своєму роді щомісячне інформаційне видання про етнофестивалі Львова, – розповсюджується безкоштовно у 150 закладах Львова і Львівської області, а саме: у театрах, галереях, музеях, концертних залах, філармонії, палаці мистецтв, бібліотеках, готелях, ресторанах, кав'ярнях, клубах, пабах, спортивних комплексах, медичних установах, торговельних центрах, кінопалацах, холлі міської ради, центрах дозвілля та освіти, туристичних центрах, а також у туристичних фірмах та у туроператорів та поміж екскурсоводів.

Дуже важливим джерелом інформації для гостей Львова є «календар майбутніх фестивальних подій». Якщо туристи цікавляться фестивалями, виставками, то мають знати про них заздалегідь. Особливо зручним і корисним видання є для іноземних туристів. Адже якщо українські мандрівники можуть спланувати поїздку на етнофестиваль навіть «в останній день», то іноземцям важливо зробити це заздалегідь. Видання має також електронну версію, завжди доступну на порталі <http://www.ct.lviv.ua/uk/ot-ot/>.

Отже, Львів і Львівщина досить непогано забезпечені інформацією про свій етнофестивально-туристичний продукт і своєчасно її оновлюють. Проте актуальною залишається необхідність активніше «просувати» цю інформацію на зовнішні ринки з метою ознайомлення із майбутніми масштабними

туристичними подіями на Львівщині дедалі більшої кількості потенційних туристів.

2.2. Аналіз туристично-ресурсної бази етнофестивального туризму Львівської області

Запропоновані різними дослідниками-географами десятки узагальнених визначень туристичних ресурсів за своїм змістом майже тотожні. Наведемо одне з найновіших визначень, яке сформулював І. Смаль: «Рекреаційно-туристичні ресурси – це сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва рекреаційних послуг» [133, с. 12].

З таким формулюванням погоджуються й економісти. Так О. Кифяк характеризує туристично-рекреаційні ресурси як «сукупність природних й антропогенних геосистем, тіл та явищ природи, які мають комфортні властивості і споживчу вартість для рекреаційної діяльності і можуть бути використані з метою відпочинку та оздоровлення людей певного сегменту ринку у певний час за допомогою існуючих технологій і матеріальних можливостей. Це компоненти природного середовища і феномени соціокультурного характеру» [71, с. 16].

Сукупність природно-рекреаційних, історико-культурних, демографічних і етногеографічних, етнічно-мистецьких, інфраструктурних, інноваційно-інформаційних та інвестиційних ресурсів регіону формує туристично-ресурсний потенціал цього регіону. Під туристично-ресурсним потенціалом етнофестивального туризму регіону розуміємо інтегральний показник, який характеризує кількісний та якісний склад туристичних ресурсів, а також умови і можливості їх ефективного використання в межах певного регіону в конкретний час.

Автономними підсистемами туристично-ресурсного потенціалу етнофестивального туризму регіону є такі:

- потенціал природно-рекреаційних ресурсів – сукупність природних умов і ресурсів та можливостей їх ефективного використання для цілей організації етнофестивалів (приклад – організація етноекотуристичного фестивалю «Чисті джерела Бугу» на ландшафтній базі витоків р. Західний Буг);

- потенціал історико-культурних туристичних ресурсів – сукупність історико-культурних пам'яток і можливостей їх залучення для організації етнофестивалів (приклад – успішна організація фестивалів на території замків Західної України);

- потенціал демографічних і етногеографічних ресурсів – сукупність демографічних умов і етнічних ресурсів та можливостей їх ефективного використання для цілей організації етнофестивалів (приклад – організація гуцульських, бойківських і лемківських етнофестивалів в осередках споконвічного проживання цих етнографічних груп українського народу);

- потенціал етнічно-мистецьких туристичних ресурсів – сукупність етнокультурних об'єктів і пам'яток матеріальної і нематеріальної спадщини народу (чи етнічної групи), стан їх збереженості та умови і можливості їх залучення для організації етнофестивалів (приклад – успішна організація фестивалів на території музеїв народної архітектури та побуту України, а також у відомих осередках народного мистецтва на кшталт Косова, Космача, Вижниці, Гавереччина, Яворова, Опішні, Решетилівки та ін.);

- потенціал інфраструктурних туристичних ресурсів – сукупність турфірм-операторів фестивального туризму, закладів тимчасового проживання і харчування, туристично-інформаційних центрів, перевізників, банківських і інших сервісних комунікацій, а також компаній, що забезпечують технічні можливості організації етнофестивалів;

- потенціал інвестиційних туристичних ресурсів – сукупність джерел донорських і спонсорських інвестиційних ресурсів, які консолідовано спрямовують на організацію культурно-масових шоу і святкувань у форматі етнофестивалю;

– потенціал інноваційно-інформаційних туристичних ресурсів – сукупність інтелектуальних ресурсів, а також ресурс інноваційних та інформаційних технологій, що синергетично поєднують перелічені складові з метою створення та просування до споживача якісного й повсякчас інноваційного етнофестивального продукту;

Львівська область повністю задовольняє потреби етнокультурного туризму. Це один з найбільших туристичних регіонів України, який володіє унікальними історико-культурними пам'ятками. В області зосереджено чверть усієї історико-культурної спадщини України. На державному обліку перебуває 3659 пам'яток архітектури та містобудування, з яких 2500 знаходяться безпосередньо у Львові [104].

На території Львівської області розташовано 886 пам'яток археології (з них 14 національного значення), 3822 пам'ятки історії (з них 7 національного значення), 302 пам'ятки монументального мистецтва (з них 1 національного значення).

До найважливіших об'єктів історико-культурного туризму, що вже успішно використовуються чи потенційно ідеально підходять для організації фестивальних заходів, належать :

– ансамбль історичного центру Львова, чи Старе місто, – територія у центральній частині міста Львова, внесена до Світової спадщини ЮНЕСКО. Лише у 2012 р. Старе місто стало місцем проведення понад сотні фестивалів;

– визначні сакральні пам'ятки Львова: ансамблі Святоюрського (XVIII ст.) та Вірменського (XIV–XVIII ст.) соборів, церкви Іоанна Хрестителя (XII – XIV ст.), Св. Миколая (XIII ст.), П'ятницька (XIV ст.), Успенська (XVI – XVII ст.), костели Св. Марії Сніжної (XIII ст.), Кафедральний собор (XIV – XVIII ст.), храми Св. Андрія (XVII ст.), Єзуїтів (XVII ст.) та ін. Репрезентуючи майже ціле тисячоліття (XII – XXI ст.) історії розвитку сакральної архітектури і мистецтва, святині Львова є місцем проведення різдвяних і пасхальних фестивалів;

– державний історико-культурний заповідник «Тустань» (залишки

наскельної фортеці IX–XIV ст.) – місце проведення щорічного фестивалю давньої культури «Ту Стань!»;

- державний історико-культурний заповідник у Белз;
- державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі» – осередок проведення літературно-етномистецьких фестин на пошану І. Франка;
- філія Львівського історичного заповідника у Жовкві;
- монастирський комплекс у Крехові;
- «Золота підкова» Львівської області: Олеський, Золочівський, Підгорецький, Поморянський, Старосільський і Свірзький замки – осередки проведення фестивалів історичної реконструкції;
- палацово-паркові ансамблі XVIII (Оброшино, Червоноград, Мостиська, Скелівка, Любінь Великий) і XIX ст. (Судова Вишня, Вишня, Смереківка, Сколе, Турка), що якнайліпше підходять для організації мистецьких етнофестивалів і виставок.

Оригінальністю архітектури і цінним внутрішнім оздобленням відзначаються старожитні дерев'яні церкви Львівщини, найдавніші з яких збудовані у XV ст. (Дрогобич, Жовква, Потелич, Нижнє Висоцьке, Мостків, Турка, Буковисько, Стара Сіль).

У багатьох населених пунктах області збереглися ансамблі старовинних монастирів, найбільші з них – у Лаврові (XIII – XIX ст.), Підкамені (XV – XVIII ст.), Крехові (XVII – XVIII ст.), Підгірцях (XVIII ст.). На базі перших двох щоліта відбуваються чи не наймасштабніші етнофестивалі Львівської області – «Підкамін» і «Карпатія».

Багате ресурсне підґрунтя для організації етнофестивального туризму сконцентроване у музеях, театрах і центрах музичної творчості Львівської області. Найвідомішими музеями краю є Львівський історичний музей, Музей народної архітектури та побуту України, Львівська державна картинна галерея, Національний музей, Музей-заповідник «Личаківський цвинтар», музей етнографії та художнього промислу, літературно-меморіальний музей І. Франка. З когорти професійних і самодіяльних театрів регулярну активну участь у фестивалях беруть Львівський державний академічний театр опери та балету ім. Івана Франка,

Львівський драматичний театр ім. М. Заньковецької, духовний театр «Воскресіння».

З метою захисту традиційного характеру середовища населених місць України, та на виконання ст. 32 Закону України «Про охорону культурної спадщини» Постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 26 липня 2001 р. затверджено Список історичних населених місць України, до якого включено 55 поселень Львівської області – осередків з багатою історико-культурною спадщиною, що є передумовою їх сталого розвитку як осередків етнофестивального туризму. Перелік історичних населених пунктів Львівської області подано в (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Список історичних населених пунктів Львівської області
(витяг з Постанови Кабінету Міністрів України № 878 від 26 липня 2001 р.)**

№	Назва історичного населеного місця	Дата заснування або першої писемної згадки
1	м.Львів	1256 р.
2	м.Белз	1031 р.
3	м.Борислав	XIV ст.
4	м.Бібрка	1211 р.
5	м.Броди	XII ст.
6	смт Брюховичі	XV ст.
7	м.Буськ	1097 р.
8	смт Великий Любін	XIII ст.
9	м.Великі Мости	кін. XV ст.
10	м.Винники	XIII ст.
11	смт Глиняни	1379 р.
12	смт Гніздичів	1491 р.
13	м.Городок	1213 р.
14	м.Доброміль	1374 р.
15	м.Дрогобич	1233 р.
16	м.Дубляни	1440 р.
17	м.Жидачів	1164 р.
18	м.Жовква	1368 р.
19	м.Золочів	1442 р.
20	смт Івано-Франкове	1611 р.
21	м.Кам'янка-Бузька	1464 р.
22	м.Комарне	XII-XIII ст.
23	смт Краковець	1425 р.
24	смт Куликів	XIV ст.
25	смт Магерів	XIV ст.
26	смт Меденичі	1395 р.
27	м.Миколаїв	1570 р.

Закінчення табл. 2.3

28	смт Моршин	1482 р.
29	м.Мостиська	1392 р.
30	смт Немирів	1580 р.
31	смт Нижанковичі	1408 р.
32	смт Новий Яричів	1370 р.
33	смт Олесько	1366 р.
34	м.Перемишляни	1437 р.
35	смт Підкамінь	1441 р.
36	смт Поморяни	1437 р.
37	м. Пустомити	1441 р.
38	м.Рава-Руська	1455 р.
39	смт Розділ	1569 р.
40	м.Рудки	1462 р.
41	м.Самбір	1238 р.
42	м.Сколе	1397 р.
43	м.Сокаль	1441 р.
44	м.Старий Самбір	XI ст., 1553 р.
45	смт Стара Сіль	1255 р., 1421 р.
46	м.Стрий	1396 р.
47	м.Судова Вишня	1230 р.
48	м.Турка	1431 р.
49	м.Угнів	1360 р.
50	м.Хирів	1374 р.
51	м.Ходорів	1394 р.
52	м.Червоноград	1692 р.
53	смт Шкло	XV ст.
54	смт Щирець	XII ст.
55	м.Яворів	1376 р.

Практично кожне місто і селище міського типу Львівської області цікаве своїми культурними й спортивними подіями, які відбуваються за чималого згуродження глядачів. Наведені у табл. 2.3 відомості дають підстави стверджувати, що історико-культурний потенціал міст і селищ Львівської області є засадничою передумовою широкого розвитку в них заходів етнофестивального туризму. Лімітуючим чинником при цьому є ступінь розвиненості соціокультурної інфраструктури (наявність умов для організації масових культурно-дозвіллевих дійств: парків, театрів, концертних залів, стадіонів тощо) (рис. 2.6).

Однією з найважливіших складових туристичної індустрії, яка визначає реальний туристичний потенціал Львівської області, є готельне господарство.

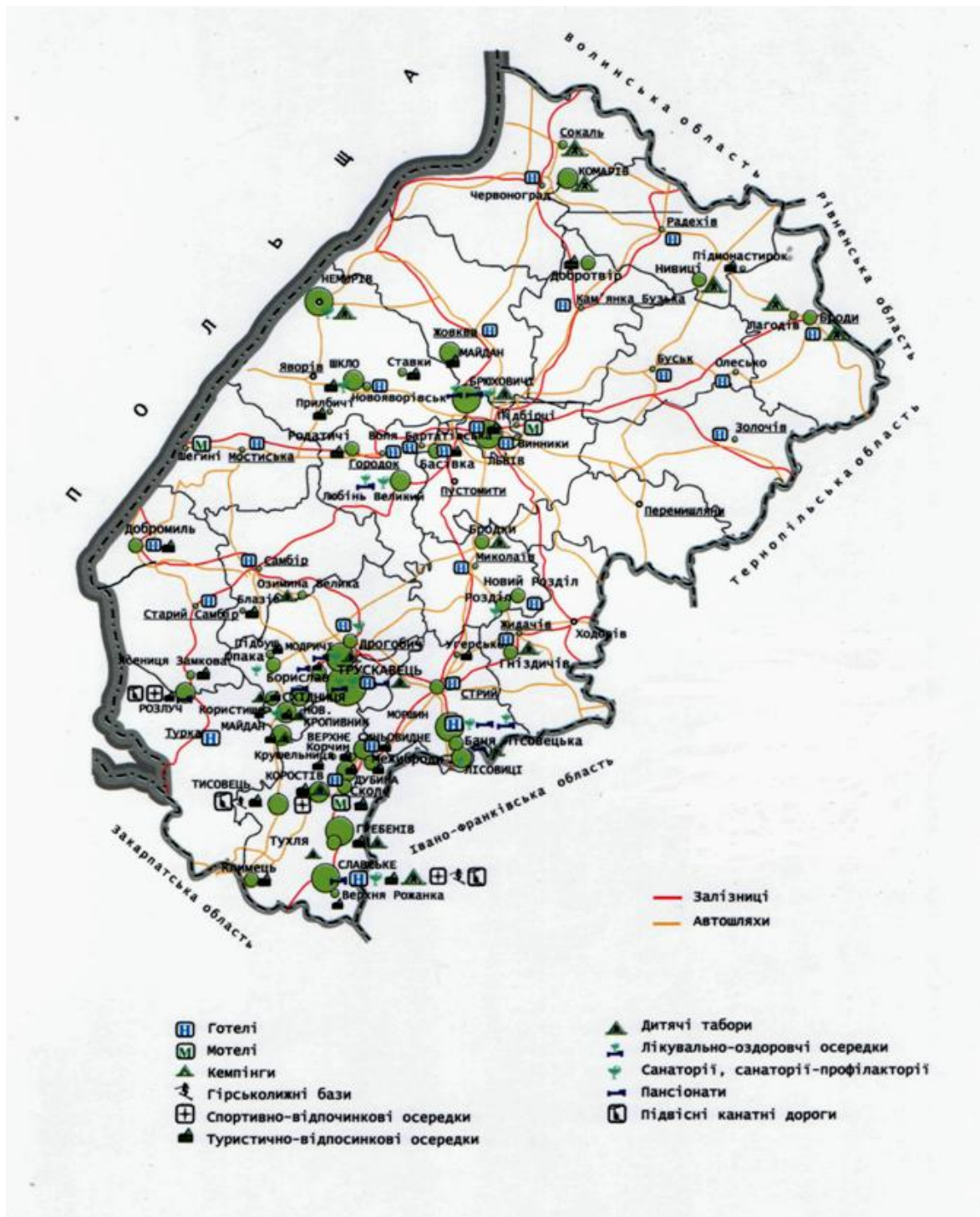

Рис. 2.6. Сучасна територіальна організація інфраструктури туризму у містах і курортних центрах Львівщини [210]

Без розвиненої мережі готельного господарства фестивальний туризм не може розвиватися. Упродовж останніх років на Львівщині спостерігається активізація готельного бізнесу. Згідно з дослідженням готельної сфери Львова, проведеного Лозаннською школою готельного бізнесу, наповненість існуючих готелів і стрімке зростання кількості туристів спричинили готельний бум у

Львові. За 2000–2010 рр. Львівщина перемістилася з дев'ятого місця на перше за кількістю діючих підприємств готельного господарства України. У 2010 р. близько 10% усіх приїжджих, що зупинялись у готельних закладах України, проживали на Львівщині [41].

На сьогодні готельний ринок Львова налічує близько 3000 номерів, а це більше ніж 7 тис. місць. Статус Львова як одного з чотирьох міст, які приймали футбольний чемпіонат Євро-2012 в Україні, дав значний поштовх для активної розбудови готельної інфраструктури. Так, лише впродовж 2008–2012 рр. готельний ринок Львова зріс більш ніж на 700 номерів [136].

З кожним роком стають популярнішими хостели як альтернативні заклади розміщення, адже це найкращий варіант недорогого та звичного проживання для молоді, яка на літні уїк-енди звідусіль з'їжджається до Львова для участі у масштабних етнофестивальних дійствах. У 2008 р. на території міста налічувалося 8 закладів розміщення, що позиціонували себе як хостели. На початок 2013 р. таких об'єктів вже було близько 40 на 1200 місць.

Активно співпрацюють з організаторами етнофестивалів львівські хостели «Art Hostel», «Cherry Hostel», «Lviv Live Hostel», «Old City Hostel», «Central square Hostel», «Sport Hostel», «Mister Hostel», «Georgehouse Hostel» та ін. За рівнем послуг вони не поступаються європейським, а включення їх у глобальні системи on-line бронювання на зразок Booking.com, Hostelsclub.com, Hostelworld.com, hotelsbooking.com, Hostelbookers.com, Venere.com та ін. дає змогу розміщувати коротку інформацію про львівські етнофестивали на цих міжнародних туристичних сайтах, які щодня переглядають понад 50 мільйонів потенційних мандрівників з усіх країн світу.

Однією з трьох базових складових розвитку фестивального туризму є ресторанне господарство. Ресторани та кав'ярні – це візитні картки міст, влада повинна всіляко підтримувати і стимулювати розвиток цих закладів громадського харчування, формувати позитивний імідж ресторанного бізнесу. У цьому плані Львів вигідно вирізняється з поміж інших міст України і заслужено славиться своїми кав'ярнями, цукернями та ресторанчиками.

Тісну співпрацю з організаторами фестивалів налагодили більшість ресторанів і кав'ярень Львова, а окремі кнайпи Львова є безпосередніми організаторами низки резонансних туристично-гастрономічних фестивалів. Серед них, зокрема, ресторан–клуб «Атмосфера» (вул. Братів Рогатинців, 18), «Європа» (проспект Шевченка, 14), «Кумпель» (вул. Винниченка, 6 (площа Митна), «Медівня» (вул. Краківська, 17), «На бамбетлі» (площа Ринок, 29), «Млинець», (вул. Театральна, 23), «Хмільний дім Роберта Домса» (вул. Клепарівська, 18), «Мазох-кафе» (вул. Сербська, 7), «Гасова лампа» (вул. Вірменська, 20), Галицька жидівська кнайпа «Під Золотою Розою» (вул. Староєврейська), «Криївка» (площа Ринок, 14), «Віденська кав'ярня» (проспект Свободи, 12), «Лівий Берег» (проспект Свободи, 28), Літературна кав'ярня «Кабінет» (вул. Винниченка, 12).

Поряд з базовими для організації фестивального туризму є й інші ресурси, які забезпечують культурні потреби туристів. До них належать концертні організації (важливі для музичних фестивалів), театри (для театральних фестивалів), кінотеатри (для кінофестивалів) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Заклади культури у Львівській області*

Назва закладу	2000	2005	2007	2009	2011
	Кількість закладів на кінець року, од.				
Професійні театри	10	11	11	11	11
Концертні організації	7	11	13	13	14
Музеї	18	17	17	17	19
Демонстратори фільмів	302	63	81	111	88
	Відвідувань за рік, тис. осіб				
Професійні театри	363,3	391,9	399,2	430,6	443,0
Концертні організації	126,4	151,6	172,1	308,0	262,2
Музеї	1058,8	1044,5	1323,0	1480,5	1670,5
Демонстратори фільмів	150,6	125,3	125,5	122,2	98,7

*За даними Головного управління статистики у Львівській області.

Львів – найбільший транспортний вузол Західної України, через нього проходять кілька національних автострад європейського значення, важливі залізничні шляхи. Міжнародний аеропорт «Львів» забезпечує повітряне

сполучення Львова з різними регіонами України та світу, за рік обслуговуючи понад 100 тисяч пасажирів. У Львові та інших містах області функціонує мережа маршрутних таксі, трамвайні та тролейбусні маршрути.

Автотранспортне сполучення налагоджено з багатьма містами України, а також із країнами – членами Європейського Союзу: Республікою Польща (Варшава, Краків, Катовіце, Вроцлав), Німеччиною (Дрезден, Карлсруе), Великою Британією (Лондон, Манчестер), Францією (Париж), Грецією (Афіни), Італією (Рим), Бельгією (Брюссель), Чехією (Прага), Литвою (Вільнюс), Латвією (Рига). Повітряні коридори сполучають Львів зі столицею та основними обласними центрами України, а також із багатьма містами Близького Сходу, Центральної та Західної Європи, Північноамериканського континенту, країн СНД [41].

Водночас стан цих об'єктів транспортної інфраструктури часто незадовільний і потребує великих капіталовкладень для модернізації. Найбільшою комунікаційною проблемою області є вкрай незадовільний стан дорожнього покриття, що унеможливлює поїздки самодіяльних туристів із сусідніх країн власним автотранспортом на етнофестивалі Львівщини. Відтак, присутність поляків навіть на тих етнофестивалях, що відбуваються на українсько-польському прикордонні («Форт-Місія» та ін.), досі є незадовільно низькою.

Міжнародний аеропорт «Львів» обслуговують відомі вітчизняні та європейські компанії: «Міжнародні Авіалінії України» (Барселона, Франкфурт, Київ-Бориспіль, Мадрид, Мілан-Мільпенза, Неаполь, Рим), «АероСвіт» (Київ-Бориспіль, Тель-Авів, Неаполь), «Львівські авіалінії» (Неаполь, Рим), «Austrian Airlines» (Відень), «LOT Polish Airlines» (Варшава), «Lufthansa» (Мюнхен), «Turkish Airlines» (Стамбул), «Wizz Air Україна» (Дортмунд, Венеція-Бергамо), «Windrose» (Івано-Франківськ, Київ).

Для зміцнення інформаційної ресурсної бази етнофестивального туризму, здійснення комплексу заходів з інформаційного забезпечення і PR-розкручування етнофестивалів Львівщини відповідні управління львівських

міської ради й облдержадміністрації виділяють певні кошти. Інформація (прес-релізи і ін.) про усі культурно-масові заходи краю регулярно з'являється на шпальтах друкованих та інтернет-джерел, звучить на популярних у молодіжному середовищі каналах радіо.

З 2008 р. Львівщина регулярно презентує інноваційний етнофестивальний продукт на міжнародних туристичних виставках і форумах, зокрема, на Міжнародному спеціалізованому форумі «Україна: відпочинок, індустрія гостинності», Міжнародній виставці-ярмарку «ТурЕКСПО», Міжнародній туристичній виставці « Україна, подорожі, туризм», Всеукраїнській виставці-ярмарку сільського зеленого туризму «Українське село запрошує», Міжнародній туристичній виставці в Берліні (ФРН); туристичних ярмарках у польських містах Краків, Люблін, Жешув, Вроцлав, Пшеворськ та ін. (Республіка Польща), Західноукраїнській туристичній виставці-фестивалі в м. Тернопіль та ін.

За останні роки Львівщина поступово утворює імідж фестивального регіону. Активно розвивається ніша рекламно-інформаційних (для представників туристичних агенств з різних регіонів України і з-за кордону) та прес-турів для журналістів, а також цільові туристичні поїздки для молоді на міжнародні етнофестивалі «Етновир», «Парад вишиванок у Львові», «Підкамінь», «Белзька земля», «Буг – колыска трьох культур», «Звенигород», «Верхобуж»; джазові фестивалі «Джаз без...» та «Флюгери Львова»; фестиваль мистецтв «Фортмісія»; театральний фестиваль «Золотий лев»; фестиваль класичної музики «Віртуози»; фестиваль симфонічної музики «Контрасти»; фестиваль ковалів «Замкові брами»; фольклорні фестивалі хорового мистецтва, фестивалі пива, кави, шоколаду, сиру і вина тощо.

Отже, маючи такий ресурсний потенціал, етнофестивальний туризм міста Львова і Львівщини має значні передумови для того, щоб стати одним з пріоритетних напрямів туристичної спеціалізації регіону, сприяти зміцненню економіки регіону й країни, наповненню бюджету, забезпечувати зайнятість місцевого населення, сприяти зростанню добробуту, культури, гідності й національної самоідентичності українських громадян, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства.

2.3. Суспільно-географічний аналіз сегмента відвідувачів етнофестивалів регіону в загальному обсязі і динаміці туристичних потоків

Львівська область належить до тих регіонів держави, в яких туристична галузь розвивається швидкими темпами. Про це свідчить інформація Головного управління статистики у Львівській області. Привабливість для українських і зарубіжних туристів забезпечується вдалим географічним розташуванням, багатим історико-культурним і природно-ресурсним потенціалом, проведенням різноманітних фестивалів і спортивних турнірів різного рівня.

За сприяння туристичних фірм упродовж 2012 р. Львівську область відвідало 40,7 тис. громадян України та 16,8 тис. іноземних громадян; крім того, у форматі самодіяльного туризму область відвідало й скористалося екскурсійними послугами 95,5 тис. осіб (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Туристичні потоки у Львівську область у 2000–2012 рр.*

Рік	Кількість туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності, (осіб)	Кількість іноземних туристів, (осіб)	Кількість внутрішніх туристів, (осіб)	Кількість екскурсантів, (осіб)
2000	118 811	23 759	66 505	64 913
2001	110 433	27 690	56 860	61 611
2002	115 060	31 767	59 382	62 859
2003	142 607	34 591	81 871	82 734
2004	128 563	32 020	67 927	96 647
2005	90 756	11 233	44 455	112 450
2006	93 553	8 427	44 409	140 680
2007	117 242	9 478	49 514	79 320
2008	143 610	14 062	52 697	78 418
2009	109 947	9 306	41 601	79 695
2010	153 939	9 894	41 705	56 045
2011	167 964	12 097	40 729	61 328
2012	168 367	16 309	38 367	95 479

*2000-2010 рр. за даними Державної служби туризму і курортів України, починаючи з 2011 р. – за даними Головного управління статистики у Львівській області.

Упродовж останніх 12 років спостерігається коливання обсягів обслуговування клієнтів туристичними підприємствами області (рис. 2.7). У 2000 р. туристичні підприємства Львівщини обслужили 118811 осіб, у 2001 р. – 110433 осіб (на 7,1% менше за показник попереднього року), у 2002 р. – 115060 осіб (на 4,1% більше), у 2003 р. – 142607 осіб (на 23,9% більше), у 2004 р. – 128563 осіб (на 9,8% менше), у 2005 р. – 90756 осіб (на 29,4 % менше), у 2006 р. – 93553 особи, у 2007 р. – 117242 особи (на 25,3% більше), у 2008 р. – 143610 осіб (на 22,5% більше), у 2009 р. – 109947 осіб (на 23,4% менше), у 2010 р. – 153939 осіб (аж на 40% більше), у 2011 р. – 167964 особи (на 9,1% більше), у 2012 р. – 168367 осіб (лише на 0,2% більше, ніж попереднього року).

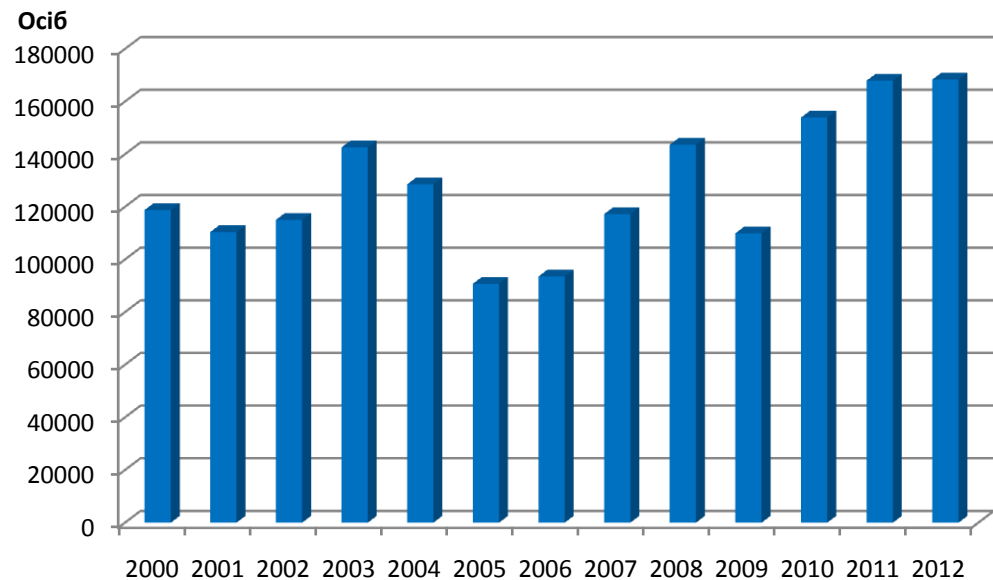

Рис. 2.7. Динаміка кількості туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності Львівської області у 2000 – 2012 рр., осіб (за даними [41])

У 2004 р. кількість туристичних підприємств у Львівській області зменшилося на 48%, а також відбулася масштабна реорганізація органів збору й обліку первинної туристичної статистики, що призвело до різкого статистичного зменшення кількості зареєстрованих туристів – на 29,4 %, у тому числі іноземних туристів – у 2,9 разу (з 32020 до 11233 осіб). Проте аналіз діяльності туристичних підприємств області за останні роки засвідчує фактичний приріст показників за рахунок збільшення оборотів туристичних підприємств, що продовжують працювати на ринку.

Туристичний бізнес Львівської області 2009 р. зіштовхнувся з наслідками фінансової кризи, що охопила світ і мала свої особливості в Україні (різкий обвал національної валюти щодо долара одномоментно майже у 1,8 разу спричинив здорожчання турів). Подібна тенденція зумовлена тим, що основними місяцями роботи турагентів у Львівській області є травень-вересень, тому криза 2008 року ще незначним чином торкнулася обсягів обслуговування туристів.

Натомість, уже у 2009 році спад у всіх галузях економіки через світову фінансову кризу торкнувся і туристичної галузі. Унаслідок цього 2009 р. туристичні підприємства області обслужили на 23,4% менше туристів, ніж попереднього року. Загальна кількість внутрішніх туристів зменшилася на 37,36%, а кількість громадян України, які виїжджали за кордон, – на 54%.

Через скорочення доходів громадян та різку девальвацію національної валюти потенційні туристи вимушено відмовлялися від запланованих подорожей чи скорочували кошти на відпустку. Тому кількість внутрішніх туристів та туристів, які виїжджали за межі України, на Львівщині так різко знизилась.

Своєю чергою, скоротилась і частка іноземних туристів. Основними закордонними споживачами українських туристичних послуг є громадяни країн-сусідів: Російської Федерації, Білорусі, Угорщини, Польщі в економіці яких склалася подібна ситуація.

Обсяг туристичних послуг, наданих туроператорами та турагентами Львівської області у 2009 р., знизився до мінімуму і становив 160,815 млн грн, що на 19% менше порівняно з 2008 р. Водночас зменшились і платежі до бюджету ліцензіатів у 2009 р. порівняно з минулим роком на 6% і становили 5 млн 251 тис. грн. В середньому на одного ліцензіата припадало 16,4 тис. грн.

Якщо аналізувати туристичні потоки за видами туризму, то в останні роки загальна кількість туристів, які обслуговуються туристичними підприємствами міст Львівщини, демонструє тенденцію незначного зростання за рахунок збільшення обсягів в'їзних і виїзних туристів. Також зростає

кількість екскурсантів. Найбільший спад обсягу туристичних потоків за усіма видами туризму зафіксовано у 2009 році, коли туристична галузь Львівщини відчула на собі наслідки фінансової кризи. Однак, уже наступного після кризи 2010 р., як видно з рис. 2.8, було зафіксовано стабільне зростання кількості туристів у регіоні. Завдяки ефективній міжнародній туристичній політиці та успішному проведенню футбольного чемпіонату Євро-2012 ситуація поліпшилася.

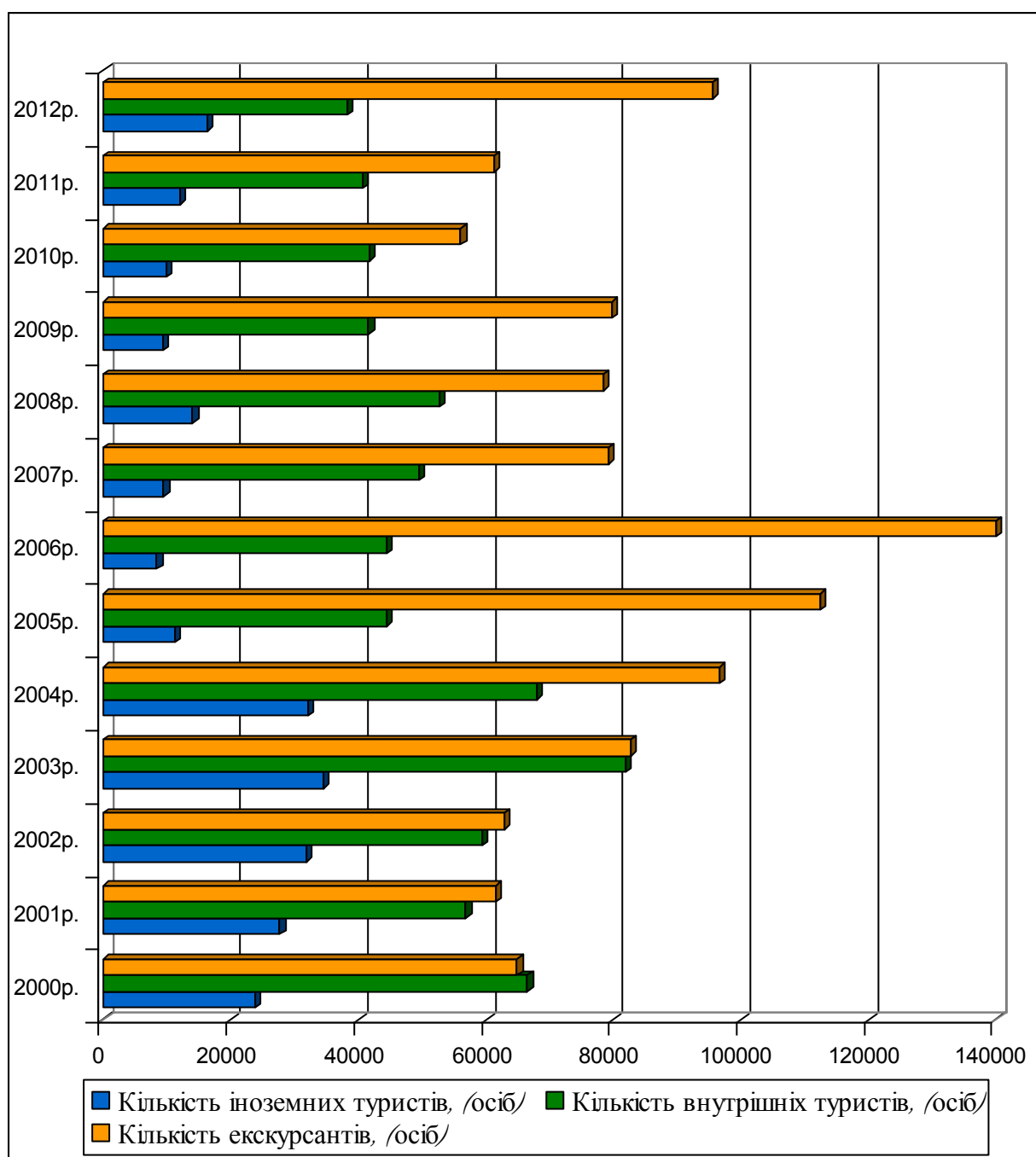

Рис. 2.8. Динаміка в'їзного і внутрішнього туристичних потоків у містах Львівської області та обсягів екскурсантів, обслужених за 2000–2012 рр. (за даними [41]).

Геопросторова структура сучасних туристичних потоків Львівської області, завдяки вигідному географічному положенню регіону, має виразне європейське спрямування [128].

Популярність Львівської області серед іноземних туристів за останнє десятиріччя характеризується періодами піднесення та спаду, що зумовлені впливом як внутрішніх, так і глобальних макроекономічних та геополітичних чинників. У 2000 р. Львівщину відвідали 23759 іноземних туристів, у 2001 р. – 27690 (порівняно з 2000 р. показник зріс на 16,5%.); у 2002 р. – 31767 (на 14,7% більше ніж 2001 р.).

Основними країнами в'їзду туристів у Львівській області 2000 р. були найближчі сусіди: Польща (28%), Молдова (17%), Білорусь (12%), Угорщина (10,9%), Росія (8,14%), а також Німеччина (3,4%), США (2,2 %), Чехія (0,9%) та Ізраїль (0,8%).

Туристичні підприємства Львівщини 2003 р. обслужили рекордну кількість – 34591 іноземних туристів із 76 країн світу. Від загальної кількості обслужених туристів іноземні туристи становили 23%. Найбільше туристів тоді приїхало з Польщі (близько 15 тис. осіб), Німеччини (близько 5 тис. осіб), Росії (близько 3 тис. осіб), Австрії (близько 2 тис. осіб).

У 2004 р. туристичні підприємства Львівщини обслужили 32020 іноземних туристів із 42 країн світу, що становило 21% усіх туристів. Найбільше туристів приїхало з Польщі (близько 10,5 тис. осіб), Німеччини (близько 3 тис. осіб), США (близько 1,5 тис. осіб), Латвії (понад 1 тис. осіб), Австрії (близько 0,5 тис. осіб).

Навіть з огляду на проведення у Львові ЄВРО-2012 та більш як сотні туристичних фестивалів міжнародного рівня досягти показника відвідуваності Львівської області іноземцями у 2003–2004 рр. дотепер не вдалося. Аналогічна ситуація склалася й щодо статистичного піку внутрішніх туристів у регіоні. (Щоправда, тут статистичні відомості і думки експертів розходяться; останні вказують на те, що більшість львівських туристичних підприємств веде «подвійний» облік і попросту приховує реальні обсяги реалізації послуг

іноземцям та вітчизняним туристам).

Експорт туристичних послуг за країнами свідчить, що лідерами є РФ та Німеччина. Загальна сума експорту туристичних послуг з терену Львівської області у 2010 р. становила 586,8 тис. дол. (максимум – 699,4 тис. дол. зафіксовано у 2007 р.). З цієї суми на туристів з РФ припадає ледь не половина – 218,9 тис. дол. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Експорт туристичних послуг Львівщини за країнами, тис. дол. США*

Країна	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Усього	158,3	222,4	858,2	461,0	536,3	699,4	834,5	322,7	586,8
Австралія	0,3	-	1,4	27,4	-	0,3	-	-	-
Австрія	0,3	6,3	7,9	4,4	42,6	50,1	56,9		11,8
Білорусь	-	-	0,3	2,2	1,2	5,9	76,0	43,4	38,7
Ізраїль	3,2	-	-	2,9	0,4	-	129,6	-	-
Італія	0,4	-	1,0	5,2	-	-	0,1	-	0,3
Канада	51,6	29,4	27,6	6,5	42,2	99,5	11,5	17,2	6,0
Латвія	-	-	-	2,9	1,5	4,4	3,0	3,5	6,7
Німеччина	13,1	19,2	359,6	141,1	160,6	331,9	188,5	114,5	99,6
Польща	10,8	81,6	124,2	43,8	107,2	49,8	75,2	20,2	47,8
Російська Федерація	3,9	0,1	0,6	5,1	7,6	1,9	6,6	59,0	218,9
Румунія	-	-	-	3,9	29,6	-	-	45,6	18,8
Велика Британія	4,9	7,4	0,6	1,0	0,2	21,0	19,3	-	-
США	57,0	76,2	205,8	127,3	115,8	96,3	-	-	15,5
Франція	9,8	0,1	20,2	84,3	6,8	6,2	125,2	-	-
Швейцарія	1,0	0,6	0,9	1,0	12,5	0,5	4,1	9,3	-
Інші країни	2,2	1,6	108,2	2,0	8,1	31,6	42,2	10,0	12,0

** За даними Державної служби туризму і курортів України (у 2011 р. розформована, тому коректного підрахунку за 2011 – 2013 рр. не існує).*

Така географія в'їзного туризму свідчить, що найбільше цікавляться Україною і, зокрема, Львівщиною, наші сусіди з РФ, Білорусі, Польщі та ФРН. Вони приїжджають відвідати рідних і близьких, оздоровитись та з пізнавально-

дозвіллевою чи діловою метою.

Як і для багатьох європейських країн, де найпотужніші туристичні потоки склалися між сусідами, для України сукупна частина туробміну з Росією, Білоруссю та Молдовою за 2010–2012 рр. становить традиційно близько 65% загального обсягу в'їзних і виїзних турпотоків. Крім того, сусідні країни забезпечують великі потоки одноденних відвідувань, у тому числі транзитних, чисельність яких збільшилася у 8 разів порівняно з 1995 р.

Починаючи з 2001 р. фіксуємо непросту ситуацію із внутрішнім туризмом. Зокрема, 2001 р. на Львівщині зареєстровано 56860 туристів, охоплених внутрішнім туризмом (на 12,5% більше ніж у 2000 р.), 2002 р. – 59382 особи (на 4,4% більше порівняно з 2001 р.), 2003 р. – 81871 осіб (на 22489 особи, або на 37,9%, більше, ніж у 2002 р.). А от 2004 р. відбувся спад до 61106 осіб (на 25,4% менше порівняно з 2003 р.). У наступні 2005–2012 рр. обсяги внутрішнього туризму на Львівщині відносно стабілізувалися й утримувалися на рівні 38 – 41 тис. осіб.

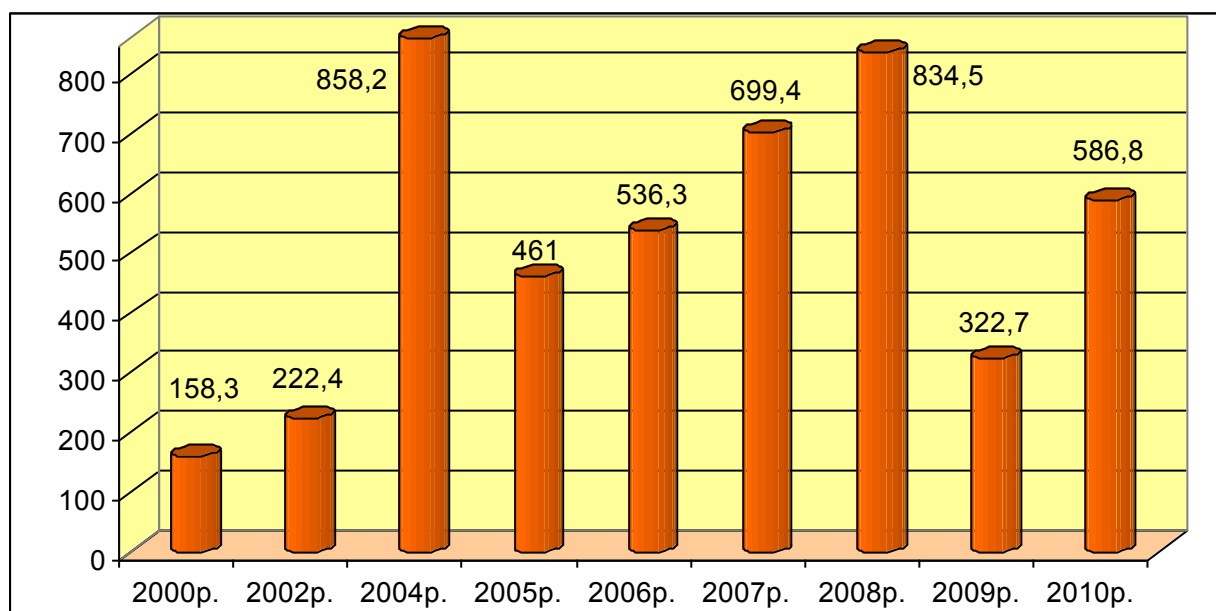

Рис. 2.9. Динаміка сукупного експорту туристичних послуг Львівщини у 2000 – 2010 рр., тис. дол. США (складено за даними [41]).

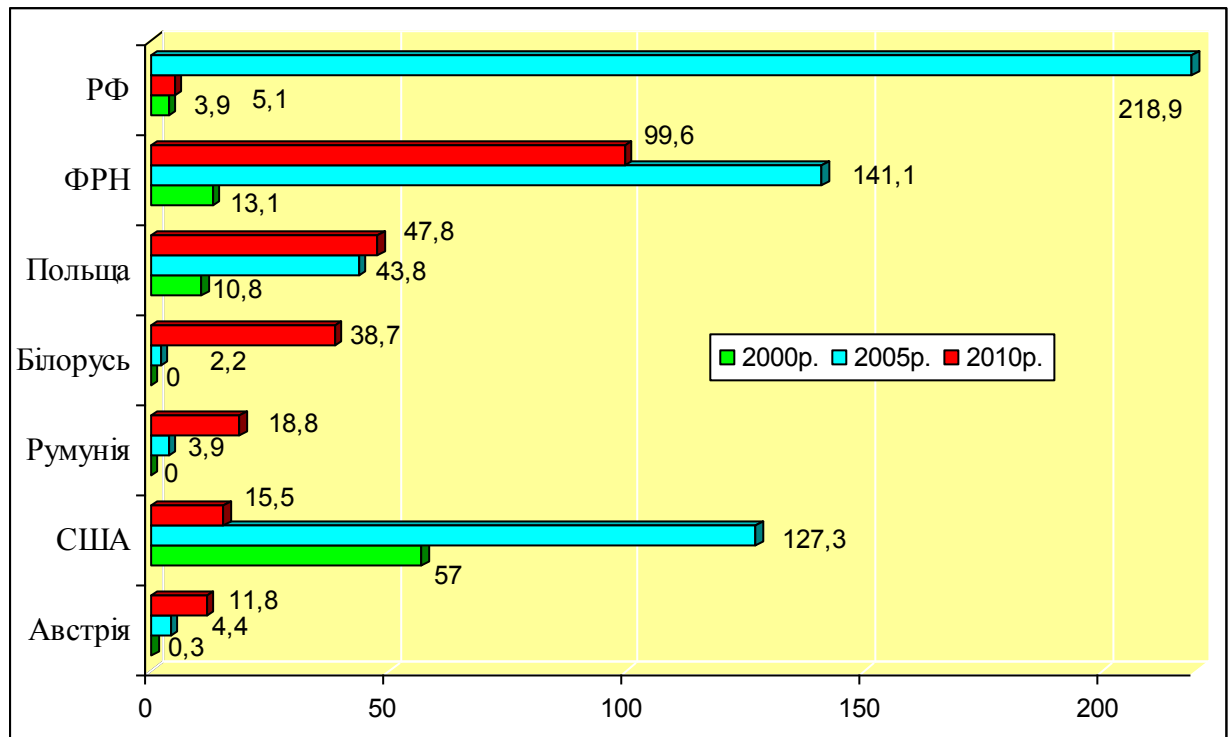

Рис. 2.10. Зміни у структурі експорту туристичних послуг Львівщини за основними країнами походження в'їзних туристів станом на 2000, 2005 і 2010 рр., тис. дол. США (складено за даними [41]).

Проте моніторинг, який щороку проводиться у м. Львові у літній туристичний сезон, свідчить про таке: на території міста щоденно перебуває близько 2–3 тис. іноземних туристів (а у вихідні близько 5 тис.), з яких 60% – поляки, 15% – туристи з країн СНД та 25% – гості з інших держав.

Дивує, що в рік проведення у Львові ЄВРО-2012 обласне управління статистики зафіксувало абсолютний мінімум кількості внутрішніх туристів за останні дванадцять років. Це, очевидно, є свідченням «тінізації» туристичного бізнесу Львівщини через зростання податкового тиску на нього. Водночас, слід визнати і те, що такі показники можна пояснити зростанням популярності неорганізованого туризму серед громадян України, сусідніх держав і у світі загалом: туристи дедалі частіше самостійно, без участі туристичних фірм розробляють маршрут поїздки, визначають об'єкти екскурсійного відвідування, планують місця ночівель, оформляють виїзні документи. Цей динамічно зростаючий сегмент самодіяльних туристів державні органи статистики фактично не реєструють.

Варто зазначити, що пріоритетним видом туристичного обслуговування на Львівщині є екскурсійна діяльність, на яку припадає 55–65% усіх обслужених ліцензіатами протягом року. Тенденція обслуговування екскурсійних потоків у Львівській області має багато спільного з коливаннями обсягів обслуговування вітчизняних та іноземних туристів: 2001 р. тут зафіксовано 61611 екскурсантів (на 5,1% менше ніж попереднього року), 2002 р. – 62859 (на 2% більше порівняно з 2001 р.), 2003 р. – 82734 (на 24 % більше порівняно з 2002 р.), 2004 р. – 96647 (більше на 16,8% порівняно з 2003 р.), 2005 р. – 112450 (на 16,4% більше порівняно з 2003 р.). А 2006 р., цілком ймовірно, за рахунок запровадження у Львові та області понад сотні нових туристично привабливих фестивалів і комплексних гостьових турпакетів зі знижками, в регіоні зафіксована максимальна за дванадцять років кількість екскурсантів – 140680 осіб.

У наступні 2007–2009 рр. кількість екскурсантів у Львівській області знизилася й утримувалася на рівні 79 тис. осіб, у 2010–2011 рр. – ще більш знизилася, до 56–61 тис. осіб.

На 1 січня 2013 р. у Львівській області було зареєстровано 767 фахівців туристичного супроводу (екскурсоводів, гідів-перекладачів, провідників горами), які в установленому законом порядку отримали дозвіл на право здійснення туристичного супроводу та надають послуги з екскурсійного обслуговування. Відповідно, за зазначений період спостерігалася динамічне зростання показників екскурсійної діяльності. Головне завдяки ефективній промоції та організації заходів ЄВРО-2012 кількість екскурсантів у Львівській області, за даними офіційної статистики, у 2012 р. зросла до 95,5 тис. осіб, тобто майже до рівня докризового 2004 р.

За інформацією Головного управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій Львівської облдержадміністрації, суб'єкти туристичної діяльності області у 2011 р. обслужили 168 тис. осіб, що більше порівняно з 2010 р. на 9,1%, а відносно 2000 р. – на 41,4%; натомість, за даними офіційної статистики, у рік проведення масових заходів, приурочених до

ЄВРО-2012, суб'єкти туристичної діяльності Львівської області упродовж 2012 р. обслужили 124 тис. осіб, що менше порівняно з 2011 роком на 3,6%.

Обсяги туристичної діяльності у 2011 р. зросли, в основному, за рахунок зарубіжного (виїзного) туризму. Так, протягом 2011 р. в інші країни виїхали 115,1 тис. громадян України, що на 12,5% більше ніж у 2010 р. А протягом 2012 р. в інші країни з туристичними цілями виїхали 63,7 тис. осіб, що на 21,4% менше ніж у 2011 р.

На 1 січня 2013 р. у Львівській області було зареєстровано 348 туристичних підприємств, з них 148 туроператорів і 200 турагенств. Туристичні підприємства Львівщини у 2012 р. надали послуги 19 тис. іноземним туристам із 42 країн світу (у 2011 р. – 13 тис. туристам з 52 країн, у 2010 р. – 9,9 тис. туристам з 39 країн). Серед них переважали туристи з країн СНД: Російської Федерації – 5,8 тис. осіб, Білорусі – 3,1 тис., Азербайджану – 1,4 тис., а також з Польщі – 2,6 тис., Німеччини – 2,3 тис.

Серед іноземних туристів у 2011–2012 рр. найпоширенішими були короткотривалі поїздки (близько 4 днів). Кожний третій турист-нерезидент приїздив з РФ, кожний четвертий – з Польщі, тринадцятий – з Білорусі.

На рис. 2.11 і 2.12 графічно зображено динаміку зростання кількості закладів готельного господарства Львівської області та динаміку показників функціонування готельного господарства області з 2000 по 2011 рр. З наведених діаграм робимо висновок про стабільний розвиток готельного господарства регіону у досліджуваний період, що є одним з вирішальних чинників активізації потоків масового туризму у Львівській області.

Упродовж 2012 р. послугами колективних засобів розміщення скористалися 680,7 тис. осіб, у тому числі у готелях та аналогічних засобах розміщення зупинялися 470,8 тис. приїжджих, у спеціалізованих засобах (санаторіях, пансіонатах, базах відпочинку) оздоровилось 209,9 тис. осіб. Крім того, послугами зеленого туризму скористалися 17 тис. осіб.

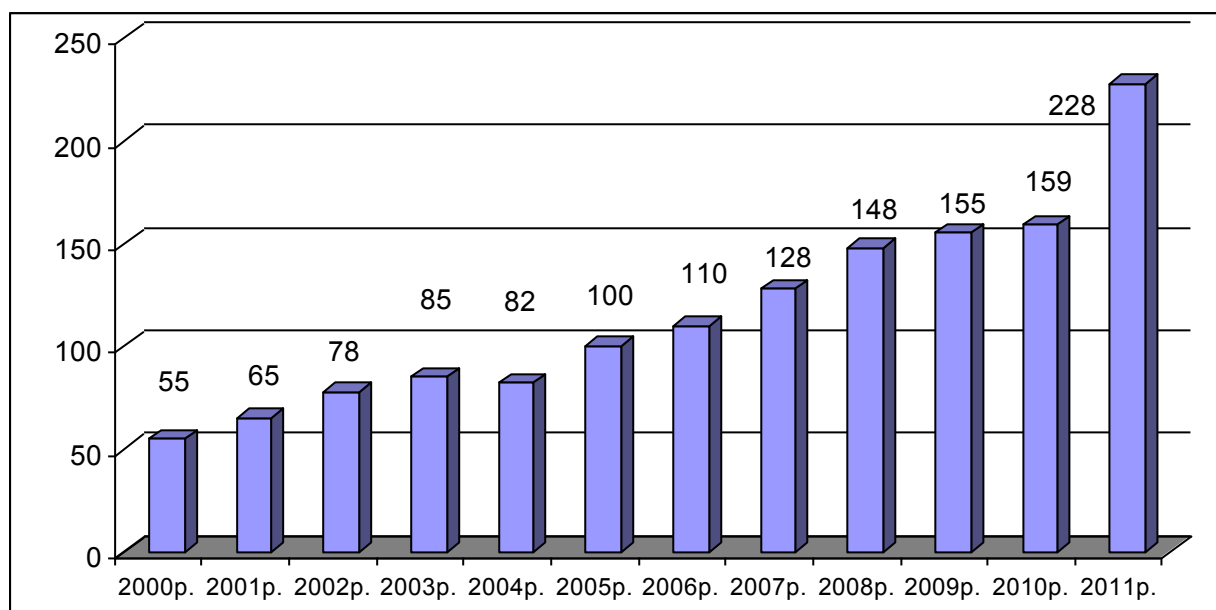

Рис. 2.11. Динаміка зростання кількості закладів готельного господарства Львівської області з 2000 по 2011 рр. (складено за даними [41]).

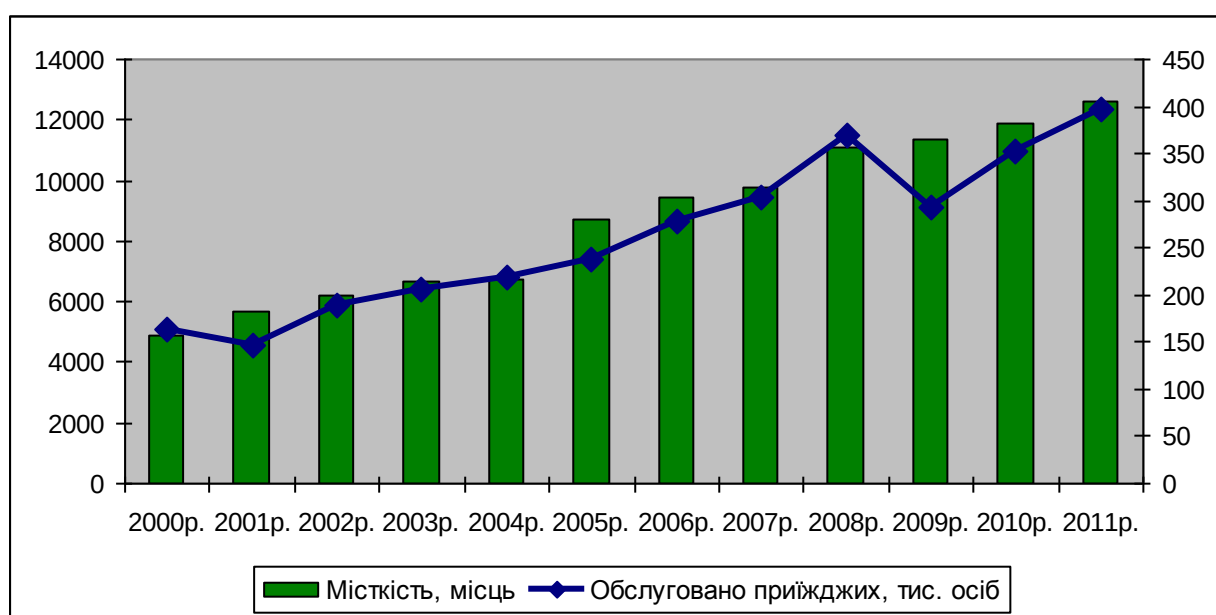

Рис. 2.12. Динаміка показників функціонування закладів готельного господарства Львівської області з 2000 по 2011 рр. (складено за даними [41]).

П'яту частину приїжджих (143,3 тис. осіб) становили іноземні громадяни, з них 107,6 тис. розміщувалися у готельних закладах, 35,7 тис. обслуговувались санаторно-курортними закладами.

Найбільше іноземних громадян, яких обслуговували в готелях та аналогічних засобах розміщування Львівської області, прибуло з Польщі – 22 тис., Росії – 20,8 тис., Німеччини – 11,2 тис. осіб. Серед оздоровлених іноземців

у санаторно-курортних закладах переважали громадяни з Росії – 19,4 тис., Білорусі – 4,8 тис. та Молдови – 4,1 тис. осіб.

Станом на 1.01.2013 р. на Львівщині діяло 247 готелів та аналогічних закладів, з них 109 закладів належали фізичним особам–підприємцям. Із загальної кількості готельних закладів 130 – готелі, 40 – мотелі, 77 – туристичні бази та інші засоби розміщення. Одноразова місткість цих закладів становить 15,4 тис. місць, номерний фонд налічує 7,3 тис. номерів.

Позитивних зрушень вдалося досягти завдяки інтенсивній розбудові туристичної, готельної та ресторанної інфраструктури, вдалій співпраці державного та приватного секторів у сфері популяризації туристичного (у тому числі фестивального) потенціалу регіону, сприянню розвитку внутрішнього туристичного продукту та ефективній реалізації державної та регіональної політики в галузі туризму та культурно-масового дозвілля.

Найчастіше метою відвідування Львівщини туристами є дозвілля та відпочинок. З такою ціллю у 2011–2012 рр. подорожувало близько 80–90% загальної кількості туристів. Діти і підлітки становили до 15 % від усіх туристів, молоді люди у віці від 18 до 28 років – 13–25%. А одним з найпоширеніших видів дозвілля у регіоні є саме фестивальний туризм, що підтверджує інформація, зібрана Львівським туристично-інформаційним центром.

Рейтинг туристичних підприємств Львівської області, які у 2013 р. обслужили найбільшу кількість туристів – учасників фестивальних заходів, має такий вигляд: 1. Тзов «Аккорд-тур», 2. Тзов сп «Міст-тур», 3. Тзов «Алголь», 4. Пп «Океан-тур», 5. Львівське ЗАТ з туризму та екскурсій «Львівтурист», 6. Дп Тзов сп «Трайде́нт консалтінг та інвестиції», 7. Тзов «Мандри тур», 8. Тзов «Трайде́нт хіт», 9. Пп «туристична фірма «Петбо», 10. Тзов «Насорох».

За останні роки серед гостей етнофестивалів Львівщини дедалі вагомішою стає частка іноземних туристів. Найбільше іноземних туристів – учасників фестивальних заходів у 2013 р. обслужили такі туристичні підприємства Львівської області: 1. Тзов «Мандри-тур», 2. Тзов «Нафтуся тур», 3. Пп

«туристична фірма «Петбо», 4. Львівське ЗАТ по туризму та екскурсіях «Львів-турист», 5. ТЗОВ «Львівське регіональне підприємство з туризму «галінтур», 6. Пп «Офіт-сервіс», 7. ТЗОВ «Кий авіа вест», 8. Дп «Львів-інтуртранс плюс» ВАТ «Львів-інтуртранс», 9. Пп «Тур-галичина», 10. Пп «Інльвів».

Упродовж 2011 – 2012 рр. щомісяця в середньому понад дві тисячі туристів зверталися до Центру туристичної інформації у Львові. Загалом, згідно зі зведеними у мережі ЦТІ у Львові даними, за 2011 р. сюди звернулось 17927 туристів, за 2012 р. – 41635 туристів. Розглянемо статистику, що ілюструє географію звернень туристів у 2012 р. на рис. 2.13.

Рис. 2.13. Географічна структура туристів, які зверталися за консультаціями до Центру туристичної інформації у Львові за 2012 р., осіб.

Отже, найчастіше до Центру туристичної інформації у Львові 2012 р. зверталися туристи з України та Польщі, а також з Росії та Німеччини.

Діаграми, на основі яких можна порівняти кількість та географію звернень туристів до Центру туристичної інформації за сезонами року наведені у Додатку В (для цього обрано три місяці року – травень, жовтень та січень). Аналіз діаграм, наведених у Додатку В, свідчить, що з кожним сезоном звернень до Центру туристичної інформації стає більше, отже, зацікавленість туристів подіями, які відбуваються у Львові, зростає. Найбільша кількість звернень у січні свідчить про те, що саме цього місяця у Львові проводиться багато цікавих

культурно-масових фестивальних заходів, які найбільше приваблюють туристів.

Розподіл туристів за тематикою звернень ілюструє рис. 2.14.

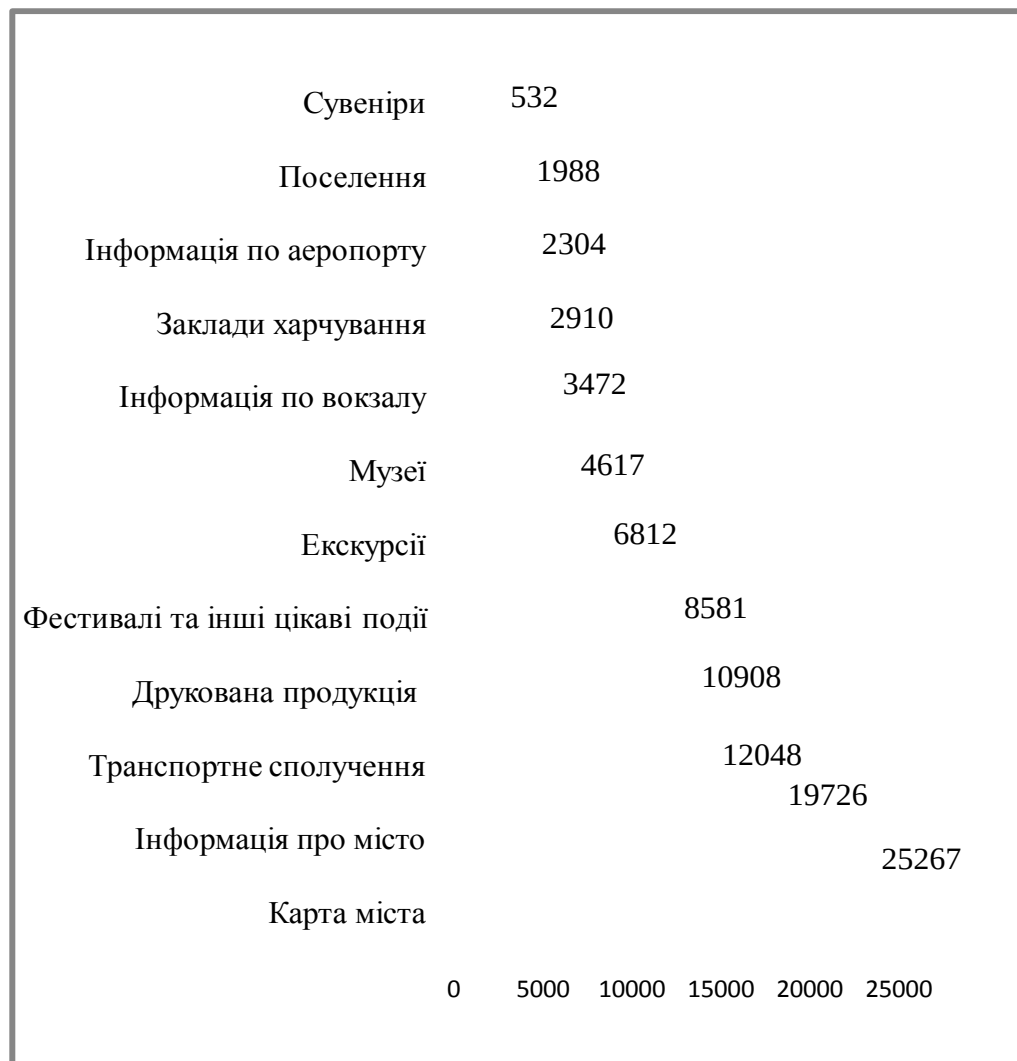

Рис. 2.14. Предмет звернень туристів до центру туристичної інформації у Львові за 2012 р.

Згідно зі «Стратегією підвищення конкурентоспроможності економіки Львова», прийнятою на сесії Львівської міської ради 7 травня 2010 р. туризм визнано одним з двох пріоритетних напрямів розвитку міста. Ключовою ціллю розвитку для кластеру туризму є збільшення кількості туристів з 400 тис. осіб (2007 р.) до понад 1 млн осіб у 2012 р. і наступних роках [140].

На підставі результатів комплексного соціологічного дослідження туристів, які приїжджають до Львова, проведеного компанією «Monitor Group» у жовтні 2008 р. можемо підрахувати кількість туристів, які відвідують Львів, скільки вони на це витрачають та як довго тут перебувають. Ці дослідження

регулярно проводяться і зараз, що дає нам змогу використовувати свіжі дані при аналізі виконання стратегії.

Спробуємо підрахувати, яка ж кількість туристів відвідує Львів щорічно. Якщо суму, яку витрачає «середній турист», можна визначити досить точно на підставі щорічних соціологічних досліджень, то для оцінки кількості туристів ми використаємо метод експертних оцінок. Варто зазначити, що методології підрахунку точної кількості туристів, які відвідують місто, немає навіть в європейських країнах. Тому експертний метод забезпечить приблизний результат [76].

Зіставивши оцінки експертів з різних джерел, можна вивести оцінну кількість туристів, які приїжджають у Львів. А саме:

- за даними служби туризму й курортів при Міністерстві культури й туризму України, щорічно Львів відвідує понад 1 млн туристів з України, Польщі, Німеччини, Австрії, Білорусі, США й РФ;
- за оцінками Львівської асоціації розвитку туризму (ЛАРТ), починаючи з 2010 р. місто щорічно відвідує близько 1 млн туристів;
- за останні два роки (станом на 2011 р.), за інформацією Управління туризму Львівської міської ради, завдяки проведенню фестивалів, кількість туристів у Львові збільшилася на 30-40%;
- А. Худо, співвласник мережі авторських концептуальних ресторанів «Фест», в інтерв'ю виданню «Zaxid.net» зазначив, що у Львів приїжджає набагато більше туристів, ніж статистично обліковані турфірмами 400 тис., і насправді кінцевою метою треба ставити не 1 млн Туристів на рік, а 2–3 млн і більше. За 5–10 років цю планку реально подолати.

Враховуючи усі ці показники, можна підрахувати, що реальна кількість туристів знаходиться в діапазоні від 560 тис. до 1 млн осіб, і це число постійно збільшується.

На підставі результатів соціологічних опитувань туристів компанії «Monitor Group» [140] ми розрахували дохід від перебування одного туриста у

Львові. На 2007–2008 рр. він становив 255 дол. США. Отже, дохід від усіх туристів дорівнював 102 млн дол. США ($400 \text{ тис. туристів} \times 255 \text{ дол. США}$). Дохід за 2010 р. від перебування одного туриста становив 411,4 дол. США. Отже, дохід від усіх туристів приблизно дорівнював 320,9 млн дол. США ($780 \text{ тис. туристів} \times 411,4 \text{ дол. США}$).

Якщо прогнози здійсняться і Львів щорічно відвідуватиме 1 млн туристів і більше, то щороку доходи від туризму становитимуть не менше ніж 411,4 млн дол. США (за умови, як мінімум, збереження показника витрат туриста 2010 р.). Саме таку суму доходів від туристів отримуватимуть підприємства туристичної галузі (готелі, ресторани, крамниці, туристичні агенції, виробники сувенірної продукції, музеї, театри, галереї, екскурсійні бюро та ін.).

Як бачимо, якщо розвиток туризму розглядати як чистий економічний проект, то він спроможний не тільки окупити витрати, а й генерувати самостійно нові грошові потоки. Наприклад, в Амстердамі 1 дол. США, витрачений на туристичну галузь, продукує 44 дол. США доходу для міста [72].

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що Львівська область є одним з провідних регіонів країни за розвитком подієвого туризму (передусім фестивального та спортивного). Визначаючи перспективи розвитку цього виду туризму на Львівщині, слід зазначити, що ця сфера дозвілля на сьогодні є не лише найбільш перспективною, а й найбільш популярною серед потенційних туристів.

Ця сфера дозвілля є не лише найбільш перспективною, а й найбільш популярною серед потенційних туристів.

Щорічно потоки туристів зростають завдяки проведенню все більшої кількості цікавих фестивалів, відкриттю нових туристичних маршрутів, удосконаленню транспортної та туристичної інфраструктури, а позитивними наслідками цього є збільшення кількості робочих місць в регіоні та прискорення процесу інтеграції в європейський економічний і культурний простір.

2.4. Аналіз структури туристів – учасників етнофестивалів регіону

Як зазначає О. Любіцева, в основу формування туристичного потоку покладена мотивація до проведення вільного часу в подорожі, яка залежить від певного стилю життя, притаманного людині, соціуму і поширеного в країні та регіоні, тобто певна ціннісна шкала, елементом якої є туризм. Формування ціннісної шкали і відповідного попиту на туристичні послуги є складним багатофакторним процесом, що визначається сукупним впливом об'єктивних умов і суб'єктивних чинників, які зумовлюють територіальну мозаїчність, структурну неоднорідність і строкатість ринку споживача і вимагають його сегментації [91].

Сегментація ринку потенційних туристів – учасників етнофестивалів є процесом його структурування за комплексом ознак та їх комбінацій. Для аналізу структури туристів – учасників етнофестивалів регіону використано методику соціологічного структурування за комплексом ознак і чотирма основними принципами: географічним, демографічним, психографічним і поведінковим.

Поділ за географічним принципом передбачає групування споживачів за місцем проживання (регіон, країна, місцевість, тип населеного пункту, його величина та функції); визначення транспортно-географічного положення поселення у системах розселення різного порядку, що дає змогу встановити туристичну доступність пропонованого турпродукту для споживача за мірою зв'язності місця проживання з основними осередками проведення етнофестивалів.

Географічна приналежність великою мірою впливає на формування потреб і мотивацію до подорожей, навіть на вибір конкретних ознак турпродукту, оскільки оточення, в тому числі природне, формує людську свідомість, сприйняття, смаки та уподобання, що позначається на поведінці споживача. Значну роль відіграє тип населеного місця (міське чи сільське поселення), його залюдненість. Існує залежність між рухомістю населення і

ступенем урбанізації: рухомість населення, в тому числі туристична, тим більша, чим вищий ступінь урбанізації місцевості, чим складніші форми розселення [94].

Результативність сегментації зростає за умови поєднання зазначених принципів у різних комбінаціях.

У сучасних суспільно-географічних дослідженнях широко застосовується метод сегментації споживачів на основі геодемографічних характеристик. Він дає змогу пов'язати конкретне місце проживання певної групи населення з її демографічними характеристиками та споживчою поведінкою і на підставі цього виокремити цільові ринки. Результати такого аналізу слугують основою для визначення стратегії цільового маркетингу, спрямованого на обслуговування груп споживачів з відповідним стилем життя.

Відповідно до місця проживання у людини формується потреба, запит і мотивація до подорожей, а стиль життя, характерний для поселень відповідного типу та класу, своєю чергою впливає на споживчу поведінку та вимоги до фестивального дозвілля. Так, мешканці малих міст і сільських місцевостей з переважанням рекреаційних функцій виявляють порівняно незначну туристичну мобільність і мотивацію до туризму, їх споживча поведінка здебільшого зорієнтована на організацію культурно-масових заходів за місцем проживання. Мешканці великих міст вирізняються значною мобільністю, а подорожування під час вихідних і відпустки у ХХІ столітті є невід'ємним елементом стилю життя, особливо представників «середнього» класу.

Поділ за демографічним принципом передбачає групування споживачів за віком, статтю, сімейним станом та іншими ознаками. Відповідно до запитів кожної споживчої групи формуються сегменти молодіжного туризму, туризму людей середнього та «третього віку».

Молодіжний туризм охоплює споживачів до 30 років, яким притаманна найбільша туристична мобільність. Цей сегмент у розвинених країнах сягає 40% туристичного ринку [97]. Відповідно до вікових відмінностей у запитах в його межах виокремлюють дитячий, або шкільний, туризм і молодіжний.

Вимоги молоді до комфорту та класу обслуговування порівняно невисокі, оскільки ця категорія туристів має обмежені прибутки. Це передбачає попит на недорогі тури з насиченою розважальною програмою й загалом активним проведенням дозвілля.

Споживчий сегмент людей середнього віку складний за мотивацією і майже завжди потребує додаткової стратифікації [94]. До цієї категорії належать люди віком 30-50 років, тобто в основному економічно активне населення. В цьому сегменті переважає сімейний туризм, чим і зумовлена специфіка запитів (сезон і термін подорожі, її характер, віддаленість, комфортність тощо). Цей сегмент характеризується чітко вираженою сезонністю, пов'язаною зі співвідношенням робочого та вільного часу.

Значна диференціація за обсягом прибутків, соціальним статусом і стилем життя урізноманітнює спектр запитів до фестивального турпродукту. Ця категорія споживачів висуває високі вимоги до організації шоу, комфорту, якості та насиченості фестивальних програм.

Сегмент відвідувачів фестивалів «третього віку» (понад 50 років) характеризується здебільшого нестандартністю попиту, своєрідними вимогами до тематики й змісту етнофестивальних програм тощо.

Соціодемографічні ознаки покладені в основу сегментації UNWTO і передбачають поєднання обсягів прибутків і рівня освіти. Прийнято виокремлювати чотири сегменти. Перший сегмент об'єднує людей з середніми і відносно низькими прибутками (дрібні службовці, представники малого бізнесу). Це найчисленніший сегмент, який є основою масового туристичного потоку. Визначальною спонукою до подорожей представників цього сегмента є недорогий відпочинок та помірні у ціновому відношенні розваги. Цей сегмент взагалі дуже чутливий до коливання цін і вимогливий до якості послуг.

Другий сегмент охоплює осіб з прибутками вищими за середні, з вищою або середньою спеціальною освітою (лікарі, юристи, управлінці, державні службовці та ін.). Метою подорожування представників цього сегмента є поєднання активного відпочинку з пізнавальною діяльністю [12]. Їм імпонують

подорожі на далекі відстані, а вибір конкретного місця продиктований пізнавальним чи розважальним інтересом. Це другий за величиною сегмент у міжнародному туризмі.

Третій сегмент – це особи з високими прибутками і вищою освітою. Для цього сегмента основною метою подорожі є зміна вражень, тому переважають далекі, часто екзотичні подорожі. У натовпах гостей будь-якого фестивалю представники цього сегмента – рідкість.

Четвертий сегмент об'єднує людей з різними прибутками, які подорожують за рахунок заощаджень. Це високоосвічені особи, які вирушили у подорож заради вивчення іншого способу життя (іншої природи, культури, звичаїв і традицій населення), тому представники цього сегмента формують одну з наймасовіших груп гостей етнофестивалів, релігійних і мистецьких фестивалів.

Поділ за психографічним і поведінковим принципами передбачає групування споживачів за стилем життя і відповідним ставленням до подієвого туризму (входять чи ні подорожі до осередків фестивальних розваг у систему особистих рекреаційних цінностей і поведінкових стереотипів відповідно до обраного стилю життя; яким видам і формам фестивального дозвілля надається перевага тощо). Стель життя може включати туризм до першорядних і життєво необхідних складових у системі цінностей або ж до другорядних і необов'язкових. Відповідно до цього формується ставлення до подорожей і запити до подієвого турпродукту (частота запитів, вимоги до параметрів туру тощо).

Стель життя більшості населення впливає на формування в людській свідомості певного стандарту життя. «Стандарт життя» – це складне соціальне явище, яке спрощено можна представити так: це уява кожної людини про те, як вона повинна жити, поводитись за певних обставин, реагувати на якісь події тощо. Життєвий стандарт індивідуума формується залежно від соціального стану, суспільного статусу та етнічної належності, вбирає в себе успадковану та набуту системи цінностей та інформації, ґрунтується на певному рівні культури

і врешті-решт закріплюється в ментальності, формуючи поведінку [94].

Життєвий стандарт охоплює всі сторони людської життєдіяльності. Він ґрунтується на традиційній етнічній культурі кожного народу і водночас має риси загальносвітового процесу. Тут також доречно згадати про геокультурну багатополюсність і територіальні відмінності: європейський, східний, мусульманський, індійський, африканський, латиноамериканський стандарти, які слід враховувати в міжнародному фестивальному туризмі.

Залежність між стилем життя і подієвим туризмом обоюдна: часто вибір того чи іншого фестивального турпродукту диктується прагненням підтвердити певний суспільний статус, «засвітитися» («затусуватися») у колі однодумців і загалом – спонукальним мотивом активно дотримуватися відповідного стилю життя.

Типовою класифікацією за стилем життя є поділ на сегменти за типом особи [12]. На підставі цього критерію сегментації прийнято виокремлювати шість сегментів: S-тип – відпочивальник, який надає перевагу пасивному відпочинку, спокою та комфорту; F-тип – турист, який понад усе прагне зміни вражень, тому поспішає передусім туди, де «вирує життя», де згромаджується відповідне товариство, є умови для отримання феєрії позитивних емоцій, фізичного та психоемоційного задоволення, флірту й еротизму; W-1-тип – полюбляє перебування на природі, надає перевагу активному відпочинку, під час якого прагне підтримувати хорошу фізичну форму, але професійно спортом не займається; W-2-тип – на відміну від попереднього – радше спортсмен, ніж аматор, тому при виборі туру орієнтується на можливість займатися улюбленим видом спорту; A-тип – полюбляє ризик, пригоди, прагне нових гострих відчуттів, випробувань; B-тип – допитливий турист, який подорожує з просвітницькою метою, основною метою його подорожі є ознайомлення з визначними пам'ятками. У межах цього типу розрізняють три види: а) «експерти» – «колекціонують» визначні пам'ятки, які вони відвідали; б) «емоційні любителі культури і природи» – прагнуть їх побачити й отримати від цього насолоду; в) «спеціалісти» – прагнуть не тільки побачити, а й

поглибити свої знання в певних напрямках культури [12].

У структурі туристів – учасників етнофестивалів, згідно з поведінковим типом сегментації, за результатами наших польових спостережень і анкетування, домінують представники F-типу віком від 18 до 23 років (студентська молодь); і дещо менше є представників вікової групи 24–35 років, а також представників B-типу, як правило, це молоді сім'ї з дітьми.

Найпоширенішою сегментацією туристів є мотиваційна, що ґрунтується на системі ціннісних орієнтирів. Підвалину цієї системи формує орієнтація на відпочинок у поєднанні з культурно-пізнавальною (культурно-розважальною) метою, а вибір місця залежить від платоспроможності та наявності вільного часу. Це спонукальна мотивація, а платоспроможність визначає характер подорожі (закордонна чи внутрішня), її тривалість і місце проведення.

Стійкий сегмент учасників етнофестивалів зумовлений наявністю у частини творчої молоді відповідного хобі. Їх, мотивація до подорожі в етнофестивальну дестинацію визначається специфічним стилем життя (закапсульованим у мистецьку естетику, богемним, кочівницько-неформальним тощо) і прагненням до творчого самовираження. Мотивація відвідати той чи інший етнофестиваль для цієї категорії осіб залежить від набутої системи цінностей та естетичних уподобань, що формується внаслідок виховання, отриманої освіти, способу життя, ціннісних орієнтацій соціуму, до якого належить конкретна людина.

Упродовж польового етапу досліджень ми провели соціологічне опитування методом анкетування туристично активного населення – гостей різних етнофестивалів за 2010 – 2012 рр. Окремо оброблено результати останнього опитування у сезоні 2012 р. 300 респондентів різних вікових категорій і соціального статусу, зібрані на шести наймасовіших етнофестивалях Львівщини (по 50 анкетованих на кожному заході).

Застосування сегментації за демографічною ознакою передбачає поділ споживачів за віком, статтю, сімейним становищем. За віковою категорією відвідувачі етнофестивалів поділені на такі сегменти:

- діти до 14 років, що, як правило, подорожують із батьками;
- молодь 14-25 років;
- економічно активні відвідувачі 25-45 років;
- економічно активні відвідувачі 45-60 років;
- туристи пенсійного віку.

Молодь у віці 14 – 25 років є найперспективнішим сегментом структури учасників етнофестивального туризму, оскільки вона надає перевагу недорогим подорожам із невисоким комфортом і активним відпочинком. Цей сегмент потенційних споживачів становить близько 16% від загальної кількості населення області.

Враховуючи результати проведеного нами опитування (зразок анкети наведено у Додатку Г), можемо скоротити цей віковий проміжок до 18 – 25 років, на цю категорію припадає 84% опитаних.

Для більшості опитаних етнофестиваль – це можливість приємно провести час з друзями, відпочити, розважитись. Для когось це нестримне джерело енергії і можливість побачити та почути щось нове, відволіктись від буденного. Цікавими були відповіді: «етнофестиваль – це дух свободи»; «етнофестиваль – свято для душі і тіла, простір творчості, музики та любові»; «етнофестиваль – це немов інший вимір, в якому мимоволі забуваєш про сьогодення і поринаєш у світ традицій і життя своїх прадідів», «етнофестиваль – це цікава розвага з ознайомленням якимись давніми ремеслами, з оригінальним поєднанням виступів артистів фольклору та молодіжної естради».

Як бачимо, для більшості респондентів етнофестиваль асоціюється зі свободою десь далеко поза містом, на природі, де можна активно і весело провести час зі старими друзями і знайти собі нових. Дещо менше опитаних відповіли, що фестиваль – це не тільки «тусовка» з друзями, а й огляд певних атракцій, щось більше, ніж веселощі. Через це обираючи «найкращий етнофестиваль», вони надали перевагу фестивалям заміським, які відбуваються десь серед природи. Найвищий рейтинг за популярністю серед молоді здобув етнофестиваль «Підкамінь», за нього віддали голоси 30% респондентів. Усього

лише 14% опитаних визнали найкращими фестивалями міські («Етновир», «Свято шоколаду», «Флюгери Львова», «Країна Мрій у Львові»).

За підсумками опитування, туристично активна людина в середньому відвідує чотири фестивалі на рік, загалом же у відповідях ця кількість коливається від нуля до двох десятків (рис. 2.15).

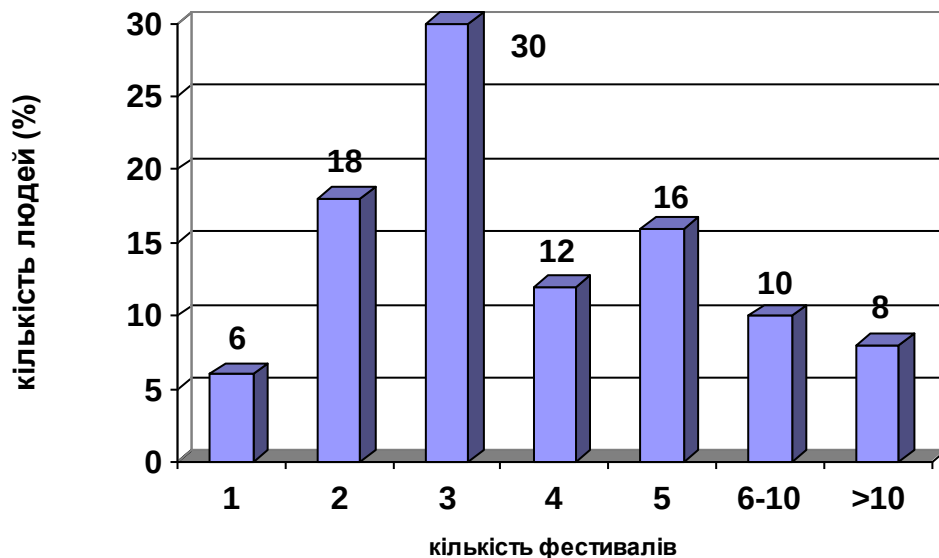

Рис. 2.15. Діаграма пересічної відвідуваності етнофестивалів за рік туристично активним населенням (за результатами соціологічного опитування 300 респондентів – учасників шести наймасовіших етнофестивалів Львівщини)

Опрацювавши матеріали останнього (за 2012 р.) опитування, ми з'ясували таку тенденцію: пересічно 16% туристично активного населення України відвідують, принаймні, 5 фестивалів на рік, 3 дійства відвідує 30%, а більше 10 фестивалів відвідує всього лише 8% опитаних (див. рис. 2.15). Щодо кількості днів, більшість з опитаних (96%) проводять на фестивалі 2-3 дні.

Тематика фестивалів Львівської області дуже різноманітна: музичні, етнічні, кінофестивалі, театральні, мистецькі, гастрономічні тощо. Опитування фестивальної публіки за три польові сезони (2010–2012 рр.) показало, що етно і музичним фестивалям надають перевагу по близько 33% опитаних, за мистецькі фестивалі (кіно, театр, арт, лицарські та ін.) проголосувало близько 20%. Хоча багато-хто казав, що волів би, щоби все було в поєднанні. Для 14% опитаних тематика фестивалю не має значення, головне, щоб була компанія,

було весело і цікаво.

Етнофестивалі Львівської області відбуваються на різноманітних майданчиках з різним масштабом території дійства (від однієї до кількох сцен, від кількох до кількох десятків майданчиків для етностендів запрошених учасників, змагань, ігор, ярмарків, демонстрації народних ремесел тощо).

Серед опитаних майже 100% голосів респонденти віддали за дійства просто неба десь на природі. Щодо масштабу заходу, то більшості респондентів байдуже до того, великий чи маленький простір охоплює етнофестиваль, хоча молодь все ж прагне і мотиваційно тяжіє до масштабних дійств із великою кількістю людей. Лише поціновувачі мистецтва зазначали, що воліли б відвідати маленькі фестивалі з вибраною публікою десь подалі від стороннього ока і галасливої молоді.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. У геопросторовій структурі сучасних туристичних потоків Львівської області, завдяки вигідному географічному положенню регіону, виразно домінує європейський вектор. Популярність Львівської області серед іноземних туристів за останнє десятиріччя характеризувалося періодами піднесення та спаду, зумовленими впливом як внутрішніх, так і глобальних макроекономічних та геополітичних чинників. Як і для багатьох європейських країн, де найпотужніші туристичні потоки склалися між сусідами, для України сукупна частина туробміну з Росією, Білоруссю та Молдовою за 2010–2012 рр. становить традиційно близько 65% загального обсягу в'їзних і виїзних турпотоків. Крім того, сусідні країни забезпечують великі потоки одноденних відвідувань.

2. Моніторинг, який щороку проводиться у м. Львові у літній туристичний сезон, свідчить про таке: на території міста щоденно перебуває близько 2–3 тис. іноземних туристів (а у вихідні до 5 тис.), з яких 60% – поляки, 15% – туристи з країн СНД та 25% – гості з інших держав. Однак уріз проведення у Львові Євро-2012 обласне управління статистики зафіксувало абсолютний мінімум кількості внутрішніх туристів за останні дванадцять років, що є свідченням «тінізації» туристичного бізнесу Львівщини через зростання податкового тиску на нього.

Водночас такі показники пояснюються зростанням популярності неорганізованого туризму серед громадян України, сусідніх держав і у світі загалом: туристи самостійно, без участі туристичних фірм розробляють маршрут поїздки, визначають об'єкти екскурсійного відвідування, планують місця ночівель, оформляють виїзні документи. Цей динамічно зростаючий сегмент самодіяльних туристів фактично не реєструють державні органи статистики.

3. Найпоширенішою метою відвідування Львівщини туристами є дозвілля та відпочинок. З такою ціллю у 2011–2012 рр. подорожувало близько 80–90%

загальної кількості туристів, а одним з найпоширеніших видів дозвілля у регіоні є саме фестивальний туризм. На цю обставину недвозначно вказують дані, зібрані Львівським туристично-інформаційним центром. Протягом 2010–2013 років із кожним сезоном зростала кількість звернень до Центру туристичної інформації, що свідчить про те, що туристи дедалі більше зацікавилися подіями, які відбувалися у м. Львові. Також найбільша кількість звернень у січні опосередковано свідчить про те, що саме цього місяця у Львові проводиться багато цікавих культурно-масових фестивальних заходів, які найбільше приваблюють туристів.

4. Львівська область є одним із провідних регіонів країни за розвитком подієвого туризму (передусім фестивального та спортивного). Визначаючи перспективи розвитку цього виду туризму на Львівщині, слід зазначити, що ця сфера дозвілля на сьогодні є не лише найбільш перспективною, а й найбільш популярною серед потенційних туристів.

5. Фестивальний туризм охоплює дві різні категорії мандрівників: 1) глядачів; 2) учасників конкурсів, концертів, обслуговуючий персонал та ін.

Молодь у віці 18-25 років є найперспективнішим сегментом етнофестивального туризму, оскільки цей сегмент надає перевагу недорогим подорожам із невисоким комфортом та активним відпочинком. Цей сегмент потенційних споживачів становить близько 16% загальної кількості населення області. За результатами проведеного нами опитування, на цю категорію припадає 84% вибіркової групи опитаних гостей літніх етнофестивалів Львівської області.

6. За даними нашого опитування, можна прослідкувати тенденцію, що 8% респондентів відвідують три-п'ять фестивалів на рік, менше трьох заходів відвідує 24%, а більше десяти фестивалів відвідує всього лише 8% опитаних. Щодо кількості днів, більшість з опитаних (96%) проводять на фестивалі 2-3 дні.

РОЗДІЛ 3

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕТНОФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

3.1. Просторово-часова структура етнофестивального туризму Львівської області

В основу геопросторової структуризації туристичного ринку, згідно з О. Любіцевою, покладено шкалу мотиваційних цінностей турпродукту з урахуванням сегментації ринку за спроможністю створювати та задовольняти туристичний попит. «Територіальна організація ринку туристичного попиту відображає стійку тенденцію регіоналізації туристично-рекреаційних функцій, закріплених географічним поділом праці в сфері туризму. Туристичний географічний поділ праці полягає в спеціалізації території на виробництві певного турпродукту. Поділ праці може бути зумовлений наявністю абсолютних туристичних переваг, представлених туристичними благами і ресурсами, особливо тими, що занесені до Світової культурно-історичної і природної спадщини, передумовами історичного та етнокультурного характеру, а також соціально-економічними чинниками, які обумовлюють можливість розбудови індустрії туризму за світовими стандартами, спроможність створювати різноманітний турпродукт, здатний задовольнити попит масового, нестандартного та елітарного споживчих ринків» [91, с. 88].

На наше переконання, чільна перспектива розвитку фестивального туризму в Україні є його чітка часова, тематична та географічна спеціалізація.

Як зазначає О. Любіцева, турист освоює простір, прямуючи від масової до спеціальної пропозиції. Таким чином утворюються туристичні потоки від місць формування попиту до місць його задоволення. Обсяг потоків зменшується зі зростанням відстані переміщень і відповідним зростанням загальної вартості туру [92].

Основним центром формування масової пропозиції – широкої гамми з понад двох сотень фестивалів різних типів – у Львівській області є її адміністративний і культурний центр м. Львів. Поза межами міста Львова за період 2000–2010 рр. склалася поліцентрична геопросторова мережа осередків етнофестивального туризму. І з кожним роком має місце тенденція ускладнення просторово-часової структури й передусім геопросторового каркасу етнофестивального туризму у регіоні.

За рахунок започаткування нових етнокультурно-масових дійств, орієнтованих як на місцеві громади, так і на додаткові потоки туристів, у традиційних осередках фестивального руху урізноманітнюється календар заходів подієвого туризму. Поряд із цим кожного р. стартують нові проекти в окремих містах і селах, які раніше не мали досвіду організації етнофестивалів. (Принаймні, таку тенденцію ми чітко відслідковували до 2012 р., а 2013 р. вперше зафіксували спад активності фестивального життя в регіоні).

Нами систематизовано за часовим критерієм етнофестивалі Львівської області (Таблиці 3.1–3.4).

Упродовж весни у Львівській області проводять близько 20 фестивалів різноманітної тематики, що містять виразну етномистецьку складову, так що кожен охочий може знайти щось до душі (табл. 3.1). Оскільки погода навесні ще не дає змоги організовувати етнофестивалі десь на природі, всі вони відбуваються у містах, більшість – в обласному центрі. Хоча позитивною тенденцією є те, що значна частина все ж відбувається, повністю або частково, на відкритих майданчиках («Свято шоколаду», «Флюгери Львова», «Старе місто», «Львів – столиця ремесел», «Великодні гаївки», «День батяра» та ін.).

Максимально насичена різноплановими етнофестивалами і святковими діями, розрахованими на численних туристів, літня пора. В цей час Львівську область для участі у фестивалях, за підрахунками експертів, відвідує 0,5–0,8 млн туристів з інших регіонів України та з-за кордону.

Таблиця 3.1

Весняні етнофестивалі Львівської області (складено автором)

№	Назва	Профіль	Місце проведення	К-ть днів	Рік заснування
1	Фестиваль «Великдень у Львові»	Релігійно-обрядовий, етнокультурний	Львів	3	2007
2	Етнографічний фестиваль «Велика Гаївка»	Фольклорно-мистецький	Львів	3	2008
3	Міжнародний фестиваль лемківської писанки	Етномистецький	Львів	2	2010
4	Фестиваль міської фольклорної спадщини «День батяра»	Мистецький (галицька міська етнокультурна спадщина)	Львів	1	2008
5	Свято шоколаду	Гастрономія й галицька міська етнокультурна спадщина	Львів	2	2008
6	Міжнародний етноджазовий фестиваль «Флюгери Львова»	Етномузичний	Львів	4	2003
7	Міжнародний фестиваль «У колі друзів»	Етномистецький	Львів	5	2006
8	Етнофестиваль «Львів – столиця ремесел»	Етнокультурний	Львів	3	2008, тричі на рік
9	Всеукраїнський хоровий фестиваль «На хвилях Стрия»	Фольклорний, музичний	Стрий	3	2006 1 раз у 2 роки
10	Фестиваль мистецтв «День міста Львова», парад-карнавал	Етнокультурний	Львів	3	2008
11	День Матері	Етнокультурний	Львів	1	2008
12	Хоровий фестиваль «Співоче поле»	Фольклорний	Львів	1	2006
13	Фестиваль дитячого театру «Казка у гаю»	Театральний, обрядовий	Львів	1	2008
14	Молодіжний фестиваль «Шевченко-Фест» (Шевченківські дні у Львові)	Етнокультурний, літературний	Львів	2	2008
15	Молодіжний фестиваль «Зашків»	Патріотичний, етномузичний	с. Зашків, Жовківський р-н	3	2006
16	Міжнародний фестиваль середньовічної культури «Львів стародавній»	Етнокультурний	Львів	2	2009
17	Фестиваль «Старе місто»	Музичний, молодіжний, пивний, туристичний	Львів	1	2008

Літо у всіх мешканців області і туристів асоціюється з відпустками і відпочинком. Усім, хто бажає провести цю пору активно й весело у колі друзів, у Львівській області пропонують понад три десятки різнопланових етнофестивальних дійств з найрізноманітнішими програмами (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Літні етнофестивалі Львівської області (складено автором)

№	Назва	Профіль	Місце проведення	К-ть днів	Рік заснування
1	Міжнародний фестиваль дитячої творчості «Юні таланти під покровом короля Данила»	Художньо-мистецький	Львів	2	2010
2	Мистецький фестиваль «Літо на ринку»	Мистецький	Львів	23	2008
3	Фестиваль пива «Кубок Лева»	Гастрономічний, етноярмарковий	Львів	2	1999
4	Міжнародний лицарський фестиваль «Легенди Львова»	Етнокультурний, туристичний	Львів	1	2008
5	Всеукраїнський фестиваль української пісні «Цвіт папороті»	Етномузичний	Стрий	3	1993
6	Міжнародний етнічний фестиваль «Країна Мрій»	Етнічний	Львів	1	2008
7	Міжнародний фестиваль єврейської музики, пісні і танцю «Клезмер фест»	Мистецький	Львів	3	2009
8	Міжнародний танцювальний фестиваль «Фольклорама»	Мистецький	Львів	2	2008
9	Свято сиру і вина	Гастрономічний, етноярмарковий	Львів	1	2010
10	«Фестини Діани»	Мистецький	Львів	1	2010
11	Фестиваль вишиванки	Етнокультурний, туристичний	Львів	1	2009
12	Міжнародний фестиваль «Fort.Missia»	Мистецький, музичний	с. Поповичі, прикордоння	3	2009
13	Всесвітні Бойківські фестини	Етнокультурний один раз на п'ять років, м. Турка і с. Явора Турківський р-н		5	1992
14	Світовий конгрес бойків	Етнокультурний один раз на 4 роки, м. Турка		3	2006
15	Регіональний фестиваль фольклорної пісні та музики «Відлуння Бойківського краю»	Фольклорно-етнографічний	м. Турка	2	2007
16	Міжнародний етнофестиваль «Етновир»	Фольклорно-етнографічний	Львів	5	2007
18	Всеукраїнське «Свято хліба і меду»	Гастрономічний, етноярмарковий	Львів	1	2005

Закінчення табл. 3.2

19	Міжнародний музичний фестиваль «Славське-рок»	Музичний, етнокультурний	с. Славське, Сколівський р-н	3	2007
20	Міжнародний етнофестиваль «Підкамінь»	Етномузичний	с. Підкамінь, Бродівський р-н	3	2007
21	Етнофестиваль «Руда – родові містечко Виговських»	Етнокультурний, козацький	с. Руда, Жидачівський р-н	2	2008
22	Етнофестиваль у форматі арт-парку «Галицькі фестини»	Етнокультурний, мистецький	с.Звенигород, Пустомитівський р-н	3	2008
23	Етнофестиваль «Лагодівські фестини»	Етнокультурний, фольклорний, етноярмарковий	с. Лагодів, Перемишлянського р-ну	2	2010
24	Міжнародний екологічний етнофестиваль «Чисті джерела Бугу»	Етнекологічний фольклорно-етнографічний	с. Верховуж, Золочівський р-н	3	2008
25	Міжнародний фестиваль культури етнічних груп і народів Карпатського євро регіону «Карпатія»	Етнічний	с. Лаврів Старо-самбірський р-н	2	2008
26	Міжнародний фольклорний фестиваль «Раковецькі передзвони»	Фольклорний, етноярмарковий	с. Раковець Пустомитівський р-н	2	2007
27	Фестиваль «Захід»	Етномузичний	с.Звенигород Пустомитівський р-н	2	2009
28	Фестиваль патріотичної пісні (до річниці створення Української головної визвольної ради)	Етномузичний, історичний	с. Сприня, Самбірський р-н	1	2009
29	Фестиваль бардівської пісні та співаної поезії «Бескиди»	Етномузичний, туристичний	с. Верхнє Синьовидне, Сколівський р-н	2	2009
30	Міжнародний фестиваль «Кордон»	Музичний, етноярмарковий	с. Угринів, Сокальський р-н	3	2008
31	Міжнародний туристичний фестиваль «Швейк-фест Галичина»	Спортивно-туристичний, етноярмарковий	Україна, Польща, Словаччина	7	2006
32	Етностиваль «Кульчиці-фест»	Етнокультурний, козацький	с. Кульчиці, Самбірський р-н	2	2009
33	Екоетнофест «Глиняни»	Етномистецький екологічний	с. Глиняни Золочівський р-н	2	2010
34	Міжнародний фестиваль сучасної української пісні «Молода Галичина»	Музичний, фольклорний	м. Ново-яворівськ	6	1992

Більшість етнофестивалів у цю пору «перебираються» на природу, подалі від міської суєти (фестивалі у Зашкові, Підкамені, Славському, Звенигороді). Зокрема, 20 з 33 етнофестивалів відбуваються не у Львові, що свідчить про потенційні можливості для розвитку фестивального туризму у регіоні, адже те, що етнофестивальні дійства відбуваються у мальовничих туристичних місцевостях, а не у великому гамірному місті, збільшує кількість тих, хто бажає відвідати подібні заходи.

Детальніше охарактеризуємо тематичну специфіку, етноскладову та туристичний потенціал основних етнофестивалів регіону, які відбуваються влітку на території Львівської області (поза м. Львів).

Всесвітні бойківські фестини збирають представників бойківської етнографічної групи, розкиданих хвилями еміграції і самим життям по всьому світу, в етнографічній столиці краю м. Турка й у прилеглому с. Явора.

Бойки – це карпатські українці, одна з етнографічних груп, що характеризується своєрідними етнокультурними ознаками, які виявляються насамперед у традиційних формах трудової і культурної діяльності. Найбільше їх проживає в західній і центральній частинах Карпат між річками Лімниця й Тересва на сході до річок Уж і Сан на заході.

З проголошенням незалежності України турківське товариство «Бойківщина» влітку 1992 р. започаткувало проведення Бойківських фестин, які згодом набули характеру всесвітніх, що проводяться кожні п'ять років.

Метою міжнародного етнофестивалю є збереження та відродження самобутньої української духовної спадщини бойківського краю, повернення до витоків бойківської етноавтентичності, прищеплення молодим поколінням дідівських звичаїв, обрядів, спадщини духовної культури, плекання бойківського діалекту й усної народної творчості краян, популяризація народної пісні, танцю, музики, виявлення та громадська підтримка творчих колективів, окремих виконавців і майстрів народного, декоративно-прикладного мистецтва Бойківщини.

У фестинах беруть участь дослідники Бойківщини, носії автентичного

фольклору, творчі колективи та окремі виконавці, майстри образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва, народних промислів та ін. Програма етнофестивалю передбачає проведення науково-практичної конференції, численних конкурсів, презентації автентичного фольклору Бойківщини, сучасної музики, образотворчого мистецтва, дитячого малюнка, виставок живопису і графіки, дитячої творчості, вишивки, писанок, творів народних майстрів (кераміка, лозоплетіння, різьблення тощо), бойківської ікони, проведення екскурсій бойківськими верхами і селами, до «перлин» бойківської дерев'яної архітектури, у музеї бойківської культури, проведення спортивно-молодіжного свята «Бойківські забави», організацію театралізованого шоу «бойківське весілля» тощо.

Це величне дійство супроводжується сурмами трембіт і мелодіями троїстих музик. До гірського краю приїжджають туристи не лише з усіх куточків України, а й з далекого та близького зарубіжжя, зокрема представники бойківської діаспори – ті, чиє родинне коріння покоїться у бойківському краї.

Всесвітні бойківські фестини відбулися 1992, 1997, 2003, 2007 та 2012 рр. П'яті ювілейні Всесвітні бойківські фестини тривали п'ять днів за участю делегацій української діаспори із тридцяти країн світу; їх відвідало понад 20 тисяч краян і туристів з інших держав та регіонів України.

Не менш цікава етнофестивальна складова Світового конгресу бойків, – етнокультурної події, що має на меті згуртовувати розпорошених по світу вихідців з Бойківщини, інтегрувати їх зусилля й сприяти суспільному, економічному й культурно-мистецькому розвитку бойківської громади у ХХІ ст. У 2006 р. у Києві відбувся I світовий конгрес, а 2010 р. столиця Бойківщини прийняла II Світовий конгрес. У його межах відбулося масштабне фольклорне свято «Співоче поле». До участі у фестивалі запрошуються кращі колективи автентичного бойківського фольклору України, Канади, США, Польщі та інших країн.

Бойківські фестини на Львівщині та Гуцульські фестини на Івано-Франківщині – це, без перебільшення, унікальні в масштабі цілої Європи

проекти збереження культурної автентичності і створення справжнього етнотуристичного продукту, який сприяє розвитку етнокультурного туризму та туристичної індустрії в Карпатському регіоні України.

Свій етнофестиваль організовують в Українських Карпатах і лемки. «Лемківська ватра» проходить у перші вихідні вересня у с. Нагірне Самбірського району.

Наймасовішим етнофестивалем Львівської області просто неба, кількість відвідувачів якого з-поза меж регіону зростає найдинамічніше, став міжнародний етнічний музичний фестиваль «Підкамінь». Починаючи з 2007 р. наприкінці липня або на початку серпня він репрезентує етнокультурну спадщину регіону, знайомить з музичною, танцювальною, лицарською, ужитково-мистецькою та гастрономічною культурою краю.

Музична складова етнофестивалю передбачає для різних категорій публіки окремі програми пісенно-обрядового фольклору й автентичної музики, етноджазу, етно в акустиці та електронної етномузики. Скажімо, концертна програма «Фольклорного дня» етнофестивалю репрезентує гостям свята старовинні українські пісні й танці, сценічне відтворення українських обрядів «Стрітення», «Вербна неділя», «Зелені свята», «Івана Купала», «Маковей», «Обжинки», «Веселий ярмарок», «Весільний обряд» та ін. Упродовж трьох днів гостей фесту актори розмовного жанру розважають казками, оповідками, бувальщинами та небилицями.

На етнофестивалі «Підкамінь» відбуваються лицарські турніри, демонстрації середньовічного побуту та ремесел, лекції з історії військової справи середньовічної Європи та майстер-класи для дітей і для дорослих. Зазвичай, їх проводять клуби історичної реконструкції лицарської культури «Паладін» і «Сталевий грифон», що займається відтворенням традицій лицарства Західної Європи XII–XV ст.

Намети лицарів та арену для турнірів розташовують в урочищі між легендарним Каменем та Домініканським монастирем XVII–XVIII ст. До обіду відвідувачі мають змогу спостерігати за лицарським побутом, відвідувати лекції і майстер-класи з плетіння кольчуг, фехтування мечем, стрільби з лука та арбалета,

оглянути тренувальні бої. Також тут діють майстер-класи із середньовічних танців. Після обіду відбуваються сценічні бої, лицарські турніри, двобої та бугурти (загальні бої).

По сусідству з «середньовічними» лицарями на етнофестивалі навчально-вишкільний полк «Золочів» розгортає похідний табір козаків. Тут туристам демонструють реконструкцію побуту та військового мистецтва українських козаків ранньомодерного часу (XVI–XVIII ст.). «Родзинкою» реконструкції є залпи козацьких гармат і приготування козацького куліша, яким частують усіх бажаючих.

На фестивальному ярмарку «Підкаменя» можна придбати такі унікальні речі, як дощовицю (народний шумовий музичний інструмент), гігантські брилі, п'ятикілограмові обрядові короваї тощо. На гостей ярмарку очікують зустрічі з українськими «гуліверами» (артистами львівського вуличного театру) у вишиванках і шароварах, які жваво походжають торговицею на своїх довжелезних ходулях.

Дійство у Підкамені відвідують близько десяти тисяч туристів (у тому числі понад півтисячі – з країн ЄС, екскурсійними автобусами також прибувають курортники із РФ).

В історичному селі Кульчиці Самбірського району наприкінці серпня 2009 р. започатковано фестиваль української культури «Кульчиці-фест». Нині це туристично наймасовіший козацький етнофестиваль Львівської області. Фестиваль козацької слави присвячено легендарному уродженцю Кульчиць – Петрові Конашевичу-Сагайдачному (1570–1622). У гетьманські Кульчиці з'їжджаються сотні представників патріотичного крила козацьких формувань України, відомі танцювальні фольклорні колективи України та естрадні етногурти. Фестиваль має на меті відродження українського духу, формування у молоді споконвічних духовних цінностей, популяризацію традицій і побуту козацької доби, туристичну промоцію Передкарпаття як краю з давніми козацькими традиціями, славетними історичними пам'ятками, мальовничою природою і чималим потенціалом сільського етноекотуризму.

Програма фестивалю охоплює низку подій: урочисте богослужіння в храмі

св. Флора і Лавра; урочисте козацьке віче та велелюдний козацький марш головною алеєю фестивалю; відкриття тематичних експозицій унікальних сільських музеїв (музею гетьмана Сагайдачного, кав'ярні-музею Ю. Кульчицького, етнографічного музею «Бойківська хата»); наукова конференція, презентація літератури на козацьку тематику; презентації козацьких клубів і військово-історичних товариств; масштабне відтворення побутового й бойового аспектів «живої історії» козацької доби та козацьких традицій куреннями військово-історичних товариств; показові виступи та майстер-клас українського рукопашу «Гопак»; спортивні «Козацькі забави» для всіх бажаючих; ярмарок-галерея традиційних козацьких ремесел з розмаїтими майстер-класами (ковальство, склoduви, кераміка тощо); виставка-ярмарок екологічної продукції та дарів щедрої самбірської землі; ленд-арт від львівських митців; концертні виступи кобзарів, бандуристів і лірників; конкурс-презентація традиційних народних страв від кульчицьких газдинь; частування гостей козацьким кулішем від Українського реєстрового козацтва; презентації і конкурси від брендovих львівських кав'ярень, виробників кави й кавових аксесуарів Галичини в імprovізованому Кавовому містечку; катання туристів на конях та фотосесії з колоритними представниками козацьких ватаг зі Львова, Кам'янця-Подільського й о. Хортиця; вечірній молодіжний концерт «зірок» естради й етно-рок гуртів «Слухай українське!», етнодискотека та феєрверк.

Під час фестивалю української культури «Кульчиці-фест» численні туристи мають нагоду ознайомитися з багатою історико-культурною спадщиною Кульчиць та під час екскурсій оглянути такі об'єкти: музей гетьмана Війська Запорізького Петра Конашевича-Сагайдачного (філія Львівського історичного музею). В експозиції представлені унікальні предмети козацької старовини; пам'ятники П. Сагайдачному та Ю. Кульчицькому в центрі села (скульптори Д. Крвавич, М. Посикира, Л. Яремчук); музей «Бойківська хата» – відтворює традиційну оселю Бойківщини, в інтер'єрі експонується багато старожитніх реліквій, зібраних з усіх куточків краю; місця історичних садиб, в яких народилися гетьмани Війська Запорозького Іван Михайлович Сулима та Марко Жмайло; місце, де народився, герой оборони Відня 1683 р., Юрій-Франц Кульчицький (1640-1694 рр).

З огляду на численний наплив туристів (близько 10 тис.) дирекція «Кульчиці-фесту» організовує просторе наметове містечко на леваді поблизу лісу з чудовими краєвидами річки Дністер і міста Самбір.

З 2008 р. у липні або вересні на території давньоруського літописного міста Звенигорода, що у Пустомитівському районі, відбувається етнофестиваль у форматі арт-парку «Галицькі фестини». Учасниками арт-парку є провідні музичні гурти України («Кому вниз», «Мандри», «Тартак», «Перкалаба», «Бурдон», «Львівські менестрелі» та ін.), лицарські клуби, козацькі і спортивні товариства та фольк-колективи.

Структура фестивального «Арт-парку» передбачає низку просторово-тематичних блоків: історичний блок – реконструкція елементів «живої історії» від долітописної доби до середини ХХ ст.; фольклорно-етнографічний блок – презентація сучасному поколінню традиційного мистецтва (фольклор, прикладне мистецтво, костюми, кухня тощо) основних етнічних груп, що історично пов'язані з Галичиною (гуцули, бойки, лемки, подоляни); блок сучасної української естради – презентація улюблених і нових творів провідних музичних гуртів (популярна музика, рок, джаз, нові течії); спортивно-розважальний блок; блок малих мистецьких проєктів – виставки, конференції, демонстрації фільмів тощо.

Міжнародний фестиваль культури етнічних груп і народів Карпатського єврорегіону «Карпатія» з 2008 р. запроваджено у другій декаді серпня при одному з найдавніших духовних скитів краю – Лаврівському монастирі, що у с. Лаврів Старосамбірського району Львівської області.

Головне завдання Міжнародного фестивалю культури етнічних груп і народів Карпатського єврорегіону «Карпатія» – показати Карпатський регіон у різних часових і культурних вимірах і площинах; наголосити на спільних і відмінних рисах народів, які населяють цей регіон через культуру, побут, традиції, національну кухню тощо. З цією метою структурно етнофестиваль охоплює такі просторово-тематичні блоки: фольклорно-етнографічний блок – презентування традиційного мистецтва (фольклор, прикладне мистецтво, костюми, кухня тощо) основних етнічних груп Карпатської України та наших карпатських сусідів; блок сучасної української естради – знайомство з сучасним мистецтвом країн

Карпатського євро регіону; спортивно-розважальний блок; блок малих проектів – виставки, конференції; ярмаркові дійства; духовні проекти (церковний спів, Хресна дорога, молебень).

Для гостей етнофестивалю обладнують наметове містечко з необхідною санітарно-гігієнічною інфраструктурою.

Учасники фестивалю – автентичні мистецькі етноколективи й народні умільці – бойки, гуцули, лемки, подоляни, буковинці, волиняни, поляки, словаки, угорці й румуни – презентують на святі етнокультурної спадщини етнографію, фольклор і народну кухню отчих земель. Умільці влаштовують ярмарок ужиткових виробів народних ремесел і творів декоративно-прикладного мистецтва. Гостей на етнофесті розважають польотами на повітряній кулі, веселими конкурсами, кулінарними і спортивними забавами.

Міжнародний фольклорний фестиваль «Раковецькі передзвони» започатковано у серпні 2007 р. у с. Раковець Пустомитівського району Львівської області. До участі у ньому запрошують творчі етноколективи Карпатського регіону: із Польщі, Словаччини, Румунії та Угорщини, а також Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької і Закарпатської областей України.

У програмі етнофестивалю – ярмарок народних майстрів (ковалі, різьбярі, художники), презентації туристичних фірм, театралізовані презентації етнічних кухонь країн Карпатського регіону, дегустація-розпродаж меду та продукції бджолярства.

Міжнародний екологічний етнофестиваль «Чисті джерела Бугу» з 2008 р. відбувається у серпні в с. Верхобуж Золочівського району на Львівщині. Тут з малого джерела бере початок повноводна річка Західний Буг – символ єднання братніх українського, білоруського і польського народів, братання мешканців Львівщини, Любеліщини, Підляшшя й Брестщини від малого с. Верхобуж до великих міст Львова, Червонограда, Хелма, Любомля, Бреста, Бяли-Подляської.

Завданнями екологічного етнофестивалю є привернення уваги громадськості до проблем екологічного стану басейну річки Західний Буг і перспектив розвитку туристичного потенціалу північних і східних районів Львівщини; поглиблення міжнародних зв'язків і культурних обмінів із сусідами Львівщини загалом і

Золочівщини зокрема; презентація самобутньої культури й історичної спадщини Золочівщини; підтримка обдарованих дітей і молоді краю; сприяння відродженню етнічних традицій і традиційних ремесел регіону.

Етнофестиваль «Лагодівські фестини» у липні 2010 р. започаткувала громада с. Лагодів Перемишлянського району Львівщини. Це село відоме з 1260 р. й віддавна славиться своїми народними майстрами, художниками, ремісниками та має багату фольклорну спадщину.

Узагальнюючи дані аналізу просторово-часової структури сегменту літніх етнофестивалів Львівської області, зазначимо, що впродовж літнього періоду 61% етнофестивалів сприяють промоції саме цього регіону, приваблюють дедалі більше мандрівників у малі туристичні та рекреаційні центри.

Поряд з розглянутими етнофестивалами улітку на Львівщині відбуваються ще близько сотні різноманітних культурно-масових дійств різного рівня: від міжнародних фестивалів до районних фестин і сільських свят. Серед цих заходів і музичні, і кінофестивалі, і суто мистецькі чи екологічні фестивалі, тож кожен турист і поціновувач української культури має нагоду побувати на тому фестивалі, який його найбільше цікавить, і отримати позитивні емоції, або ж долучитися до інших заходів подієвого туризму регіону.

Після насиченого фестивального літа в осіннє міжсезоння настає певне затишшя. Це пояснюють, по-перше, зміною погоди – стає холодно, починаються дощі; по-друге, найбільшою групою відвідувачів фестивалів є молодь – учні й студенти, які на початку осені починають навчання; по-третє, осінь – це сезон польових робіт.

Львівська область в цю пору пропонує більше півтора десятка фестивалів, із виразною етноскладовою, однак більшість з них є уже в приміщеннях і передбачають не тільки розваги, але й конкурсну програму для відвідувачів (табл. 3.3). Можливо завдяки цьому чимало осінніх фестивалів Львівщини є довгожителами («Контрасти», «Золотий лев», фестиваль давньої музики та ін.). Туристично наймасовішими серед осінніх культурно-масових заходів регіону є фестивалі історичної реконструкції середньовічної історії та козацької культури.

Туристично наймасовішими серед осінніх культурно-масових заходів регіону є фестивалі історичної реконструкції середньовічної історії та козацької культури.

Таблиця 3.3

Осінні етнофестивалі Львівської області (складено автором)

№	Назва	Профіль	Місце проведення	К-ть днів	Рік заснування
1	Фестиваль лемківської культури «До тебе лину, рідна земле» («Лемківська ватра»)	Етнічний	с. Нагірне Самбірський р-н	2	2004
2	Міський фестиваль «На каву до Львова»	Гастрономічний, туристичний, етноярмарковий	Львів	2	2007
3	Міський фестиваль «Свято сиру і вина»	Гастрономічний, туристичний, етноярмарковий	Львів	2	2010
4	Фестиваль автентичного мистецтва «Веретено»	Етнічний	Львів	1	2010
5	Фестиваль середньовічної культури і народної творчості «Ту Стань!»	Історичної реконструкції, етнічний	с. Урич, Сколівський р-н	3	2006
6	Патріотичний фестиваль «Лента за лентою»	Історичної реконструкції, етнопатріотичний	Львів	1	2006
7	Фестиваль-конкурс мистецтва «Кришталевий Трускавець»	Мистецький	м. Трускавець	2	2005
8	Міжнародний мистецький фестиваль регіональної культури «Карпатія»	Етномистецький, ярмарковий	м. Трускавець	2	2010
8	Фестиваль-конкурс «Джерела Моршина»	Етномистецький	Моршин	2	2007
9	Міжнародний фестиваль Бруно Шульца	Етномистецький	Дрогобич	6	2008
10	Міжнародний театральний фестиваль «Золотий Лев»	Театральний, давньої міської культури	Львів	10	1992
11	Фестиваль «Ляльковий світ»	Мистецький, давньої міської культури	Львів	10	2009
12	Фестиваль родинної творчості «Берегиня»	Етномистецький	Львів	1	2006
13	Міжнародний фестиваль давньої музики у Львові	Музичний, давньої міської культури	Львів	10	2002
14	Фестиваль ковальського мистецтва «Залізний Лев»	Етномистецький, етноярмарковий	Львів	3	2006

Детальніше охарактеризуємо тематичну специфіку, етноскладову та туристичний потенціал основних етнофестивалів, які відбуваються щороку на території Львівської області (поза м. Львів).

На відміну від літніх фестивалів автохтонних етнографічних груп та етнофестин в історичних селах Львівщини восени найбільшу популярність серед іноземних і вітчизняних туристів за останнє десятиріччя здобули фестивалі історичної реконструкції культурної спадщини («Ту стань!», «Лента за лентою», «Золотий Лев», Міжнародний фестиваль давньої музики).

Фестиваль середньовічної культури і народної творчості «Ту стань!» з 2006 р. відбувається у перші вересневі вихідні в унікальній місцині – на Урицьких скелях Державного історико-культурного заповідника «Тустань», які в середньовіччя вінчала багатоярусна дерев'яна фортеця Тустань.

Мета фестивалю – популяризація серед туристів, збереження та відновлення єдиної в Європі археологічної пам'ятки – залишків наскельного дерев'яного п'ятиповерхового міста-фортеці. Завдання фестивалю: цілісне відтворення та демонстрація сучасникам історичного середовища – духу, побуту, одягу, озброєння, архітектури, ремесел, фольклору – періоду розквіту фортеці. Організаторами фестивалю є Державний історико-культурний заповідник «Тустань», Львівська обласна громадська організація «Тустань» та організація української молоді «Спадщина».

Це етнофестивальне дійство восени збирає у Карпатах тисячі краян і туристів з-поза меж Львівщини, які із захопленням оглядають старовинний одяг учасників, обладунки лицарів, реконструйований фрагмент фортеці, слухають традиційні бойківські пісні, виступи бардів, беруть уроки етнічних майстер-класів. Зазвичай, за підрахунками організаторів, щороку фестиваль «Ту стань!» збирає від 15 до 25 тис. учасників і туристів, яких приваблюють: бугурти (сучасне моделювання битв членами військово-історичних клубів); нічний штурм дерев'яної фортеці, яку одна частина лицарів обороняє, а інша завзято штурмує під лункий брязкіт мечів, гул щитів і бойові кличі; лицарські двобої, турніри лучників, герці на хиткій колоді, підвішеній на линвах; виступи

етноколективів, сучасних музичних гуртів, ансамблів історичного танцю; конкурс давніх костюмів, інтелектуальний конкурс на знання рідної історії, де добровольцям потрібно відповісти на запитання з історії України та Тустані тощо; майстерня бою – тренінги з прийомів середньовічного герцю у легкому чи повному озброєнні під керівництвом бувалих лицарів; майстерня танцю – навчання українським народним та європейським середньовічним танцям під живу музику; пленер скульпторів, які наслідують традиції, орнаментальні мотиви і техніки давньоруських каменерізів; майстер-класи ремісників, на яких можна навчитися робити і подарувати собі виготовлену власними руками ляльку-мотанку чи глиняну свистульку; ярмарок-розпродаж виробів народних майстрів, виготовлених за старовинними технологіями (середньовічного типу ножі, сокири, мечі; гончарні і скляні вироби із символікою фестивалю; вироби з гіпсу і дерева, вишиті сорочки і ткані пояси та стрічки, середньовічний одяг тощо.); ярмарок сувенірів (книги, буклети, листівки, календарики, футболки, кераміка, торбинки тощо); сама атмосфера «занурення» у середньовіччя.

Загалом на “Ту стань!” туристам репрезентують понад два десятки народних ремесел. Натовпи туристів мають нагоду спостерігати, як місцеві бойківські майстрині гордо виставляють напоказ й шпарко крамарують вишитими рушниками, подушками, сорочками, спідницями, запасками, головними уборами.

Для цілісного відтворення історичного давньоруського середовища всі учасники фестивалю мешкають у похідному військовому таборі в історичних шатрах, а трапезують просто неба за тесаними столами з глиняним і дерев’яним посудом. Ярмарок ремесел облаштовують просто на землі в стилі стихійного середньовічного торжища військовою здобиччю.

Поруч з історичним табором діє стрільбище, де кожен гість може взяти до рук справжнього середньовічного лука чи арбалета і випустити з десятків стріл по мішенях. Також тут відбувається один з етапів турніру лучників.

На Лицарському полі представники історичних клубів відтворюють сцени середньовічного побуту (наприклад, вечірня трапеза, ігрища тощо) та

запрошують усіх бажаючих навчитися володіти мечем, луком, арбалетом, кинджалом, сокирою, сулицею, опанувати ази двобою «меч на меч», їзди верхи у повному ратному обладунку. Неабияке враження на туристів справляє достовірно відтворена діюча катапульта – каменеметна машина допорохової артилерії Київської Русі [108].

Найцікавішим для туристів осіннім фестивалем автохтонної культури мешканців Карпат за останні декілька років на Львівщині стала “Лемківська ватра”, досвід організації якої перейнято від лемківських громад Словаччини та Польщі. З 2004 р. він відбувається у перші вихідні вересня у с. Нагірне Самбірського району. Село обрано центром лемківських злетів не випадково – тут живе чи не найбільше тих, кого примусово після війни змусили полишити Лемківщину. Вихідці із Боська, Одрехови та інших лемківських сіл, які зараз проживають у Нагірному, Ралівці, Самборі, стали ініціаторами лемківських зустрічей на Самбірщині. До програми фестивалю входять такі заходи: соборова служба Божа й благословення учасників і гостей фестивалю; меморіальне віче та покладання квітів від лемківської громади до пам’ятного знака у с. Нагірне; виконання лемківського гімну «Гори наши» народним хором «Лемковина» й усіма присутніми; урочисте запалення ватри представниками трьох поколінь лемківських родин; літературно-музична композиція «Вигнання» у виконанні учасників фольклорних ансамблів с. Нагірне; ярмарок виробів народних умільців Самбірщини; розважальні лемківські забави; конкурс вишиванки й лемківського костюма; ватряне частування; декламування поезії про Лемківщину; виступи творчих лемківських колективів; молодіжні забави допізна.

Міжнародний мистецький фестиваль регіональної культури «Карпатія», зініційований місцевим краєзнавцем Василем Петранівським 2009 р., відбувається в жовтні у м. Трускавці в межах щорічного Міжнародного економічного форуму. Мета заходу – розвиток і популяризація міста-курорту у сучасному образотворчому мистецтві, створення умов для творчого спілкування, обміну досвідом художників і народних майстрів [105].

Програма фестивалю: пленер художників; концерт фольклорних колективів та естрадних виконавців Карпатського регіону; виставка-ярмарок творів народних майстрів Карпатського регіону; виставка-презентація закладів-оздоровниць; свято карпатського меду; фольк-рок дискотека та святковий феєрверк.

Заходи відбуваються на сцені Майдану Незалежності та в курортному парку Трускавця.

Місто-курорт Моршин у сегменті фестивального туризму репрезентує Всеукраїнський фестиваль мистецтв «Джерела Моршина». Його метою є популяризація академічного, фольклорного та естрадного мистецтва, виявлення обдарованих виконавців і авторів у різних жанрах мистецтва, зміцнення впливу професійного українського мистецтва на естетичне виховання дітей і молоді. Участь у заході беруть хори й оркестри, вокальні, хореографічні, інструментальні ансамблі, театри-студії, етногурти, солісти (співачи, танцюристи, виконавці інструментального, розмовного, циркового, оригінального жанрів).

Міжнародний фестиваль Бруно Шульца, який щовересня відбувається в м. Дрогобичі, пропонує крсянам і гостям міста тижневу програму концертів, мистецькі виставки, театральні вистави, літературні вечори тощо. «Родзинкою» фестивалю є виступати «зірок» української модерної етнофолькової музики.

Осінні фестивалі Львівщини мають міжнародне значення і передбачають не тільки розваги, а й конкурсну програму для учасників. Наприклад, фестиваль «Золотий Лев» є членом Європейського театального форуму (IETM) і Асоціації міжнародних фестивалів (IFEА), завдяки «Контрастам» Львів є важливим центром музичного мистецтва Східної Європи, престижний міжнародний статус мають також театральний фестиваль «Драбина», кінофестиваль «Дримба» та ін.

Зима за народним календарем – пора свят різдвяного циклу, з якими пов'язана значна кількість етнофестивальних дійств. У Львівській області в зимовий період відбувається понад десять фестивалів і масових святкових

дійств усеукраїнського рівня з домінантною етноскладовою (табл. 3.4). Зазвичай вони приурочені до святкування національних релігійних свят і уже в назвах відображають властиву тому чи іншому святу етноатрибутику («Спалах різдвяної зірки», «Велика коляда», «Свято пампуха»). Частина зимових дійств – це хореографічно-фольклорні конкурси й творчі звіти професійних і самодіяльних фольклорних гуртів.

Зі статусом подій міжнародного та всеукраїнського масштабу зимові етнофестивалі зосереджені майже виключно в м. Львів, де в цю пору вони є основним туристичним продуктом, що інтегрує у туристично-гостьовий кластер понад півтисячі суб'єктів підприємницької діяльності (від готелів, кав'ярень і турфірм до приватних екскурсоводів і квартиродавачів), закладів культури, неприбуткових організацій і творчих об'єднань громадян.

Таблиця 3.4

Зимові етнофестивалі Львівської області (складено автором)

№	Назва	Профіль	Місце проведення	Тривалість, днів	Рік заснування
1	Свято святого Миколая	Релігійно-етнокультурний	Львів	1	2009
2	Обласний фестиваль кобзарського мистецтва ім. Ю. Сінгалевича	Етномузичний	Львів	1	1998
3	Міжнародний етноджазовий фестиваль «Jazz Bez»	Музичний	Львів	10	2000
4	Фестиваль «Різдво у Львові»	Релігійно-етнокультурний, туристичний	Львів	14	2007
5	Карнавал різдвяних зірок (фестиваль «Спалах різдвяної зірки»)	Релігійно-мистецький	Львів	1	2007
6	Фестиваль хорових колективів «Велика коляда»	Релігійно-етнокультурний	Львів	14	2000
7	Свято Пампуха	Гастрономічний	Львів	3	2008
8	Фестиваль української обрядової кухні «Золотий вареник»	Гастрономічний	Львів	1	2009
9	Фестиваль міського вертепу	Релігійно-етнокультурний	Львів	7	2009
10	Всеукраїнський фестиваль «Різдвяні дзвіночки»	Музичний, етнокультурний	Червоноград	3	1996
11	Ярмарок-фестиваль «Львів – столиця ремесел»	Ремісничий етноярмарковий	Львів	10	2008

Поза межами Львова впродовж зимового періоду місцеві громади синхронно організовують релігійно-етнокультурні святкування місцевого рівня, зорієнтовані передусім на обслуговування культурних запитів місцевих громад і тому мало відомі серед загалу потенційних туристів. Це «зародкові» «точки зростання» етнофестивального туризму, окремі з них мають усі передумови для того, щоб у майбутньому перетворитися з місцевих шаблонних святкувань на нові оригінальні, а відтак, привабливі для потенційних туристів етнофестивалі.

Отже, кожного року на Львівщині відбувається понад 80 різноманітних масових заходів і святкувань, що за всіма ознаками належать до категорії «етнофестиваль». Проте більшість етнофестивалів регіону – 59% відбувається в обласному центрі. Цю тенденцію можна пояснити багатьма чинниками, зокрема, досконалішою інфраструктурою, адаптованою до запитів потоків масового туризму, більшим спектром можливостей щодо залучення спонсорів, більшою популярністю серед туристів тощо.

Інша тенденція, яку підтверджують табл. 3.1–3.4, полягає в тому, що значна кількість етнофестивалів припадає на весну і літо: 31 і 40% відповідно. Зимовий період не має попиту серед організаторів різноманітних дійств, унаслідок чого на зиму припадає лише 14%. Це можна пояснити тим, що етнофестиваль – це здебільшого дійство під відкритим небом (на відкритих майданчиках) і організовувати його за температури, нижчої за -10 – -20 °C зі снігопадом недоцільно.

Відобразимо структуру етнофестивалів Львівської області за порами року у вигляді діаграми (рис. 3.1).

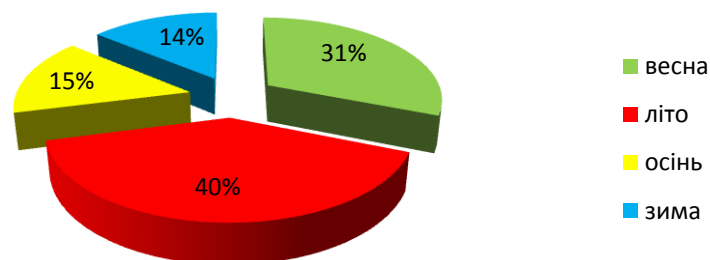

Рис. 3.1. Структура етнофестивалів Львівської області за порами року

Тривалість етнофестивалів різна: від одного дня до одного місяця (наприклад, «Літо на Ринку» у Львові триває місяць). Проте найпопулярнішими є «дійства вихідного дня», тобто тривалістю в два-три дні.

Цим часовим характеристикам відповідає 41% усіх етнофестивалів регіону. Адже такий термін найліпше приваблює туристів. У разі, якщо на етнофестиваль організатори відводять менше часу, то туристам звіддала не хочеться на нього їхати, а якщо більше, то вони не мають змоги взяти участь у його заходах через зайнятість на роботі.

Структурний розподіл етнофестивалів Львівської області за тривалістю ми узагальнили у формі діаграми (рис. 3.2), на підставі якої дійшли таких висновків:

- для Львівщини типовими є етнофестивалі, програми яких розраховані на два-три дні, частка таких дійств в області становить 57,5%;
- близько третини (31,5%) етнофестивалів Львівської області тривають три дні (як правило, у п'ятницю, суботу та неділю);
- 16,5% етнокультурно-масових заходів регіону припадає на одноденні фестини; зазвичай, вони приурочені до якоїсь дати релігійного календаря, святкування дня міста чи села або до дати вшанування видатної особистості чи події;
- етнофестивалі тривалістю понад три дні у Львівській області є поодиноким явищем культурного життя. До цієї категорії належать лише окремі суспільно резонансні події у Львові, Дрогобичі, Трускавці та Турці.

Як свідчить аналіз багаторічного тренду етнофестивалів Львівщини, з кожним роком зростає кількість фестивалів-«довгожителів». Можемо стверджувати, що близько 26% етнофестивалів Львівщини змогли подолати п'ятирічний бар'єр. Щороку з'являються нові етнофестивалі, які, за умови, вдалої організації та використання досвіду попередників, житимуть так само довго.

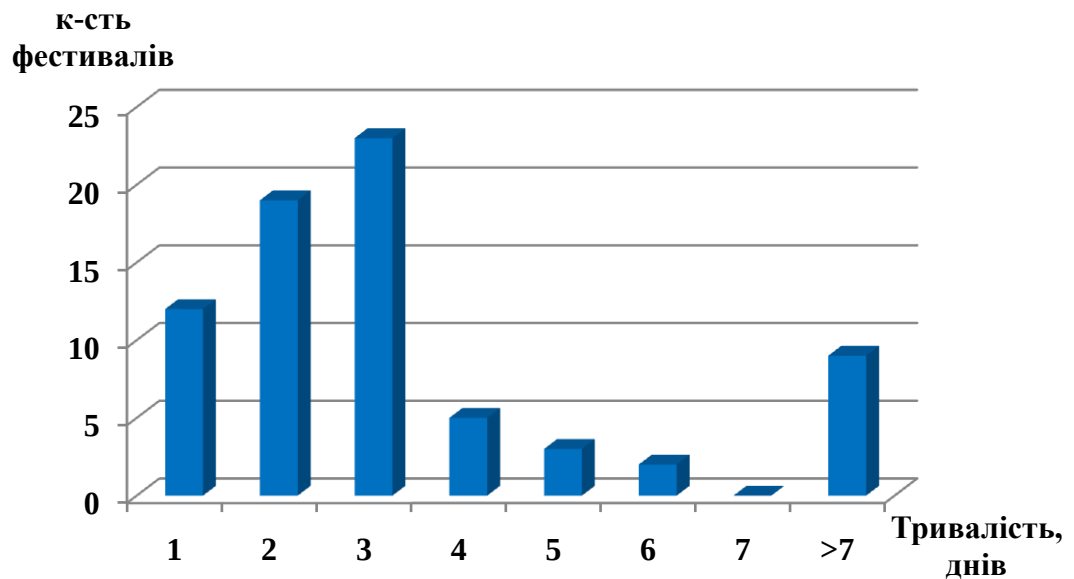

Рис. 3.2. Співвідношення між кількістю та тривалістю етнофестивалів Львівської області

Підсумовуючи наведені вище дані аналізу просторово-часової структури етнофестивального туризму Львівської області робимо висновок про те, що Львівська область в Україні вирізняється доволі насиченим етнофестивально-туристичним рухом. Серед областей-сусідів за програмним розмаїттям і кількістю етнофестивалів з Львівщиною конкурують Закарпатська та Івано-Франківська області, в яких також упродовж р. відбувається понад сто популярних серед туристів етнофестивалів регіонального, всеукраїнського й міжнародного масштабів.

Сьогодні незаперечним є те, що міжнародні етнофестивали в Україні, зокрема й у Львівській області, відіграють важливу роль у відродженні національної культури, сприяють поживленню мистецького життя нашої держави, та значною мірою наповнюють туристичні потоки, розширюють їх географію. Вони стають вагомими чинниками утвердження України в світі як держави з високорозвиненою культурою, традиційним і сучасним мистецтвом, зрозумілим і цікавим для європейського туриста календарем феєричних дійств подієвого туризму.

3.2. Львів – головна дестинація етнофестивального туризму у контексті географії національного та міжнародного туризму

Місто як дестинація спроможне привабити туриста за рахунок трьох складових: архітектурної спадщини, гастрономії та свят. Львів поєднує у собі усі ці складові. Це місто давніх пам'яток архітектури, величних храмів, старовинних площ, затишних вуличок, музеїв і галерей з унікальними мистецькими скарбами різних епох історії світової цивілізації. У місті зберігаються культурні надбання минулого та водночас запроваджуються сучасні досягнення урбаністики. Львів належить до тих міст України, які наприкінці 90-х років XX ст. першими позбулися шаблонних відзначень свят і започаткували проведення культурних заходів європейського формату – різних за тематикою фестивалів. Львів є театральним, музичним, мистецьким центром, який продукує розмаїття напрямів розвитку сучасної культури і мистецтва, цікавих розваг і забав, що об'єднуються у понад 50 фестивалів з домінантною або виразною етнокультурною складовою. За даними міськради, мета подорожі 93,3% туристів до Львова – це знайомство з культурною спадщиною та культурно-мистецьким життя міста.

Один з фундаторів теорії розвитку туристичних дестинацій Ф. Котлер сформулював таку тезу: чудові архітектурні споруди міст залишилися нам у спадок, сучасну ж атмосферу гостинності місцеві жителі мають створювати самі. Львів'яни це роблять, зокрема, за допомогою сотні різних фестивалів – від «найсмачніших», кавових чи шоколадних, до сповнених тонкої естетики – органної чи джазової музики.

Етноскладова є турпродуктною «родзинкою» львівських фестивалів різної тематики: гастрономічних; ремісницьких; давньої культури (історичні); фестивалів, пов'язаних з релігійними святами; музичних; танцювальних; театральних; вуличного мистецтва; змішаних, які поєднують елементи усіх перелічених.

Проаналізуємо тематичну і часову структуру та функціональні особливості найпопулярніших фестивалів Львова. Більшість з них приваблюють тим, що їх відвідання не вимагає багато часу та коштів, проте гарантує позитивні враження та емоції на згадку.

Етнофестиваль «Різдво у Львові» – наймасовіший та етнічно найкolorитніший різдвяний фестиваль України – щороку залучає понад сотню тисяч туристів з усього світу.

У межах етнофестивалю «Різдво у Львові» відбуваються автономні анімаційно-масові дійства:

- 3-9 січня – зимовий ярмарок-фестиваль «Львів – столиця ремесел», у якому беруть участь художники, пивовари, сировари, кулінари, пасічники, ковалі, гончарі, каменотеси, ткачі, кушніри, ювеліри, вітражисти, гутники, зброярі, малярі, різьбярі.

- 7-8 січня – Фестиваль міського вертепу – єдиний у нашій країні костюмований карнавал на етнічні мотиви;

- 6 або 8 січня – Карнавал різдвяних зізд (фестиваль «Спалах різдвяної зізди») – відбувається в історичній частині Львова у формі святкової ходи, за маршрутом Храм Пресвятої Євхаристії – пр. Свободи – пл. Ринок, яку очолюють близько півсотні зіздарів, колядників та учасників вертепного дійства;

- 8 січня – «Свято пампуха» вшановує найсолодший символ Різдва. Учасники дійства беруть участь у конкурсній програмі з поїдання пампухів на швидкість, майстер-класах із їх випікання, конкурсах з присідання з пампушками;

- 8-13 січня – Симпозіум крижаної скульптури;

- 14 січня – Фестиваль української обрядової кухні «Золотий вареник»;

- 7 січня – 1 лютого – Фестиваль хорових колективів «Велика коляда», дитячий фестиваль-конкурс мистецтв «Різдвяні канікули» та інші заходи.

Фестиваль мистецтв «День міста Львова» 6–9 травня перетворює м. Львів на карнавальну столицю України. Його центральними вулицями проходить

святковий парад під проводом засновника міста – короля Данила, за яким крокує кавалькада його челяді у барвистих історичних костюмах. Це справжнісінький карнавал західноєвропейського кшталту з вершниками, каретами, ретроавтомобілями, мотоциклами, акторами на ходулях, акробатами.

Починаючи з 2009 р. наприкінці вересня збирає автентичні колективи з етнографічних регіонів Західної України фестиваль автентичного мистецтва «Веретено». Організують дійство громадська організація «Обереги» і Музей народної архітектури та побуту. Учасники заходу презентують традиційне народне мистецтво: давні пісні, троїсті музики, обрядові дійства, в яких у пісенно-поетичній формі відтворюють особливі події з життя предків.

Міжнародний фестиваль середньовічної культури «Львів стародавній» відбувається у місті зазвичай наприкінці травня чи вересня. Його організаторами є львівські клуби історичної реконструкції «Срібний вовк» і «Сталевий грифон», клуб середньовічного фехтування і танців «Пантера» та кінно-історичний театр «Сармати». Перший фестиваль відбувся 2006 р., другий – 2010 р.

Фестиваль середньовічної культури у Львові знайомить сучасне покоління з оригінальними надбаннями танцювальної і музичної культури, одягом і побутом Середньовіччя.

Міжнародний фестиваль фольклору «Етновир» на три дні перетворює Львів в одну з карнавальних столиць Європи. Участь у дійстві під егідою CIOFF беруть колективи з різних країн світу, причому не лише з Європи, а й з Африки, Азії та Латинської Америки. На відкриття й закриття фестивалю строкатий парад делегацій у національних костюмах проходить центральними вулицями міста.

За орієнтовними підрахунками експертів міської ради, 2008 р. перший львівський «Етновир» відвідало понад 100 тис. глядачів.

У межах мистецького макрофесту «Літо на Ринку» у м. Львові на День незалежності (24 серпня) з 2009 р. проходить фестиваль вишиванки. Мета акції – популяризувати самобутнє мистецтво українського народу, відроджувати й

поширювати моду на етновбрання серед сучасного покоління, знайомити молодь і закордонних туристів з традиціями вишивання у різних етнографічних землях нашої держави, сприяти зростанню популярності Львова серед туристів як фестивально-етнокультурного центру України.

Міський фестиваль «Свято сиру і вина» – це комерційний проект, започаткований в жовтні 2010 р. з метою розвитку туристичного бренду Львова як міста фестивалів.

Місія патріотичного фестивалю «Лента за лентою», започаткованого 2010 р., полягає у піднесенні національної свідомості, насамперед серед молоді, популяризації цінностей та пам'яті державоборчих сторінок історії Галичини.

У програмі фестивалю – реконструкція боїв між бійцями УПА та загonom НКВД. Гостей на фесті пригощає польова кухня. Музичну складову свята забезпечують популярні українські рок-гурти, професійні хорові колективи, бандуристи та кобзарі.

Міжнародний фестиваль єврейської музики, пісні і танцю «Клезмер фест» з 2009 р. відбувається у липні в історичному центрі м. Львова, мета якого відтворювати втрачену музичну культуру євреїв, які мешкали в Галичині до другої світової війни. Участь у ньому беруть відомі ансамблі, сімейні капели та окремі виконавці як з України, так і з багатьох країн світу.

Хоровий фестиваль «Співоче поле» починаючи з 2008 р. щороку в травні відбувається у Музеї народної архітектури та побуту. Фестиваль продовжує та розвиває давні хорові традиції Галичини і репрезентує мистецтво кращих хорових колективів міста Львова, Львівської та інших областей України.

На підставі відомостей оприлюднених організаторами етнофестивалів у підсумкових прес-релізах, на львівських інтернет-сайтах та шпальтах місцевої преси, систематизовано показники відвідуваності найпопулярніших серед туристів дійств, які відбувалися у 2009–2012 рр. на терені Львівщини (табл. 3.5). Акцентуємо увагу на тому, що за зізнанням самих організаторів та журналістів, які висвітлювали ту чи іншу подію, вказані ними цифри мають орієнтовний характер, оскільки документальної статистичної реєстрації

відвідувачів на жодному з фестивалів України не ведеться.

Таблиця 3.5

**Зведені показники динаміки відвідуваності
найпопулярніших серед туристів етнофестивалів Львова і Львівщини***

Назва етнофестивалю	Кількість відвідувачів, тис. осіб			
	2009	2010	2011	2012
Фестиваль мистецтв «День міста Львова»	25	30	50	80
«Етновир»	50	40	50-60	75
«На каву до Львова»	20	30	35-40	50
Національне «Свято шоколаду»	10	15	30	40
«Великдень у Львові»	20	20-25	40	40
«День батяра»	15	15	25	30
«Підкамінь»	5 – 8	10	15-20	20
«Ту Стань!»	8	10	12	12
«Форт-місія»	4	5	8	12
Всесвітні бойківські фестини	-	-	-	20

* Складено автором за даними підсумкових прес-релізів та інформації, оприлюдненої на офіційних сайтах фестивалів.

Аналіз наведених у Таблиці 3.5 показників відвідуваності найпопулярніших серед туристів етнофестивалів Львівщини показує стабільну динаміку зростання популярності фестивальних дійств регіону серед українських та іноземних туристів. Поза конкуренцією перебувають добре розрекламовані туристичні фестивалі Львова, які знайомлять з особливостями релігійно-обрядової, гастрономічної й етнозвичаєвої культури галичан. Кожен з них щороку збирає від 40 до 80 тис. відвідувачів. Аналогічні показники для фестивалів, які відбуваються поза межами м. Львова, суттєво менші: кожен етнофестиваль збирає від 10 до 20 тис. туристів. Наймасовішими туристичними подіями в області є етнофестивалі «Підкамінь», «Ту Стань!», «Форт-місія», «Зашків» і Всесвітні бойківські фестини.

3.3. Районування Львівської області за ступенем і особливостями розвитку етнофестивального туризму

Згідно з О. Бейдиком, «рекреаційне (рекреаційно-географічне) районування – це поділ території на певні таксономічні одиниці, які відрізняються спеціалізацією рекреаційного обслуговування, структурою рекреаційних ресурсів і напрямками їх освоєння та охорони. Рекреаційне районування є комплексним. Соціальний аспект його полягає в тому, що воно проводиться з метою забезпечення оптимального функціонування територіальної рекреаційної системи (ТРС) і виконання її цільової функції; економічний – у координації розвитку рекреаційного обслуговування з іншими господарськими системами; географічний – у виявленні особливостей територіального поділу праці у сфері рекреації і туризму, прогнозуванні перспективних функцій районів, напрямків, тенденцій та закономірностей рекреаційного освоєння; екологічний – у створенні передумови щодо раціонального використання чи консервації рекреаційних ресурсів» [7, с. 196].

В. Преображенський виокремлює такі визначальні для туристичного районування ознаки району:

- мережа туристичних районів є суцільною, тобто всі вони знаходяться всередині якоїсь більшої таксономічної одиниці туристичної класифікації (наприклад, комплексу чи регіону);
- можна виокремлювати райони актуального, потенційного та задоволеного туристичного попиту;
- у туристичному районі туризм має суттєве значення як галузь господарства (отримання доходів, зайнятість населення) [97].

Територіальна організація рекреаційно-туристичної сфери регіону, за О. Любіцевою, складається з природно- і суспільно-ресурсної складових та інфраструктурної бази туристичного обслуговування. Вона визначає структуру турпродукту, з яким регіон виходить на національний і міжнародний туристичні ринки. Водночас запити туристичного ринку чинять обернений

вплив і висувають вимоги адекватності характеру територіальної організації туристичного комплексу регіону запитам ринку (споживацького попиту) [91].

Ми проаналізували зв'язок між етнофестивально-туристичною спеціалізацією та загальним характером територіальної організації туризму у регіоні з урахуванням внутрішньорегіональних особливостей туристичної спеціалізації окремих районів Львівщини.

Внутрішньообласні туристичних потоки на Львівщині розподіляються радіально від м.Львова – західної культурної «столиці» України, одного з найбільших туристично привабливих міст в Центрально-Східній Європі [128].

За М. Рутинським, загалом на території області за ландшафтними й етнокультурними характеристиками, виокремлює чотири рекреаційно-туристичні райони: Малополіський, Розтоцько-Опільський, Передкарпатський та Карпатський [126].

За О. Стецюк, ступінь розвитку на території Львівської і суміжних районів сусідніх областей мережі закладів оздоровчо-відпочинкового туризму та ступінь збереженості в межах району раритетних пам'яток національної історико-культурної спадщини, що формують атракційну інфраструктуру пізнавально-культурного туризму і визначають географію екскурсійно-туристичних маршрутів доцільно виокремлювати сім рекреаційно-туристичних районів: Надбузький, Малополісько-Подільський, Розтоцький, Верхньонадністерський, Надністерський, Західно-Карпатський та Передкарпатсько-Сколівсько-Бескидський [128].

Оскільки чіткого статистичного обліку показників фестивального туризму не ведеться, при здійсненні районування Львівської області за ступенем і особливостями розвитку етнофестивального туризму, на нашу думку, слід насамперед враховувати етногеографічну неоднорідність області та виходити з окремих доступних для порівняння кількісних показників.

Розвиток етнофестивального туризму сприяє розвитку економічної, соціальної, туристичної інфраструктури населених пунктів і адміністративних районів Львівщини і господарського комплексу загалом. Це пояснюється тим,

що сучасна індустрія туризму пропонує широкий спектр послуг для туристів під час фестивальних подорожей. Це перш за все, послуги:

- доправлення туристів до місця проведення фестивалю;
- розміщення туристів (готелі, мотелі, кемпінги тощо, створення і забезпечення функціонування наметових містечок);
- забезпечення туристів харчуванням (кейтерінг, організація польової кухні і виїзної торгівлі продовольчими товарами, кафе, продуктової ятки та ін.);
- PR, брендинг, промоція і реклама фестивалю, медійно-інформаційне та поліграфічне забезпечення заходів;
- збут фестивально-туристичного продукту (послуги туристичних агентств та інших точок з продажу квитків);
- задоволення культурних потреб туристів (відвідування визначних пам'яток, музеїв і виставок тощо);
- місцевих територіальних громад (із розміщення та задоволення утилітарних потреб туристів); майстрів народних ремесел, представників творчих спілок, історичних клубів та інших громадських організацій (організації дозвілля й фестивальних); торгових підприємств, як загального, так і спеціального призначення (продаж сувенірів, буклетів, листівок, путівників, предметів туристичного спорядження); адміністративних органів, служб охорони, волонтерів тощо.

Узагальнюючи, можемо констатувати, що фестивальний туризм виконує важливу функцію в розвитку господарського комплексу населених пунктів і адміністративних районів Львівщини, тому що: збільшує місцеві доходи; створює нові робочі місця; сприяє розвитку галузей, орієнтованих на виробництво туристичних послуг; розвиває соціальну і виробничу інфраструктуру в місцях проведення фестивалів; створює позитивний імідж та здійснює туристичну промоцію регіону; збільшує валютні надходження у бюджет області і країни загалом.

Однак попри великий потенціал, зараз у Львівській області фестивальна сфера займає ще незначне місце в господарській структурі, хоча з кожним роком ситуація змінюється на краще.

Територіальна організація етнофестивального туризму в регіоні є своєрідною: місця проведення етнофестивальних дійств в багатьох випадках не співпадають з географічною мережею основних туристичних центрів Львівської області і формують власний геопросторовий каркас (рис. 3.3).

З наведеної картосхеми напрошується висновок про те, що територіальна організація етнофестивалів Львівської області мають чітку моноцентричну структуру. Місто Львів як центр міжнародного та міжрегіонального туризму приймає понад 59% усіх етнофестивальних заходів, що відбуваються упродовж року на теренах області.

Таксономічну структуру DESTINACIЙ етнофестивального туризму Львівської області формують локальні одиниці: центри та осередки етнофестивального туризму. Зокрема, на території Львівської області ми пропонуємо виділяти такі таксономічні типи етнофестивальних DESTINACIЙ:

- центр міжнародного етнофестивального туризму (щороку відбувається понад 50 етнофестивалів),
- внутрішньорегіональний центр етнофестивального туризму (декілька етнофестивалів усеукраїнського або міжнародного рівня щорічно),
- осередок етнофестивального туризму (один етнофестиваль усеукраїнського або міжнародного рівня на рік).

Центр міжнародного етнофестивального туризму на Львівщині один – це місто Львів, в якому щороку відбувається близько 200 фестивалів, у тому числі понад 50 етнофестивалів («Різдво у Львові», «Велика коляда», «Золотий вареник», «Великдень у Львові», «Казка у гаю», «На каву до Львова», «Свято сиру і вина», «Свято хліба і меду», «Веретено», «Берегиня», «Цвіт папороті», «Літо на ринку», «Етновир», «Львів – столиця ремесел», «Клезмер-фест», Фестиваль вишиванки, кобзарського мистецтва ім. Ю. Сінгалевича,

ковальського мистецтва «Залізний Лев» та багато ін.).

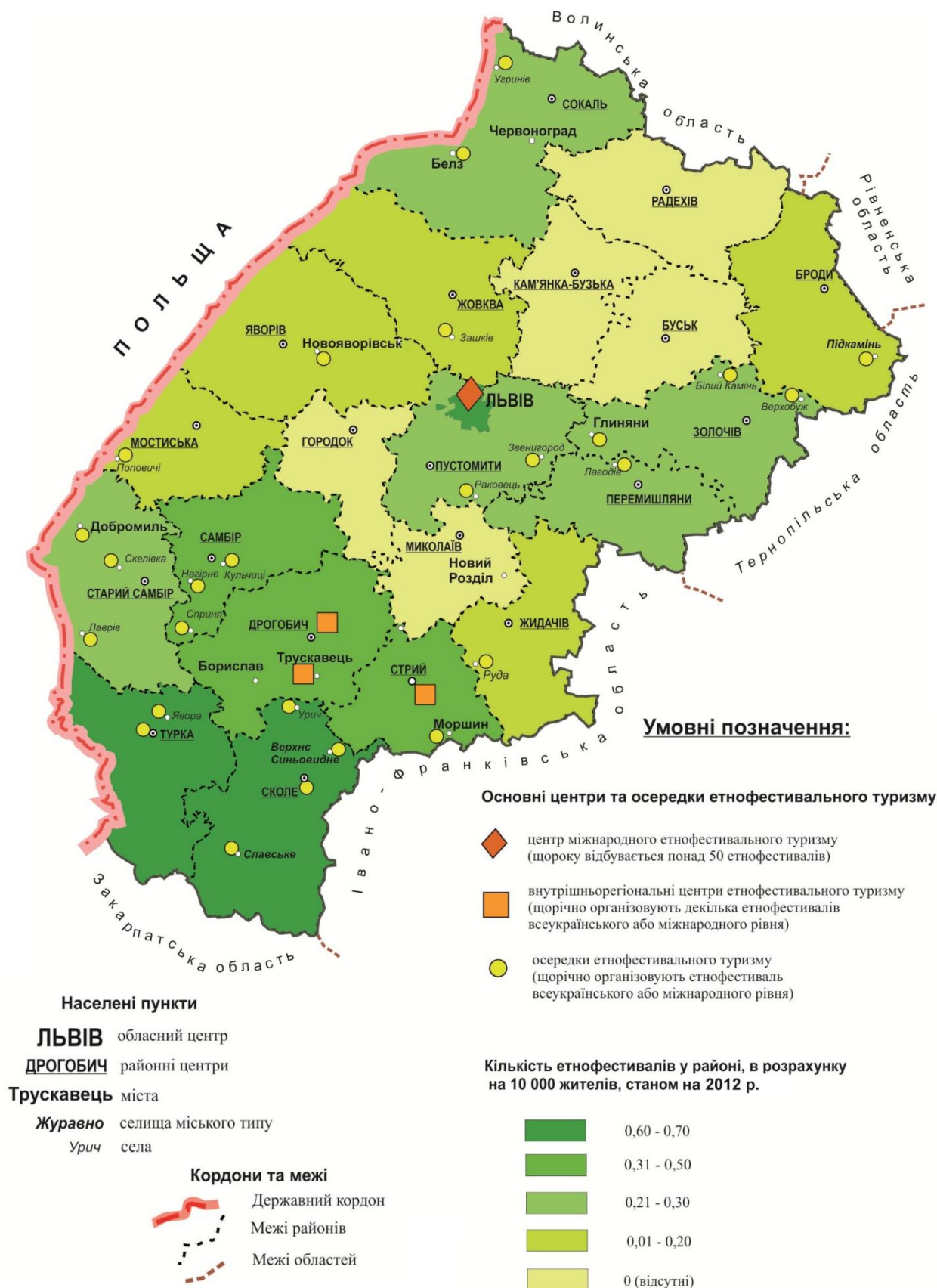

Рис. 3.3. Територіальна організація етнофестивального туризму Львівської області

Внутрішньорегіональними центрами етнофестивального туризму на Львівщині є міста Дрогобич, Трускавець і Стрий. За нашими прогнозами, стати повноцінними центрами етнофестивального туризму мають усі передумови міста Турка та Золочів.

Майже в кожному адміністративному районі Львівської області за останні роки сформувався, принаймні, один осередок етнофестивального туризму. Показово, що в низці районів такими осередками стали не адміністративні центри, а самобутні сільські поселення, наприклад, с. Руда на Жидачівщині, с. Зашків на Жовківщині, с. Підкамінь на Бродівщині.

На цій підставі та з урахуванням особливостей етногеографії області здійснено районування Львівської області. За ступенем і особливостями розвитку етнофестивального туризму ми пропонуємо виділяти такі райони:

- Північний (незначного розвитку дисперсних осередків етнофестивального туризму);
- Центральний (спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення історичних сіл і містечок Галичини);
- Південний (спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення Передкарпаття й Карпат та реконструкції культурної спадщини минулих епох (рис. 3.4).

Північний етнофестивальний район в адміністративних межах Сокальського, Радехівського та Бродівського районів характеризується незначним розвитком дисперсних осередків етнофестивального туризму. Фестивальний рух тут найменш розвинений порівняно з іншими туристичними районами Львівщини, проте цей район володіє достатньо високим туристичним потенціалом. Ресурсною основою перспективного розвитку мережі етнофестивалів цього району можуть стати:

- мальовничі малополіські ландшафти з самобутніми селами волинського етнографічного типу;
- давньоруські міста з фортифікаціями-городищами (передусім Белз);

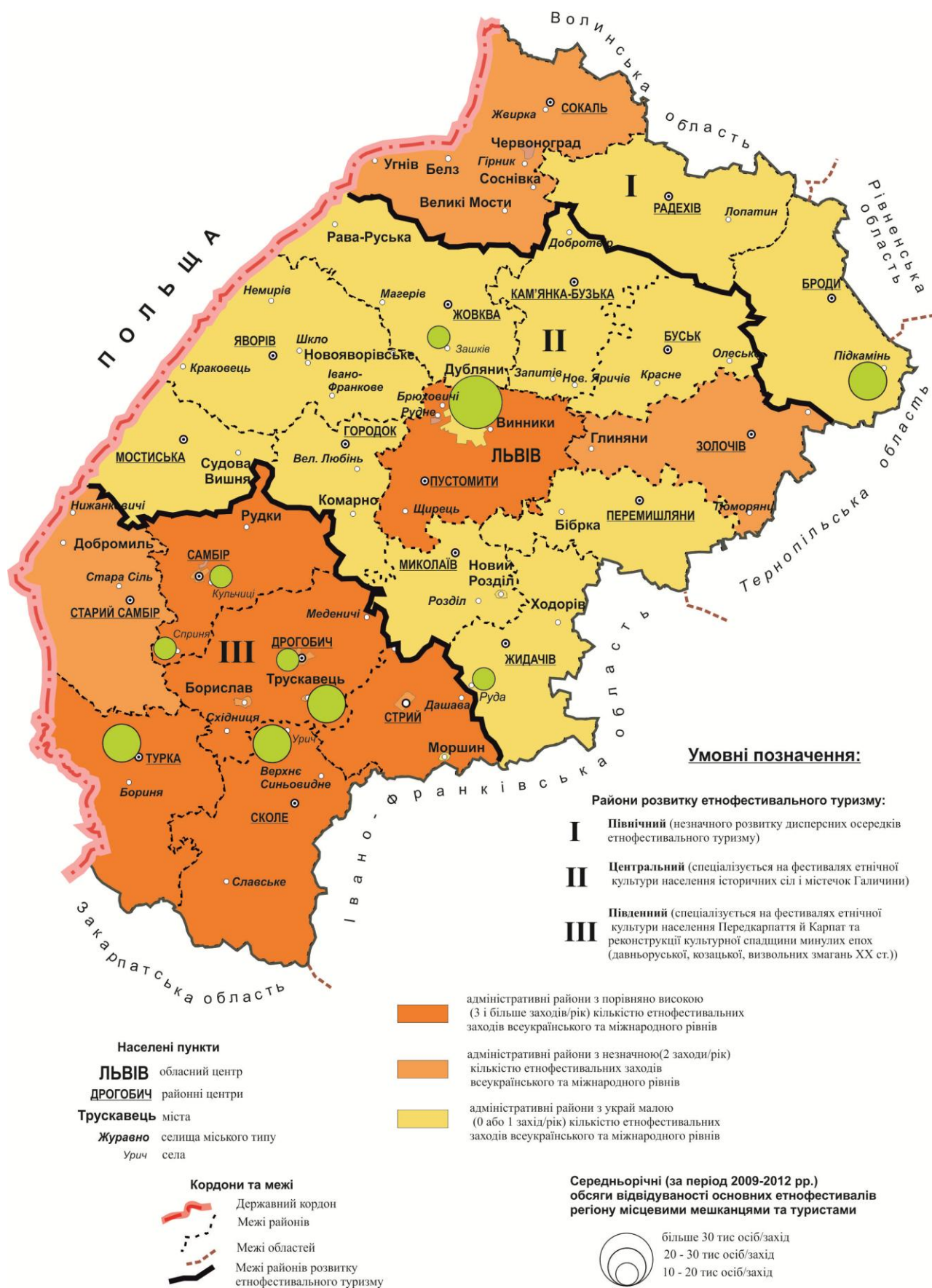

Рис. 3.4. Районування Львівської області за ступенем та особливостями розвитку етнофестивального туризму

– місцеві Підгорецький і Бродівський замки середньовічно-ренесансної доби;

– старожитні галицькі міста Сокаль і Червоноград з сакральними спорудами XVI-XVII ст. у стилі ренесансу [126].

Станом на 1.01.2014 р. в межах Північного району найбільшим етнофестивалем є «Підкамінь» (2012 р. – 15 тис., 2013 р. – близько 25 тис. туристів). Водночас решта тутешніх культурно-масових заходів залишаються в статусі місцевих чи районних свят (День міста, свята Різдва, Купала, районні звітні концерти фольклорних гуртів та ін.).

Центральний район розвитку етнофестивального туризму спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення історичних сіл і містечок Галичини. Туристичне «обличчя» району формує надзвичайно багата історико-культурна спадщина різних епох, народів і культур. Ресурсною основою перспективного розвитку мережі етнофестивалів у цьому районі, згідно з М.Рутинським, можуть стати:

– пам'ятки хорватів, Київської Русі й Галицько-Волинської держави (IX–XIV ст.): Плісненськ (одне з наймогутніших давньоруських городищ X–XIII ст. площею 160 га з сімома лініями оборонних валів), а також Стільське городище та Буськ (перші літописні згадки датовані 1097 р.).

– мальовничі замки: Олеський замок-музей в оточенні ландшафтного парку (місце народження й резиденція польського короля Яна III Собеського; музейна експозиція замку славиться унікальним батальним полотном «Битва під Віднем» художника М.Альтамонте (1692), колекцією дерев'яної скульптури XIV-XIX ст., іконописами та меблями XII-XVIII ст. та ін.); Підгорецький палац («маленький Версаль» в оточенні ландшафтного парку, поряд – фамільний костел-усипальниця магнатів Жевуських); Золочівський замок бастионного типу (1442 р., витримав кілька турецько-татарських облог, всередині замкового подвір'я – двоповерховий ренесансовий палац і Китайський палац у східному стилі); Свіржський замок (1482 р., витримав дві турецькі облоги 1672 і 1675 рр.), Старосільський замок князів Острозьких;

- історико-культурні центри ренесансного містобудування: Жовква (резиденція польських королів), Городок (згад. 1213 р., церкви XVII ст.), Яворів, Судова Вишня, Глиняни, Буськ, Золочів;
- релігійні центри і пам'ятки народної сакральної архітектури: давні монастирі у Лаврові (1292 р., Онуфріївська лавра, заснована князем Левом, сином Данила Галицького, на честь якого названо м. Львів); Крехові (XVII ст.); Підгірцях (XVIII ст.); с. Страдч та ін.;
- села – центри народних промислів і етнотуризму (с.Потелич, с.Грушів, с.Монастирок, с.Івано-Франкове, с.Мокротин, с.Куликів та ін.);
- екотуристичні об'єкти: Яворівський НПП, заповідник «Розточчя»;
- бальнеологічні курорти Немирова і Шкло (сірководневі мінеральні води) [126].

Північний етнофестивальний район в адміністративних межах Сокальського, Радеківського та Бродівського районів характеризується незначним розвитком дисперсних осередків етнофестивального туризму. Фестивальний рух тут найменш розвинений порівняно з іншими туристичними районами Львівщини, проте цей район володіє достатньо високим туристичним потенціалом. Ресурсною основою перспективного розвитку мережі етнофестивалів цього району можуть стати:

- мальовничі малополіські ландшафти з самотніми селами волинського етнографічного типу;
- давньоруські міста з фортифікаціями-городищами (передусім Белз);
- місцеві Підгорецький і Бродівський замки середньовічно-ренесансної доби;
- старожитні галицькі міста Сокаль і Червоноград з сакральними спорудами XVI-XVII ст. у стилі ренесансу [126].

Станом на 1.01.2014 р. в межах Північного району найбільшим етнофестивалем є «Підкамін» (2012 р. – 15 тис., 2013 р. – близько 25 тис. туристів). Водночас решта тутешніх культурно-масових заходів залишаються в статусі місцевих чи районних свят (День міста, свята Різдва, Купала, районні

звітні концерти фольклорних гуртів та ін.).

Центральний район розвитку етнофестивального туризму спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення історичних сіл і містечок Галичини. Туристичне «обличчя» району формує надзвичайно багата історико-культурна спадщина різних епох, народів і культур. Ресурсною основою перспективного розвитку мережі етнофестивалів у цьому районі, згідно з М.Рутинським, можуть стати:

- пам'ятки хорватів, Київської Русі й Галицько-Волинської держави (IX–XIV ст.): Плісненськ (одне з наймогутніших давньоруських городищ X–XIII ст. площею 160 га з сімома лініями оборонних валів), а також Стільське городище та Буськ (перші літописні згадки датовані 1097 р.).

- мальовничі замки: Олеський замок-музей в оточенні ландшафтного парку (місце народження й резиденція польського короля Яна III Собеського; музейна експозиція замку славиться унікальним батальним полотном «Битва під Віднем» художника М.Альтамонте (1692), колекцією дерев'яної скульптури XIV-XIX ст., іконописами та меблями XII-XVIII ст. та ін.); Підгорецький палац («маленький Версаль» в оточенні ландшафтного парку, поряд – фамільний костел-усипальниця магнатів Жевуських); Золочівський замок бастионного типу (1442 р., витримав кілька турецько-татарських облог, всередині замкового подвір'я – двоповерховий ренесансовий палац і Китайський палац у східному стилі); Свіржський замок (1482 р., витримав дві турецькі облоги 1672 і 1675 рр.), Старосільський замок князів Острозьких;

- історико-культурні центри ренесансного містобудування: Жовква (резиденція польських королів), Городок (згад. 1213 р., церкви XVII ст.), Яворів, Судова Вишня, Глиняни, Буськ, Золочів;

- релігійні центри і пам'ятки народної сакральної архітектури: давні монастирі у Лаврові (1292 р., Онуфріївська лавра, заснована князем Левом, сином Данила Галицького, на честь якого названо м. Львів); Крехові (XVII ст.); Підгірцях (XVIII ст.); с. Страдч та ін.;

- села – центри народних промислів і етнотуризму (с.Потелич,

с.Грушів, с.Монастирок, с.Івано-Франкове, с.Мокротин, с.Куликів та ін.);

- екотуристичні об'єкти: Яворівський НПП, заповідник «Розточчя»;
- бальнеологічні курорти Немирова і Шкло (сірководневі мінеральні води) [126].

Станом на 1.01.2014 р. в межах Центрального району найбільшими етнофестивалями є «Форт-місія» у с. Поповичі (2011 р. – 8 тис., 2012 р. – 12 тис., 2013 р. – близько 20 тис. туристів, у тому числі понад 50% – польських) і фестиваль «Зашків» на Жовківщині (2012 р. – 8 тис., 2013 р. – 15 тис. відвідувачів). Масовістю та зацікавленням серед туристів з-поза меж регіону в останні роки вирізняються також етнофестивалі «Руда – родове містечко Виговських» у с. Руда на Жидачівщині, «Молода Галичина» у м. Новояворівську, «Галицькі фестини» у с. Звенигород і «Раковецькі передзвони» у с. Раковці на Пустомитівщині, «Лагодівські фестини» у с.Лагодів на Перемишлянщині, «Чисті джерела Бугу» у селах Верхобуж і Білий Камінь на Золочівщині.

Південний етнофестивальний район в адміністративних межах передгірських і гірських Сколівського, Турківського, Старосамбірського, Самбірського, Дрогобицького і Стрийського районів – це ареал найдинамічнішого розвитку мережі етнофестивально-туристичних дійств на Львівщині поза межами обласного центру. Район спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення Передкарпаття й Карпат та реконструкції культурної спадщини минулих епох (давньоруської, козацької, визвольних змагань ХХ ст.). Туристичне «обличчя» району формують надзвичайно багата історико-культурна спадщина різних епох і культур, а також ландшафтне розмаїття і збереженість природно-ресурсного потенціалу. Ресурсною основою перспективного розвитку мережі етнофестивалів у цьому районі, згідно з М. Рутинським, можуть стати:

- історико-архітектурні центри туризму Передкарпаття: м. Самбір (засн. 1238 р.; ратуша 1668 р., костели XVI–XVIII ст.); м. Дрогобич (дерев'яні храми XVII ст. бойківського архітектурного стилю, костели XV ст., площа

Ринок, музей «Бойківщина»); старі галицькі міста Стрий, Борислав, Хирів, Добромиль;

- села Бойківщини з пам'ятками народної архітектури XVIII–XIX ст.;
- курортні центри міжнародного значення: Трускавець, Моршин, Східниця і Розлуч з десятками готелів, санаторіїв і пансіонатів з лікуванням;
- гірські курорти і центри активного гірського туризму: Славське, Сколе, Тисовець, Велика Рожанка, Волосянка, Гребенів, Тухля, де створено сучасну інфраструктуру гірськолижного спорту (крісельні та бугельні підйомники, комплекси трамплінів, трамбувальна техніка, під'їзні шляхи з паркінгами, прокат спорядження та ін.), промарковано мережу шляхів гірського туризму та функціонують десятки комфортабельних готелів-курортів, баз відпочинку та міні-готелів зеленого туризму;
- НПП «Сколівські Бескиди» та львівська частина міжнародного польсько-словацько-українського біосферного резервату «Східні Карпати»;
- осередки сільського зеленого туризму з самобутнім етнографічним бойківським колоритом відпочинку [126].

Станом на 1.01.2014 р. найбільшими етнофестивалями Південного району є Всесвітні бойківські фестини на Турківщині (2012 р. – 20 тис. відвідувачів) та «Ту Стань!» на Урицьких скелях Сколівщини (2009 р. – 8 тис., 2012 р. – 12 тис. туристів). Масовістю та зацікавленням серед туристів з-поза меж регіону в останні роки вирізняються також фестиваль фольклорної пісні та музики «Відлуння Бойківського краю» у м. Турка і с. Явора, фестиваль лемківської культури «До тебе лину, рідна земле» («Лемківська ватра») у с.Нагірне і «Кульчиці-фест» у с. Кульчиці на Самбірщині, Міжнародний фестиваль культури етнічних груп і народів Карпатського євро регіону «Карпатія» у с. Лаврів на Старосамбірщині, фестиваль патріотичної пісні (до річниці створення Української головної визвольної ради) у с. Сприня на Самбірщині, фестиваль «Бескиди» у с. Верхнє Синьовидне на Сколівщині, туристично-мистецькі фестивалі «Кришталевий Трускавець» і «Джерела Моршина» і Міжнародний фестиваль Бруно Шульца у м. Дрогобич.

З наведеної картосхеми районування (див. рис. 3.4) видно, що вже маємо певні підстави виокремити не одне, а два ядра чи ареали, де проводиться найбільше етнофестивалів. Перший – це місто Львів та його околиці, другий – це Південний (Передкарпатський) район.

Більшість етнофестивалів пов'язані з якимось конкретним туристичним ресурсом чи об'єктом. Найбільше етнофестивалів відбувається у Львові, що цілком закономірно для міста, що нагадує музей під відкритим небом і має понад дві тисячі історичних, архітектурних і культурних пам'яток. Львів в усі часи відігравав роль значного історичного, культурного, політичного й економічного центру.

Щодо інших етнофестивалів, то щонайменше три етнофестивали – у селищах Славське, Глиняни і Верховуж – «прив'язані» до природних ресурсів і пропагують екологічне виховання відвідувачів, акцентуючи увагу на проблемах навколишнього середовища. До унікальних лікувально-рекреаційних ресурсів мають відношення мистецько-туристичні фестивали у Моршині і Трускавці.

До місць народження видатних українців приурочені фестивали у Зашкові, Дрогобичі, Стрию, Руді, Кульчицях та інших населених пунктах. Для прикладу, фестиваль «Зашків», що відбувається на батьківщині полковника армії УНР Євгена Коновальця, пропагує патріотичне виховання й організацію молодіжного руху; місцем проведення етнохорового фестивалю обрано місто Стрий, тому що це батьківщина Остапа Нижанківського – композитора, диригента, автора популярних донині хорових творів («Гуляли», «З окрушків» на слова Ю. Федьковича, «В'язанка слов'янських гімнів»).

Інші популярні серед туристів етнофестивали Львівщини розташовуються поблизу центрів, до яких традиційно тяжіють туристичні потоки:

- осередки компактного проживання певної етнічної групи (наприклад, Бойківський фестиваль у Турці, «Карпатія» в Трускавці);
- старовинних монастирів (Підкамінь, Лаврів, Крехів, Унів);
- замків (Свірж, Старе Село, Золочів);
- атракційних залишків оборонних фортифікацій (наприклад, «Форт-

місія» в с. Поповичі) і літописних міст Давньої Русі (наприклад, фестиваль у Звенигороді, «Ту стань!» у с. Уричі) тощо.

Єдиним фестивалем, місце розташування якого приурочене не до туристичних об'єктів і ресурсів, а до інфраструктури, є «Кордон 803». Він відбувається на кордоні між Україною та Польщею і покликаний пропагувати туристичний і культурно-мистецький обмін між двома братніми державами.

Завдяки розширенню географії фестивалів зростає ступінь обізнаності про Львівську область та про туристичні можливості її окремих населених пунктів, що сприяє активному розвитку цільових туристичних поїздок на фестивалі. За останні роки Львівщина поступово набуває іміджу етнофестивального регіону, в якому з кожним роком стає все більше фестивалів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Львівська область в Україні вирізняється доволі насиченим етнофестивально-туристичним рухом. Серед областей-сусідів за програмним розмаїттям і кількістю етнофестивалів Львівщина конкурує із Закарпатською та Івано-Франківською областями, в яких також упродовж р. відбувається близько 50 – 70 популярних серед туристів етнофестивалів регіонального, всеукраїнського й міжнародного масштабів.

2. Щороку на Львівщині відбувається понад 80 різноманітних масових заходів і святкувань, що належать до категорії «етнофестиваль». Етноскладова виступає турпродуктною «родзинкою» львівських фестивалів вузької і широкої (змішаної) тематики: гастрономічних, ремісницьких, релігійно-етнокультурних, фольклорно-пісенних і обрядових, давньої культури (історичних), музичних, танцювальних, театральних, вуличного мистецтва й давньої міської субкультури.

3. Найбільше етнофестивалів припадає на весну і літо: 31 і 40% відповідно. У зимовий період організатори різноманітних дійств втрачають інтерес до подібних заходів, унаслідок чого на зиму припадає лише 14%. Це можна пояснити тим, що етнофестивалі здебільшого відбуваються на відкритих майданчиках і організовувати його за температури, нижчої за -10 – -15 °С недоцільно.

4. Для Львівщини типовими є етнофестивалі, програми яких розраховані на два-три дні, частка таких дійств в області сягає 57,5%. Близько третини (31,5%) етнофестивалів Львівської області тривають три дні (як правило, у п'ятницю, суботу та неділю), 16,5% етнокультурно-масових заходів регіону припадає на одноденні фестини; зазвичай вони приурочені до якоїсь дати релігійного календаря, святкування дня міста чи села або до дати вшанування видатної особистості чи події, що колись відбувалися у цей день.

5. Таксономічну структуру DESTINATION етнофестивального туризму Львівської області формують локальні одиниці: центри та осередки етнофестиваль-

ного туризму. Зокрема, на території області ми пропонуємо виділяти такі таксономічні типи етнофестивальних дестинацій: центр міжнародного етнофестивального туризму (понад 50 етнофестивалів щороку); внутрішньорегіональний центр етнофестивального туризму (декілька етнофестивалів усеукраїнського або міжнародного рівня щорічно) та осередок етнофестивального туризму (організують один етнофестиваль усеукраїнського або міжнародного рівня на рік).

6. Етнофестивальні туристичні потоки у Львівській області розподіляються нерівномірно, що пояснюється насамперед різним ступенем соціально-економічного розвитку міст і районів, інфраструктурним забезпеченням тощо. Центром формування масової пропозиції – широкої гамми з майже півсотні етнофестивалів різних типів – у Львівській області залишається її адміністративний і культурний центр м. Львів. На Львів припадає 59% усіх етнофестивалів регіону. Цю тенденцію можна пояснити багатьма чинниками, зокрема досконалішою інфраструктурою, адаптованою до запитів потоків масового туризму, більшим спектром можливостей щодо залучення спонсорів, більшою популярністю серед туристів тощо.

7. Щодо географії найчисленніших потоків відвідувачів популярних етнофестивалів Львова і області, основні внутрішньообласні потоки потенційно складатимуть мешканці найбільших міст: Дрогобича, Червонограда, Стрия, Борислава, Самбора і Трускавця. З розрахунку прибуття на етнофестиваль у Львів близько 3–5% населення кожного з цих міст, шляхом простого підрахунку отримуємо прогнозну кількість учасників з найбільших міст області на рівні 10–20 тисяч туристів. Зауважмо, що ця експертно-прогнозна оцінка не враховує населення ще понад трьох десятків малих міст регіону, а також сільських населених пунктів.

8. Поза межами міста Львова за період 2000–2010 рр. склалася дисперсна геопросторова мережа осередків етнофестивального туризму. Буквально за останні роки окреслилася тенденція до ускладнення просторово-часової структури, передусім, геопросторового каркасу етнофестивального туризму у

регіоні. В області формується мережа альтернативних по відношенню до Львова регіональних центрів етнофестивального туризму. Це такі центри, як Трускавець, Дрогобич, Славське, Кульчиці, Моршин, Стрий, Самбір, Турка, Яворів, Золочів, Броди і Сокаль. Завдяки започаткованим новим етнокультурно-масовим дійствам, орієнтованим як на місцеві громади, так і на додаткові потоки туристів, у традиційних осередках фестивального руху урізноманітнюється календар заходів подієвого туризму. Щороку стартують нові проекти в містах і селах, які раніше не мали досвіду організації етнофестивалів.

9. Оскільки чіткого статистичного обліку показників фестивального туризму не ведеться, при здійсненні районування Львівської області за рівнем і особливостями розвитку етнофестивального туризму, на нашу думку, слід у першу чергу враховувати етногеографічну неоднорідність області та виходити з окремих доступних для порівняння кількісних показників. На цій основі нами здійснено районування Львівської області за рівнем і особливостями розвитку етнофестивального туризму. Ми пропонуємо виділяти такі райони розвитку етнофестивального туризму: Північний (незначного розвитку дисперсних осередків етнофестивального туризму), Центральний (спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення історичних сіл і містечок Галичини) та Південний (спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення Передкарпаття й Карпат та реконструкції культурної спадщини минулих епох (давньоруської, козацької, визвольних змагань ХХ ст.).

РОЗДІЛ 4

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕТНОФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

4.1. Проблеми етнофестивального туризму

Як свідчить світовий досвід, кожна бюджетна копійка, вкладена у розвиток туризму, обертається у десятки, а то й сотні разів більшими надходженнями від туризму. Цим успішно користується багато країн і міст, проте, на жаль, розташовані вони поза межами Львівської області. Для досліджуваного регіону, як і загалом для усіх міст і сіл України, основною проблемою й лімітуючим чинником розвитку фестивального туризму є недостатнє фінансування культурно-масових заходів. Є ще чимало інших невирішених проблем, серед яких удосконалення управління цим процесом, оцінювання туристичної привабливості території, визначення необхідного ступеня інформування та рекламування туристичних регіонів тощо.

Окреслюючи коло проблем етнофестивального туризму, необхідно враховувати передусім ті несприятливі тенденції, які існують у сфері туризму в державі загалом [91; 95; 128; 165]:

- чинне законодавство не стимулює розвитку підприємництва, туризму і рекреації;
- законодавча база в сфері інвестування й спонсорингу фестивальних заходів недосконала;
- місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування недостатньо активно взаємодіють у справі забезпечення розвитку подієвого туризму в окремих населених пунктах і адміністративних районах;
- чиновники залишаються байдужими до збереження етнокультурної спадщини рідного краю, формально і «шароварницьки» підходять до організації культурно-масових заходів;

- інфраструктура загального призначення (незадовільний стан доріг і транспортного сполучення, готельна мережа, торгівля і громадське харчування) в осередках етнофестивального туризму поза столицею та обласними центрами недостатньо розвинена;
- туристично-рекреаційний потенціал сільської місцевості як одного з чинників зменшення безробіття використовується неефективно;
- під'їздів до багатьох осередків етнофестивального туризму у депресивних і периферійних районах немає, і відповідних дорожніх вказівників, і туристично-інформаційних знаків;
- кваліфікація працівників сфери культури і туризму на місцях низька;
- стан більшості пам'яток історико-архітектурної спадщини незадовільний, що унеможлиблює їх використання для туристичних потреб;
- європейський туристичний ринок не обізнаний фестивальним життям регіонів України (у тому числі і Львівщини);
- заходи фестивального життя не пропагуються серед населення України;
- бракує доступної широким верствам населення друкованої продукції (рекламних буклетів, календарів і карт подієвого туризму).

Усі ці проблеми зумовлюють спрямованість регіональної політики на розвиток фестивального туризму. Рухаючись у цьому напрямі, управління туризму та курортів Львівської обласної державної адміністрації розробило «Програму розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2011–2013 роки», в якій визначило такі стратегічні завдання: 1. Формування та утвердження туристичного образу Львівщини на світовому та вітчизняному туристичних ринках. 2. Розвиток і вдосконалення матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури. 3. Створення умов сприятливих, для ефективного управління туристичною галуззю області. 4. Підвищення професійного рівня працівників туристичної галузі та обмін досвідом. 5. Створення безпечних умов для туристів. 6. Створення високоякісного

туристично-рекреаційного продукту та формування конкурентоспроможної на внутрішньому й світовому ринках індустрії туристичних і рекреаційних послуг за рахунок ефективного використання туристичного та рекреаційного потенціалу, забезпечення на цій основі комплексного розвитку території, реалізації її соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги в регіоні.

Метою «Програми соціально-економічного та культурного розвитку м. Львова на 2011–2013 рр.» стало створення умов для забезпечення сталого розвитку міста, підвищення ефективності використання його внутрішнього природно-ресурсного потенціалу, поліпшення якості життя населення, розв'язання соціально-економічних проблем. Відповідно до окреслених програмою завдань була створена робоча група з туризму, місія якої – реалізувати потенціал Львова як одного з головних туристичних центрів Центрально-Східної Європи шляхом згуртування учасників кластеру навколо єдиної стратегії розвитку туризму, застосування набутого туристичного досвіду та удосконалення загальної інфраструктури для обслуговування цільових туристичних ринків і сегментів.

Проблеми етнофестивального туризму на Львівщині досліджували «в польових умовах» – на найбільших етнофестивальних майданах просто неба методом опитування відвідувачів цих дійств різних вікових і соціальних категорій.

Актуальні проблеми розвитку етнофестивального туризму слід аналізувати в двох площинах: з боку відвідувачів і з боку учасників. На підставі аналізу відповідей респондентів ми уклали перелік недоліків, притаманних сучасним фестивалям: алкоголізм, низький рівень культури відвідувачів, однотипність, масовість фестивалів, платний вхід, комерційність фестивалів, мала кількість охорони, контролю, поганий сервіс, брак інфраструктури, погана якість організації, мало реклами, забрудненість території, екологічні проблеми.

Розглянемо ці пункти детальніше.

За результатами опитувань, проведених у 2011 і 2012 рр., ми з'ясували

причини, через які значний сегмент респондентів (8,5%) не виявив бажання відвідати наступного року той чи інший етнофестиваль Львівської області, на якому побував цьогоріч:

- ціна (особливо обурюють пересічних туристів ціни за вхід на територію розгортання таких комерційних фестивалів Львова, як Свято кави, Свято сиру і вина);
- брак часу;
- невідповідність тематики;
- лінощі;
- немає компанії;
- погана погода;
- поганий попередній досвід відвідання фестивалю;
- труднощі транспортного сполучення;
- невідповідна публіка, «масовка»;
- відсутність туристичного спорядження (намети, спальники);
- заборона батьків;
- брак інформації (реклами) про дійство;
- форс-мажорні обставини тощо.

Найпоширенішою причиною є брак часу через роботу, навчання, інші справи, або те, що кілька фестивалів відбуваються одночасно. Ці причини назвали 44% опитаних. Наступним за значущістю фактором, через який люди не їдуть на фестивалі, є ціна, яка останнім часом надто висока, адже більшість відвідувачів фестивалів – це молодь, яка ще не має стабільного грошового доходу, або невідповідність ціни якості фестивалю (38% опитаних). Третьою найпопулярнішою причиною є невідповідність тематики фестивалю інтересам туристів, таку відповідь дали 28% респондентів.

Найпоширенішими лімітуючими факторами визнані також місце проведення фестивалю, від якого залежать труднощі громадського сполучення, значні витрати часу або грошей. Подібні заходи люди частіше відвідують разом з друзями, тому серед причин відмови від поїздки є відсутність компанії для

поїздки. Погода і публіка на фестивалі теж відіграють чималу роль у плануванні поїздки.

Узагальнивши відповіді на запитання «Чого не вистачає сучасним етнофестивалям, що зробило б їх кращими і привабливішими?», ми виокремили такі:

- різноманітності, оригінальності, самобутності;
- міжнародного рівня організації із залученням відомих виконавців, знаменитостей;
- кращої організації, якісної апаратури;
- комфортної інфраструктури;
- реклами;
- насиченості, драйву, більше конкурсів і майстер-класів, ярмарок;
- недорогого здорового харчування;
- активнішого залучення глядачів до програми фестивалю;
- фінансування;
- сучасності з подолання пострадянщини;
- змістового наповнення;
- пропаганди здорового способу життя та охорони природи.

Відвідувачі фестивалів Львівської області 2010 – 2013 рр. стверджують, що набуваючи масовості, фестивалі уподібнюються один до одного, а туристів, насамперед, приваблює їх розмаїття та оригінальність: кожен з них прагне пізнавати щось нове, небачене, а не їздити на одні і ті самі видовища, слухати одну і ту ж музику. В анкетах респонденти конкретизують цю проблему: «Не цікаво, не актуально, штучно, бездушно, більше схоже на дешеве шоу». Те саме і з організацією, і з самим проведенням.

Організація самобутнього етнофестивалю – складна праця, що вимагає як професіоналізму, так і нестандартного мислення, креативних рішень, творчого підходу. Кожен етнофестиваль – це окремий інтелектуальний, культурний, духовний продукт, сума ціннісних орієнтирів, самобутні сценарій і режисура, адекватна організація простору, врешті-решт, це ефективні менеджмент і

маркетинг.

Недостатня реклама фестивалю, необізнаність людей про дійство часто стають першопричинами його фіаско. Неодноразово респонденти зізнавалися, що довідалися про етнофестиваль суто випадково буквально за день до його проведення; чимало людей шкодували, що дізналися про існування того чи іншого щорічного фестивалю уже після того, як він завершився. А така тенденція не сприяє збільшенню кількості туристів.

Також значний сегмент респондентів акцентував увагу на тому, що програмам сучасних фестивалів України не вистачає драйву і змістового наповнення. Більшість відвідувачів подібних дійств прагне великих і захоплюючих шоу, які б викликали незабутні враження. Молоді люди, звертають увагу на типовість програм фестивалів: ярмарок удень, концерт ввечері, і на цьому розваги закінчуються, доки ти їх собі сам не організуєш. Отже, щоб приваблювати на фестивальні дійства більше туристів, слід урізноманітнити програму кожного дня, передбачивши залучення відвідувачів дійства до анімаційно-розважальних заходів.

Великою проблемою фестивалів є також недотримання стилю: часто фестивалі, задекларовані як етно чи мистецькі, стосуються цієї тематики суто дотично.

Багато опитаних нами під час польового етапу збору інформації у 2010 – 2012 рр. стверджували, що організація українських фестивалів на сучасному етапі потребує значного вдосконалення, і залучення закордонного досвіду.

Проблема наповнення музичної складової фестивалів полягає у тому, що в Україні не так багато популярних гуртів, які б могли привабити відвідувачів і забезпечити дійству масовість. Водночас, саме фестивалі відкривають новим гуртам і виконавцям шлях до популярності.

Поганий сервіс, брак інфраструктури, низька якість організації – часті причини незадоволення респондентів. Трапляється, що заявлені у програмі артисти так і не з'являються, чи апаратура псується. На думку респондентів, організаторам слід більше уваги приділяти облаштуванню інфраструктури

етнофестивалів. Часто відвідувачі скаржаться на відсутність умов для комфортного проживання, відсутність води, недостатню кількість туалетів, погану організацію харчування, брак здорової їжі.

Для багатьох відвідувачів проблемою є платний вхід, зокрема тоді, коли ціна не відповідає якості. Наймасовішим сегментом відвідувачів українських етнофестивалів є молодь, у якої немає стабільних доходів. Респонденти також відзначають надмірну комерціалізацію фестивалів Львова та області.

Багато-хто з респондентів стверджує, що на фестивалях пропагується пияцтво. На жаль, пияцтво є поширеним соціальним явищем і не фестивальний рух його провокує. Як свідчить практика проведення у великих містах музичних, особливо рок-фестивалів, усі, хто хоче напитися, завжди знайдуть можливість це зробити, і ніякий організатор цього не в силах заборонити. Враховуючи це, українські молодіжні етнофестивалі, зокрема «open air»-акції, слід організовувати таким чином, щоб продемонструвати молоді альтернативні напрями культурного дозвілля, дати можливість побачити кращі зразки сучасного мистецтва, що сприятиме культурному збагаченню особистості.

Через малу кількість охорони, її низький професійний рівень, на фестивалях виникають крадіжки, спалахують конфлікти між відвідувачами. Проблемою відкритих великих фестивальних дійств є відсутність перевірки відвідувачів на наявність зброї та алкогольних напоїв.

Неадекватність публіки, низький рівень культури деяких відвідувачів – теж одна з проблем, які турбують туристів. На фестивалі часто потрапляє публіка, безпосередньо не зацікавлена в мистецькій складовій дійства. Такі люди не лише нудьгують самі, а й псують настрій іншим. Треба пам'ятати, що обличчя фестивалю, його атмосферу визначає насамперед публіка, а не зірки шоу-бізнесу чи представлені ними напрями музичного стилю [212].

Туристам не подобається (на це вони наполегливо рекомендують звернути увагу організаторам), якщо ятки заповнені сувенірною продукцією, що не відповідає тематиці фестивалю і виготовлена десь далеко в азійських країнах. (Ганьба львівських етнофестивалів останніх років – ятки з псевдоукраїнськими вишиванками китайського цехового виробництва).

Незважаючи на важливе позитивне значення фестивального туризму для суспільства, він часто може негативно впливати на стан довкілля, наприклад, збільшуючи антропогенне навантаження на природні екосистеми та безпосередньо засмічуючи довкілля.

Якщо позбутися усіх перелічених недоліків, то на етнофестивалі потягнеться набагато більше туристів, а це дасть змогу місцевим фестивалям Західної України вийти на міжнародний ринок, позиціонуючи у свідомості пересічного європейця свій край як осередок колоритного етнотуризму.

Учасники фестивального руху спираючись на власний досвід, виокремлюють такі проблеми: консолідація коштів для забезпечення належного фінансування; виплата гонорарів; зустрічання і доправлення до пункту призначення (особливо іноземних учасників); розміщення; забезпечення належних умов для виступу (апаратура, звук).

Успішно вирішити окреслені проблеми можна шляхом налагодження ефективної співпраці бізнесу, влади та громадських організацій з метою реалізації конкретних мистецько-туристичних чи орієнтованих на місцеву громаду культурно-масових проєктів. Слід детальніше вивчати та поширювати в інші регіони досвід організації такої ефективної співпраці, набутий за останні роки фахівцями Львівської міської ради.

Однією з проблем управління й координації фестивального туризму є відсутність необхідної статистичної інформації про кількість, тривалість перебування, витрати туристів, доходи компаній-організаторів, туристичних фірм тощо. Подолати цю проблему допоможе створення єдиної для м. Львова й області системи збирання й обробки статистичної інформації, яка уможливить врахування зміни у туристичних потоках та оцінювання впливу на них різних організаційно-управлінських рішень та інноваційних мистецьких проєктів.

Важливою складовою інфраструктурного забезпечення туристичного процесу є транспортна система. Це питання охоплює організацію залізничного і повітряного сполучення, поліпшення стану автомагістралей, формування придорожньої інфраструктури для самодіяльних автотуристів. Щоб фестиваль

вдався, необхідно, щоб його відвідало якомога більше туристів. Якщо ж з місцем проведення свята не буде нормального транспортного сполучення, то якою б цікавою не була програма фестивалю, кількість туристів зменшиться в декілька разів. Для належного розвитку фестивального туризму транспортні шляхи Львівщини повинні відповідати міжнародним вимогам та надавати можливість здійснювати перевезення швидко, безпечно, надійно, комфортно.

Одним із дієвих чинників прискорення розвитку фестивального туризму в Україні є розвиток туристичної інфраструктури у мережі міжнародних транспортних коридорів. Реалізація прийнятої в Україні «Програми функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів» допоможе розв'язати проблему облаштування доріг, створити умови, сприятливі для розвитку туристичної інфраструктури.

Не менш важливою складовою інфраструктури є мережа прикордонних переходів, її розширення та сервісне облаштування. Особливо важливо це для Львівщини як прикордонної області, куди прибувають основні туристичні потоки з країн ЄС.

Розвиток фестивального туризму у XXI ст. неможливий без належного функціонування різноманітних служб сервісу. Важливою для фестивального туризму є підтримка таких служб, як пожежна, правоохоронна, медична та ін.

На даний час, як свідчить здійснений аналіз, туристична інфраструктура фестивального туризму ще недостатньо розвинена і раціональна, особливо поза межами великих міст, що в поєднанні з низькою якістю сервісу зумовлює її низьку привабливість, і, відповідно, прибутковість на фоні аналогічних показників інших країнах Європи. Проте, незважаючи на деякі соціально-економічні та організаційні проблеми, етнофестивалі Львова та області відіграють надзвичайно важливу роль у культурному та економічному житті регіону. Станом на 2014 р., за нашими підрахунками, вже близько півсотні етнофестивалів Львівщини стали традиційними і перетворилися на прибутковий туристичний продукт, відтак, українські туроператори активно пропонують їх як самостійні напрямки чи у складі комбінованих турів.

4.2. Позиціонування населених пунктів регіону на ринку етнофестивального туризму, формування та просування їх брендів

Позиціонування – це дієвий управлінський механізм, що дає змогу одночасно вирішувати декілька проблем, ефективніше використовувати потенціал регіону, а відповідно і місцевих громад. Розширення сфер діяльності місцевих громад спонукає до пошуку можливих варіантів використання наявних ресурсів для досягнення тим чи іншим населеним пунктом своїх цілей, передусім – для одержання прибутку та зростання зайнятості. Наявність підприємницького резерву чи ресурсів дає змогу місцевим громадам гнучко реагувати на коливання економічної кон'юнктури [169].

Експерти звертають увагу на те, що в практиці частіше використовується лише якийсь один туристичний ресурс в один із сезонів – літній чи зимовий, що знижує ресурсну ефективність туризму. Така обмеженість і сезонність туристичної галузі зменшує її прибутковість, а подекуди й робить збитковою в періоди міжсезоння [170].

Стратегія позиціонування населених пунктів регіону на ринку етнофестивального туризму – надзвичайно дієвий механізм активізації і внутрішньогалузевої диверсифікації сфери туристичних послуг регіону. На рівні локального підприємництва, враховуючи специфіку етнофестивального туризму, а саме його сезонність і вузькі часові межі, це дасть змогу реалізувати на ринку додаткові подієво-туристичні атракції і розвивати супутні напрями туристичного обслуговування.

Сезонність попиту на рекреаційні ресурси, з точки зору стабільності провадження бізнесу туристичними підприємствами, є вагомим чинником зниження підприємницької активності. Курортні поселення у Карпатах кожного разу пасивно очікують «високого» сезону, наприклад, гірськолижного. А природні аномалії, такі як недостатня висота снігового покриву в горах, низька температура чи велика кількість опадів влітку, ще більше ускладнюють ситуацію і збільшують збитки, що, зрештою, призводить до згортання

діяльності багатьох учасників туристичного ринку. Тому важливим завданням є пошук шляхів диверсифікованого використання ресурсів регіону в міжсезоння задля того, щоб і восени, і навесні, і впродовж літа приваблювати в ці поселення масові туристичні потоки [23]. Одним із пріоритетних видів позиціонування для цієї групи поселень є проведення в міжсезоння різних етнографічних фестивалів у Карпатах.

Спрямована за декількома напрямками туристична діяльність пожвавить економічну активність місцевих громад, збільшить зайнятість населення, залучить у сферу туристичного обслуговування місцевих підприємців і загалом «працюватиме» на туристичний імідж охоплених нею населених пунктів.

Водночас, позиціонування населених пунктів регіону на ринку етнофестивального туризму – це зміцнення його конкурентоспроможності. Розвиток подієвого туризму в малих історичних містечках і селах Львівщини, розширення асортименту послуг туристам, які приїжджають до міста Львова чи подорожують Львівщиною, допоможе раціонально розподілити туристичні потоки, як зараз зорієнтовані на обласний центр і рекреаційні поселення регіону.

Позиціонування міських населених пунктів регіону на ринку етнофестивального туризму дає змогу поділити міста регіону на два типи [48]:

I. Міста, в яких туристична сфера виконує містоутворювальну функцію. Для таких туристичних центрів характерна орієнтація на певний тип споживача з відповідним рівнем доходів і цілями подорожі. Економіка таких міст потрапляє в залежність не тільки від кон'юнктури туристичного ринку загалом, а й від стану туристичного попиту певного сегмента ринку споживачів.

Для міст цього типу життєво важливими є безперервний моніторинг економічної ситуації, що склалася на ринку, проведення маркетингових досліджень, спрямованих на розробку перспективної довгострокової програми підтримки конкурентоспроможності туристичного продукту, що пропонується містом. Особлива роль відводиться державному регулюванню туризму як на рівні міських адміністрацій, так і на державному рівні, їх діалогу і співпраці.

II. Міста, в яких туристична сфера містоутворювальної функції не виконує, але є невід'ємною складовою міської економіки. До них належать більшість середніх, усі великі міста і мегаполіси, в яких туризм не єдина, але одна з багатьох галузей спеціалізації.

Міста цього типу мають важливу перевагу: за негативних змін на ринку туризму диверсифікована економіка дає змогу уникнути кризової ситуації або мінімізувати її наслідки. Вони приваблюють різні категорії туристів, які різняться за віком, доходами, цільовими настановами тощо, і можуть запропонувати їм різноманітні туристичні продукти [48].

Залежно від туристичного позиціонування у світі прийнято розрізняти такі види міських туристичних центрів: центри культурно-пізнавального туризму, центри ділового туризму, центри подієвого туризму (у тому числі центри фестивального туризму), міста-курорти, центри паломництва, рекреаційні центри і центри розваг [46]. При цьому панівна більшість сучасних міст розвивається одразу в декількох сегментах туристичного обслуговування і позиціонує себе як поліфункціональні центри туризму.

Етнофестивальний туризм може слугувати пріоритетним напрямом диверсифікації туристичного ринку для таких категорій міських і сільських поселень регіону: поселення – культурно-пізнавальні центри; поселення-курорти; поселення – центри етнографічного туризму; поселення – центри гастрономічного і сільського туризму; поселення – центри гірського туризму; поселення – центри релігійного туризму.

Інфраструктура центрів культурно-пізнавального туризму, що об'єднує не тільки окремі архітектурні споруди, культові об'єкти, музеї, театри, галереї і виставкові зали, а й комплекси будівель, споруд, вулиць і парків, є водночас ресурсом для розгортання широкої гамми культурно-масових заходів фестивального туризму. Таке органічне поєднання матеріальної і нематеріальної складових туристичного потенціалу формує неповторну атмосферу і туристичне розмаїття міст – центрів масового туризму.

Міста-курорти за умови глобалізації туристичних потоків є DESTINATIONAMI

фестивального туризму, що зростають не менш динамічно. Такі поселення мають у своєму розпорядженні унікальні природні ресурси та сервісно-рекреаційну інфраструктуру для залучення туристів. Їх туристичний продукт орієнтований на людей, які потребують лікування, реабілітації, оздоровлення. Традиційно в центри лікувально-оздоровчого туризму їдуть люди старшої вікової групи.

Однак основна проблема розвитку міст-курортів – вузька сегментація і різкі сезонні коливання кількості відвідувачів, тому в ХХІ ст. вони активно змінюють стратегію розвитку з метою зміцнення своєї конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Оздоровниці, з часу свого заснування орієнтовані на вузьку лікувально-оздоровчу специфіку, у наш час, крім базових курсів лікування й оздоровлення, почали пропонувати загальнооздоровчі програми, перетворюючись на поліфункціональні оздоровчо-відпочинкові й розважальні центри, розраховані на широке коло споживачів. Створюючи умови для залучення нових категорій туристів шляхом урізноманітнення програм їх перебування, проведення низки етномистецьких, культурних і спортивних заходів, вони доволі успішно позиціонують себе як центри фестивального та шоу-туризму.

Проведення національних, регіональних і локальних фестивалів та інших туристично-подієвих заходів також суттєво впливає на стабілізацію розвитку масового туризму у періоди «низького» сезону і міжсезоння у поселеннях – центрах гірського, релігійного та етнографічного туризму.

Позиціонування населених пунктів регіону на ринку етнофестивального туризму, формування та просування їх брендів на практиці помітно залежать від розміру та типології міст. Основним критерієм, на підставі якого населеному пункту надають статусу міста чи селища міського типу, слугує показник чисельності населення: малі міста – до 10 тис. осіб; 10 – 20 тис. осіб; 20 – 50 тис. осіб; середні – 50 – 100 тис. осіб та 100 – 250 тис. осіб; великі – 250 – 500 тис. осіб; значні (крупні) – 500 – 1000 тис. осіб; міста-мільйонери – понад 1000 тис. осіб [48].

У Львівській області налічується 40 малих міст, з них п'ять – це міста обласного значення (Борислав, Самбір, Новий Розділ, Моршин, Трускавець). За кількістю малих міст область посідає перше місце в Україні.

Територіальне розташування міст, зокрема, їх наближеність до Львова – центру концентрації туристичних потоків, зумовлює ступінь «відпливу» цих туристичних потоків у регіон. Сучасний міський туризм акумулює в собі елементи багатьох інших видів туризму: ділового, культурно-пізнавального, релігійного, розважального, подієвого та ін. Саме ця обставина робить міський туризм дуже привабливим для організаторів етнофестивальних туристичних заходів.

Динаміка обсягів обслуговування туристів закладами готельного господарства окремих міст і районів Львівської області демонструє яскраво виражені територіальні особливості. Найнижчими є показники обслуговування відвідувачів готельних господарств міст Самбір, Червоноград, Бродівського, Городоцького, Жидачівського, Миколаївського, Радехівського, Самбірського і Старосамбірського районів Львівської області: за рік готелі тут обслуговують менше 500 відвідувачів. Кризовою є ситуація у місті Самбір, Бродівському, Миколаївському і Старосамбірському районах Львівської області, де за рік готелі обслуговують менше 50 відвідувачів.

Значний історико-етнокультурний потенціал у поєднанні зі зростанням інтересу до історії краю та культурної спадщини дають змогу розвивати етнофестивальний туризм у більшості міст і селищ Львівської області. Утримання в належному стані історико-культурних об'єктів, залучення приватного капіталу до створення відповідної інфраструктури, проведення фестивалів і локальних фестин, ярмарків, фольклорних заходів регіонального рівня сприятимуть підвищенню туристичної привабливості населених пунктів Львівщини та слугуватимуть передумовою цільового господарського й культурного позиціонування їх як осередків етнотуризму.

Для зміцнення конкурентоспроможності кожного населеного пункту регіону необхідно реально оцінити потенційний ринок турпослуг поселення,

розробити та розпочати реалізувати програму активного просування локального турпродукту, узгодити принципи співпраці та механізми підтримки органами місцевого самоврядування суб'єктів, які є організаторами місцевих культурно-масових ініціатив.

Проаналізуємо цей висновок на прикладі міста Львова. За даними Львівської міської ради, обсяги фінансування міською радою основних фестивалів за останні роки змінювалися. Попри те, що у 2012 р., порівняно з попередніми роками, кількість профінансованих міською радою заходів помітно зменшилася, обсяги фінансування «культурно-подієвих візиток» міста зросли (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

**Фінансування міською радою Львова окремих фестивалів
у 2010 – 2012 рр., тис. грн.**

Рік	Театральний фестиваль «Золотий Лев»	Різдвяний фестиваль «Велика коляда»
2010	135	43
2011	140	46,55
2012	250	29

Загалом, як повідомили у Львівській міській раді, з огляду на фінансову нестабільність, за минулі 2012 і 2013 роки фінансувалось небагато фестивалів, тому доречно навести дані про фінансування фестивалів у попередні роки. (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

**Фінансування міською радою Львова окремих фестивалів,
у 2010 та 2011 рр., тис. грн.**

Назва заходу	2010	2011
Міжнародний фольклорний фестиваль «Етновир»	50	30
Міжнародний кінофестиваль «КіноЛев»	55	30
Міжнародний фестиваль сучасної музики «Контрасти»	35	25
Фестиваль давньої музики	20	30
Фестиваль «Юні таланти Львова»	15	15
Міжнародний фестиваль музичного мистецтва «Віртуози»	35	15
Міжнародний фестиваль дитячого плерного малюнка «Юні таланти під покровом Короля Данила»	40	35
Театральний дитячий фестиваль «Казка у гаю»	20	25

В Україні організацією фестивалів займаються державні і місцеві урядові структури, музичні та інші мистецькі організації, спеціально запрошені фірми, приватні особи. А в світі ці функції виконує заснована в 1956 р. Асоціація міжнародних фестивалів і подій (IFEА). IFEА має філії в більшості держав Азії, Африки, Європи, Австралії, Латинської Америки, Північної Америки і Близького Сходу. Місія IFEА: надихнути і дати можливість суб'єктам фестивального процесу реалізувати свої мрії, побудувати толерантне співтовариство і підтримувати творче надбання громад через святкові дійства. Львівська міська рада, започаткувавши за стандартами IFEА Міжнародний фестиваль «Етновир», на початку ХХІ ст. набула високого статусу суб'єктного

членства IFEA.

Найчастіше організаторами фестивалів у Львові виступають Львівська обласна рада, Львівська міська рада, мистецьке об'єднання «Дзига», мистецька майстерня «Драбина», концертна агенція «СКИ», МГО «Далі буде», продюсерський центр «Габрі», компанія «Дік Арт», різні молодіжні організації. Основний фестивальний партнер міськради – львівська концертна та промоушн компанія «Дік Арт», з 1998 р. є одним з основних організаторів понад 50% популярних серед туристів фестивалів та інших культурно-масових заходів у місті Львові. Залежно від виду і тематики фестивалів до їх організації долучаються різні спонсори.

Основними перевагами подієвого, у тому числі фестивального, туризму є його всесезонність і висока дохідність, тому активну участь у його організації беруть також провідні туристичні фірми й готельні підприємства Львова. Важливо наголосити, що для тур фірм важливі стабільність і регулярність фестивальних заходів, стабільність цін, можливість використання економічних стимулів. Лише за таких умов туристичний бізнес зможе активно долучитися до святкування міських подій і проведення фестивалів.

Лише за новорічно-різдвяні свята 2013/14 р. – з 30 грудня до 8 січня – Львів відвідало 120 тис. гостей (для порівняння, за відповідний період 2012/13 – 180 тис. туристів). А за період усіх зимових святкувань – від 19 грудня до 19 січня – у місті нарахували близько 230 тис. гостей. Серед туристів переважає частка індивідуальних гостей, хоча чимало їх прибуває і в складі організованих тургруп. У середньому турист перебуває у місті три дні.

На кожний міський фестиваль у Львів, за статистичними даними, оприлюдненими мером Львова А. Садовим, приїжджають близько 10 тис. туристів, а за останні два роки, завдяки проведенню фестивалів, кількість туристів у Львові збільшилася на 30-40%. Відповідно, за останні роки в сфері туристичної індустрії міста створено приблизно 10 тис. нових робочих місць [140].

Завдяки насиченій культурній програмі, розвиненій гостьовій

інфраструктурі (станом на 1.01.2014 р. лише в готелях налічується понад 8000 місць; працюють більше 700 закладів харчування; є вільні WiFi зони в центрі міста; існує зручне авіасполучення з багатьма країнами світу) Львів має усі підстави позиціонувати себе як найбільший в Україні центр міжнародного фестивального туризму.

Щоб потоки туристів, які прямують до Львова на фестивалі, не обезлюднювалися, потрібна серія масштабних інформаційних кампаній з позитивною інформацією, зокрема, про такі міські свята-фестивалі, як Свято кави, Свято пампуха, Свято шоколаду, що формують туристичний бренд Львова як мультикультурного міста Європи.

Стратегії успішного позиціонування на ринку етнофестивального туризму, формування та просування певних фестивально-туристичних брендів запроваджуються в окремих малих містах і селах області, що «працює» на їх імідж як привабливих для потенційних відвідувачів туристичних центрів. Прикладом є реалізація стратегії етнофестивального позиціонування й формування етнотуристичного бренду в одному з периферійних депресивних сіл Львівщини – с. Нагірне.

Виключно завдяки послідовному (кожного вересня) проведенню етнофестивалю «Лемківська ватра» с. Нагірне на Самбірщині набуло більшої популярності серед туристів. Хоча нагірянські фестини ще не набули статусу чільного етнофестивалю історичної Лемківщини, наймасштабнішими міжнародними лемківськими фестинами залишаються крайові фестивалі «Лемківська ватра» у сусідній Польщі, (48% території Лемківщини нині знаходиться в Польщі, 41% – у Словаччині і лише 11% – в Україні). Корінні мешканці краю започаткували цей фестиваль в с. Нагірне, щоб об'єднатися для співпраці, збереження свого мовного діалекту, культури, відновлення пам'яток лемківської історії і матеріальної культури. Подібні лемківські фестивалі відбуваються в польських Ждині та Михалові і словацькому Свіднику [129]. Завдяки багаторічному етнопозиціюванню польське містечко Ждиня нині є визнаним центром етнографічного краю Лемківщини. Сюди на «Лемківську

ватру» з'їжджаються лемки з усього світу, щоб побачитися з рідними, близькими, друзями, побувати на рідній землі, вклонитися могилам прадідів. Туристів приймають у сільських будиночках, де вони не лише отримують стандартні послуги сільського туризму, а й безпосередньо залучаються до лемківської культури та фольклору. Аналогічну модель залучення й обслуговування туристів запроваджує громада українського села Нагірне. Зі зростанням популярності «Лемківської ватри» на Самбірщині та належним дооблаштуванням гостьової інфраструктури вже в найближчі роки Нагірне може «виросити» у популярний центр міжнародного етнофестивального туризму.

Підсумовуючи, ще раз наголосимо на необхідності нагально розробити та запровадити внутрішню та міжнародну кампанії промоції етнокультурної спадщини та фестивально-туристичних можливостей поселень Львівської області, стимулювати та підтримувати організацію національних і міжнародних етномистецьких, культурних і розважальних заходів (фестивалів, артистичних пленерів, виставок традиційних ремесел та ін.), упровадити та популяризувати туристичні програми і продукти (такі, як «На каву до Львова», «Фестиваль середньовічної культури «Ту Стань!», «Велика коляда» у Львові» та ін.), а також підтримувати зусилля місцевої влади у цій сфері.

Подальше чітке позиціонування населених пунктів регіону на ринку етнофестивального туризму, формування та просування етнофестивальних брендів сприятиме розвитку культурного та туристичного потенціалу як окремих населених пунктів, так і регіону загалом, активізує формування міжнародного образу Львова як туристичного центру, прискорить розвиток туристичної та відпочинкової інфраструктури, зрештою, «працюватиме» на поліпшення міжнародного іміджу України.

4.3. Перспективи розвитку та урізноманітнення геопросторової мережі етнофестивального туризму в регіоні

Львівська область – це регіон, перспективи розвитку етнофестивального туризму в якому є одними з найкращих в Україні. Історико-культурна спадщина у поєднанні з вигідним географічним положенням, етномистецьким потенціалом та багаторічним досвідом подієвого туризму є достатньо вагомими передумовами пріоритетного розвитку фестивального туризму, орієнтованого як на внутрішнього споживача, так і на іноземних відвідувачів.

Територіально осередки етнофестивального туризму у Львівській області розміщені нерівномірно, що пояснюється насамперед різницею в соціально-економічному розвитку та інфраструктурному забезпеченні окремих районів.

В оцінці перспектив фестивального туризму на Львівщині фахівці не одностайні; одні вважають за доцільне збільшувати кількість фестивалів, інші рекомендують, щоб ця кількість була меншою, але щоб культурно-масові дійства ставали масштабнішими та якіснішими. Розглянемо ці підходи детальніше.

У розвинених країнах, де люди живуть спокійно і заможного, практично кожне місто і навіть село мають якийсь свій фестиваль або фестивальчик [198]. Для порівняння наводять такий факт: лише 5 травня, у День Свободи, в Нідерландах, країні, за площею менша від Київської та Полтавської областей разом узятих, відбувається 15 фестивалів. І це фестивалі не «містечкового» масштабу, а справді великі свята за участі всесвітньо відомих гуртів на сцені, що нерідко за один день грають на кількох фестях одночасно. До цього варто прагнути, адже будь-яке подібне дійство згуртовує народ. Фестивалі є обов'язковим елементом сучасного демократичного суспільства. Вони є носіями духу свободи, творчості і патріотизму [44].

Фестивальний рух змінює країну зсередини, стимулюючи внутрішній туризм і відкриваючи дорогу молодим талантам, даючи користь не лише місцевим громадам, а й громадянському суспільству загалом.

Отже, етнофестивалі – це не лише заходи, спрямовані на приваблення туристів, це один з проявів культурної самоорганізації місцевих громад, і що їх більше, то краще. Важливо, щоб кожен з етнофестивалів знайшов свою жанрову нішу і був комфортним, привабливим для виконавців і публіки. Щоб і учасники, і гості фестивалів – як місцеві жителі, так і приїжджі, завжди мали можливість вибору будь-якої країни, будь-якого регіону і будь-якого відпочинку. Турист прагне швидко і без проблем придбати будь-яку послугу, і вибір цих послуг має бути великим, ціни – обґрунтованими, а обслуговування – бездоганим.

Проте збільшення кількості етнофестивалів, їх масовості, іноді супроводжується погіршенням їх якості, втратою ціннісної ідеї-«родзинки». За останні роки спостерігаємо тенденцію появи одноразових етнофестивалів, які не отримують логічного розвитку у продовження в наступні роки, а також «розпіарених» і комерціалізованих етнофестин як способу улещування місцевими політиками своїх потенційних виборців.

Отже, підсумовуючи розгляд цієї проблеми, слід акцентувати на головному висновку: просте арифметичне збільшення кількості етнофестин шаблонного типу у містах і селах Львівщини не є продуктивним шляхом розвитку фестивально-туристичного руху у регіоні. Натомість, слід зосередити зусилля зацікавлених сторін на питанні тематично-концепційного урізноманітнення геопросторової мережі етнофестивального туризму в регіоні за рахунок запровадження низки нових оригінальних проектів, опертих на місцеві туристичні ресурси.

Враховуючи туристичну привабливість та етнокультурний потенціал Львівської області, доцільно виокремити сім груп об'єктів, що можуть бути використані як майданчики для організації туристичних етнофестивалів:

- 1) пам'ятки давньої галицької міської культури, що репрезентують архітектурно самобутні ансамблі міст (Жовква, Сокаль, Броди, Радехів, Кам'янка-Бузька, Буськ, Стрий, Дрогобич, Самбір, Турка, Хирів);

- 2) пам'ятки селянської культури (наприклад, хутірська система

розселення Малого Полісся у Жовківському районі, бойківські села та ін.);

3) пам'ятки замково-палацової архітектури (Золочів, Олесько, Підгірці, Свірж, Жовква, Старе Село й ін.);

4) пам'ятки релігійної культури (понад 2400 церков і костелів);

5) пам'ятки археологічних культур далекого минулого (наприклад, Стільське городище, Звенигород тощо);

6) військові і меморіальні пам'ятки (гора Маківка, Зашків, Миколаїв, Броди, Жидачів та ін.);

7) пам'ятки промислової культури (старі броварні, млини, музеї деревообробки, ділянки карпатської вузькоколійки тощо).

Більшість з перелічених атракцій розміщена саме в історичних селах, малих містах і містах районного значення, що уможливорює урізноманітнення геопросторової мережі етнофестивального туризму в регіоні.

Важливою передумовою урізноманітнення геопросторової мережі етнофестивального туризму в регіоні є розміщення на його території значної кількості закладів культури та мистецтва: народних домів, театрів, концертних організацій, музеїв, галерей, закладів клубного типу.

Стратегічними напрямками розвитку туристичної галузі на сучасному етапі, розвитку подієвого (передусім, спортивного і фестивального) туризму області в тому числі, є удосконалення матеріально-технічної бази та туристичної інфраструктури, ефективне використання історико-культурних ресурсів, збереження історично-культурної спадщини, створення умов для реалізації інвестиційних проектів, забезпечення галузі кваліфікованими кадрами, розширення мережі туристично-екскурсійних маршрутів, поживлення рекламно-інформаційної діяльності.

Потужним поштовхом до розвитку на Львівщині подієвого туризму стало проведення у м. Львові ігор футбольного чемпіонату «Євро-2012». Органи місцевого самоврядування Львівської області у 2010–2012 рр. більш чи менш успішно реалізували комплекс проектів, передбачених Регіональною програмою з підготовки та проведення чемпіонату, серед них були і заходи з

розбудови туристичної інфраструктури.

Також була розроблена й частково реалізована Програма соціально-економічного та культурного розвитку м. Львова на 2011-2013 рр. [118], було створення умов для забезпечення сталого розвитку міста, підвищення ефективності використання його внутрішнього природно-ресурсного потенціалу, якості життя населення, розв'язання соціально-економічних проблем. Відповідно до цієї Програми у 2011 р. створена окрема робоча група з туризму, місія якої – реалізувати потенціал Львова як одного з головних туристичних напрямків Центрально-Східної Європи шляхом згуртування учасників кластеру навколо єдиної стратегії розвитку туризму, запозичення туристичного досвіду та удосконалення загальної інфраструктури для обслуговування цільових туристичних ринків і сегментів (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

**Витяг з «Програми розвитку туризму та рекреації у Львівській області
на 2011 – 2013 роки» [117]**

Назва напрямку діяльності (пріоритетні і напрями)	Перелік заходів	Тер- мін вико- нання	Відповіда- льні виконавці	Джерела фінансува- ння	Витра- ти, тис. грн	Обґрунтування заходу та очікуваний результат
Організація туристично привабливих заходів	Організація та проведення акцій, фестивалів, традиційних свят (Різдво, Великдень, Івана Купала та ін.)	2011 – 2013	Управління розвитку туризму та курортів ЛОДА	Обласний бюджет	250,0	Традиційні свята та фестивалі, які є візитною картою Львівщини, приваблюють значні потоки туристів протягом усього року і тому потребують підтримки від державної влади

З метою захисту традиційного характеру середовища населених місць України, на виконання ст. 32 Закону України «Про охорону культурної спадщини» Кабінет Міністрів України 26 липня 2001 р. постановив (Постанова КМУ № 878 від 26.07.2001) затвердити Список історичних населених місць

України [114], до якого увійшли 55 історичних поселень Львівської області, в їх числі міста Белз, Борислав, Бібрка, Броди, Буськ, Великі Мости, Винники, Городок, Добромиль, Дубляни, Жидачів, Жовква, Золочів, Кам'янка-Бузька, Комарне, Миколаїв, Мостиська, Перемишляни, Пустомити, Рава-Руська, Рудки, Самбір, Сколе, Сокаль, Старий Самбір, Судова Вишня, Турка, Угнів, Хирів, Ходорів, Яворів. Усі ці міста з багатою історією, чималим етномистецьким потенціалом і великою кількістю пам'яток архітектури сьогодні є найперспективнішими осередками урізноманітнення геопросторової мережі етнофестивального туризму в регіоні.

Того ж таки 2001 р. міські голови семи міст створили Спілку розвитку туризму та ремесел малих міст Західної України, яка взяла на себе функцію координації спільних дій міст – членів Спілки щодо розвитку туризму, лобіювання та просування інтересів її членів на регіональному та центральному рівнях. Зараз спілка об'єднує вже 18 міст.

Завдяки об'єднанню малих міст у Спілку втілюються спільні проекти, поширюється досвід реалізації конкретних ініціатив з підтримки туризму, формується спільна ідеологія створення туристичних продуктів, нових туристичних маршрутів, впроваджуються єдині стандарти гостинності, а головне – об'єднуються ресурси там, де ініціативи одного міста не вистачає.

Пропозиції стосовно удосконалення територіальної структури етнофестивального туризму регіону, на наше переконання, слід поділити на три блоки:

1. Розвивати існуючі осередки та створювати нові мистецькі і культурні заклади з метою підвищення їх привабливості для мешканців всієї України та іноземних гостей.

2. Сприяти організації у малих містах і селах регіону культурних заходів, що спрямовані на просування української культури на національному та міжнародному рівнях (зокрема, українського фольклору, літератури, традицій, мистецтва, національних ремесел).

3. Підтримувати найбільш активні громадські організації, які діють у

сфері збереження і поширення українських традицій і культури, а також культури національних та етнічних меншин.

Активному розвитку етнофестивального туризму у Львівській області насамперед сприятимуть такі заходи: реставрація етнографічних об'єктів зі збереженням їх автентичності та врахуванням вимог часу; розширення доступності історико-етнографічних атракцій і пам'яток народної архітектури для широкого кола відвідувачів; завершення реконструкції і пристосування до туристичних, фестивальних і музейних цілей замків, палаців та інших пам'яток фортифікаційної архітектури; відкриття мережі центрів анонсування і розповсюдження туристичної інформації у головних етнокультурних осередках регіону (Львів, Жовква, Дрогобич та ін.); створення нових екскурсійно-етнофестивальних маршрутів і турів; навчання екскурсоводів відповідного профілю; облаштування рекреаційних зон національних парків і прилеглих територій з урахуванням потреб подієвого туризму; активна промоція етнофестивалів Львівщини за кордоном та в інших регіонах держави.

Створенню позитивного етнофестивально-туристичного іміджу Львівщини сприятимуть цільові рекламно-інформаційні та маркетингові заходи на місцевому та регіональному рівнях: використання майданчиків міжнародних і національних туристичних форумів, ярмарок, конференцій тощо для пропагування етнофестивально-туристичного продукту області, обміну досвідом, створення позитивного іміджу етнофестивальних осередків і центрів Львівщини; державна фінансова й організаційна підтримка виставок, презентацій і рекламування подієво-туристичного продукту області на внутрішньому та міжнародному ринках туристичних послуг; розширення і тиражування рекламної продукції та доступного інформаційно-довідкового матеріалу (довідників, календарів, путівників, карт і картосхем, періодики, теле- і радіопередач тощо); створення євроінтегрованих україномовних й іншомовних інформаційних інтернет-систем із банками відомостей про туристичні події, послуги, маршрути, заклади розміщення туристів, транспортного забезпечення та інших послуг.

Перелічені заходи, пов'язані з комплексним розвитком етнофестивального туризму, слід об'єднати в окрему регіональну програму інвестиційної діяльності, що сприятиме координації зусиль, спрямованих на розвиток туристичної галузі, забезпечення умов для повноцінного функціонування місцевих громад, культурного обміну, розширення реєстру подієво-туристичних продуктів регіону, стимулювання етнокультурного, зокрема, етнофестивального, туризму у десятках малих міст, містечок і сіл Львівської області.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

1. Проблеми етнофестивального туризму нами Львівщині нами досліджувалися безпосередньо «в полі» – на найбільших етнофестивальних майданчиках просто неба методом опитування відвідувачів цих дійств різних вікових і соціальних категорій. Проаналізувавши відповіді респондентів, ми уклали перелік недоліків, притаманних сучасним фестивалям.

Успішно подолати окреслені на підставі аналізу проблеми можна шляхом налагодження ефективної співпраці бізнесу, влади та громадських організацій з метою реалізації конкретних мистецько-туристичних чи орієнтованих на місцеву громаду культурно-масових проектів. На нашу думку, слід детальніше вивчати та поширювати в інших регіонах досвід організації такої ефективної співпраці, набутий за останні роки фахівцями Львівської міської ради.

2. Однією із складних проблем управління й координації фестивального туризму є брак статистичної інформації про кількість, тривалість перебування, витрати туристів, доходи компаній-організаторів, туристичних фірм тощо. Враховувати зміни у туристичних потоках та оцінювати вплив на них різних організаційно-управлінських рішень та інноваційних мистецьких проектів допоможе створення єдиної для м. Львова й області системи збирання й обробки статистичної інформації.

3. Як свідчить здійснений аналіз, туристична інфраструктура етнофестивального туризму недостатньо розвинена і раціональна, особливо поза межами великих міст, що в поєднанні з низькою якістю сервісу зумовлює її низьку привабливість, і, відповідно, низьку прибутковість, порівняно з аналогічними показниками інших країн Європи. Проте, незважаючи на деякі соціально-економічні та організаційні проблеми, етнофестивалі Львова та області відіграють надзвичайно важливу роль у культурному та економічному житті регіону. Станом на 2014 р., за нашими підрахунками, вже близько півсотні етнофестивалів Львівщини стали традиційними і перетворилися на прибуткові туристичні продукти, а відтак, українські туроператори активно пропонують їх

як самостійні напрямки чи у складі комбінованих турів.

4. Стратегія позиціонування населених пунктів регіону на ринку етнофестивального туризму – надзвичайно дієвий механізм активізації і внутрішньогалузевої диверсифікації сфери туристичних послуг регіону. Врахування специфіки етнофестивального туризму, а саме його сезонності і вузьких часових меж на рівні локального підприємництва дасть змогу реалізувати на ринку додаткові подієво-туристичні атракції і розвивати супутні напрями туристичного обслуговування. А розвиток подієвого туризму за узгодженості з інтересами громад міст, містечок і сіл Львівщини дасть змогу розширити комплекс послуг туристам і за рахунок цього розвантажити туристичні потоки, спрямовані в обласний центр і рекреаційні поселення регіону.

5. Наявність значного історико-етнокультурного потенціалу в поєднанні із зростанням інтересу до історії та культурної спадщини дають змогу розвивати етнофестивальний туризм у більшості міст і селищ Львівської області. Утримання в належному стані історико-культурних об'єктів, залучення приватного капіталу до створення відповідної інфраструктури, проведення фестивалів і локальних фестин, ярмарок, фольклорних заходів регіонального рівня сприятимуть підвищенню туристичної привабливості населених пунктів Львівщини та слугуватимуть передумовою для цільового господарського й культурного позиціонування їх як осередків етнотуризму.

6. Просте арифметичне збільшення кількості етнофестин шаблонного типу у містах і селах Львівщини не є продуктивним шляхом розвитку фестивально-туристичного руху у регіоні. Зусилля зацікавлених сторін слід зосередити тематично-концепційному урізноманітненні геопросторової мережі етнофестивального туризму в регіоні за рахунок запровадження низки нових оригінальних проектів, опертих на місцеві туристичні ресурси.

7. Для зміцнення конкурентоспроможності кожного населеного пункту регіону необхідно реально оцінити потенційний ринок турпослуг поселення, розробити та реалізувати програми активного просування локального

турпродукту, узгодити принципи співпраці та механізми підтримки органами місцевого самоврядування суб'єктів, що є організаторами місцевих культурно-масових ініціатив.

8. Наголошуємо на необхідності нагально розробити та запровадити внутрішню та міжнародну кампанії промоції етнокультурної спадщини та фестивально-туристичних можливостей поселень Львівської області, стимулювати та підтримувати організацію національних і міжнародних етномистецьких, культурних і розважальних заходів (фестивалів, артистичних пленерів, виставок традиційних ремесел та інших), впровадити та популяризувати туристичні програми і продукти, а також підтримувати зусилля місцевої влади у цій сфері.

ВИСНОВКИ

1. У класифікаційній системі туризму виділяють подієвий туризм як один з видів класифікації туризму за метою. *Фестивальний туризм* є підвидом подієвого туризму. *Етнофестивальний туризм* – один з різновидів фестивального туризму. Він дає людям змогу знайомитися з життям інших спільнот, пізнавати різні, часто доволі екзотичні етнокультурні надбання. *Етнофестивали* – це фестивали, які презентують фольклорне багатство, побут і звичаї, культурні цінності, духовну й матеріальну спадщину народу або етнічної групи. Їх поділяємо на три *типи*: а) *етнічні (фольклорні) фестивали*, б) *традиційні фестивали та свята*, в) *етнокультурні фестивали*.

2. Етнічна культура регіону здатна викликати у потенційних туристів сильний спонукальний мотив до мандрівки. Вважаємо, відтак, що збереження культурного надбання і його популяризація у форматі етнофестивальних дійств мають вирішальне значення для стійкого залучення і широкої диверсифікації туристичних потоків у межах досліджуваного регіону.

3. За розвитком подієвого туризму, передусім фестивального та спортивного, Львівська область посідає одне з чільних місць серед регіонів країни. Кожного року на Львівщині відбувається понад 80 різноманітних масових заходів і святкувань, що належать до категорії «етнофестиваль». Етноскладова є турпродуктною «родзинкою» львівських фестивалів вузької і широкої (змішаної) тематики: гастрономічних, ремісницьких, релігійно-етнокультурних, фольклорно-пісенних і обрядових, давньої культури (історичних), музичних, танцювальних, театральних, вуличного мистецтва й давньої міської субкультури. Серед областей-сусідів за програмним розмаїттям і кількістю етнофестивалів Львівщина конкурує із Закарпатською та Івано-Франківською областями, в яких упродовж року відбувається 50–70 етнофестивалів регіонального, всеукраїнського й міжнародного масштабів.

4. Основна кількість етнофестивалів Львівщини припадає на весну і літо – відповідно 31 і 40%. Зимовий період не має попиту серед організаторів

різноманітних дійств, унаслідок чого на зиму припадає лише 14%. Це можна пояснити тим, що етнофестиваль – це, здебільшого, так зване «open-air» дійство, і організовувати його за температури нижчої за -10 – -15 °С не доцільно. Для Львівщини типовими є етнофестивалі, програми яких розраховані на два-три дні, частка таких дійств у області сягає 57,5%. Близько третини (31,5%) етнофестивалів Львівської області тривають три дні (як правило, у п'ятницю, суботу та неділю), 16,5% етнокультурно-масових заходів регіону припадає на одноденні фестини; зазвичай вони приурочені до певної дати релігійного календаря, святкування Дня міста чи села, або до дати вшанування видатної особистості чи події, що колись відбулася у цей день.

5. Таксономічну структуру DESTИНАЦІЙ етнофестивального туризму Львівської області формують локальні одиниці: центри та осередки етнофестивального туризму. Зокрема, на території області виокремлено такі таксономічні типи етнофестивальних DESTИНАЦІЙ: центр міжнародного етнофестивального туризму (понад 50 етнофестивалів щороку); внутрішньорегіональний центр етнофестивального туризму (декілька етнофестивалів усеукраїнського або міжнародного рівня); осередок етнофестивального туризму (один етнофестиваль усеукраїнського або міжнародного рівня на рік).

6. Географічний розподіл етнофестивальних туристичних потоків у Львівській області надто нерівномірний, що пояснюється насамперед різними рівнями соціально-економічного розвитку, інфраструктурним забезпеченням тощо. Основним центром формування масової пропозиції – широкої гамми з близько півсотні етнофестивалів різних типів – у Львівській області є її адміністративний і культурний центр м. Львів. На нього припадає 59% усіх етнофестивалів регіону. Цю тенденцію можна пояснити багатьма чинниками, зокрема досконалішою інфраструктурою, адаптованою до запитів потоків масового туризму, ширшими можливостями залучення спонсорів, більшою популярністю серед туристів тощо.

7. Поза межами Львова за 2000–2010 рр. сформувалася дисперсна

геопросторова мережа осередків етнофестивального туризму. В останні роки окреслюється тенденція до ускладнення просторово-часової структури й, передусім, геопросторового каркасу етнофестивального туризму у регіоні. В області формується мережа альтернативних стосовно Львова регіональних центрів етнофестивального туризму: Трускавець, Дрогобич, Славське, Кульчиці, Моршин, Стрий, Самбір, Турка, Яворів, Золочів, Броди і Сокаль. Нещодавно започатковані етнокультурно-масові дійства, орієнтовані як на місцеві громади, так і на додаткові потоки туристів, у традиційних осередках фестивального руху урізноманітнюють календар заходів подієвого туризму. Крім того, щороку стартують нові проекти в тих містах і селах, які раніше не мали досвіду організації етнофестивалів.

8. Оскільки чіткого статистичного обліку показників фестивального туризму не ведеться, при здійсненні районування Львівської області за ступенем і особливостями розвитку етнофестивального туризму, на нашу думку, слід передусім враховувати етногеографічну неоднорідність області та виходити з окремих доступних для порівняння кількісних показників. На цій основі здійснено районування Львівської області за ступенем та особливостями розвитку етнофестивального туризму. Пропонуємо виділяти райони: Північний (незначного розвитку дисперсних осередків етнофестивального туризму); Центральний (спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення історичних сіл і містечок Галичини); Південний (спеціалізується на фестивалях етнічної культури населення Передкарпаття й Карпат та реконструкції культурної спадщини минулих епох (давньоруської, козацької, визвольних змагань XX ст.).

9. Значний історико-етнокультурний потенціал в поєднанні зі зростанням інтересу до історії та культурної спадщини дають змогу розвивати етнофестивальний туризм у більшості міст і селищ Львівської області. Утримання в належному стані історико-культурних об'єктів, залучення приватного капіталу до створення відповідної інфраструктури, проведення фестивалів регіонального рівня і локальних фестин, ярмарків, фольклорних

заходів сприятимуть зростанню туристичної привабливості населених пунктів Львівщини та слугуватимуть передумовою цільового господарського й культурного позиціювання їх як осередків етнотуризму.

10. Просте арифметичне збільшення кількості етнофестин шаблонного типу у містах і селах Львівщини не є продуктивним шляхом розвитку фестивально-туристичного руху у регіоні. Натомість, слід зосередити зусилля зацікавлених сторін на стратегії тематично-концепційного урізноманітнення геопросторової мережі етнофестивального туризму в регіоні за рахунок запровадження низки нових оригінальних проектів, опертих на місцеві туристичні ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєв Ю. Л. Характерні особливості та функції фольклорних фестивалів / Ю. Л. Афанасьєв, С. Ю. Чернецька // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2011. – № 4. – С. 126–130.
2. Бабарицька В. К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту : навчальний посібник / В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська. – К.: Альтерпрес, 2004. – 288 с.
3. Бабарицька В. К. Організація туризму : навчальний посібник / В. К. Бабарицька, О. О. Любіцева. – ч. 1. – К., 1998. – 82 с.
4. Балабанов И. Т. Экономика туризма : учебное пособие / И. Т. Балабанов. – М.: ФиС, 2003. – 176 с.
5. Барна І. До питання про основні поняття і категорії сучасної етногеографії / І. Барна // Регіональне географічне краєзнавство: теорія і практика. Матеріали II Всеукраїнського наукового семінару. Ч. 2. – Тернопіль, 2002. – С. 204–211.
6. Басюк Д. І. Основи туризмології : навчальний посібник / Д. І. Басюк. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. – 202 с.
7. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія / О. О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. – 295 с.
8. Бейдик О. О. Стратегічні напрями розвитку національного туризму / О. О. Бейдик // Географія та туризм : наук. зб. / Відп. ред. Я.Б.Олійник. – К.: Альтерпрес, 2009. – Вип. 1. – С. 35–41.
9. Бейдик О. О. Тлумачний словник термінів з рекреаційної географії та географії туризму / О. О. Бейдик. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 1993. – 156 с.
10. Бейдик О. О. Розвиток культурно-розважального туризму в Україні (на прикладі фестивального туризму) / О. О. Бейдик, А. О. Гончарук //

- Географія та туризм : наук. зб. / Відп. ред. Я.Б.Олійник. – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 8. – С. 45–49.
11. Берлянт А. М. Картографический метод исследования : учебное пособие / А. М. Берлянт. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 252 с.
 12. Биржаков М. Б. Введение в туризм : учебник. 8-е изд., перераб. и доп. / М. Б. Биржаков. – СПб.: Издательский дом «Герда», 2006. – 512 с.
 13. Битий шлях, або Україна, якою ми її любимо / О. Гайворонський, Д. Ключко, О. Красик. та ін. – К.: Дуліби, 2005. – 168 с.
 14. Бовсуновская А. Я. География туризма : учебное пособие / А. Я. Бовсуновская. – Д., 2002. – 410 с.
 15. Богалдин-Малых В. В. Маркетинг и управление в сфере туризма и социально-культурного сервиса: туристические, гостинично-ресторанные и развлекательные комплексы : учебное пособие / В. В. Богалдин-Малых. – М : ЮНИТИ, 2004. – 559 с.
 16. Болтарович З. Е. Україна в дослідженнях польських етнографів ХІХ століття : монографія / З. Е. Болтарович. – К.: Наук. думка, 1976. – 320 с.
 17. Борушак М. І. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів : монографія / М. І. Борушак. – Львів: ІРД НАНУ, 2006. – 288 с.
 18. Борушак М. І. Стратегія розвитку туристичних регіонів : монографія / М. І. Борушак. – Львів: Інтелект-Захід, 2008. – 280 с.
 19. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : навчальний посібник / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К.: ЦУЛ, 2006. – 208 с.
 20. Бундзяк Й. Й. Вплив туристичної діяльності на етнічну самобутність українських горян / Й. Й. Бундзяк // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (1–5 вересня 2005 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2005. – С. 15–21.
 21. Буравченков А. А. Культура і туризм: взаємодія і збагачення : монографія / А. А. Буравченков. – К.: Українська культура, 1999. – 170 с.

22. Бухарова О. В. Використання етнокультурних об'єктів як дієвого засобу перспективного розвитку етнотуризму в Карпатському рекреаційному регіоні / О. В. Бухарова // Україна в контексті світового туризму: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2006. – С. 22–30.
23. Бухарова О. В. Этнотуризм в Карпатском рекреационном регионе: поиск оптимальных форм / О. В. Бухарова // Turystyka w Euroregionie Karpackim. Perspektywy rozwoju. – Rzeszow, 2007. – С. 48–52.
24. Вачевський М. В. Маркетинг в сферах послуг : навчальний посібник / М. В. Вачевський, В. Г. Скотний. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 232 с.
25. Вашків П. Г. Теорія статистики : навчальний посібник / П. Г. Вашків, П. І. Пастер, В. П. Сторожук, Є. І. Ткач. – К.: Либідь, 2001. – 320 с.
26. Веденин Ю. А. Основные положения современной концепции управления культурным наследием // Наследие и современность: Информационный сборник / Ю. А. Веденин, П. М. Шульгин. – М., 2002. – Вып. 10. – С. 6–32.
27. Вишневська Г. Г. Гастрономічні свята та фестивалі як туристична атракція / Г. Г. Вишневська, А. О. Цегельник // Географія та туризм: наук. зб. / відп. ред. Я. Б. Олійник. – К.: Альтерпрес, 2012. – Вип. 18. – С. 55–62.
28. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х. Вовк. – К.: Либідь, 1995. – 330 с.
29. Волков Ф. К. Этнографические особенности украинского народа // Украинский народ в его прошлом и настоящем / Ф. К. Волков. – Пг., 1916. – Т. 2. – С. 455-647.
30. Воронкова Л. История туризма : учебное пособие / Л. Воронкова. – М.: МГУ, 2001. – 304 с.
31. Вороніна Г. Б. Фестивальний туризм як новий напрям світового туризму / Г. Б. Вороніна // Географія та туризм : наук. зб. / відп. ред. Я.Б.Олійник. – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 10. – С. 31-342.
32. Востряков Л. Е. Этнографический туризм. Международный семинар в

- Швеции (4–7 июля 1997 г.) / Л. Е. Востряков, А. Н. Давыдов, И. В. Шевчук // Этнографическое обозрение. – 1998. – № 1. – С. 26–31.
33. Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи : монографія / І. П. Гаврилишин. – К., 1994. – 178 с.
 34. Гелд Д. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура : пер. з англ. / Д. Гелд, Е. МаккГрю, Д. Голдблатт, Дж. Перратон. – К.: Фенікс, 2003. – 584 с.
 35. Глушко М. С. Історико-етнографічне районування Галичини: сучасний стан / М. С. Глушко. // Карпати: людина, етнос, цивілізація – 2009. – № 1. – С. 8–18.
 36. Голд Дж. Психология и география: Основы поведенческой географии / Дж. Голд. – М.: Прогресс, 1990. – 304 с.
 37. Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії : підручник / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : Либідь, 1996. – 320 с.
 38. Головач А. В. Статистика : підручник / А. В. Головач, А. М. Єріна, О. В. Козирєв та ін. – К.: Вища школа, 1993. – 622 с.
 39. Голубчик М. М. Экономическая и социальная география: основы науки : учебник / М. М. Голубчик, Э. Л. Файбосович, А. М. Носонов, С. В. Макара. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 400 с.
 40. Горелов А. А. Культурология : учебное пособие / А. А. Горелов. – М.: Юрайт-М, 2001. – 399 с.
 41. Готельне господарство та туризм у Львівській області : статистичний збірник. – Львів : Львівське управління статистики, 2012. – 131 с.
 42. Греченко В. А. Історія світової та української культури : підручник / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К.: Літера, 2000. – 431 с.
 43. Гуляев В. Г. Туризм: экономика и социальное развитие: Учебное пособие / В. Г. Гуляев. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 303 с.
 44. Давидовський К. Ю. Соціокультурні виміри міжнародного фестивального руху: за результатами IV міжнародного музичного фестивалю «Віртуози

- планети» / К. Ю. Давидовський // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : збірник наукових праць. – 2011. Вип. 26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ari/2011_26/33.pdf
45. Данилишин Б. М. Культурно-освітня сфера як соціальна база підтримки ринкової трансформації в Україні (питання теорії і практики) / Б. М. Данилишин, В. І. Куценко. – К. : РВПС України НАН України, 1999. – 214 с.
 46. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
 47. Де Блій Г. Географія: світи, регіони, концепти / Г. Де Блій, П. Муллер, О. Шаблій. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
 48. Дністрянська Н. І. Дуже малі міські поселення Львівської області: суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку : монографія / Н. І. Дністрянська, М. С. Дністрянський. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 198 с.
 49. Дністрянський М. С. Етногеографія України : навчальний посібник / М. С. Дністрянський. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 232 с.
 50. Дністрянський М. С. Геополітичні проблеми та перспективні моделі формування культурної самобутності України / М. С. Дністрянський // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. – 2008. – Вип. 35. – С. 72–80.
 51. Доан П. В. Світові перспективи фестивального туризму України / П. В. Доан // Географія та туризм : наукова збірка / відп. ред. Я. Б. Олійник. – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 3. – С. 31–37.
 52. Дружинин А. Г. География культуры: теоретико-методологический аспект / А. Г. Дружинин. – Ростов н/Д: СКНЦ ВШ, 1989. – 101 с.
 53. Дружинин А. Г. Теоретические основы географии культуры / А. Г. Дружинин. – Ростов н/Д : СКНЦ ВШ, 1999. – 143 с.
 54. Дымникова А. И. Управление культурой в рыночной экономике : учебное пособие / А. И. Дымникова. – СПб.: Альма-Пресс, 2000. – 240 с.

55. Енциклопедія етнокультурознавства. Ч. 2. Українська національна культура у просторі і часі / Ю. Римаренко, В. Кремень, В. Чернець, Л. Шкляр. – К. : Основи, 2002. – 480 с.
56. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму: методологія формування, механізм реалізації / В. К. Євдокименко. – Чернівці: Прут, 1996. – 287 с.
57. Євдокименко В. К., Садова У. Я., Шевчук Л. Т. Соціальна інфраструктура Карпатського регіону: пошук перспектив розвитку. – Чернівці: Прут, 1995. – 80 с.
58. Закович М. М. Українська та зарубіжна культура : навчальний посібник / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін.; за ред. М. М. Заковича – К.: Знання, КОО, 2000. – 611 с.
59. Заставний Ф. Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної) : монографія. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 348 с.
60. Зорин И. В. Энциклопедия туризма : справочник / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 368 с.
61. Зуєв С. П. Сучасний культурний простір та семіотика музичного фестивалю (на матеріалах Харкова) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.01 / С. П. Зуєв. – Суми, 2006. – 19 с.
62. Изогнова М. А. Инновации в социокультурном сервисе и туризме : учебное пособие / М. А. Изогнова, Ю. А. Матюшина. – М.: Советский спорт, 2006. – 244 с.
63. Ільїна О. В. Туризм. Рекреаційна географія : Поняття і терміни : довідник / О. В. Ільїна. – Луцьк: Терен, 2004. – 104 с.
64. Ісаєвич Я. Д. Україна давня і нова: народ, релігія, культура / Я. Д. Ісаєвич. – Львів, 1996. – 335 с.
65. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження : зб. наук. праць / відп. ред. В. О. Горбик. – К.: ІТ ФПУ, 1998. –

399 с.

66. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма : учебник / Н. И. Кабушкин. – Минск: Новое знание, 2002. – 408 с.
67. Квартальнов В. А. Иностранный туризм : учебное пособие / В. А. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 228 с.
68. Квартальнов В. А. Теория и практика туризма : учебное пособие / В. А. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 670 с.
69. Кисельов Ю. О. Основи геософії: проблеми теорії та методології : монографія. – Луганськ: Вид-во ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2011. – 208 с.
70. Кисіль Н. М. Соціально-культурна сфера: територіальна організація та особливості розвитку (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Н. М. Кисіль. – Львів, 2002. – 20 с.
71. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 312 с.
72. Ковалев Д. А. Мировой туризм в системе постиндустриальной экономики : монография / Д. А. Ковалев. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2004. – 306 с.
73. Конвенции и рекомендации ЮНЕСКО по вопросам охраны культурного наследия : сборник. – М., 1990. – 106 с.
74. Косолапов А. Б. Инфраструктура туризма : учебное пособие / А. Б. Косолапов. – Владивосток: Изд-во СПбГУ, ДВ филиал, 2003. – 172 с.
75. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм. – 4-е изд. / Ф. Котлер, Дж. Боуэн, Д. Мейкенз. – М.: ЮНИТИ, 2007. – 1071 с.
76. Котлер Ф. Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / Ф.Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, Питер, 2005. – 382 с.
77. Кошурникова А. Ю. Особенности фондово-экспозиционной работы в деятельности сельских этномузеев / А. Ю. Кошурникова // Музейные фонды и экспозиции в научно-образовательном процессе. – Томск, 2002. –

С. 34–41.

78. Кравців В. С. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації / В. С. Кравців, В. К. Євдокименко, М. М. Габрель, М. В. Копач. – Чернівці: Прут, 1995. – 72 с.
79. Кравців В. Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння / В. Кравців, Б. Матолич, О. Гулич, В. Полюга // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 134–143.
80. Кравцова С. Внесок міжнародних фестивалів у збагачення та розвиток українського мистецтва / С. Кравцова // Позакласний час: Часопис. – 2009. – N 3/4. – С. 99–102.
81. Кравченко А. И. Культурология : учебное пособие. – 3-е изд. / А. И. Кравченко. – М.: Академический проект, 2002. – 489 с.
82. Крачило Н. П. География туризма : учебное пособие / Н. П. Крачило. – К.: Вища школа, 1998. – 158 с.
83. Круль В. П. Основи етнології : навчальний посібник / В. П. Круль. – Чернівці: Рута, 2006. – 270 с.
84. Кузик С. П. Географія туризму : навчальний посібник / С. П. Кузик. - К.: Знання, 2011. – 271 с.
85. Кузик С. П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід : монографія / С. П. Кузик. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 254 с.
86. Культурная география : учебное пособие / Ю. А. Веденин, Р. Ф. Туровский. – М.: Институт наследия, 2001. – 191 с.
87. Культурный туризм: Конвергенция культуры и туризма на пороге XXI века : учебное пособие; пер. с англ. / под ред. Я. Брауна, В. Андерсен, В. Гордина. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. – 211 с.
88. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження) : монографія. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 288 с.
89. Лаптев Ю. Н. Этнографический туризм в Крыму: состояние и перспективы развития : научно-методическое пособие. – 2-е изд., допол. / Ю. Н. Лаптев,

- О. В. Савина. – Симферополь: Таврія, 2003. – 74 с.
90. Любіцева О. О. Місце географії культури в системі географічних наук та її структура / О. О. Любіцева // Український географічний журнал. – 2009, – № 2. – С.62–66.
 91. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : навчальний посібник. – 3-тє вид., перероб. та доп. / О. О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2005. – 432 с.
 92. Любіцева О. О. Типізація дестинацій / О. О. Любіцева, О. В. Третьяков // Географія та туризм : наук. зб. / відп. ред. Я. Б. Олійник. – К.: Альтерпрес, 2012. – Вип. 17. – С. 3–9.
 93. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
 94. Мальська М. П. Просторові системи послуг (теорія, методологія, практика) : монографія / М. П. Мальська. – К. : Знання, 2009. – 363 с.
 95. Мальська М. П. Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність : монографія / М. П. Мальська, М. Й. Рутинський, Н. М. Паньків. – Львів: вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 268 с.
 96. Мир культуры. Международная мозаика сравнительного анализа культурной политики зарубежных стран / сост. Е. И. Кузьмина, В. Р. Фирсов. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 560 с.
 97. Николаенко Д. В. Рекреационная география : учебное пособие / Д. В. Николаенко. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 288 с.
 98. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії : навчальний посібник / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К.: Знання, 2000. – 204 с.
 99. Олійник Я. Б. Теоретичні основи туризмології : навчальний посібник / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 316 с.
 100. Олійник Я. Б. Природні та етнокультурні феномени України : монографія. – 2-ге вид., переробл. та доп. / Я. Б. Олійник, В. В. Стецюк. – К.: Київський університет, 2008. – 215 с.

101. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / М. Л. Орлова. – Одеса, 2009. – 20 с.
102. От-От. Львів: Календар культурних та туристичних подій. – Львів: Агенція Райдер, 2013. – 40 с.
103. П'ятсот чарівних куточків України, які варто відвідати / упор. Лагунова Т. І., Калуба Ю. В. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. – 416 с.
104. Паньків Н. М. Туристичне ресурсознавство : навчальний посібник / Н. М. Паньків. – Львів: Укр. бестселер, 2011. – 238 с.
105. Петранівський В. Л. Етнотуризм – візитна картка Дрогобиччини / В. Л. Петранівський // Досвід екологічної сертифікації в сільському туризмі. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Луцьк: ВЦ ВНУ імені Лесі Українки, 2006. – С. 109–119.
106. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство : навчальний посібник / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський; за ред. Ф. Д. Заставного / – К.: Знання, 2006. – 575 с.
107. Петранівський В. Л. Шануймо традиції: мандруючий фестиваль українського традиційного мистецтва етнореволюції «Карпатський Великдень» / В. Л. Петранівський // Франкова криниця. – 2007 – № 13–14. – С. 6; 2007. № 15–16. – С. 5.
108. Петранівський В. Л. Фестиваль української середньовічної культури в с. Урич / В. Л. Петранівський // Франкова криниця, № 35 (1133), 21 вересня 2008. – С. 2.
109. Петрик Н. Поява етнофестикалів лемківської культури як результат міграційних процесів Лемківщини в середині ХХ ст. / Н. Петрик, Т. Олексійчук // Географія і туризм: європейський досвід. Матеріали IV міжнар. наук. конф. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – С. 141–145.
110. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії : навчальний посібник / М.

- Д. Пістун. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
111. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України (суспільно-географічне дослідження): дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / К. А. Поливач; – К., 2007. – 236 с.
 112. Поливач К. А. Культурна спадщина як чинник та ресурсна база розвитку туризму / К. А. Поливач // Часопис соціально-економічної географії Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна — 2007. – Вип. 2 (1). – С. 123–128.
 113. Поливач К. А. Методичні підходи до оцінювання культурної спадщини / К. А. Поливач // Укр. географ. журн. – 2006. – №2. – С. 28–34.
 114. Про затвердження Списку історичних населених місць України : Постанова КМУ від 26 липня 2001 р. № 878. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
 115. Прентис Р. Опыт становления и развития культурного туризма : учебное пособие; пер. с англ. / Р. Прентис. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. – 231 с.
 116. Про культуру : Закон України № 2778–VI від 14.12.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12852.html>
 117. Програма розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2011–2013 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loda.gov.ua/2012/програма-розвитку-туризму-та-рекреації-на-2011-2013pp.pdf>
 118. Програма соціально-економічного та культурного розвитку м. Львова на 2011-2013 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua/lmr/economy/strategija/programa-socialno-jekonomichnogo-ta-kulturnogo-rozvitku-m-lvova-na-2011-2013-roki>
 119. Рагулина М. В. Культурная география: теории, методы, региональный синтез : монография / М. В. Рагулина. – Иркутск: Изд-во Ин-та географии СО РАН, 2004. – 271 с.
 120. Ровенчак І. І. Географія культури: проблеми теорії, методології та

- методики дослідження : монографія / І. І. Ровенчак. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 240 с.
121. Ровенчак І. І. Етнокультурна географія – одна із основних підсистем географії культури / І. І. Ровенчак // Історія української географії. – 2006. – Вип. 14. – С. 122–125.
 122. Ровенчак І. І. Система методів у географії культури / І. І. Ровенчак // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. – 2006. – Вип. 33. – С. 344–349.
 123. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: у 3- ч.; навчальний посібник / В. П. Руденко. – К.: К.-М. Академ.; Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 567 с.
 124. Рутинський М. Й. Географія туризму України : навч.-метод. посібник. – 2-ге вид., переробл. і доп. / М. Й. Рутинський. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 160 с.
 125. Рутинський М. Й. Замковий туризм в Україні : навчальний посібник / М. Й. Рутинський. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.
 126. Рутинський М. Й. Львівщина: територіальна організація рекреаційно-туристичної сфери та сучасний турпродукт регіону / М. Й. Рутинський // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – 2008. – Вип. 16. – С. 78–86.
 127. Рутинський М. Й. Сільський туризм : навчальний посібник / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К.: Знання, 2006. – 271 с.
 128. Рутинський М. Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України : монографія / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 440 с.
 129. Рутинський М. Й. Музеєзнавство : навчальний посібник / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – К.: Знання, 2008. – 428 с.
 130. Рутинський М. Й. Етнофестивальний туризм: теоретичні засади й етногеографічні аспекти організації / М. Й. Рутинський, М. Я. Топорницька // Географія та туризм : наук. зб. / відп. ред. Я.Б.Олійник. – К.: Альтерпрес,

2011. – Вип. 16. – С. 82-93.
131. Скуратівський В. Т. Дідух: свята українського народу / В. Т. Скуратівський. – К. : Освіта, 1995. – 272 с.
 132. Скуратівський В. Т. «Я вас, бджоли, благословляю...»: народознавчі матеріали / В. Т. Скуратівський. – К. : Техніка, 2005. – 320 с.
 133. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму : навчальний посібник / І. В. Смаль. – Ніжин, 2004. – 264 с.
 134. Соболева Е. А. Статистика туризма : учебное пособие / Е. А. Соболева. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 160 с.
 135. Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2013. – 108 с.
 136. Статистичний щорічник міста Львова за 2012 рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. – Львів; 2013. – 76 с.
 137. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку : навчальний посібник / Д. М. Стеченко. – К.: Вища школа, 2002. – 334 с.
 138. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком : навчальний посібник / Д. М. Стеченко. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.
 139. Стецюк О. В. Розвиток туризму у малих містах Львівської області / О. В. Стецюк // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2003. – Вип. 29. – Ч. 2. – С. 103–107.
 140. Стратегія підвищення конкурентоспроможності міста Львова до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://demo-new.city-adm.lviv.ua/adm/attachments/1058_strategy%202015.pdf
 141. Стрелецкий В. Н. Географическое пространство и культура: мировоззренческие установки и исследовательские парадигмы в культурной географии / В. Н. Стрелецкий // Изв. РАН. Сер. Геогр. – 2002. – № 4. – С. 18–28.

142. Стрелецкий В. Н. Культура как географическая реальность и научные традиции в культурной географии / В. Н. Стрелецкий // Рефлексивность социальных процессов и адекватность научных методов / под ред. В.А. Шупера. – М.: Эслан, 2004. – С. 127–141.
143. Стрелецкий В. Н. Парадигмы геопространства и методология культурной географии / В. Н. Стрелецкий // Гуманитарная география. Научный и культурно-просветительский альманах. Вып. 1.– М.: Институт наследия, 2004. – С. 95–119.
144. Стрелецкий В. Н. От антропогеографии к культурной географии: преемственность в развитии и новые исследовательские направления / В. Н. Стрелецкий // Культурные ландшафты России и устойчивое развитие / отв. ред. Т.М. Красовская. – М.: Геогр. ф-т МГУ, 2009. – С. 23–29.
145. Стрельцов Ю. А. Культурология досуга : учебное пособие / Ю. А. Стрельцов. – М.: МГУК, 2002. – 280 с.
146. Татт Б. Регіональний економічний розвиток : навчальний посібник / Б. Татт, П. Грей, О. П. Крайник. – Львів: Ліга-Прес, 2003. – 280 с.
147. Тиводар М. Етнологія : навчальний посібник / М. Тиводар. – Львів: Світ, 2004. – 624 с.
148. Тишков В. А. Реквием по этносу: Исследования по социально-культурной антропологии : монография / В. А. Тишков. – М.: Наука, 2003. – 544 с.
149. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. – 2-ге вид., випр. і доповн. / Т. І. Ткаченко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
150. Ткаченко Т. І. Територіально сфокусований розвиток суб'єктів туристичного бізнесу / Т. І. Ткаченко // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 81. – С. 56-64.
151. Топорницька М. Я. Географія центрів етнофестивального туризму у Львівській області / М.Я. Топорницька // Україна : географія цілей та можливостей : зб. наук. праць у 4 т. – К. : ВГЛ Обрії, 2012. – Т. 3. – С. 282–286.

152. Топорницька М. Я. Географічні особливості організації етнофестивального туризму Львівської області / М. Я. Топорницька // Географія і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали ювілейної VI міжнар. наук. конф. (Львів – Розлуч, 5–7 жовтня 2012). – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – С. 375–379.
153. Топорницька М. Я. Етногеографічні чинники формування етнофестивального туризму / М. Я. Топорницька // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали VII міжнар. наук. конф. (Львів – Тернопіль, 4–6 жовтня 2013). – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – С. 494-497.
154. Топорницька М. Я. Етнофестивальний туризм у Львівській області: тематична структура та просторово-часові особливості організації / М. Я. Топорницька // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. –2012. – Вип. 40. – С. 197–205.
155. Топорницька М. Я. Етнотуристична основа фестивального туризму на Львівщині/ М. Я. Топорницька // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи. Зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (25–26 квітня 2012, м. Львів). – Львів: ЛІЕТ, 2012. – С. 177–181.
156. Топорницька М. Я. Етнофестивальний туризм як ефективна ринкова форма промоції агроекотуристичного потенціалу краю / М. Я. Топорницька // Вісник інституту педагогічної освіти. Серія географічна. Вип. 1: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Еко- і агротуризм: перспективи розвитку на регіональному та локальному рівнях» (29–30 березня 2012, м. Рівне). – Рівне, 2012. – С. 294–298.
157. Топорницька М. Я. Етнофестивальний туризм як перспективна форма соціально-економічного розвитку регіонів України / М. Я. Топорницька // Соціально-економічні проблеми України в глобальному просторі. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 квітня 2012, м. Чернівці). – Чернівці, 2012. – С. 385–388.
158. Топорницька М. Я. Місце фестивального туризму у класифікаційній схемі

- масових видів туризму / М. Я. Топорницька // Вісник Львівського ун-ту. Серія міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29. – Ч. 2. – С. 246–253.
159. Топорницька М. Я. Організаційно-економічні аспекти розвитку фестивального туризму у місті Львові / М. Я. Топорницька // Актуальні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні: теорія і практика. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 квітня 2013). – К., 2013. – С. 236–241.
 160. Топорницька М. Я. Перспективи розвитку етнофестивального туризму у Львівській області / М. Я. Топорницька // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Вип. 633–634: Географія. – С. 151–153.
 161. Топорницька М. Я. Суспільно-географічні перспективи розвитку та урізноманітнення системи фестивального туризму у Карпатському регіоні / М. Я. Топорницька // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. – 2013. – Вип. 43. – Ч. 1. – С. 281–287.
 162. Топорницька М. Я. Територіальна організація та перспективи розвитку етнофестивального туризму у Львівській області / М. Я. Топорницька // Географія та туризм : наук. зб. / відп. ред. Я.Б.Олійник. – К.: Альтерпрес, 2012. – Вип. 17. – С. 117–123.
 163. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навчальний посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
 164. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики : навчальний посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
 165. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму : монографія / В.К.Федорченко, В.С.Пазенок, О.А.Кручек та ін. – К.: ВЦ «Академія», 2013. – 368 с.
 166. Устименко Л. М. Основи туризмознавства : навчальний посібник / Л. М. Устименко. – К.: Альтерпрес, 2009. – 320 с.
 167. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : навчальний посібник / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – К.: Вища школа, 2002. – 195 с.

168. Фестивальний бум: відродження культури чи легкі гроші? / за ред. В. Требуна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gkpress.if.ua/node/1599>
169. Годфри Х. Стимулирование международного туризма в XXI веке / Пер. с англ. / Х. Годфри, М. Кац. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 240 с.
170. Холлоуей Дж. К. Туристический бизнес : пер. с 7-го англ. изд. / Дж. К. Холлоуей, Н. Тейлор. – К.: Знання, 2007. – 798 с.
171. Хрома Г. Деякі особливості сучасних молодіжних фестивалів / Г. Хрома // Матеріали до українського мистецтвознавства : збірник наукових праць. – 2003. – Вип. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.kyiv.uar.net/vyd/matmyst/2003/N3/Art40.htm>
172. Чернецька С. Ю. Роль Василя Скуратівського у становленні та розвитку фольклорно-фестивального руху незалежної України (1991–2005) / С. Ю. Чернецька // Народознавчі студії пам'яті В. Т. Скуратівського «Традиційна культура українського народу в XXI столітті: стан та перспективи розвитку, проблеми державної підтримки»: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 жовтня 2010 р.). – К. : ТОВ Вид. «Сталь», 2010. – С. 13–15.
173. Чернецька С. Ю. Сучасний український фольклорно-фестивальний рух і місце громадських організацій у його формуванні / С. Ю. Чернецька // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2010. – Вип. 25. – С. 144–151.
174. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України : навчальний посібник / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий. – К.: ЦУЛ, 2002. – 644 с.
175. Цимбалюк Н. М. Інституційна модернізація культурно-дозвілдової сфери в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра соціол. наук / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / Н. М. Цимбалюк. – К., 2005. – 44 с.
176. Шаблій О. І. Географія: Львівська область : навчально-методичний посібник / О. І. Шаблій, Б. П. Муха, А. В. Гурин, М. В. Зінкевич. – Львів: Пролог, 1998. – 96 с.

177. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
178. Шаблій О. І. Соціально-економічна географія України : навчальний посібник. – 2-е вид., переробл. і доп. / О. І. Шаблій. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.
179. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 744 с.
180. Швед М. Б. Процеси акультурації та інкультурації у міжнародних фестивалях сучасної музики в Україні (Спроба соціокультурного аналізу) / М. Б. Швед // Вісник Львівського ун-ту. Серія: Мистецтвознавство. – 2004. – Вип. 4. – С. 150–157.
181. Швед М. Б. Тенденції розвитку міжнародних фестивалів сучасної музики в Україні на новому етапі (1990-2005 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.01 / М. Б. Швед. – Львів, 2006. – 20 с.
182. Шевчук Л. Т. Соціальна географія : навчальний посібник / Л. Т. Шевчук. – К. : Знання, 2007. – 349 с.
183. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): у 2 т.; монографія / В. М. Шейко. – Х.: Основа, 2001. – Т. 1. – 520 с. – Т. 2. – 400 с.
184. Шищенко П. Г. Географія туризму: загальні закономірності та тенденції розвитку / П. Г. Тищенко, О. О. Любіцева // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Знання України, 2002. – С. 71–76.
185. Шкляр Л. Е. Этнос. Культура. Личность: Философско-методологические аспекты исследования : монография / Л. Е. Шкляр. – К., 1992. – 220 с.
186. Шляпникова М. Н. Основы развития этнотуризма / М. Н. Шляпникова // Проблемы и перспективы развития туристской отрасли: Материалы Междунар. научно-практ. конф. – Р-на Дону, 2006. – С. 32–38.
187. A Companion to Cultural Geography / ed. by Duncan J., Johnson N., Schein R.

- New York: Blackwell Publishing, 2004. – 543 p.
188. Allen J. Scott. *Geography and Economy* / A. J. Scott. – Oxford: Clarendon Press, 2006. – 192 p.
 189. Atkinson D. *Cultural Geography* / D. Atkinson. – London; New York: I.B.Tauris & Co Ltd, 2005. – 224 p.
 190. Boniface B. *Worldwide destinations. The geography of travel and tourism*. – 4th ed. / B. Boniface, C. Cooper. – Amsterdam: Elsevier, 2005. – 528 p.
 191. CIOFF annual report 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cioff.org/doc.cfm/en/193/CIOFF®_Annual_Report_2012.pdf
 192. CIOFF Festivals Calendar 2013. – Montreal: Printed in Montreal, Canada, by the CIOFF Festivals Commission, 2012. – 126 p.
 193. Cooper C. W. *Ukraine (Modern World Nations)* / ... – London: Chelsea House Publications, 2006. – 121 p.
 194. *Cultural Context of a CIOFF Festival*. – Montreal: Printed in Montreal, Canada, by the CIOFF International Centre-Dissemination and Documentation, 2012. – 6 p.
 195. *Encyclopedia of Human Geography* / ed. by B. Warf. – New York: Sage Publications, 2006. – 584 p.
 196. *Encyclopedia of the World's Nations And Cultures* / ed. by G. T. Kurian. – New York: Facts on File, 2006. – 2816 p.
 197. *Encyclopedia of World Geography* / R. W. Mccoll. – New York: Facts on File, 2005. – 854 p.
 198. Euro-Festival Project: Arts Festivals and European Public Culture. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://www.euro-festival.org/>
 199. *Event Tourism and Cultural Tourism* / ed. by L. Dwyer, E. Wickens. – New York: Rutledge, 2013 – 640 p.
 200. Fouberg E. H. *Human Geography: People, Place, and Culture*. – 10th ed. / E. H. Fouberg. – New York: Wiley, 2012. – 480 p.
 201. Getz D. The event-tourist career trajectory: A study of high-involvement amateur distance runners / D. Getz, T. Andersson // *Scandinavian Journal of*

- Hospitality and Tourism. – 2010. – 21. – P. 31–46.
202. Getz D. Event tourism: Definition, evolution, and research / D. Getz // *Tourism Management*. – 2008. – №29(3). – P. 403-428.
 203. Gregory D. *The Dictionary of Human Geography*. – 5th ed. / D. Gregory. – Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 2009. – 1071 p.
 204. *Guidelines for CIOFF International Festivals*. – Montreal: Printed in Montreal, Canada, by the CIOFF International Centre-Dissemination and Documentation, 2003. – 18 p.
 205. Hall M. C. *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space* / M. C. Hall, S. J. Page. – London; New York: Routledge, 2006. – 456 p.
 206. Hobbs J. J. *World Regional Geography*. / J. J. Hobbs. – New York: Brooks Cole, 2008. – 752 p.
 207. *International encyclopedia of human geography*. V.1-12 / Ed. R. Kitchin, N. Thrift. – Amsterdam: Elsevier, 2009. – 524 p.
 208. Lew A. *World Geography of Travel and Tourism: A Regional Approach*. / A. Lew, M. C. Hale. – Oxford: Clarendon Press, 2008. – 376 p.
 209. McCormick Ch. T. *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*. – 2 ed. (3 Vol. Set). / Ch. T. McCormick. – New York: ABC-CLIO, 2010. – 1260 p.
 210. *Potencjal turystyczny Ukrainy Zachodniej* / Projekt PAUCI nr 00-0195-056 *Potencjal turystyczny Ukrainy Zachodniej: Kierunki i mozliwosci inwestowania w sektorze turystyki w swietle polskich doswiadczen* / R. Szczecinski, J. Zinko, R. Lozynski i in. – Warszawa: Instytut Turystyki, 2005. – 263 s.
 211. Rowntree L. *Globalization and Diversity: Geography of a Changing World* // L. Rowntree. – New York: Prentice Hall, 2007. – 492 p.
 212. UNESCO: *Final Report on «A Global Assessment of the 1989 Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore: Local Empowerment and International Cooperation»*, Washington D.C., USA, 1999. – 44 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Розподіл міст Львівської області за чисельністю населення

	Чисельність населення, осіб		
	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Львівська область	2552929	2549617	2544748
м. Белз	2340	2357	2359
м. Бібрка	3733	3749	3781
м. Борислав	35297	35143	35040
м. Броди	23691	23844	23752
м. Буськ	8340	8342	8355
м. Великі Мости	5996	6010	6037
м. Винники	15243	15457	15723
м. Глиняни	3225	3223	3242
м. Городок	15694	15760	15825
м. Добромиль	4642	4585	4537
м. Дубляни	10850	10945	10795
м. Жовква	13377	13427	13455
м. Золочів	23776	23817	23900
м. Кам'янка-Буз.	10934	10914	10921
м. Комарно	3885	3876	3884
м. Львів	734519	733989	732009
м. Миколаїв	14703	14778	14824
м. Моршин	6171	6135	6108
м. Мостиська	8932	9013	9095
м. Новий Калинів	4074	4086	4070
м. Новий Розділ	28177	28462	28554
м. Новояворівськ	28210	28516	28807
м. Перемишляни	6932	6946	6918
м. Пустомити	9008	9018	9016
м. Рава-Руська	8205	8266	8328
м. Радехів	9440	9456	9463
м. Рудки	5308	5345	5408
м. Самбір	34940	35044	35054
м. Сколе	6207	6244	6269
м. Сокаль	21395	21355	21337
м. Соснівка	11556	11613	11588
м. Старий Самбір	6075	6194	6266
м. Стебник	21121	21133	21113
м. Судова Вишня	6393	6399	6434
м. Трускавець	29790	29797	29729
м. Турка	7095	7077	7114
м. Угнів	1013	1008	997
м. Хирів	4149	4132	4106
м. Ходорів	9916	9884	9900
м. Яворів	12842	12873	12948

* щороку в численних етнофестивальних заходах на території Львівської області, за експертними підрахунками Управління туризму ЛОДА, бере участь від 3 до 6 % населення міст регіону.

Додаток Б.

Малі історичні міста Львівської області – основні потенційні центри розвитку етнофестивального туризму (складено автором)

№ пп	Назва історичного міста*	Дата заснування або першої писемної згадки	Кількість мешканців тис.осіб
1.	м.Белз	1031 р.	2,4
2.	м.Борислав	XIV ст.	37,8
3.	м.Бібрка	1211 р.	3,9
4.	м.Броди	XII ст.	23,2
5.	м.Буськ	1097 р.	8,6
6.	м.Великі Мости	кін. XV ст.	5,9
7.	м.Винники	XIII ст.	13,8
8.	м.Городок	1213 р.	15,9
9.	м.Доброміль	1374 р.	4,9
10.	м.Дубляни	1440 р.	8,6
11.	м.Жидачів	1164 р.	11,7
12.	м.Жовква	1368 р.	13,4
13.	м.Золочів	1442 р.	23,3
14.	м.Кам'янка-Бузька	1464 р.	11,5
15.	м.Комарне	XII-XIII ст.	4
16.	м.Миколаїв	1570 р.	14,7
17.	м.Мостиська	1392 р.	9
18.	м.Перемишляни	1437 р.	7,4
19.	м. Пустомити	1441 р.	9,6
20.	м.Рава-Руська	1455 р.	8,1
21.	м.Рудки	1462 р.	5
22.	м.Самбір	1238 р.	36,1
23.	м.Сколе	1397 р.	6,6
24.	м.Сокаль	1441 р.	21,5
25.	м.Старий Самбір	XI ст., 1553 р.	5,7
26.	м.Судова Вишня	1230 р.	6,7
27.	м.Турка	1431 р.	7,6
28.	м.Угнів	1360 р.	1
29.	м.Хирів	1374 р.	4,5
30.	м.Ходорів	1394 р.	10,5
31.	м.Яворів	1376 р.	13,5

* статус історичних населених місць надано на виконання статті 32 Закону України "Про охорону культурної спадщини" Постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 26 липня 2001 року, якою затверджено Список історичних населених місць України.

Порівняння кількості та географії звернень туристів до Львівського Центру
туристичної інформації протягом року
щодо основних туристичних подій

Кількість та географія звернень у травні та жовтні 2012 року

Країна	Кількість осіб
Україна	849 (38%)
Польща	532 (24%)
Росія	186 (8%)
Німеччина	166 (7%)
США	72 (3%)
Великобританія	54 (2%)
Франція	50 (2%)
Білорусія	40 (2%)
Нідерланди	35 (2%)
Австрія	33 (2%)
Австралія	32 (1%)
Канада	23 (1%)
Іспанія	22 (1%)
Інші країни	158 (7%)
Разом	2252 (100%)

Кількість та географія звернень у жовтні 2012 року

Країна	Кількість осіб
Україна	2717 (60%)
Польща	331 (7%)
Росія	301 (7%)
Німеччина	203 (4%)
США	158 (3%)
Білорусія	140 (3%)
Туреччина	112 (2%)
Великобританія	77 (2%)
Італія	69 (2%)
Іспанія	59 (1%)
Франція	52 (1%)
Інші країни	344 (8%)
Разом	4563 (100%)

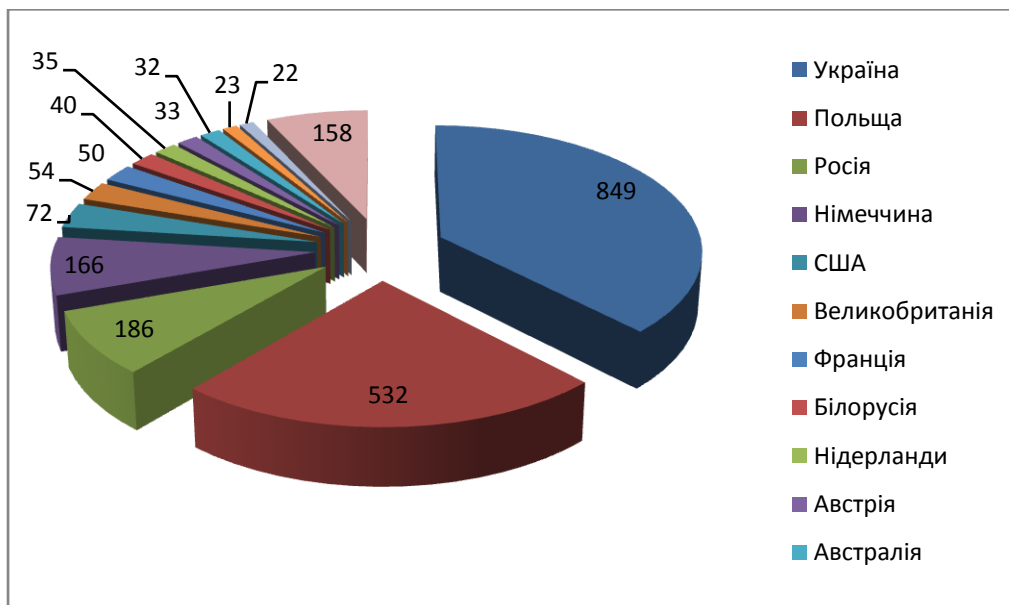

Рис. 1. Співвідношення звернень до Центру туристичної інформації у травні 2012 року

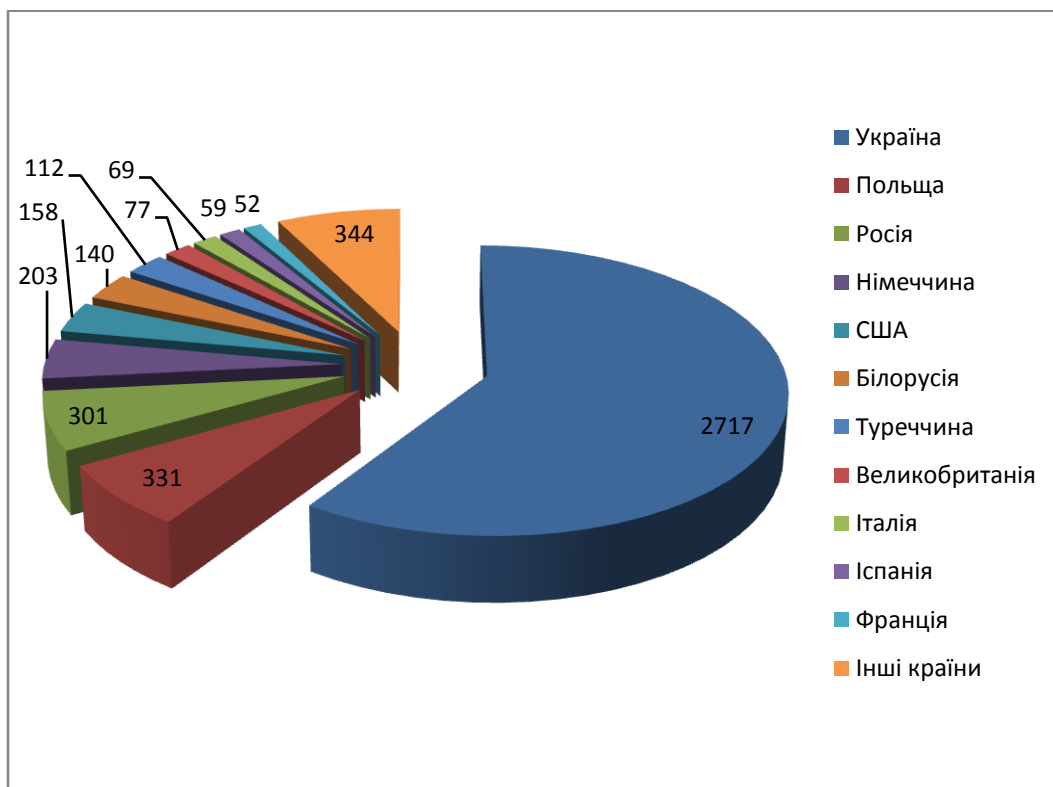

Рис. 2. Співвідношення звернень до Центру туристичної інформації у жовтні 2012 року

Продовження Додатку В.

Кількість та географія звернень до Центру туристичної інформації
у січні 2013 року

Країна	Кількість осіб
Україна	1932 (64%)
Росія	488 (16%)
Туреччина	97 (3%)
Польща	87 (3%)
США	80 (3%)
Німеччина	62 (2%)
Білорусія	56 (2%)
Великобританія	34 (1%)
Італія	30 (1%)
Інші країни	157 (5%)
Разом	3023 (100%)

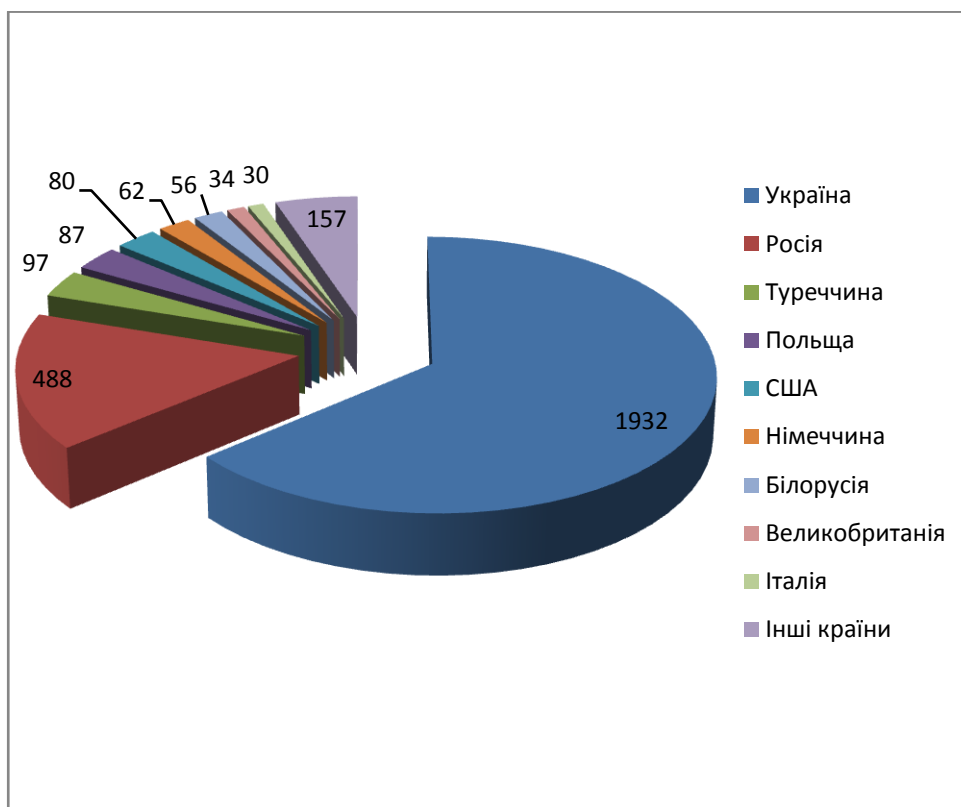

Рис. 3. Співвідношення звернень до Центру туристичної інформації у січні 2013 року.

Анкета опитування вибірки туристично активного населення –
гостей етнофестивалів Львівщини

1. Скільки Вам років

1 – 18 18 – 25 більше 25

2. Що означає для Вас

фестиваль? _____

3. Скільки фестивалів за рік Ви відвідуєте?

4. Найкращий фестиваль на Вашу думку?

5. Ви віддаєте перевагу, щодо:

Тематика: _____

Кількість днів: _____

Ціна _____

Масштаб (під відкритим небом, закритий; у місті, на природі; великий, маленький)

6. Недоліки, притаманні сучасним фестивалям? _____

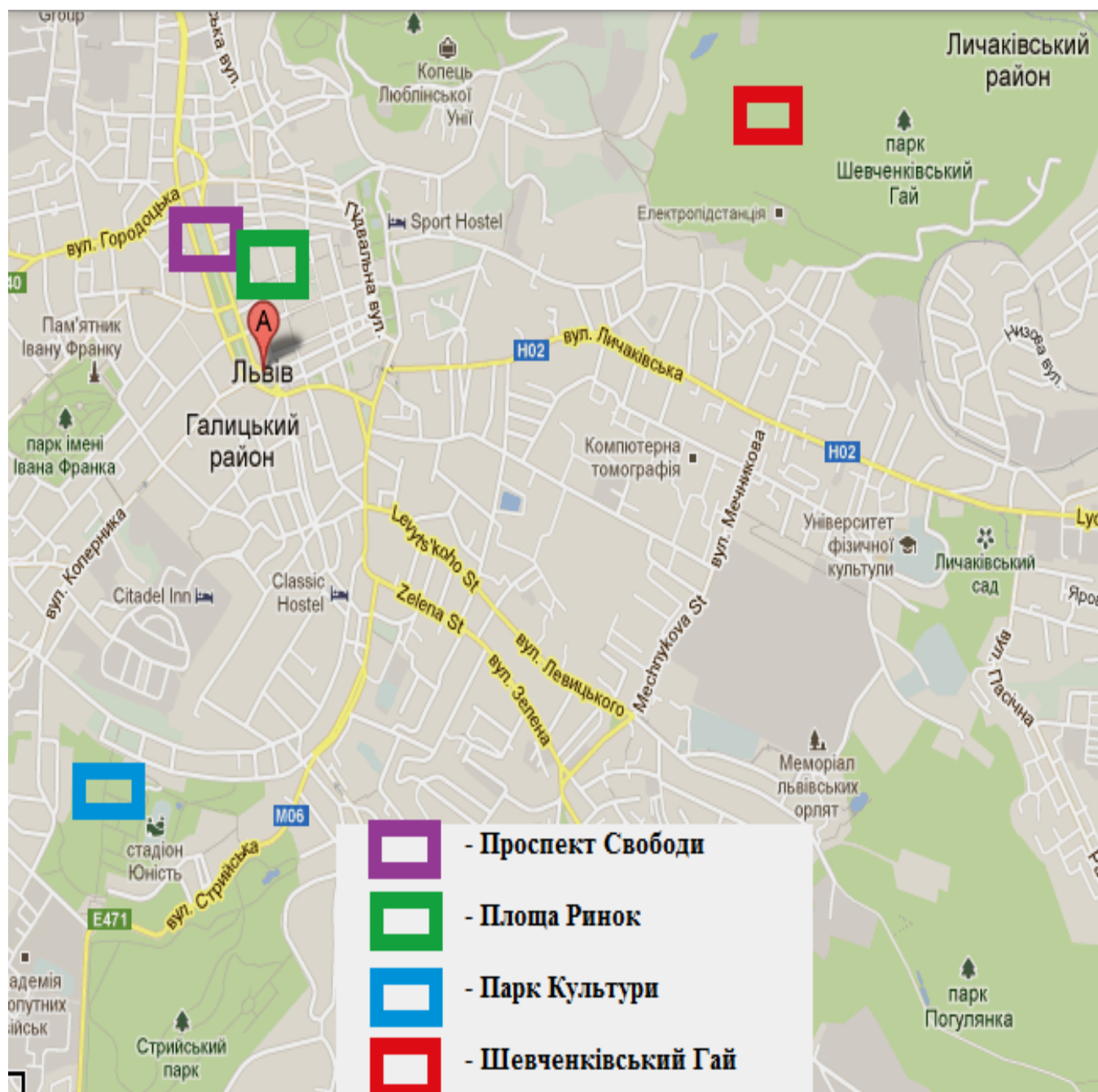
7. Чого не вистарчає сучасним фестивалям? _____

8. З яких причин Ви не їдете (йдете) на фестиваль? _____

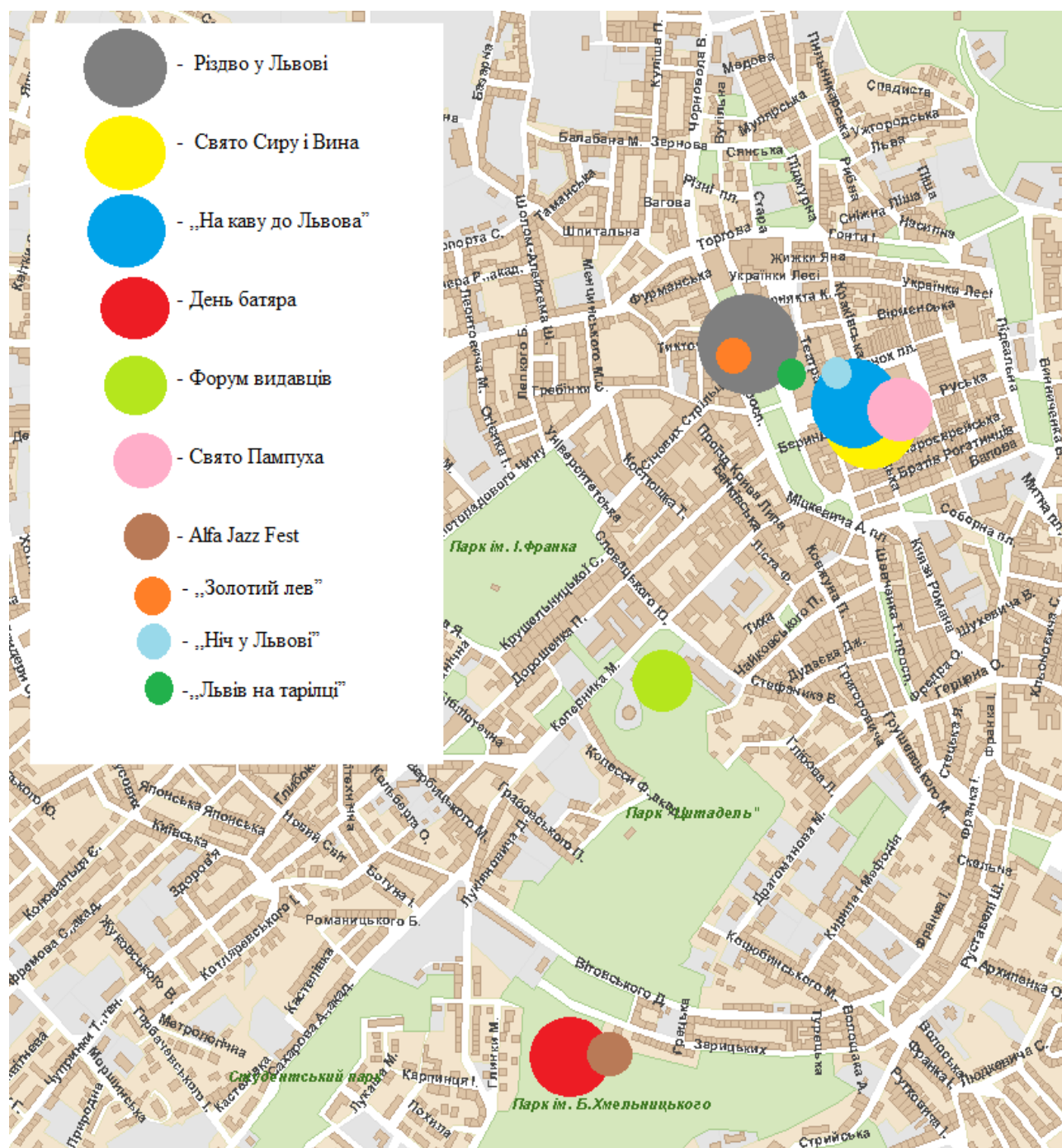
9. Інші зауваження, пропозиції.

Додаток Д.

Основні місця організації туристичних етнофестивалів у місті Львові

Локалізація місць проведення львівських фестивалів,
які в 2012 році відвідала найбільша кількість туристів

*масштаб радіуса умовних позначень співмірний кількості гостей фестивалю у 2012 році.

Львівська
міська
рада

Програма типового львівського етномистецько-туристичного фестивалю „Ніч у Львові – 2013”

П'ятниця, 16 листопада

Час	Захід	Місце
18:00 до 00:00	«Благодійна крамничка» - продаж особливого печива «Ніч у Львові», чаю та кави, інших солодощів	Перед музеєм історії релігії, пл. Музейна, 1
18.00 до 05.00	«Ніч у Львові» в найдавнішому кафе Львові «Кентавр» та ресторані, колишньому банку-ломбарді, « Mops Pius / Пиво&М'ясо»: цікаві екскурсії закладами та особливе нічне меню	кафе «Кентавр», пл. Ринок, 34 ресторан «Mops Pius/ Пиво&М'ясо», вул. Лесі Українки, 14 (Вірменський дворик)
19.00	Театралізована екскурсія підземеллям музею історії релігії	Музей історії релігії, пл. Музейна, 1
19.00	Вечірня екскурсія «Зоряна Арена»	Стадіон «Арена-Львів», вул. Стрийська, 199
19.00 до 00.00	Вечір-концерт аргентинського танго. Історії танго у танцях та розповідях, українське танго у виконанні співака Ореста Цимбали, майстер-клас та танго-вечірка	Готель Дністер, вул. Матейка, 6
19.30	Відкриття «Ночі у Львові» - Вогняне дійство	Пл. Ринок (біля входу в Ратушу)
19.45	Театралізована екскурсія підземеллям музею історії релігії	Музей історії релігії, вул. Музейна, 1
20.00	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
20.00 до 00.00	Вечір джазу	Кав'ярня «Дзига», вул. Вірменська, 35
20.00	«Театральна Ніч» - благодійна вистава «Три любові» від драматичного театру ім. Марії Заньковецької	Опера Пасаж, 4-й поверх, Леополіс Хол, пр. Свободи, 27
20.00	Захоплююча пивна екскурсія із дегустацією у єдиному в Україні Музеї пивоваріння	Музей пивоваріння, вул. Клепарівська, 18
20.00	Літературні читання в музеї «Літературний Львів»	Відділ історичного музею вул. Гвардійська, 18
20.00	Екскурсія підземеллям храму Преображення Господнього (автор – відомий екскурсовод міста Петро Радковець)	Храм Преображення Господнього, вул. Краківська, 21

20.30	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
21.00	Екскурсія «Львів за бабці Австрії» (автор львовознавець Ілько Лемко) Львівське корзо від Оперного до Жоржу	Збір учасників та початок екскурсії біля Оперного театру
21.00	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
21.00	Духовний вечір: екскурсія-презентація «Молоді святі для молоді Церкви», розповіді про молодість А. Шептицького, Чарнецького, а також святих Пантелеймона, Варвари та Степана	храм Пресвятої Євхаристії (Домініканський собор), пл. Музейна, 1
21.00	Екскурсія-презентація збірки колекції ікон «Студіон». Частування в підземеллі храму	Храм св. Климентія Шептицького (музей сакрального мистецтва Львівської архієпархії УГКЦ), вул. Кривоноса, 1
21.00	Театралізована екскурсія підземеллям Костелу Єзуїтів. Вперше будуть представлені львівські трони лев'ячого духу	Галерея Равлик, пр. Свободи, 15
21.00	Екскурсії експозицією «Королівськими палатами»	Львівський історичний музей, пл. Ринок, 6
21.00, 21.30	Екскурсії в каплиці Боїмів	Каплиця Боїмів, площа Катедральна
21.00	Нічні екскурсії Личаківським цвинтарем	Музей «Личаківський цвинтар», вул. Пекарська, 95
21.30	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
22.00	Театралізована екскурсія на вежу Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1
22:00	Піша екскурсія: «Старе місто Лева» від проекту «Free Tours in Ukraine»	Збір біля оперного театру, Пр. Свободи 28
22.00	Концерт акустичної музики у виконанні Джошуа Претта - мікс стилів blues та easy listening, (50% знижка на каву/чай)	вул. Котлярська, 8, кафе «Штука» (бічна вул. Шпитальної)
22.00	Екскурсія «Нічна варта Львова» Несподівані зустрічі, моторошні легенди, привиди, таємні обряди, загадкові вулиці та темні закутки — все це чекає на Вас під час нічної мандрівки Львовом!	Вул. Вірменська, 20 (ресторан «Гасова лампа»)
22.00	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
22.00	Духовний вечір: екскурсія-презентація «Молоді святі для молоді Церкви», розповіді про молодість А. Шептицького, Чарнецького, а також святих Пантелеймона, Варвари та Степана	храм Пресвятої Євхаристії (Домініканський собор), пл. Музейна, 1
22.00	Екскурсія підземеллям храму Преображення Господнього (автор – відомий екскурсовод міста Петро Радковець)	Храм Преображення Господнього, вул. Краківська, 21

22.00	Вечірка «Сало Breakz»	музей-ресторан «Сало», пр. Свободи, 6/8
22.00	Концерт гурту «Blues Market»	вул. Чайковського, 7, Культ Live Music Club
22.00	Театралізована екскурсія музеєм	Музей «Палаццо Бандінеллі, тел. Ринок, 2
22.30	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
22.00-01.00	Ніч смачного відеоарту. Перегляд документальних, анімаційних, музичних відеоартів	Музей Ідей, вул. Валова, 18а
23.00	Театралізована екскурсія вулицями міста «Примарний Львів» (Львівський театр історичної мініатюри)	Вул. Винниченка, (зустріч біля Порохової вежі)
23.00	Ніч світових хітів. (Ф.Сінатра, Г. Мур, Елвіс Преслі та ін. у виконанні співака Елвіса UA)	Опера Пасаж, 4-й поверх, Леополіс Хол, пр. Свободи, 27
23.00	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
23.00	Театралізована екскурсія на вежу Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1
23.00	Духовний вечір: екскурсія-презентація «Молоді святі для молодії Церкви», розповіді про молодість А. Шептицького, Чарнецького, а також святих Пантелеймона, Варвари та Степана	храм Пресвятої Євхаристії (Домініканський собор), пл. Музейна, 1
23.30	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»	Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
00.00	Екскурсія коридорами Ратуші. Візит в кабінет міського голови Львова	Площа Ринок, 1

Субота, 17 листопада

Час	Захід	Місце проведення
18:00 до 00:00	«Благодійна крамничка» - продаж особливого печива «Ніч у Львові», чаю та кави, інших солодощів	Перед музеєм історії релігії, пл. Музейна, 1
18.00 до 05.00	«Ніч у Львові» в найдавнішому кафе Львові «Кентавр» та ресторані, колишньому банку-ломбарді, « Mops Pius / Пиво&М'ясо»: цікаві екскурсії закладами та особливе нічне меню	кафе «Кентавр», пл. Ринок, 34 ресторан «Mops Pius / Пиво & М'ясо», вул. Лесі Українки, 14 (Вірменський дворик)
19.00	Презентація ексклюзивних легенд Львова на тлі виставки «10x10» сто вКон Львова» від автора художника і мистецтвознавця Остапа Лозинського	галерея сучасного мистецтва «Зелена канапа», вул. Вірменська, 7
19.00	Вечірня оглядова екскурсія «Під зорями»	Стадіон «Арена-Львів», вул. Стрийська, 199
19.00 до 00.00	Вечір-концерт аргентинського танго. Історії танго у танцях та розповідях, українське танго у виконанні співака Ореста Цимбали, майстер-клас та танго-вечірка	Готель Дністер, вул. Матейка, 6
19.30	Майстер-клас від відомої художниці Уляни Нищук-Борисяк	Галерея сучасного мистецтва «Зелена канапа», вул.

		Вірменська, 7	
20.00	Вперше – театралізована екскурсія підвалами та двориком Ратуші (театр «Воскресіння»)		Пл. Ринок, 1
20.00	Вечір рукоділля, майстер-клас з розпису на склі та тканині		Опера Пасаж, 4-й поверх, Леополіс Хол, пр. Свободи, 27
20.00	Вечірня екскурсія «На власному досвіді» Ви отримаєте ексклюзивні враження: одягнете ігрову футболку, зіграєте міні-матч, увійдете до командного знімку, вип’єте кави з солодощами та не підете без подарунку!		Стадіон «Арена-Львів», вул. Стрийська, 199
20.00 до 00.00	Вечір джазу		Кав’ярня «Дзига», вул.. Вірменська, 35
20.00-22.00	Вечірня екскурсія будинком Соломії Крушельницької «Легенди Соломіїного дому: Анна Крушельницька». (Марія Шрам виконає арію Мімі опери Дж. Пуччіні «Богема», слухачі також почують унікальні архівні записи А. Крушельницької 1904 р.)		Музично-меморіальний музей С. Крушельницької, вул. С. Крушельницької, 23
20.00	Літературні читання в музеї «Літературний Львів»		Відділ історичного музею вул. Гвардійська,18
20.00	Захоплююча пивна екскурсія із дегустацією у єдиному в Україні Музеї пивоваріння		Музей пивоваріння, вул. Клепарівська,18
20.00	Духовний вечір: екскурсія-презентація «Молоді святі для молодії Церкви», розповіді про молодість А. Шептицького, Чарнецького, а також святих Пантелеймона, Варвари та Степана		храм Пресвятої Євхаристії (Домініканський собор), вул. Музейна, 1
20.00	Театралізована екскурсія підземеллям Костелу Єзуїтів. Вперше будуть представлені львівські трони лев’ячого духу		галерея «Равлик», пр. Свободи, 15
20.00, 21.00, 22.00, 23.00, 00.00	20.30, 21.30, 22.30, 23.30	Екскурсії Чудо-поїздом, з вікон Чудо-поїзда можна побачити старовинні храми, величні палаци, найвидатніші пам’ятки та споруди	Пл. Ринок, 1
20.30	Вперше – театралізована екскурсія підвалами Ратуші від театру «Воскресіння»		Пл. Ринок, 1, збір біля скульптури Нептуна
21.00	Екскурсія «Легенди старого Львова» від львовознавця Ілька Лемка		Пл. Ринок, біля чудо-поїзда
21.00	Екскурсії в каплиці Боїмів		Каплиця Боїмів, площа Катедральна
21.00	Велика автобусно-піша екскурсія на Чудо-бусі Захоплююча мандрівка Львовом, вихід на нічний Личаківський цвинтар та відвідини собору тел. Юра (двері собору, серед ночі, відкриють тільки для ВАС)		Збір – вул.. Підвальна (пам’ятник Ів. Федорову)
21.00	Нічні екскурсії Личаківським цвинтарем		Музей «Личаківський цвинтар», вул. Пекарська, 95
21.00	Концерт органної музики «Романтика і ніч»		Вул. С. Бандери, 8

21.00	Духовний вечір: екскурсія-презентація «Молоді святі для молодії Церкви», розповіді про молодість А. Шептицького, Чарнецького, а також святих Пантелеймона, Варвари та Степана	храм Пресвятої Євхаристії (Домініканський собор), вул. Музейна, 1
21.00	Театралізована екскурсія на вежу Ратуші (театр «Воскресіння»)	Пл. Ринок, 1
22.00	Театралізована екскурсія на вежу Ратуші (театр «Воскресіння»)	Пл. Ринок, 1
22.00	Екскурсія «Нічна варта Львова» Несподівані зустрічі, моторошні легенди, привиди, таємні обряди, загадкові вулиці та темні закутки — все це чекає на Вас під час нічної мандрівки Львовом!	Вул. Вірменська, 20 (ресторан «Гасова лямпа»)
22:00	Піша екскурсія: «Старе місто Лева» від проекту «Free Tours in Ukraine»	Збір біля оперного театру, Пр. Свободи 28
22.00-01.00	Ніч смачного відеоарту. Перегляд документальних, анімаційних, музичних відеоартів	Музей Ідей, вул. Валова, 18а
22.00	Театралізована екскурсія підземеллям Костелу Єзуїтів. Вперше будуть представлені львівські трони лев'ячого духу	Галерея «Равлик», пр. Свободи, 15
22.00	Ніч джазу	Опера Пасаж, 4-й поверх, Леополіс Хол, пр. Свободи, 27
22.00-23.00	Нічна екскурсія музеєм зброї «Арсенал». Майстер-класи середньовічних танців	Львівський історичний музей - музей зброї «Арсенал», вул. Підвальна, 5
22.00	«Львів - місто кохання» з львовознавцем Ільком Лемком	Площа Ринок, збір учасників біля Чудо-поїзда
22.00	Духовний вечір: екскурсія-презентація «Молоді святі для молодії Церкви», розповіді про молодість А. Шептицького, Чарнецького, а також святих Пантелеймона, Варвари та Степана	храм Пресвятої Євхаристії (Домініканський собор), пл. Музейна, 1
22:00	Концерт гурту «Blues Market»	вул. Чайковського, 7, Культ Live Music Club
22.30	Нічні екскурсії Личаківським цвинтарем	Музей «Личаківський цвинтар», вул. Пекарська, 95
23.00	Духовний вечір: екскурсія-презентація «Молоді святі для молодії Церкви», розповіді про молодість А. Шептицького, Чарнецького, а також святих Пантелеймона, Варвари та Степана	храм Пресвятої Євхаристії (Домініканський собор), пл. Музейна, 1
23.00	Поетична інсталяція творів Б. І. Антонича	Палац Бандінеллі, пл. Ринок, 2
23.00	Театралізована екскурсія на вежу Ратуші (театр «Воскресіння»)	Пл. Ринок, 1
00.00	Театралізована екскурсія «Примарний Львів» (Львівський театр історичної мініатюри)	Вул. Винниченка, (зустріч біля Порохової вежі)
00.00	Театралізована екскурсія на вежу Ратуші (театр «Воскресіння»)	Пл. Ринок, 1

Неділя, 18 листопада

Час	Захід		Місце проведення
18:00 до 00:00	«Благодійна крамничка» - продаж особливого печива «Ніч у Львові», чаю та кави, інших солодошів		Перед музеєм історії релігії, пл. Музейна, 1
18.00 18.40 19.30	Театралізована екскурсія підземеллям музею		Музей історії релігії, пл. Музейна, 1
19.00	Вечірня оглядова екскурсія «Під зорями»		Стадіон «Арена-Львів», вул. Стрийська, 199
20.00 20.30	Театралізована екскурсія підвалами та двориком Ратуші (театр «Воскресіння»)		Площа Ринок, 1
20.00	Театралізована екскурсія підземеллям Костелу Єзуїтів. Вперше будуть представлені львівські трони лев'ячого духу		Галерея Равлик, пр. Свободи, 15
20.00	«Театральна Ніч» - благодійна вистава «Божевільна» від драматичного театру ім. Марії Заньковецької		Опера Пасаж, 4-й поверх, Леополіс Хол, пр. Свободи, 27
22:00	Піша екскурсія: "Старе місто Лева" від проекту "Free Tours in Ukraine"		Збір біля оперного театру, Пр. Свободи 28
20.00	Вечірня екскурсія «На власному досвіді» Ви отримаєте ексклюзивні враження: одягнете ігрову футболку, зіграєте міні-матч, увійдете до командного знімку, вип'єте кави з солодощами та не підете без подарунку!		Стадіон «Арена-Львів», вул. Стрийська, 199
20.00	Нічна театралізована вистава «Історія кохання львівських Ромео та Джульєти - Пелагії та Мікеліні». Вогняне дійство		Львівський історичний музей, площа Ринок, 6 (Італійський дворик)
20.00 до 00.00	Вечір джазу		Кав'ярня «Дзига», вул. Вірменська, 35
20.00	Знайомство з історією портрету на тлі виставки Остапа Лозинського Відвідувачів чекають цікаві несподіванки.		вул. Вірменська, 26, Галерея Iconart
20.00	Захоплююча пивна екскурсія із дегустацією у єдиному в Україні Музеї пивоваріння		Музей пивоваріння, вул. Клепарівська, 18
20.00 20.30 21.00 21.30 22.00 22.30 23.00 23.30 00.00	20.30 21.30 22.30 23.30	Екскурсії Чудо-поїздом, з вікон Чудо-поїзда можна побачити старовинні храми, величні палаци, найвидатніші пам'ятки та споруди.	Площа Ринок, 1
21.00	Екскурсія «Львів багатонаціональний» львовознавець – Ілько Лемко)		Площа Ринок, біля Чудо-поїзда
21.00	Нічна екскурсія Личаківським цвинтарем		Музей «Личаківський цвинтар», вул. Пекарська, 95
21.00	Театралізована екскурсія на вежу Ратуші (театр «Воскресіння»)		Пл. Ринок, 1
21.00, 21.30, 22.00, 22.30	Екскурсії в каплиці Боїмів		Каплиця Боїмів, площа Катедральна

22.00	Екскурсія «Нічна варта Львова» Несподівані зустрічі, моторошні легенди, привиди, таємні обряди, загадкові вулиці та темні закутки — все це чекає на Вас під час нічної мандрівки!	Вул. Вірменська, 20 (зустріч біля ресторану «Гасова лампа»)
22.00	«Ніч аргентинського танго» від клубу Barrio de Palermo	Опера Пасаж, 4-й поверх, Леополіс Хол, пр. Свободи, 27
22.00	Міське Afterparty	музей-ресторан «Сало», пр. Свободи, 6/8
22.00	Нічна екскурсія музеєм зброї «Арсенал». Театралізований лицарський бій	Львівський історичний музей - музей зброї «Арсенал», вул. Підвальна, 5
22.30	Нічна екскурсія Личаківським цвинтарем	Музей «Личаківський цвинтар», вул. Пекарська, 95
23.00	Театралізована екскурсія «Примарний Львів» (Львівський театр історичної мініатюри)	Вул. Винниченка, (зустріч біля Порохової вежі)
00.00	Нічна театралізована екскурсія на вежу Ратуші (театр «Воскресіння»)	Пл. Ринок, 1

Типове Положення про підготовку та проведення Міжнародного етнофестивалю (на прикладі етнофестивалю “Верхобуж”)

Мета Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж":

- міжнародна екологічна співпраця між Україною, Польщею і Білорусією
- охорона міжнародного екологічного коридору річки Західний Буг
- захист витоку річки Західний Буг від забруднення;
- уваги міжнародної громадськості до покращення екологічного стану басейну річки Буг (Західний Буг);
- презентація рекреаційної та інвестиційної привабливості Золочівського району та Львівщини загалом
- розвиток туризму на Золочівщині;
- презентація народних ремесел Золочівського краю та представлення творчих колективів, естрадних виконавців Золочівщини;
- залучення широких верств населення до занять фізичною культурою та спортом.
- Завдання I Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж":
- поглибити міжнародні зв'язки Львівщини та Золочівщини зокрема;
- залучити міжнародні екологічні фонди до покращення екологічного стану території Золочівського району;
- поглибити транскордонне співробітництво Львівщини;
- покращити екологічний стан басейну річки Західний Буг;
- ознайомити потенційних інвесторів із самобутньою культурою та перспективами розвитку Львівщини та Золочівського району;
- залучити інвестиції в розвиток інфраструктури району;
- привернути увагу громадськості до перспектив розвитку туристичного потенціалу Львівщини та Золочівщини зокрема;
- підтримати розвиток сфери послуг Золочівщини, зокрема, інфраструктуру туристичної галузі;
- напрацювати нові форми дозвілля громадян, зокрема, молоді;
- ознайомити з історичною спадщиною Золочівського краю;
- <підтримати обдарованих дітей та молодь Золочівщини;
- підтримати відродження етнічних традицій та розвиток традиційних ремесел Золочівського району;
- розвивати фізичну культуру та спорт.

Організатори I Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж":

Львівська обласна державна адміністрація:

- головне управління промисловості та розвитку інфраструктури обласної державної адміністрації;
- головне управління економіки облдержадміністрації;
- відділ міжнародних відносин управління міжнародного співробітництва та євроінтеграції головного управління економіки облдержадміністрації;
- головне управління агропромислового розвитку облдержадміністрації;
- управління культури та туризму облдержадміністрації;
- управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації;
- управління у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації;
- служба у справах дітей облдержадміністрації;

- управління освіти і науки облдержадміністрації;
- головне управління охорони здоров'я облдержадміністрації.

Державний комітет України по водному господарству. Львівське обласне виробниче управління водного господарства. Золочівська районна державна адміністрація:

- відділ розвитку інфраструктури райдержадміністрації;
- управління економіки райдержадміністрації;
- відділ агропромислового розвитку райдержадміністрації;
- відділ культури та туризму райдержадміністрації;
- відділ регіонального розвитку, містобудування та архітектури районної державної адміністрації;
- відділ житлово-комунального господарства райдержадміністрації;
- сектор з питань внутрішньої політики, у справах преси та інформації апарату райдержадміністрації;
- відділ освіти райдержадміністрації;
- служба у справах дітей райдержадміністрації;
- сектор у справах сім'ї та молоді райдержадміністрації;
- відділ з питань надзвичайних ситуацій райдержадміністрації;
- сектор з питань фізичної культури та спорту райдержадміністрації;
- управління Держкомзему у Золочівському районі (за згодою);
- Золочівська центральна районна лікарня (за згодою).

Золочівське управління водного господарства. Золочівська районна рада (за згодою).

Колтівська сільська рада Золочівського району (за згодою)

Міські, селищна, сільські ради Золочівського району (за згодою).

Золочівське районне козацьке товариство Українського Реєстрового Козацтва "Полк ім. М. Шашкевича" (за згодою).

Золочівська районна організації Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Т.Шевченка (за згодою).

Козацький навчально-вишкільний полк "Золочів" (за згодою).

Золочівська районна організація "Союз українок" (за згодою).

Благодійний Фонд "Золочівщина" (за згодою).

Благодійний Фонд "Чисті джерела Бугу" (за згодою).

Громадська організація "Верхобуж" (за згодою).

Молодіжні громадські організації та політичні партії району(за згодою).

Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж":

Робочими органами II Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж" є організаційний комітет, склад якого затверджений розпорядженням голови облдержадміністрації та робочі групи.

Терміни проведення I Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж":

Організаційні заходи:

листопад 2008 року – серпень 2009 року.

Заходи програми I Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж" з 7 по 9 серпня 2009 року.

Місце проведення I Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж":

Основні ідейно-творчі напрямки "Верхобуж":

- міжнародне співробітництво;
- посилення природоохоронних заходів;
- транскордонне співробітництво;
- євроінтеграція;
- розвиток туристичної галузі;
- популяризація місцевої історії та культурної спадщини;
- розвиток місцевих традицій, зокрема, традиційних ремесел;

- творчість дітей та молоді району;
- відродження духовності;
- розвиток фізкультури та спорту.

Заходи I Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж" включатимуть :

- проведення Дня Золочівського району;
- проведення міжнародних екологічних конференцій;
- презентація Львівської області та Золочівського району;
- залучення інвестицій спрямованих на покращення екологічного стану витоків та басейну річки Західний Буг: ефективна робота очисних споруд; каналізування населених пунктів; розробка проектів та винесення в натуру водоохоронних зон та прибережних захисних смуг водних об'єктів басейну Західний Буг; покращення якості води річки Західний Буг; ліквідація знешкودження та складування твердих побутових відходів;
- презентація виробів майстрів образотворчого та ужиткового мистецтва (майстер-класи: ковалі, гончарі, різьбярі, художники, вишивальники, кухарі, пекарі); ярмарки традиційних ремесел, презентації, виставки, інсталяційні проекти; показ етнічних традицій сіл Золочівщини;
- екскурсії: у замки "Золотої підкови України" та по старовинних замках Золочівщини; у музей-садибу М.Шашкевича в селі Підлисса; музей-криївку у селі Гавареччина; у Золочівський некрополь та по місту Золочеву; старовинні храми – пам'ятки архітектури Золочівщини;
- насичені "Барви рідного краю"; міжнародний конкурс хорового співу; конкурс вокалістів серед дітей; показ творчості гостей; концерт старовинної музики; виступи дитячих творчих колективів; концерт козацьких творчих колективів та естрадних виконавців; дискотеки; феєрверки та щоденний гала-концерт.
- спортивні змагання (міжобласний турнір з міні-футболу, волейбольний турнір, пляжний волейбол), козацькі забави.

Фінансування I Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж":

Міжнародного етнофестивалю "Верхобуж" фінансуються за рахунок:

- коштів спонсорів;
- коштів підприємців, які беруть участь у I Міжнародному етнофестивалю "Верхобуж";
- коштів Львівського обласного, Золочівського районного та Колтівського сільського бюджетів;
- коштів міжнародних фондів.

Заступник голови райдержадміністрації,
керівник апарату Іван Закала